41949

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI KORUYUCU SİLAHLARINDA SÜSLEMELER VE TEKNİKLER (ASKERİ MÜZE'DEN ÖRNEKLER İLE)

DOKTORA TEZİ

Tülin ÇORUHLU, 2976

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yöneten : Prof.Dr. Şerare YETKİN

Savunmaya Girebilir
10/4/1995

İSTANBUL 1995

Ş. Yetkin

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
KISALTMALAR
GİRİŞ *1*
1.Araştırmanın Yöntemi 1
2.Konu İle ilgili Kaynaklar ve Araştırmalar 3
I. KAYNAKLARA GÖRE TÜRKLERDE KORUYUCU SİLAHLARIN KULLANIMI *5*
1. 14. Yüzyıla Kadar 5
2. Osmanlı Devleti Döneminde 10
II. OSMANLI KORUYUCU SİLAHLARININ YAPIM VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ *14*
1. Yapım Malzemesi ve Teknikleri 14
1. 1. Yapım Malzemesi 14
1. 2. Yapım Teknikleri 17
2. Süsleme Teknikleri 19
2. 1. Kazıma 19
2. 2. Kabartma 20
2. 3. Kesme / Ajur / Delik İşi 20
2. 4. Kakma 20
2. 5. Sıvama ya da Yaldız 21
2. 6. Tombaklama 21
3. Biçimsel Özellikleri 21
3. 1. Miğferler 21
3. 2. Zırh Gömlekler 22
3. 3. Zırh Göğüslükler 22
3. 4. Kolçaklar 22
3. 5. Dizçekler 23
3. 6. Kalkanlar 23
3. 7. At Alın Zırhları 23
3. 8. At Vücut Zırhları 23
III. OSMANLI KORUYUCU SİLAHLARINDA SÜSLEMELER *24*
1. Bitkisel Süslemeler 24
1. 1. Motifler 24
1. 2. Kompozisyonlar 25
2. Geometrik ve Sembolik Süslemeler 28
3. Yazılar 35
IV. KATALOG *39*
1. Miğferler 39
2. Zırh Gömlekler 75
3. Zırh Göğüslükler 84
4. Kolçaklar 89
5. Dizçekler 127
6. Kalkanlar 157

7 . At Alın Zırhları 169
8 . At Vücut Zırhları 190
V. KORUYUYUCU SİLAHLARIN GENEL ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 195
1 . Biçimsel Özellikleri ve Yapım Malzemeleri 195
2 . Motif , Yazı ve Damgalar 217
3 . Süsleme Programı ve Kompozisyonları 233
4 . Süsleme Teknikleri ve Malzemeleri 251
VI. OSMANLI KORUYUCU SİLAHLARININ ÇEVRE KÜLTÜRLERE AİT KORUYUCU SİLAHLAR İLE KARŞILAŞTIRILMASI 255
1 . Avrupa Koruyucu Silahlarıyla 255
2 . Şirvan Şah, Memlük, Akkoyunlu, Timurlu ve Safavi Koruyucu Silahlarıyla 261
VII. OSMANLI KORUYUCU SİLAHLARINI TEKNİK, MALZEME VE SÜSLEMELERİ AÇISINDAN ÇEŞİTLİ SANAT DALLARINDAKİ ESERLER İLE KARŞILAŞTIRMA 272
1 . Madeni Eserler İle 272
1 . 1. Diğer Osmanlı Silahları 275
1 . 2 . Günlük Kullanım Eşyaları 279
2 . Çini - Keramik , Taş , Dokuma - Kumaş , Tezhip Sanatı Ürünleri İle 282
VIII . SONUÇ 287
IX . SÖZLÜK 297
ÇİZİM LİSTESİ 301
RESİM LİSTESİ 306
ÇİZİMLER 313
RESİMLER 402
ARŞİV VESİKALARI 506
BİBLİYOGRAFYA 509

ÖNSÖZ

Osmanlı koruyucu silahları konusunda hemen hemen yok denecek kadar az araştırma ve yayın olması buna karşılık malzemenin zenginliği, böyle bir araştırmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Halen Askeri Müze'de bulunan eserler arasından seçilen 151 adet katalog malzemesi ile yapılan bu çalışmada konu ile ilgili sorunlar imkânlar dahilinde çözülmeye çalışılmıştır. Böylece çok az bilinen ve araştırılmaya muhtaç bir konuya Sanat Tarihi açısından ışık tutulmuştur. 1988 Yılında başlanılan bu Doktora tezinde, Osmanlı koruyucu silahları; süslemeleri ve süsleme teknikleri açısından kendi içinde değerlendirilirken , mensubu olduğu Osmanlı sanatı içerisinde belli bir yere oturtulmuş ve çağdaşı kültürlerle etkileşimleri ve farklılıkları ortaya koyulmuştur.

Araştırmamızın tüm aşamalarında beni yönlendiren Danışmanım ve hocam sayın Prof. Dr. Şerare Yetkin'e, maden sanatı konusunda her zaman kendisine başvurduğum hocam Doç. Dr. Tarcan Yılmaz'a , eserler üzerinde yaptığım çalışmalar sırasında gerekli kolaylığı sağlayan Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı'na , kitabelerin okunmasına yardımcı olan Yard. Doç. Dr. Tahsin Tahaoğlu ve Yüzbaşı Sadık Tekeli'ye, çalışmalarımızın her safhasında bana yardımcı olan eşim ve meslektaşım Yard. Doç. Dr. Yaşar Çoruhlu'ya ve bu çalışmalarım sırasında sevgileri ile bana manevi destek olan çocuklarım Bilgehan ve Elif Çiçek 'e teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca bana yardım ve desteklerini esirgemedikleri için, Sanat Tarihçi arkadaşlarım Sevgi Kutluay Küçük ve Aysel Çöteliöğlu'na da teşekkür ediyorum.

Tülin Çoruhlu
Küçükyalı / 1995

KISALTMALAR

a.g.e., : Adı geçen eser
a.g.m.,: Adı geçen makale
b kz.: bakınız
C.: Cilt
Ç.N.: Çizim numarası
Çev.: Çeviren
D.: Dönemi
f.: figür
E.A.: Eser adı
Env.: Envanter
E.N.: Envanter numarası
E.S. : Eser sahibi
Haz.: Hazırlayan
hk.: hakkında
K.N.: Katalog numarası
Lev.: Levha
M.: Malzemesi
Nu.: Numara
R.:Resim
R.N.:Resim numarası
S.: Sayı
s.: sayfa
Sad.: Sadeleştiren
U.:Ustası
vb.: ve benzeri
v.d.: ve diğerleri
v.s : ve sair
Y.T.: Yapım tekniği

GİRİŞ

Silah Tarihin başlangıcından beri insanların kendilerini doğaya ve düşmanlarına karşı savunmak için geliştirdikleri ilk şahsi mülkleridir .

İnsanoğlu zaman içerisinde doğa ile barışarak bazı hayvanları evcilleştirmiş, madeni işlemiş, tarımla uğraşarak yerleşik bir hayat sürmeyi öğrenmiştir. Ancak inançları, ekonomik ve sosyal yaşamları açısından kendilerine daha rahat bir ortam sağlama arzusu yüzyıllar boyu devam etmiştir. Bu nedenle haklarına tecavüz eden düşmanlarından kendilerini korumak için ordular kurmuşlar ve savaş aracı olarak kullandıkları silahı da bir sanayi dalı haline getirmişlerdir. Böylece silah, hayatlarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Silah savaş aracı dışında, gerek her zaman idmanlı olduklarını vurgulamak için spor müsabakalarında, gerekse zenginliklerini ve güçlerini vurgulamak için tören ve seramonilerde teşhir unsuru olarak da karşımıza çıkmıştır.

Kendi içlerinde delici, vurucu, kesici, koruyucu ve ateşli olmak üzere bir gelişim gösteren silahlar, 18. yüzyıl sonunda fabrikasyon üretime geçilene kadar atölyelerde ve titiz bir el işçiliği ile imal edilmekteydiler. Bu nedenle çoğu zaman askeri kültür varlığı olmaktan öte, bir sanat eseri olma özelliği kazanmışlardır.

1 . Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın konusunu oluşturan *Osmanlı Koruyucu Silahları* ; miğferler, zırh gömlekler, zırh göğüslükler, kolçaklar, dizçekler, kalkanlar, at alın zırhları ve at vücut zırhları olmak üzere geniş bir grup eseri kapsamaktadır. Eserler üzerindeki çalışmalar, halen dünyanın en zengin *Türk ve İslâm Koruyucu Silah Koleksiyonuna* sahip olan Askeri Müze' de tamamlanmıştır.

Askeri Müze'de yaklaşık 3500 adet Türk ve İslâm koruyucu silahı mevcuttur. Bu silahlar 1988 yılından itibaren öncelikle tek tek elden geçirilerek, fonksiyonlarına göre gruplanmıştır. Bu gruplama esnasında, hazırlanmakta olan tezin, eserleri süsleme ve teknikleri açısından ele alan bir Sanat Tarihi tezi olduğu düşünülmüştür.
Bu nedenle katalog örneklerini oluşturacak eserler, mümkün olduğu kadar, Osmanlı süsleme sanatının motif repertuarını, süsleme kompozisyonlarını ve maden süsleme tekniklerini ortaya koyacak şekilde seçilmiştir. Bu arada üzerinde milliyet unsurunu daha rahat tespit etmeye yarayacak ve tarihlendirmeyi kolaylaştıracak olan veriler bulunan eserler, üzerlerinde herhangi bir süsleme ya da teknik özellik olmasa da, formları açısından diğerlerine örnek oluşturacak düşüncesiyle kataloğa dahil edilmiştir.

Araştırma esnasında, önce tespit edilen eserlerin fotoğrafları çekilmiş, diğer bir kısmının da 1 / 1 ölçüsünde çizimleri yapılmıştır. Kendi içlerinde gruplar teşkil edecek şekilde, kısmen kronolojiye uygun olarak katalog numarası, envanter numarası, eser, adı, varsa sahibi ve ustası, dönemi, yapım malzemesi, yapım tekniği ve ölçüleri çıkarılmıştır.Daha sonra *tanım* başlığı altında, eserin genel tanımı, yazı, damga ve

işaretleri ile süslemeleri anlatılmıştır. Katalog bilgisinin sonunda ise süsleme teknikleri tespit edilmiştir.

Bir taraftan katalog çalışması devam ederken, diğer taraftan kaynak araştırması sürmüştür. Özellikle *Başbakanlık Arşivi ve Topkapı Sarayı Arşivi* , Osmanlı koruyucu silahları ile ilgili belge bulabilmek amacıyla imkânlar dahilinde taranmıştır. Ayrıca araştırmaya ışık tutabilecek çeşitli seyahatnameler vb. tarih kaynakları gözden geçirilmiştir. Minyatürlerdeki tasvirler incelenmiştir. Bunlardan başka İstanbul kütüphanelerindeki, Ankara Milli Kütüphanedeki ve kendi imkânlarımızla yurt dışından elde ettiğimiz , konuyla ilgili kaynaklar incelenmiştir.

Tezin I. bölümünde Osmanlı Koruyucu silahlarına ışık tutmak maksadı ile *Türklerde Koruyucu Silahların Kullanımı*, kaynaklar ve mevcut buluntulara göre, iki kısım halinde ele alınmıştır. Birinci kısımda Orta Asya'dan en erken buluntulardan başlayarak Anadolu'ya ve Selçuklu dönemi sonuna kadar, ikinci kısımda ise Osmanlı dönemine ait koruyucu silahların kullanımı anlatılmıştır.

II.Bölümde Osmanlı koruyucu silahlarının yapım ve teknik özellikleri ele alınmıştır. Bu bölüm de üç başlık altında toplanarak, *yapım malzemesi ve teknikleri, süsleme teknikleri, biçimsel özellikler*, malzeme gruplarına göre ele alınarak incelenmiştir. Bu bölümün 1. alt bölümünde belgeler doğrultusunda malzemenin kaynakları ve üretim bölgeleri de tesbit edilmeye çalışılmıştır. Mevcut eserlerin özellikleri ile kaynaklardaki bilgiler birleştirilmiştir.

III.Bölüm, eserlerin süslemelerinin anlatıldığı kısımdır. Burada *bitkisel süslemeler, geometrik ve sembolik süslemeler* ile *yazılar* ele alınmıştır. Süslemeler kendi içerisinde malzeme, köken vb . hususlara dayanılarak gruplara ayırılmış ve buna göre incelenmiştir.

Katalog kısmında her bir grup eser cinslerine göre alt başlıklara ayrılarak kendi içinde kısmi bir kronoloji ile ele alınmıştır. Katalog bilgileri yukarıda da belirtildiği gibi teknikleri ve süslemeleri açısından değerlendirmeye esas olacak şekilde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Eserler üzerindeki yazılar-Arapça, Farsça ve Osmanlıca- imkanlar dahilinde okunmuştur. Ancak tamamı okunamamıştır.
Değerlendirme bölümünde katalogdaki eserlerin biçimsel özellikleri ve malzemeleri, motif , yazı ve damgaları, süsleme programı ve kompozisyonları, süsleme teknikleri ve malzemeleri eserlerin cinslerine göre alt gruplara ayrılarak değerlendirilmiştir. Burada eserler, çeşitli vasıflarından dolayı kendi içerisinde gösterdikleri gelişim, başka kültürlerdeki benzeri türden eserlerle olan farklılıkları, ortak yapım ve süsleme özellikleri , motif ve kompozisyon tipleri vs. açılardan ele alınmışlardır.

Koruyucu silahların çevre kültürleriyle karşılaştırıldığı VI. bölümde, konu iki kısma ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümde farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyulmak üzere, Önce Avrupa koruyucu silahları ile - bu silahlara Osmanlı silahlarının etkileri açısından- bir karşılaştırma yapılmıştır. Daha sonra diğer Türk ve İslâm Kültür çevrelerinden gelen eserler ile kıyaslamalar yapılmıştır. Bu karşılaştırmalarda eserler malzeme, teknik ve süslemeleri açısından ele alınmıştır.

VII. Bölüm, zaman zaman Selçuklu'ya kadar uzanarak Osmanlı sanat çevrelerindeki diğer sanat dallarında yer alan eserlerin motif ve tekniklerinin koruyucu silahlarla karşılaştırıldığı bölümdür. Burada çeşitli silahlar ve silahlar dışındaki madeni eserler ile çini,taş,dokuma,tezhip sanatı eserleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Sonuç bölümünde tezin ana fikrini verecek kısa bir özet sunulmuştur.

IX. Bölüm çeşitli kaynaklardan çıkarılmış bilgilere dayanılarak vücuda getirilmiş bir terimler sözlüğünü ihtiva etmektedir. Bu sözlük denemesi kendi alanında ilk olma özelliğine sahiptir.

Tezin sonunda listeleriyle birlikte çizimler ve resimler yer almıştır. Tarafımızdan yapılmış olan çizimler, eserler üzerinden alınmış desenler ile motifler, bordürler ve tanımlarda kullanılan terimleri açıklamak üzere eser gruplarından alınmış birer örnek den oluşmaktadır. Ayrıca çizimlerin ve resimlerin sonunda birkaç tane karşılaştırma örneği de vardır. Tezin son kısmında araştırma sırasında yararlanılan Arşiv vesikaları (Tarih sırasına göre) , dipnotlarda kullanılmış kaynaklar , konuyla ilgili yararlanılan araştırmalar ve yayınlar yazar adına göre alfabetik sıra ile verilmiştir.

2 . Konu ile ilgili Kaynaklar ve Araştırmalar

Osmanlı koruyucu silahları ile ilgili olarak monografik bir araştırma henüz yapılmamıştır ancak, genel olarak silahlarla ilgili birkaç çalışma içinde zaman zaman Osmanlı koruyucu silahlarından örnekler de yer almıştır. Buna rağmen sözü edilen bu araştırmalar, özellikle yabancı araştırmacılar tarafından yapıldığı için, konu genel silah konusu içinde eritilmiş , ayrıntılarına girilmemiştir. Bu nedenle yapılan bu araştırmada kaynak bulmak çok zor olmuştur.

Kaynak araştırma işine öncelikle *Başbakanlık Arşivi ve Topkapı Sarayı Arşivi*nde başlanmıştır. Bu çalışma sırasında bulunan belgeler genellikle *sayım defterleri,* çeşitli kalelere silah ve mühimmat sevkiyatları, silah yapımı için Cebehaneye alınacak hammadde (Demir, bakır) mübayaları ve nakliyeleri, Cebehane amele ücretleri vb.gibi konulardaki belgeler elde edilmiştir. Bu belgeler arasında doğrudan doğruya koruyucu silahlarla ilgili sadece iki belge tesbit edilebilmiştir. Birincisi Topkapı Sarayı Arşivinde D.10026 numara ile kayıtlı ve 1505 tarihli *Enderun Hazine Defteri,* ikincisi ise Başbakanlık Arşivi Cevdet Tasnifi , Askeri, 47749 numaralı hükümdür. Bundan başka Mübahat Kütükoğlu tarafından hazırlanan 1640 tarihli Narh Defteri de Arşiv belgesi olarak kullanılmıştır.

Arşiv belgelerinden başka yazmalarda yer alan minyatürlerde kaynak olarak kullanılmıştır. Bunların arasında özellikle Şehnameden sahneler, Nizami'nin Hamsesi (1461) , Ali Şir Nevai'nin Hamsesi, Şükrü Bitlisi'nin Selimnâmesi (1525) , Gelibolulu Mustafa Ali'ye ait Nusretnâme (1584) , Nakkaş Osman'ın resimlediği Hünernâme (1588) ve Şehinşahnâme (1597) ile Arif Çelebi'nin Süleymannamesi içinde yer alan bazı minyatürlerden yararlanılmıştır.

Seyahatnâmeler ve Tarihi kaynaklardan ise ***İbni Bibi*** (Anadolu Selçuklu Devleti

Tarihi,Çev. M.Nuri Gencosmanoğlu, Ankara 1942), ***İbni Batuta*** (Seyahatnâme, Çev. Mümin Çevik, C.1-2, İstanbul 1983), ***Claviyo*** (Anadolu, Orta Asya ve Timur, Çev. Ömer Rıza Doğrul, İst. 1993), ***Peçevi İbrahim Efendi*** (Peçevi Tarihi, Haz.Bekir Sıtkı Baykal, C.1,2, Ankara 1982),***Baburnâme*** (Reşit Rahmeti Arat Çevirisi, Ankara 1985), ***Evliya Çelebi*** (Seyahatnâme, Sad. T.Temelkuran, N.Aktaş,M.Çevik, C. 1-10 ,İstanbul 1982), ***Marsigli*** (Militare Del'l Emperio Ottomano, Amsterdam 1732, Askeri Müze Küt.), ***Kaşgarlı Mahmud*** (Divan-ü Lûgat-it-Türk, Çev. Besim Atalay, Ankara 1985) gibi eski kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bunların dışında Emel ***Esin,*** ("Alp Şahsiyetinin Türk Sanatında Görünüşü", *Türk Kültürü*, S.70, 1968, s. 775;804 ; *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*, İstanbul 1978) , Bahaeddin ***Ögel*** (Türk Kültür Tarihine Giriş, V-VIII, Ankara 1985-87 ve *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 1988), V.J.***Parry***, "İslamda Harb Sanatı", Tarih Der., S:28-29, İst.1975 ; "Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Harb Malzemesininin Kaynakları ", Çev. S.Özbaran, *Tarih Enstitüsü Der.*, S.3, Ankara 1973, s.35-46), İ.H. ***Uzunçarşılı***(*Kapıkulu Ocakları*, Ankara 1943; *Osmanlı Tarihi, C.1-IV*, Ankara 1982), E.Ziya ***Karal*** (*Osmanlı Tarihi*, C. V-VIII, Ankara 1983) gibi çeşitli eserlerden faydalanılmıştır.

Sanat ve Silah Tarihine yönelik olarak hazırlanmış araştırmalardan özellikle D. ***Alexander*** ("Two Aspects of Islamıc Arms and Armour", *Metropolitan Museum Journal*, 18, 1984, s. 97-109), E.***Bilgütay,*** " Askeri Müze İslâm Koruyucu Silahları Departmanında Yer Alan Ünik Parçaların Tanıtımı ve Düşündürdükleri", *II.Müzecilik Semineri, 121-124*, İstanbul 1995) Aldo Cimrelli(Arms and Armour, London 1973), R .***Elgood -Edit.-,*** *(Islamıc Arms and Armour*, London 1979), S.V. ***Gransay,*** *(Cataloque of Armour the John Woodman Higgins Armory Worcester*, Massachusetts, 1961), *L.A .* ***Mayer,***("Saracenic Arms and Armour", *Ars Islamıca*, 10, 1943, s.1-12), Davıd ***Nicolle,*** (*Early Medieval Islamıc Arms and Armour*, London 1979 ; *Islamische Waffen*, Graz 1981 ; " Arms and Armour in the Albüm Paıntıngs", *A Cologuy Held* 23-26 June 1980, New York 1985) , H.R. ***Robınson*** *(Orıental Armour*, London 1967), E.***Petrasch***- R. ***Sanger*** *(Die Karlsruher Türkenbeute*, Münschen 1991) ; H.***Stocklein*** (" Die Waffenschatze im Topkapu Sarayı Müzesi zu İstanbul", *Ars Islamıca*, C.I, s.200- 218 ; " Arms and Armour ", *A Survey of Persian Art*, C. 6, s.2555-85 , London-New york , 1964-65) ; T.***Tezcan*** *(Silahlar*, İst. 1983) , F.***Wilkinson*** (*Antique Arms and Armour*, London 1972), Ü.***Yücel*** *("Thirteen Centuries of Islamıc Arms", Apollo*, C. XCI, July 1970, s. 46-49), gibi kaynaklardan faydalanılmıştır.

Ayrıca C.E. ***Anseven***'in *Sanat Ansiklopedisi*, M.Z.***Pakalın***'ın *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, G.C. ***Stone'un*** Silah Sözlüğü, F.***Devellioğlu***'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'ı* konumuzla ilgili olarak kullandığımız sözlüklerdendir . Ayrıca *Kur'an-ı Kerim ' in Meali* eserler üzerindeki yazıların anlamlarının çıkarılması hususunda kullanılmıştır.

I. KAYNAKLARA GÖRE TÜRKLERDE KORUYUCU SİLAHLARIN KULLANIMI

1. 14. Yüzyıla Kadar

Koruyucu silahlar, insanların düşmanı tarafından gelebilecek bir saldırıya karşı kendilerini ve hayvanlarını savunmak amacıyla kullandıkları giysi ve araçlardır. Silahları, saldırı ve savunma silahı olarak iki kategoriye ayırdığımızda her türlü ok, yay, topuz, gürz, mızrak, balta, teber gibi araçlar saldırı silahı grubunu teşkil ederken, bunların karşısındaki zırhlar, miğferler ve kalkanlar da savunma silahları grubunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla insanoğlu eline saldırı silahını aldığı andan itibaren, düşmanı da kaçınılmaz olarak savunma silahı geliştirmek zorunda kalmış ve bu yarış günümüze kadar devam etmiştir.

Gerek erken tarihli kaya resimlerine, gerekse bugünkü ilkel kabilelerin silahlarına bakıldığında ilk savunma silahının bir kalkan olabileceği düşünülmektedir. Bunların, ağaç kabuğundan yapılmış, arkalarında bir tutamağı olan ve işçiliği zayıf silahlar olduğu düşünülebilir. Savunma silahlarının ikinci önemli parçası miğferdir. Savaşçı kalkan ile vücudunu korurken, miğfer ile de başını korumaktaydı. Savunma silahı olarak kalkan, saldırı esnasında bir eli kullanım dışı bıraktığı için, vücudun hareket kabiliyeti azalıyordu. Bu nedenle önceleri tüm vücudu korumak maksadıyla göğüslük omuzluk, kolluk, baldırlık gibi ahşaptan zırh parçaları kullanılmaya başlandı [1]

Savaşçı süvariler kendilerini korudukları gibi, bindikleri hayvanlarının da vücutlarını koruma ihtiyacı duymuşlar ve hayvanları için de zırhlar geliştirmişlerdir.
Zırh yapım malzemesi olarak önceleri ahşap, deri ve keçe gibi malzemeler kullanılırken, daha sonra madeni zırhlar yapılmaya başlanmıştır. Zamanla madeni de daha iyi işlemeyi ve süslemeyi öğrenerek madencilik alanında kaliteli ürünlerin günümüze ulaşması sağlanmıştır.

Kuzey Asya kaya resimlerinde görülen bazı insan tasvirlerinin başlarındaki miğfer benzeri başlıklar ve ellerindeki kalkanlar dışında, bilinen en eski Türk koruyucu silah buluntuları M.Ö. 4-3.yüzyıllara tarihlenen ***Pazırık*** kurganlarında ele geçmiştir .Özellikle 3. kurganda bulunan ve ahşap çubukların yan yana getirilerek bir çit şeklinde bağlanmasıyla yapılan kalkan dikkat çekicidir. Bu kalkan tipine Güney Rusya'da özellikle İskit çağında rastlanmaktadır [2] . Bu kalkan Osmanlı dönemine kadar devam edecek olan bir Türk kalkan biçiminin proto-tipidir.

Altay bölgesinde Büyük Hun İmparatorluğu devrine (M.Ö.244- M.S. 216) ait ***Berel*** buluntuları da Pazırık buluntularına benzer. Bu kurganda demirden yapılmış aletlere rastlanmıştır. Bunlar arasında demirden örme bir zırh da bulunmaktadır [3] .

---

[1] Emel Esin, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*, İstanbul 1978, s. 32-33 ; Bahaeddin Ögel, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 1989, s. 66, 209.
[2] B. Ögel, *a.g.e.*, s.66.
[3] B.Ögel, *a.g.e.*, s.67.

birleştirilmesinden oluşan zırhlar görülmektedir [4] .Bunların başlarında Göktürk ve daha sonraki devirlerde yüksek mevki ya da rütbe unsuru olarak sivri tepelikli miğferler vardır. Esik kurganının güney bölümünde yer alan , tahminen 16. yaşında bir prense ait olduğu kabul edilen ve Dünya literatürüne altın elbiseli adam olarak geçen kahramanın üzerinde kısa kaftan ve altında pantolon bulunmaktadır. Ancak kaftanın üzerine ve pantolonun baldır ve ayak kısmına alttan bir zırh ve çizme giyilmiştir. Bu zırh ve çizme, üçgen ve dörtgen şeklinde altın levhaların üst üste binecek şekilde kumaşa dikilmesinden oluşmaktadır. Plakaların her birinin üzerine ise çeşitli hayvan tasvirleri işlenmiştir. Genç alpin başındaki oldukça sivri külah şeklindeki miğfer de altın kaplanmıştır ve üzerinde tasvirler vardır[5] (Resim.153) .

Kazakistan kültürü M.Ö. 1-M.S. 3. yüzyıllar arasında daha fazla Hunlaşmış bir kültür karakteri göstermeye başlamıştır. Bilhassa bu devre ait ***Omsk ve İrtiş*** havzası buluntuları arasında bazı ok uçları ve zırh plakaları büyük yer tutmaktadır [6] .

E. Esin ***Ting-Ling***lerin ataları ***Ti***lerin M.Ö. 8.yüzyılda deri göğüslük ve M.Ö.3. y yüzyılda demir zırh giydiği ve Ting-Linglerin tahtadan kolçak ve butluk gibi zırh parçalarını, Doğu Hunlarının da onlardan zırh kullanmasını öğrenmiş olmaları gerektiğini araştırmacı ve arkeolog Rudenko'dan nakletmektedir [7] . Son Ti alpi demirden zırh giymiş olarak Çin ordularına karşı tek başına savaşarak ölmüştür [8] .

Tors şehri yakınında ve Özi ırmağı vadisinde çok sayıda Oğuz-Peçenek mezarı bulunmuştur. Mezarlardaki cesetler üzerinde İç Asya zırhlarından farklı olarak plakalardan oluşan ve zincirlerle örülmüş zırhlar ortaya çıkarılmıştır. Cesetler başlarında sivri miğferleri, bellerinde kın ve kılıçları ile gömülmüşlerdi . Kıpçak ve Kuman zırhları da böyle idi [9] .

Macaristan'da bulunan ve Peçeneklere (M.S. 9.yüzyıl) ait olduğu kabul edilen Nagyszent Miklos hazinesindeki 2 nu.lı sürahi üzerinde yer alan düğümlü madalyon içindeki süvari tasviri de aynı türden zırh giymektedir. Kuyruğu düğümlü bir at üzerinde oturan figür bütün vücudunu saran zincir örme bir zırh giymektedir. Ayrıca kolları ve baldırları uzun metal plakaların dikey olarak birleştirilmesinden oluşan kolçak ve baldırlıklarla sarılmıştır . Ayrıca bu plakaların üzeri de süslenmiştir . Başında üzeri dikey yivli sivri külah şeklinde miğfer ve miğfere bağlı olarak omuzlara kadar inen, ense ve boyun kısmını saran peçeliği de vardır [10] .

---

[4] E. Esin, *a.g.e.*, s. 20, lev. XIIa, IVa.

[5] E. Esin, *a.g.e.*, s. 23 ; Aynı konuda ayrıca bkz. Nejat Diyarbekirli, *Kazakistan'da bulunan Esik Kurgam Cumhuriyetin 50.yılına Armağan* ,İstanbul 1973, s. 291-304 ; K. Akişev, ***Kazakistan'ın Köne Altını,*** Alma Ata 1983.,

[6] B.Ögel, *a.g.e.*, s.77.

[7] E.Esin, *a.g.e.*, s. 32-33.

[8] E.Esin, *a.g.e.*, s.41.

[9] E.Esin, *a.g.e.*, s. 83,84 ,lev. 34/b.

[10] Sözü edilen sürahi ve hazine hakkında bkz. Nejat Diyarbekirli, *Peçenek Hazinesi ve Türk Sanatı'nın Çeşitli Kıtalarda Gelişen Ortak Nitelikleri, **Tarih Enstitüsü Dergisi,*** S.4 'den Ayrı basım, İstanbul *1974, R. 12 ;* Gyula Laszlo - Istvan Racz, ***The Treasures of Nagyszentmiklos,*** Budapeşte 1984, R.2

Orhun, Altay ve Tanrı dağları bölgesindeki Göktürk kaya resimlerinde, figürlerin deriden veya demirden küçük levhaların bir kumaşa dikilmesinden oluşan dayanıklı ve hafif zırhlar giydiklerini ve başlarına oldukça sivri tepelikli miğferler geçirdiklerini görmekteyiz[11] (Çizim.83,84). Ayrıca bu bölgelerde elde edilen buluntular ve tasvirlerden anlaşıldığına göre atların başlarında başlıklar vardır. Bu başlıklara Hazar Türklerinde de rastlanmaktadır. Hazar Kültürüne ait Stanitza köyünde Saltova buluntuları arasında at başlıkları ve sorguçları, Balta buluntuları arasında örme demir halkalarla yapılmış zırhlar, çift sorguçlu at başlıkları ve 1911 de Rudenko'nun kazdığı bir kurganda çıkan demir miğfer Hazar Türkleri koruyucu silahları hakkında fikir vermektedir[12].

Kırgız süvarileri tahtadan zırhlar yapıp bacaklarına ve omuzlarına sararlarmış. Ayrıca Kırgızların Abakan steplerindeki kurganlarında kaliteli ve sert çelikten yapılmış zırhlar da ele geçmiştir. Çin kaynakları, Yenisey Kırgızlarının ağaçtan yapılmış zırhlı elbiseleri olduğunu ve atlarını da bu tip zırhlarla koruduklarını kaydetmektedir[13]. Rudenko M.Ö. I.yüzyıla tarihlenen Tüekta I mezarında Kırgızların kullandığı şekilde, tahtadan zırh parçaları, kolçak, butluk ve omuzluk kalıntıları da bulmuştur[14]. Bu zırhlar birbirine halkalarla bağlanmış tahta parçalarından meydana gelmektedir. Kopen kurganı buluntuları arasında ve Karayüs-Sülek bölgesi kaya resimlerinde de zırh tasvirlerine rastlanmaktadır. Bunların ise zincirden örülmüş olup demirden yapılmış olmaları muhtemeldir. Halen Minussinsk Müzesi'nde Kırgızlara ait 200 civarında zincir örme zırh parçası mevcuttur[15].

Orta Asya Türk sanat eserlerinde, omuzlardan asılan göğüslükler, bele bağlı etekler ile şeritlerle vücuda bağlanmış kolluklar ve butluklar görülmektedir. Kuzey Asya kaya resimlerinde ve bazı Uygur devri (743-840) Orta Asya Alp tasvirlerinde ise kahramanın bütün vücudu zırh ile korunmuştur(Resim.152). Bu zırhlar küçük deri parçalarının veya madeni plakaların bir elbise üzerine yanyana ve üst üste balık pulu gibi sıkı bir şekilde dikilmesinden meydana gelmiştir. Orta Asya Uygur geleneğinde miğferler İskit ve Hun miğferlerinde olduğu gibi hafif kubbelidir ve tepelerinde bir kürecik ile sonuçlanır[16] Ancak Kuzey Asya'da bulunan sivri külah şeklindeki miğferlerin de bulunmasına karşılık, Uygurlarda birbiri üzerine bindirilmiş küçük levhalardan yapılmış miğferler de vardır.

Çin kaynaklarında verilen bazı bilgiler miğfer kullanmanın Türklerdeki önemine işaret etmektedir. Bu kaynaklarda Göktürklerden bahsedilirken Türk kelimesinin "Tulga" kelimesinden geldiği ve Türklerin "Tulga" şeklindeki bir altın dağda

---

[11] E.Esin, *a.g.e.*, s. 105,levha. XXX/ a,b - XLVI/b ; Eleonora Nowgorodowa, ***Alte Kunst Der Mongolei***, Leipzig 1980, s. 213 -215 , Renkli levha. 176 .

[12] B.Ögel, *a.g.e.*, s.163,233, 234,235.

[13] B.Ögel, *a.g.e.*, s. 216, 220.

[14] E.Esin, *a.g.e.*, s.16.

[15] B.Ögel, *a.g.e.*, s.122, 220.

[16] E.Esin, *a.g.e.*, levha. VI, Resim. 3.

demircilik yaptıklarından dolayı kendilerine bu ismin verildiği belirtilmektedir [17] .

Uygur savaşçılarını gösteren bir Çin resminde süvarilerin hem kendi miğferlerine hem de atlarının başlıklarına - Göktürklerde olduğu gibi- rütbe alameti olarak tüy taktıkları görülmektedir(Resim.149,150). Ayrıca miğferlerinin yan ve arka kısımları omuzlara kadar inen peçeliklerle kapatılmıştır. Yine, Koço'da bulunan ve 9-10 . yüzyıllara ait bir freskoda ise figürlerin baldırlarına bağlanmış zırhları ve figürlerden birinin sorguçlu ve kubbeli miğferinin bulunduğunu görüyoruz[18] (Resim.151) . Marco Polo ünlü eserinde 13. yüzyılın ikinci yarısında Hanbalık'taki Kubilay Han'ın sarayın da gördüğü bazı savunma silahlarından söz etmektedir. Burada atlarla ilgili başlık, gem, eğer ve donanımların bir binada, zırhların ve demir silahların ayrı bir binada bulunduğunu anlatmaktadır [19] .

Büyük Selçukluların da zırh kullandığına dair deller mevcuttur (Resim.148).

Abbasi ordusuna asker olarak giren Türk savaşçıları da savunma silahı olarak kalkan, göğüs zırhı, vücut zırhı ve miğfer kullanmaktaydılar [20] . 14. Yüzyılın ikinci çeyreğinde seyahatini gerçekleştiren İbn Batuta da Halife Müeyyid'in silahlanmış zırhlı askerlerinden bahsetmektedir. Aynı zamanda birçok Türk bölgesini de gezmiş olan seyyah , Sultan Atabek Ahmed'i zırh giymiş olarak gördüğünü ve Delhi sultanlarından Sultan Muhammed'in (1325-1351) ümerası kendisine çeşitli eşyalar ve silahlar hediye ederken, muhafızların ellerinde kılıç ve kalkanları ile halkın arasında durduğunu, sultanın önündeki kölelerin başlarında altın külahlar, bellerinde altın kemerler, ellerinde altın saplı kamçılarla beklediklerini bildirmektedir. Aynı seyyah sultan Muhammed'in Ayn 'el Mülk'ün isyanına karşı üzerinde savaşçılar olan zırhlı filler hazırlatarak, maiyetine de zırhlar giydiğini nakletmektedir [21] .

Memlükler (1250-1517), Timurlular (1370-1506), Akkoyunlular (1378-1508), Safaviler (1501-1786) ve Babürlüler (1526-1788) savunma silahı olarak zırh,miğfer, kalkan ve hayvan zırhlarını yaygın olarak kullanmışlardır. İlhanlı devrinde Tebriz ve Şiraz' da yapılan minyatürler de bu bölgedeki zırh kullanımı konusunda ip uçları vermektedir. (Resim.146,147). Bu devletlerden bazılarının silahaneleri ganimet olarak Osmanlı cebehanesine intikal ettiği için, bunlara ait savunma silahlarının seçkin örnekleri halen Askeri Müzede muhafaza edilmektedir. Bu nedenle bunlarla ilgili tanımlamalar karşılaştırma bölümünde yapılacaktır.

---

[17] E. Esin, *Alp Şahsiyetinin Türk Sanatı'nda Görünüşü*, ***Türk Kültürü***, S.70, Ankara 1968, s.775-804 ; Türk kelimesi için bkz. H.Namık Orkun, ***Türk Sözünün Aslı***, Ankara 1946, s.28.;B.Ögel, ***Türk Kültürünün Gelişme çağları***, İstanbul 1988, s. 20-21.

[18] R. Ettinghausen, *Chines Representations of Central Asian Turks*, ***Beitrage Zur Kunstgeschichte Asiens In Memoriam Ernst Diez***, İstanbul 1963., s. 208-221, f. 1,3,5,8.;Uygurlarda miğferlere takılan şahin kanadı hususunda bkz. B. Ögel, ***a.g.e.***, s. 54.

[19] Marco Polo, ***Geziler Kitabı***, (Çev. Ömer Güngören), İstanbul 1985, s. 87.

[20] V.J. Parry, *İslâmda Harp Sanatı*, (Çev. E.Merçil-S. Özbaran), ***Tarih Dergisi***, S. 28-29, İstanbul 1975, s. 193-218.

[21] I. Batuta, ***İbni Batuta Seyahatnâmesi***, (Çev. Mümin Çevik), C. I-II, İstanbul 1983, s. 135, 171, 321, 357.

Askeri Müze savunma silahları koleksiyonunda çok zengin Türk ve İslâm koruyucu silahları bulunmasına karşılık bu silahlar arasında şimdilik Anadolu Selçukluları (1077-1307), ya da Anadolu Beylikleri - Osmanlı Beyliği dışında- dönemine ait herhangi bir örnek tesbit edilememiştir.

Anadolu Selçuklularının koruyucu silahları ile ilgili bilgileri, ancak kaynaklardan ve mevcut buluntulardan tesbit edebiliyoruz. Kaynakların başında İbni Bibi'nin ***Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*** önemli ipuçları vermektedir. Yazarın anlattıklarından Selçuklu askerlerinin kılıç, mızrak, gürz gibi silahların yanında kalkanı da yaygın olarak kullandıklarını anlıyoruz [22] . Bu eserde sadece "Emir Hüsamettin Çoban" 'ın (1227 - ?) Rus elçisinin kabulünü anlattığı bölümde koruyucu silahlardan söz edilmektedir . Bu bölüm " ... çadırının her türlü azamet ve ihtişamla süslenmesini , silahlarını kuşanmış seçkin delikanlıların saf saf dizilmesini, atların nöbetle ***takım ve başlıklarıyla*** çadırın hizasına çekilmelerini, geride kalan bütün askerin kol kol tepelerinden tırnaklarına kadar ***altın yaldızlı demir zırhlarını*** giymiş ve her tarafta mızraklarını omuzlarında tutmuş oldukları halde beklemelerini emretmişti..." diye yazılmıştır [23] .Bir başka bölümde ise Moğol baskınını anlatırken "... Moğol askerlerinden zırh giymiş 700 kişi üzerimize atıldı [24] . " demektedir.

İbni Bibi sadece yukarıda belirtilen tören dışında hiç bir bölümde zırhtan bahsetmez iken Moğolların zırh giymiş askerlerinden özellikle söz etmesi, Selçuklu ordusunda zırhların belki de hareket kabiliyetini azaltıyor düşüncesiyle fazla kullanılmadığı fikrine bizi götürmektedir. Çünkü bir Selçuklu minyatürlü yazması olan ***Varka İle Gülşah*** da incelendiğinde figürlerin ellerinde kalkanlar ve başlarında miğferler görülmesine rağmen vücut zırhları farkedilmemektedir [25] . Ancak halen İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan 90 x 90 cm. ebadındaki Selçuklu taş kabartması üzerinde görülen iki zırhlı asker figürü Selçuklu zırhları hakkında fikir vermesi açısıdan önemlidir.Bu kabartmada figürler vücutlarına plakalarla örülmüş zırh gömlekler giymiş, başlarına sivri külah şeklinde miğferler geçirmişlerdir. Miğferlerinden sarkan ve omuzlarına inen peçelikleri ise sadece yüzlerini açıkta bırakacak şekilde bütün boyunlarını korumaktadır. Her iki figürün de elinde kılıç vardır. Ayrıca sağdaki figürün sol elinde tuttuğu kalkanın içi görünmektedir. Figür kolunu kalkanın tutamağına geçirmiştir. Kalkan daire formundadır(Çizim.85). Varka ile Gülşah minyatürlerindeki kalkanlar da burada olduğu gibi yuvarlak formludur. Ancak muhtemelen ağaç dalından veya bükme ipten yapılarak üzerlerine kumaş kaplanmıştır.

Bu düşünceyi Araştırmacı D. Nicolle teyid etmektedir [26] . Selçuklu koruyucu silahlarında görülen bu gelenek daha sonra Osmanlı koruyucu silahlarında da devam edecektir.

---

[22] İbni Bibi,*Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi* (özet çeviri M.Nuri Gencosmanoğlu), Ankara 1942, s. 44, 45, 47, 95.

[23] İbni Bibi, *a.g.e.*, s. 123.

[24] İbni Bibi, *a.g.e.*, s. 172.

[25] A. Daneshvari , *Animal Symbolism in Warqa wa Gülşah*, Oxford 1986, f. 9-11, 22-24, 35.

[26] D. Nicolle, *Islamische Waffen*, Graz 1981, s. 64.

2 . Osmanlı Devleti Döneminde

Osmanlı İmparatorluğu döneminde koruyucu silahlar yaygın olarak kullanılmıştır. Bu dönemde askerin kullandığı her türlü silah Cebeci Ocağı tarafından imal edilir, deftere kayıt ile askere dağıtılır ve kullanımı bittikten sonra aynı şekilde geri toplanırdı. Silahların hammaddesinin temini, imali, kontrolü ve dağıtımı başkent Cebehanesinin denetiminde ve Cebecibaşının sorumluluğu altında yapılırdı [27] .Aynı durum diğer kalelerde görev yapan Cebeciler için de geçerli idi. ve diğer kalelerin silahları da İstanbul'dan veya Cebecibaşının kontrolünde olmak kaydıyla başka bir yerden nakledilirdi [28] .

Bundan başka çeşitli üst düzey komutanların ve paşaların da kendilerine mahsus Cebehaneleri vardır. Bu kişiler görevlerinden azledildiğinde Cebehaneleri de Devlet Cebehanesine intikal ederdi.

Osmanlılarda koruyucu silahların kullanımı ile ilgili en önemli delilleri, halen müzelerimizde bulunan mevcut eserler oluşturmakla birlikte, arşiv belgeleri, tasvirler ve tarih kaynakları da bu konuda açıklayıcı ipuçları vermektedirler.

Peçevi İbrahim Efendi, Rüstem Paşa'nın ölümünden sonra Cebehaneye bıraktığı silahlar arasında 2000 adet Cebe ve Zırh, 1500 adet altın kakmalı tolga olduğunu bildirmektedir [29] .

Evliya Çelebi de, doğum sırasında ölen IV. Murad'ın kızı ve Melek Ahmet Paşa'nın zevcesi olan Esmihan Sultan'ın hazinesine el koyulduğunu ve bu hazinede 800 zırh , külah, başlık, kolçak ve 800 adet at takımı bulunduğunu bildirmektedir [30] .

Miğfer ve kalkan hariç bir zırh takım (gömlek, göğüslük, kolçak ve dizçek) takriben 40 ile 45 kg. ağırlığındadır. Bu nedenle yaya askerin zırh giymesi ağır bir yük teşkil etmektedir. Zırhlar daha çok muhafız konumundaki süvari birlikleri tarafından muharebe esnasında giyilmekteydi. Ayrıca kale muhafızları ve törenler esnasında padişahın ya da töreni komutanının maiyyeti tarafından da giyilmekteydi. Genellikle zırhlı şahısların atlarına da zırh giydirilirdi. Peçevi, Bağdat seferinin hazırlıklarını anlatırken " Sultan Murad Han'ın otağının sağ yanında gözüpek ve dövüşken, gümüş bedenli, tepeden tırnağa kadar demir zırhlar içinde ve yayları ellerinde birkaç yüz okçu delikanlı, sol yanında yine aynı durumda tüfenkendazlar duruyorlardı. " diye nakletmektedir . Aynı tarihçi bu sefer padişahın Diyarbakır'dan Erzurum'a gidişini anlatırken, vezirlerin Su Şehri'nde düzenlediği alay töreninde Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın "tekne kalkanlı ve gök demire gömülü, ak ve kızıl bayraklarla

---

[27] Başbakanlık Arşivi, Cevdet Tasnifi, Askeri numara 2579 (Takrir) , 28613 (Hüküm), 25267 (Arz) , 18463 (Hüküm), 2658 , 25927 (Takrir), 7929 (Temessük), 27507 (Defter), 40012 (Defter)ve Topkapı Sarayı Arşivi Numara E-8033, D-10583, D- 2561, gibi belgeler bu bilgiyi doğrulamaktadır.

[28] Topkapı Sarayı Arşivi Nr. D-10581, D-10582, D-2147, D-2729, E-7176, 8400, 8399, 8401 ve Başbakanlık Arşivi, Cevdet Tasnifi Askeri, Nr. 40295 (Takrir), 48443 (Hüküm) gibi belgeler bu konuda bilgi vermektedir.

[29] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi,* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), C.I, Ankara 1982, s.18.

[30] Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* (Sad. T.Temelkuran-N. Aktaş-M.Çevik), C.5, İstanbul 1982, s. 1610.

donatılmış alayı "ndan söz etmektedir [31] . ***Gök Demire gömülü*** tabiri çelik zırhlar için kullanılmış olmalıdır. Bu tabir aynı zamanda İslâmiyetten evvelki mitolojik ve sembolik tasavvurlarla ilgili olmalıdır.

Evliya Çelebi Melek Ahmet Paşa'nın Van Kalesi'nden ayrılışında düzenlenen alayı şöyle nakleder " Sadece gözleri görünen heybetli adamlar, bazıları gök rengi demire bürünmüş olup, potluklu , derbendi toğulkalı, zırh külahlı, serpenahlı ve kaz göğüslü demir giymişlerdi. Yancıklı, deniz hotaslı, siğneleri demir kalkanlı, alınları demir harbeli, sağrıları kaplan ve pars postu küheylan atlar üzerinde usulce geçtiler. Bunların aralarında elli adet alay çavuşları sırmalı zırha bürünmüş olup bellerinde üçer hokka gümüş kemerler üzerinde kakmalı hançerler, başlarında sazvari teller, bazılarının başında anka-i cüfeler... düzülüp törenle geçtiler." [32] .

1505 Tarihli bir Hazine Defteri'de, diğer birçok malzemenin yanında bazı koruyucu silahların da adı geçmektedir. Bu defterde zırhlar ***derbendi*** ya da ***frenki*** olmak üzere isimlendirilmiştir. Aynı şekilde miğferler de ***şehri tulga, zernişani şehri tulga ve derbendi tulga*** olarak gruplandırılmıştır [33] . Derbedi olarak adlandırılan zırhlar veya miğferler muhtemelen taşra kalelerinde ve karakol muhafızları tarafından kullanılan daha kapalı tipte fonksiyonel koruyucu silahlar olmalıdır. Şehri ya da zernişani şehri olanlar ise daha kaliteli işçilikte olup şehir /saray muhafızları tarafından ve alay törenlerinde kullanılan silahlar olmalıdır.

Daha geç tarihli olan bir başka arşiv vesikasında Anadolu Valisi olan Vezir İsmail Paşa'nın Sofya Kalesi'nin muhafızları için Dersaadet' den , Cebehaneyi Amire'den deftere kaydedilmek suretiyle 30 adet zırh gömlek, 30 adet serpenah, 30 adet de kolçak taleb etmektedir [34] .

Evliya Çelebi Narin Kale Hisarı divanhanesinin duvarlarına asılı cebe, cevşen, kallavi tulga, başlık, zırh, zırh külah ve bunun gibi silahları gördüğünü bunların benzerlerini Bağdat Kalesi'nde de görmüş olduğunu bildirmektedir [35] . Bu silahlar da adı geçen kalelerin muhafızları tarafından kullanılan silahlardır.

Aynı seyyah Kafkasya'yı gezerken Çerkez askerlerinin her birinin mutlaka bir zırhı olduğunu ve bölge insanının ana mallarının at, koyun, esir, zırh ve külah olduğunu bildirmektedir [36] .

Koruyucu silahlar hediye olarak verilen eşyalar arasında da önemli bir yer tutmakta idi. Evliya Çelebinin belirttiğine göre Abdal Han , Melek Ahmed Paşa'ya hazinesinde 2000 adet Halep, Ayıntab, Mısır, Dağıstan ve Diyarbakır Çeliğinden yapılmış kalkan ile 20 adet zırh takım hediye etmiş, Melek Ahmed Paşa'da buna karşılık kendisine hilat giydirmiştir [37] .

---

[31] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, C.II, s.219, 419.
[32] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C. 4, s.1210.
[33] Topkapı Sarayı Arşivi, Enderun Hazine Defteri, D- 10026.
[34] Başbakanlık Arşivi, Cevdet Tasnifi, Askeri : 47749, H.1198 tarihli hüküm .
[35] Evliya Çelebi , *a.g.e.*, C.5, s. 1687.
[36] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C.7, s.459.
[37] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C.4, s.1281, 1289- 1290.

Osmanlılarda koruyucu silahların kullanımını ve yoğunluğunu, Osmanlı minyatürlerinden takip etmek de mümkündür. Ancak minyatürlerde daha çok kalkan, miğfer ve kolçaklar ile at alın zırhları yaygın olarak tasvir edilmiştir. Zırh gömlekler ve zırh göğüslükler fazla farkedilmemektedir. Genellikle savaş konulu tasvirlerde figürlerin üzerinde koruyucu silahlar görülmektedir. Ayrıca, törenlerle ilgili tasvirlerde de zırhlı figürlere rastlanır. Minyatürlerde zırhların az görülmesinin birkaç nedeni olabilir. Birincisi zaten zincirlerle örülmüş olan zırhların minyatür üslubunda resmedilirken adeta dokuma kumaş gibi tasvir edilmesi, ikincisi, zırh gömleklerin üzerlerinin ince kumaşla kaplanması , teşhisi güçleştirdiğinden minyatürlerde bunların tasvir edilip edilmediği anlaşılamamaktadır. Ayrıca ağırlığı ve hareket kabiliyetini engellemesi nedeniyle demir zırhların çok yaygın bir kullanıma sahip olduğu sanılmamaktadır.

Ali Şir Nevai'nin 1530 tarihli Hamse'sinin 145b sahifesindeki Leyla ile Mecnun'un kabilelerinin savaşını anlatan bir minyatürde , kalabalık bir grup içinde üç figürün zırh giydiği görülmektedir. Her üç figürün de miğferlerindeki sorguçlar bu kişilerin mevki sahibi ya da kabilelirinin reisleri olduklarını göstermektedir. Atlardan ise sadece bu üç figürden birinin atı zırh giymektedir. Ancak yaklaşık bütün atların başlarında at alın zırhları vardır. Ayrıca bütün figürlerin başlarında yivli gövdeli sivri külah şeklinde miğferleri, miğferlerden omuzlara sarkan ve boyun kısımlarını saran zincir örme peçelikleri ile kılıçla dövüşen figürlerin elinde yuvarlak formlu göbekli kalkanlar vardır[38] (Resim.145) .

1545 Yılında Osmanlıcaya çevrilen Firdevsi'nin Şehnamesinde Zal ve Hazarvan'ın mücadelesini tasvir eden 875b sayfasındaki minyatürde de at üzerinde dövüşen figürlerin başında oldukça sivri tepelikli , peçelikli ve sorguçlu miğfer , ellerinde daire formlu ve göbek kısmı metal diğer kısımları muhtemelen dal üzerine ibrişim sarma kalkanlar ile kollarında kolçaklar görülmektedir [39] .

Şükrü Bitlisi'nin 1525 tarihli Selimname'sinde 113 a sahifesinde yer alan minyatürde " Osmanlı ordusunun Safevilerle yapılacak olan muharebeye hazırlanmaları" tasvir edilmiştir. Bu tasvirde süvarilerin başlarında yivli gövdeli, sivri tepelikli, peçelikli ve sorguçlu miğferler vardır. Figürlerden birinin elinde yine yuvarlak göbekli kalkan, atların başlarında ise at alın zırhları görülür [40] .

Arifi'nin 1557 Tarihli Fütühat-ı Camile adlı eserinin 18 b sahifesindeki minyatürde Temeşvar Seferi sırasında Osmanlı ordusu komutanı Kara Ahmet Paşa'nın çadırı ve etrafında muhafızları tasvir edilmiştir. Çadırın önünde üzerinde binicisi olmayan zırhlı bir at görülmektedir. Bu at muhtemelen Ahmet Paşa'ya aittir. Çadırın önünde bu attan başka rütbeli şahıslar da vardır. Figürler sorguçlu ve peçelikli miğferler ve kolçak giymektedirler. Kompozisyonun gerisinde ve tepelerin arkasından çıkan karşılıklı iki

---

[38] J. M. Rogers- F. Çağman-Z. Tanındı, ***The Topkapı Saray Museum, The Albums and İllustrated Manuscripts***, London 1986, f. 135.

[39] M.Rogers-F.Çağman-Z.Tanındı. ***a.g.e.***, f. 141.

[40] M. Roger-F.Çağman-Z.Tanındı, ***a.g.e.***, f. 150

figür grubunda da zırhlı olanlar vardır. Bu grupta da sadece bir figürün atı zırhlı ve alınlıklıdır. Kolçaklar takmış olan bu figürlerin miğferleri de sorguçludur [41] .

Gelibolulu Mustafa Ali'nin 1584 tarihli Nusretname adlı eserinin 95 b ve 96 a sahifelerinde Osmanlı ordusu ile Safavi ordusunun Kars yakınlarında Çıldır ovasında yaptığı savaş anlatılmaktadır. Osmanlı ordusuna Lala Mustafa Paşa, Safavi ordusuna Azerbaycan Beylerbeyi Emir han komuta etmektedir. Minyatürde savaşır durumda çok kalabalık bir figür kompozisyonu olmasına rağmen kalkandan başka koruyucu silah görülmemesi dikkat çekicidir [42] .

Bir başka örnek ise Nakkaş Osman'ın resimlediği 1588 tarihli Hünername'nin 275 b sayfasında yer alan ve Viyana önlerinde Osmanlı ordusunu tasvir edenminyatürdür. Kompozisyonun ön kısmında Osmanlı ordusunun otağı kurulmuş, toplar Viyana şehrini hedef alarak dizilmiş, karşı tarafta kale burçlarından bakan ve yaklaşık tamamı tepeden tımağa zırhlara bürünmüş düşman askerleri, buna mukabil kompozisyonun ön kısmında kalabalık bir grup Osmanlı askeri ve komutanları içinde sadece bir adet zırhlı ve bir adet kalkan taşıyan figür görülmektedir. Zırhlı figürün miğferindeki sorguca bakılarak , bu kişinin Osmanlı ordusuna komuta eden şahıs olduğu düşünülmektedir [43] . Benzeri durum 1592 tarihli Şehinşahname'nin 130b, 101b, 102a sahifelerindeki savaş konulu tasvirlerde de geçerlidir. Ancak aynı eserin 33b ve 34 a sahifelerinde yer alan Sultan III. Murad'ın Safavi elçisi İbrahim Hanı karşılaması töreninde ise törene katılan muhafızların ve bazı rütbeli şahısların zırhlar giymiş olduğu görülmektedir [44] .

Süleymanname minyatürlerine bakıldığında ise muharebe esnasında zırh giymiş figürlerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Kalkanlar yine en çok kullanılan koruyucu silahdır. Miğferler ikinci sırayı alır. Vücut zırhları, at alın zırhları ve at gövde zırhları da sık görülmektedir [45] .

1640 Tarihli narh defterinde her çeşit esnaf sınıfının adı geçerken, koruyucu silahlarla ilgili sadece ***Kalkancıyan*** adı altında kalkan yapan esnafa rastlanmaktadır. Bundan başka ***Telciyan*** ismi altında toplanan esnafın ise kuyumculukta kullanılan teli ürettiği gibi zincir örme zırh yapımında kullanılan teli de üretmiş olabileceği düşünülebilir [46] . Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi koruyucu silahların imali ve hammaddesinin temini Cebeci Ocağı'na aittir fakat ihtiyaç duyulduğunda zaman zaman esnafa sipariş olarak da yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

---

[41] M.Rogers-F. Çağman-Z.Tanındı, *a.g.e.*, f. 151.
[42] M.Rogers-F.Çağman-Z. Tanındı , *a.g.e.*, f. 159.
[43] M.Rogers-F.Çağman-Z.Tanındı, *a.g.e.*, f. 160.
[44] M.Rogers-F.Çağman- Z.Tanındı, *a.g.e.*, f. 161-163.
[45] Esin Atıl, ***Süleymanname*** , New York 1986, s. 133, 134,165 ,173 ,205,211,227 deki resimler.
[46] Mübahat Kütükoğlu, ***1640 Tarihli Narh Defteri***, İstanbul 1983, s. 202, 217.

II. OSMANLI KORUYUCU SİLAHLARININ YAPIM VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ

1. Yapım Malzemesi ve Teknikleri

1.1. Yapım Malzemesi

Osmanlı koruyucu silahlarının yapım malzemelerini , demir-çelik, bakır , deri, söğüt dalı, incir kökü, ibrişim, kadife, ipek ve çuha türü kumaşlar teşkil eder.

Osmanlı imparatorluğunun silah yapımında kullandığı demir madeni Cebehaneye Cebeci başı tarafından mübaya yolu ile alınıyordu [47] . Mübaya ile alınacak olan demir madeni imparatorluk topraklarında bulunan çeşitli demir ocaklarından sağlanmaktaydı. Demir yatakları, daha çok Bosna bölgesinde (Banyaluka, Kamengrad, Foynika, Kreşevo) , Vareş cıvarında, Sırbistan'ın Rudnik ve Kopaonik bölgelerinde, Rodop dağları arasında, Bulgaristan'da Somakov'da [48] , Filibe ve Tatar Pazarı'nda [49] bol demir ocakları bulunmaktaydı. Ayrıca Yunanistan'da Kavala yakınlarında Pravişte 'de önemli bir demir merkezi idi [50] Bir miktar demir Karadeniz'in kuzeyinden de geliyordu . Anadoluda da Bilecik, Keban, Kiği vb. yerlerde demir ocakları bulunmaktaydı ve bu merkezlerden de İstanbul'a demir gelmekteydi. Bundan başka Lübnan, Musul ve Bağdat cıvarında da demir işleniyordu [51] . Bir Arşiv belgesinde Cebehane, Tophane ve Tersane ' de imal olunan ***mühimmat-ı Harbiye*** için İzmir, Mısır, Arabitan ve sair yerlerden demir çıkarılıp, İstanbul'a sevkedilmesi için hüküm vardır [52] . Nahçivan, Kafkasya ve Dağistan bölgeleri ile Anadolunun doğusunda da bazı demir ocakları vardır. Bütün bu bölgelerdeki demirler, yine devletin kontrolünde ya İstanbul'a ya da diğer üretim merkezlerine gönderiliyordu.

Cebehane için silah üretmek üzere alınan demir her zaman İstanbul'a gelmiyor bazen de yakın merkezlerde işleniyordu.

Evliya Çelebi " Somakov'da yüz adet demir işleyen vardır. Buranın kafesli demir fanusları, demirden zırhları, çeşitli demir eşyaları ünlüdür. Her sene buradan Selanik yoluyla Osmanlı ülkesine sekizbin araba demir gider. " diye nakletmektedir. Yine Çelebi'ye göre, Kafkasya'da yaşayan Abazalar'ın hepsinin sanat ehli olduğunu ve vücuda uygun zırhlar diken demircilerin bulunduğunu, zırh ve külahların insanların baş malı olduğunu bildirmektedir. Dağıstan ve Çerkezistan bölgesinden Mısır'a zırh

---

[47] Başbakanlık Arşivi Cevdet Tasnifi, Askeri 25267 (Arz), 28617 (hüküm).

[48] V. J. Pary, *Osmanlı Imparatorluğu'nda Kullanılan Harp Malzemesinin Kaynakları*,(Çev. Salih Özbaran), ***Tarih Enstitüsü Dergisi***, S.3, Ankara 1973, s.40.

[49] Başbakanlık Arşivi, Cevdet Tasnifi, Askeri : 28617, 25927 ; E. Çelebi, *a.g.e.*, C.6, s.1923 ; V.J.Pary, *a.g.m.*, s. 40.

[50] Başbakanlık Arşivi Cevdet Tasnifi, Askeri : 25267 ; V. J. Pary, *a.g.m.*, s.41.

[51] V. J. Pary, *a.g.m.*, s. 41 ; Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C.4, 1347.

[52] Başbakanlık Arşivi, Cevdet Tasnifi, Askeri 18463

gönderildiğini de kaydetmektedir. Bundan başka Mısır'ın kalkan ihtiyacını Halep'den karşılaşıdığını bildirmektedir. Ayrıca Evliya Çelebi eserinde sık sık bahsettiği " Gök demire bürünmüş yiğitler , altı parça ***Nahçivan Polatlı*** yancıklı atlar" tabirlerinde Nahçivan'da imal edilmiş çelik zırh giymiş yiğitler ve atlardan söz etmektedir [53] .

Demir koruyucu silahların her çeşidinde kullanılmıştır. Ancak demirin zırh gömlekler, kolçaklar ve dizçekler, zırh göğüslükler ve at vücut zırhlarında daha yoğun kullanıldığı dikkati çekmektedir. Miğfer, kalkan, zırh göğüslük ve at alın zırhları demirden başka malzemelerden de yapılabilirken, diğerleri sadece demir-çelikten yapılmıştır. Demir bu eserlerde dövülerek şekillendirilmiş ve kesilmiş levhalar ile bu levhaları birbirine bağlayan zincir örgüler biçiminde kullanılmıştır.

Koruyucu silahların yapımında kullanılan ikinci temel malzeme bakırdır. Demirde olduğu gibi bu malzeme de hammadde olarak mübaya yoluyla Cebehaneye alınırdı [54] .

Osmanlı İmparatorluğu bakır yatakları yönünden de zengindi. Bakır kaynakları Balkanlarda Sırbistan'ın Kratova şehrinde,Bosna'da ve Temeşvar'da bulunmaktaydı [55] Evliya Çelebi " Kratova kasabasında bakır madeni bulunduğu için burada çok güzel yaldızlı bakır işlenir, ki bunlar ne Bosna'da ne de Kastamonu'da işlenebilir" demektedir [56] .

Buna rağmen İmparatorluğun bakır ihtiyacının büyük bir kısmı Anadolu'dan sağlanmaktaydı. Küre, Ergani, Keban en çok bakır üretilen ocaklardı [57]. Osmanlı döneminde Anadolu bakır üretiminin çoğu darphanede ve silah yapımında kullanılmaktaydı. Bir kaynak Osmanlı dönemi Anadolu Bakır yataklarını şöyle sıralamaktadır: Çanakkale'nin kuzeydoğusunda, İstanbul-Sarıyer (adını bakır yataklarından almıştır) Orta Karadeniz'de Küre, Kazıklı, Kastamonu, Canik, Fatsa, Kayı Dağı, Emrudeli, Tokat,İpekli, Elmi Dağları, Nühas, Alanyurdu, Zara, Milas ve Pazar Suyu , Doğu Karadeniz'de Trabzon, Erzurum-Murgul arasındaki bölge (Bölgedeki bakır Trabzon limanından İstanbul'a gönderilirdi.). Doğu Anadolu'da Kars, Kağızman, Murat Dağı, Borga, Şiro, Tepehan, Gerger, Tevfik Madeni, Dojik Dağı, Çabukçur, ve Ergani, Van Gölü güneyinde Maden Köy, Orta Toroslarda Bozkır, Bereketli, Niğde Güllük Boğazı, Bulgar Dağı, Çamözü, Sis, Kozan Dağı, Yayalalı Dağları, Feke Dağı [58] .

Bakır koruyucu silahlarda daha çok miğfer, at alın zırhı, kalkan ve zırh göğüslüklerin yapımında kullanılmıştır. Bu eserlerde bakır bazen tek başına bazen de başka materyal ile birlikte kullanılmıştır.

---

[53] Evliya Çelebi, *a.g.e.*, C.6, s.1923, C.7, s. 475, C.10, s. 471, C.4, s. 1210, C.5, 1619

[54] Başbakanlık Arşivi, Cevdet Tasnifi, Askeri 2579.

[55] V. J. Pary, *a.g.m.*, s.41.

[56] E.Çelebi, *a.g.e.*, C.5, s. 1822 ; Çelebi'nin verdiği bu bilgi Kastamonu'nun da çok önemli bir bakır merkezi olduğunu , ayrıca burada belirtilen yaldızlı bakırın (her üç merkezde de) muhtemelen tombak olabileceğini düşünüyoruz.

[57] V. J. Pary, *a.g.m.*, s. 41.

[58] Oktay Belli- I. Gündağ Kayaoğlu, *Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatı'nın Gelişimi*, İstanbul 1993, s. 47-57.

Koruyucu silah yapımında kullanılan bir diğer malzeme de deridir. Daha çok miğfer, kalkan gibi madeni parçaların içine, madenin insan vücuduna direk temasını engellemek için kaplama olarak kullanılmışlardır. Bundan başka zırh parçalarını vücuda sarmak için kullanılan bağlantı elemanlarında da karşımıza çıkmaktadırlar.

Kalkanlardan başka tamamen deriden yapılmış olup da günümüze kadar gelebilen Osmanlı koruyucu silahı yoktur. Ancak kaynaklar deriden mamul koruyucu silahlar hakkında da bilgi vermektedir.

Evliya Çelebi Melek Ahmed Paşa'nın Van kalesinden ayrılışını anlatırken,"sağrıları kaplan ve pars postlu küheylan atlar", Celali isyanının bastırılmasından sonra Köprülü Mehmed Paşanın asker alayını anlatırken, "fil, timsah, gergedan derisinden tekne kalkanlar", Bitlisi anlatırken de " Bitlis'de işlenen deriler ve sağrılar hiç bir yerde yoktur" diyerek bize deriden yapılmış at sağrı zırhları ve kalkanlar hakkında bilgi nakletmektedir [59].

Benzer şekilde Peçevi de 1554 yılında padişahın Diyarbakır'dan Erzurum'a gelişini anlatırken "Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa kaplan postu, kurt başlığı, çekirdek mahmuzlu tekne kalkanlı ve gök demire gömülü..." ibarelerini kullanırken kısmen zırh olarak giyilmiş deri postlardan da bahsetmektedir[60].

Marsigli ağaçtan yapılmış kalkanların da içlerine ve dışlarına deri kaplandığıdan bahsetmektedir[61].

Sadece deriden yapılmış, fil, timsap ve kaplumbağa kabuğundan imal edilmiş kalkanlar halen Askeri Müze'de mevcuttur. Ancak bunların üzerine herhangi bir şey işlenmemiştir. Bu nedenle, kaynağı daha çok Hindistan, Nil, ve Afrika olan bu kalkanlar kataloğa dahil edilmemişlerdir.

Koruyucu silah yapımında kullanılan, ana malzemelerden sonuncusu, ahşap ya da ağaç dalıdır. Evliya Çelebi, seyahatnamesinin bir bölümünde "..bir cirit peykanı ile , dokuz incir kökünden, Arnavut kalkanı bir kere de dikip, iki karış geçirerek, yalman gösterdi. " demektedir [62]

Marsigli'de "kalkanlar ekseriya incir ağacından imal edilmekte idi. Çünki bu ağaç, hafif olduktan başka, mızrak ve kesici silah darbesini def etmeye yarar, adi ağaçtan imal edilmiş kalkanlar da vardır. Bunlar atların boyunlarına da bağlanır, bunu daha çok tatarlar kullanır" şeklinde bilgi vermektedir [63] .

. Günümüze gelmiş ne incir ağacından, ne de başka adi ağaçtan kalkan vardır. Bunun nedeni, malzemenin dayanıksızlığıdır. Üstelik bu tür kalkanlar daha çok talim kalkanı olarak kullanıldığı için, korunmaya değer bulunmamış da olabilir. Bunlara mukabil, günümüze gelebilmiş söğüt dalından yapılmış merasim kalkanları mevcuttur. Bunlar ince ve kıvrak söğüt dallarının ipek ipler veya ibrişimlerle birleştirilmesi sonucu oluşur. Yuvarlak olan bu kalkanların ortalarına, aynı zamanda perçin vazifesini de

---

[59] E.Çelebi *a.g.e.*, C.4,s. 1164,1210;C.5,s.1619.

[60] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, C.1. , s.219

[61] Marsigli , *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatat-ı zamanına kadar* (Çev.Kaymakam Nazmi) , Ankara 1935,s.159

[62] E.Çelebi, *a.g.e.*, C.1, s.173

[63] Marsigli, *a.g.e.*, s.159

gören, metal(demir-bakır) bir göbeklik yerleştirilir. Bu tür malzemeden kalkan yapmak geleneği Hun kurganlarından bu yana [64] devam etmiştir. Aynı teknik ile yapılmış, ancak ağaç dalı yerine bükme ip kullanılmış kalkanlar da vardır. Bu kalkanlar içten ve dıştan deri , keçe ve pamuk gibi malzemelerle takviye edilerek, talim kalkanı olrak kullanılmışlardır.

Zırhların yapımında çeşitli kumaş, meşin ve keçeler de yardımcı malzeme olarak kullanılmaktadır. Bunlar zırhların vücuda temasını önlemek ya da bazı zırhlarda olduğu gibi kaplama malzemesi olarak kullanılmışlardı(Resim.33).

Zırhlarda adı geçen malzemelerden başka, rütbe alameti olarak da tüy, sorguç, perçem denilen malzemeler kullanılmaktaydı. Bunlar miğferlerde ya da at alın zırhlarında , tepeliklerdeki deliklere , tüylük yuvalarına sokularak kullanılırdı. Sorguçlar "beyaz turna tüyü, balıkçıl, deve kuşu, kartal, yaban tavuğu, hint kuşu gibi çeşitli kuşların tüylerinden yapılırdı [65] . Sorguçlar padişahın yakın muhafızları olan hassa peykleri ve diğer komutanların muhafızları tarafından da kullanılıyordu[66] . Bunlar özellikle alay törenlerinde rengarenk tüyleri ile törene ayrı bir hava katıyordu.

Evliya Çelebi Erzurum'daki bir töreni anlatırken, "..Paşanın dahi önünde sekiz adet altın taslı, satırları ellerinde, baltaları bellerinde, murassa kemer kuşaklar, tennureli diba ve süslü hilat, başlarında cennet tavusları gibi salınarak giderlerdi " [67] diyerek sorguçların törene kattığı rengi anlatmaktadır.

Evliya Çelebi'de sorgucun önemini vurgulayan bir başka bilgi de şöyledir: "Padişahtan emir ile tuğrayı ve serdarlık sorgucunu getiren kapıcı başıya on kese ve on at, bir samur kürk ihsan edip, adet olduğu üzere ağa İstanbul'a Köprülü vezire gönderildi [68] .

Sorguçlar aynı zamanda serdarlık ve yiğitlik sembolü olduğu için, takdir anlamında da hak eden şahıslara sunulurdu. Bu konuda Peçevizade İbrahim Efendi,"Osman Paşa başkente gelerek, Padişahın iltifatına erişti. Padişah 'aferin Osman' diyerek takdir buyurdu ve başındaki değerli sorgucu çıkarıp mübarek eliyle paşanın sarığına soktu (1584)" şeklinde bilgi vermektedir [69] . Aynı şekilde III.Sultan Murad devrinde (1574-1595) sefer dönüşü "...Serdar ve Sadrazam cenapları kat kat hilatlar, sorguç, kakmalı kılıç, kese kese para v.b. armağanlarla Padişahın nimetlerine boğulmuşdu "demektedir [70]

1. 2. Yapım Teknikleri

Osmanlı maden sanatı eserlerinin önemli grubunu teşkil eden Osmanlı koruyucu silahları dövme, zincir örme, kesme, perçin, döküm teknikleri ile imal edilmiştir.

---

[64] W.Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları-Bir kaynak* kitabı- (Çev.Niğmet Ulutuğ) Ankara 1942, s.68
[65] M.Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.223.
[66] Başbakanlık Arşivi, Cevdet tasnifi, Askeri, 3072
[67] E. Çelebi, *a.g.e.*, C.1-2, s.497
[68] E.Çelebi, *a.g.e.*, C.5, s.1493
[69] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, C.II, s. 84.
[70] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, C.I, s.122

Dövme tekniği ile işlenmiş levhalar içten çekiçlenerek şekillendirilmiştir[71] Miğferler, at alın zırhları ve kalkanlar geniş ağızlı ve sığ eserler olduğu için çökertme usulü ile çekiçlenmiş ve uygun formlara getirilmiştir. Eserlerin içlerinde çekiç izlerini görmek mümkündür. Plakalardan oluşan zırh parçaları da aynı şekilde çökertme usülü ile işlenmişlerdir. Bu usülün uygulandığı eserlerin içlerinde çekiç izlerini görmek mümkündür. Yivli gövdeli olan eserlerde de yivlerin genişliklerine göre bazen yükseltme ve bazen de çökertme yöntemi uygulanırdı . Örme ve birleştirme işinde kullanılan zincirler haddeden çekilmiş tellerle yapılırdı. Eserlere şekilleri verildikten sonra kenarları kesilerek düzeltilirdi. Miğferlerin döküm tekniği ile yapılmış olan tepelikleri lehim ile birleştirilirdi. Siperlik ve siperlik köprüleri gövdeye perçinlenirdi. Peçelikli miğferlerde göz oyuklarının üst tarafına peçelik çengeli perçinlenir, ağız çevresinde daha önce kesilerek açılan deliklere, zincir örme peçelik halkaları takılırdı. Bu halkalar metal perçinlerle birleştirilmişti. Ayrıca miğfer sahibinin rütbesine göre ön tarafına bir ya da birkaç sorguç yuvası perçinlenerek meydana getirilirdi. Siperlikli miğferlerde yine dövülerek şekillenmiş siperlik parçaları metal çivilerle gövdeye birleştirilirdi. Ön siperlik perçinle sabitleştirilirken, kulak ve ense siperlikleri her iki parçaya takılan perçin çivilerinin arasına bir halka yerleştirilmek suretiyle hareketli bir şekilde bırakılırdı.

At alın zırhları da atın yüzüne uygun bir maske gibi işlenmiştir.At alın zırhlarında Göz oyukları, kulak yuvaları ve burun kanatlarına göre biçimlenme söz konusudur. Bunlara da miğferlerde olduğu gibi sorguç yuvaları ve güneş siperlikleri perçinlenmiştir. Kulak ve ense siperlikleri gövdeye ve siperlik parçalarına daha önce delinerek açılan deliklerden geçirilen, genellikle üçer sıra ve metal perçinli zincir halkaları ile birleştirilmiştir.

Kalkanlar şekillendirildikten sonra kenarları düzeltilmiş ve üzerlerine sayıları sekiz ile on arasında değişen perçin çivileri takılmıştır. Bu çivilere kalkanın iç kısmından taşıma kulpları bağlanmıştır. Ayrıca içleri başka bir malzeme ile kaplanmıştır. Aynı perçinler ve kaplama söğüt dalından yapılmış kalkanlarda da uygulanmıştır. Söğüt kalkanlar adından da anlaşılacağı gibi ince söğüt dallarının daire şeklinde kıvrılarak ve bunların ibrişimlerle bağlanması ile yapılmıştır . Ortalarından (göbek) bakır ya da demirden yuvarlak ve geniş bir levha ile takviye edilmiştir. Sözü edilen bu levha da dövme tekniği ile yapılmıştır.

Zırh gömlekler bazen sadece zincir halkaları ile örülmüştür. Zincir örmelerde her bir halka önünde ve iki yanında bulunan üç halkadan da geçirilmiştir. Dolayısıyle kenar sıralardaki halkalar hariç, bütün halkalar beşli gruplar teşkil etmektedir. Bu teknik bütün zincir örme Osmanlı zırhları için geçerlidir(Çizim.82). Zincir halkaları birbiri içinden geçirilerek kıvrıldıktan sonra çok ince metal perçinlerle zımbalanmıştır.Ancak bazı örneklerde muhtemelen örgü sistemini hızlandırmak için yatay olarak bir sıra

---

[71] Yapım teknikleri için ayrıca bakınız Ülker Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1978 s.18-31

perçinsiz halka ve bir sıra perçinli halka olmak üzere örgü gerçekleştirilmiştir. Tamamen perçinli halkalardan oluşan örgü birer sıra halinde devam ederken perçinsiz halkaların da kullanılması durumunda örgü aynı anda iki sıra birden üremektedir.

Metal plaka takviyeli zırh gömleklerde ise dövülerek hazırlanmış ve kenarlarına zincir geçirilmek üzere delikler açılmış plakalar, zincir örgü arasına aynı yönde üst üste bindirilerek yerleştirilmiştir. Metal takviyelerinde özellikle eklem yerleri oyuk şeklinde bırakılarak zincir örme ile tamamlanmıştır. Hayati önem taşıyan göğüs ve sırt bölgesi tamamen plakalardan oluşmaktadır. Plakalar Osmanlı zırhlarında aşağıdan yukarıya bindirme yöntemiyle yapılmıştır. Genellikle önden açık olan zırh gömleklerin önlerinde kapatma kancaları ya da tokaları vardır.Bu tokalar da gövdeye perçinlenmiştir.

Kolçaklar ve dizçekler de aynı tekniklerle ve vücudun anatomisine uygun olarak yapılıyorlardı.

2. Süsleme Teknikleri

2.1. Kazıma

Osmanlı koruyucu silahlarının süslemesinde en yoğun olarak kullanılan teknik kazıma tekniğidir. Sivri ya da küt uçlu kalemlerle çalma, kazıma ve kumlama olarak uygulanmıştır.

Çalma usulünde , dövülerek şekillendirilmiş eser, sert bir destek üzerine koyularak, ucu küt çelik kalemlerle maden üzerine yivler açılarak uygulanır [72]. Kalemlerin uçları 3-4 mm. çapındadır. Kalemlerle hafif bir çekiç ile maden üzerine düz veya kavisli çizilir Açılan yivlerden çıkan madenler yanlara yığılır. Bu birikintiler , açılan oyuklara maden kakılacak ise, matalin üzerine kapatılarak hafif bir çekiç ile varakların üzerine yedirilir. Aksi takdirde artıklar törpü ile yok edilir.

Kazıma usulünde ise 15cm. uzunluğunda ucu keskin kalemler kullanılır. Kazınarak açılan yivlerin içindeki maden artıkları kesilerek çıkartılır.

Kumlama usulü genellikle motif içine veya zemine dolgu olarak kullanılır. Bu teknik, yüzeyi ucu küt kalemlerle sık ve noktalar halinde pürüzlendirmektedir. Osmanlı koruyucu silahlarında bu teknik , genellikle motif içine veya yazılı bordürlerde zemine uygulanır. Noktalar motif çevrelerini içten veya dıştan dolanan hatlar şeklindedir. Ancak bazen yatay çizgiler halinde de noktalamalar görülür. Bu teknik daha çok yaldızlama yapılacak eserlerde sıklıkla zeminde, bazen de motif içinde uygulanır. Böylece yaldızın parlaklığı ve pürüzlü zemin motifi daha iyi vurgular ya da kontras oluşturur.

---

[72] Maden süsleme teknikleri ile ilgili bakınız. Ü.Erginsoy, *a.ge.*, s. 32-47.

2.2.Kabartma

Çeşitli kabartma aletleri ve çekiç kullanılarak uygulanan bu teknikte, alçak kabartma yapılmak isteniyorsa dıştan çekiçleme uygulanarak zemin çökertilir. Çekiç darbeleri zemini kabalaştırıp matlaştırdığı için desen ile zemin arasında kontras oluşur. Yüksek kabartma yapılmak isteniyorsa , içten çekiçleme yöntemi uygulanır. Zemine hiç dokunulmadan desenler istenilen yüksekliğe gelinceye kadar çekiçlenir. Osmanlı koruyucu silahlarına daha çok bu usul uygulanarak bol miktarda yivli gövdeler oluşturulmuştur.

2.3. Kesme/Ajur/Delik İşi

Madeni eserler üzerine kesici ve delici aletlerkullanılarak, delikli süslemelerin yapıldığı tekiğe ajur ya da delik işi denir. Bu teknikte eser üzerine çizilen desen kesilip çıkartılır. Bazı örneklerde ise motif bırakılarak zemin kesilip çıkartılır. En dikkati çeken örekleri miğferler ve kalkanlarda görülür. Ancak diğer malzemelerde de az da olsa rastlanır. Bu malzemeler özellikle tören malzemesi olarak kullanıldığı için, arkalarına geçirilen renkli kumaşlar, eserlere ayrı bir renk kazandırmaktadır.

2.4. Kakma

Madeni eserler üzerine açılan yivlere veya çeşitli biçimlerdeki çukurlara, başka cins ve renkte madenler kakılarak elde edilen süsleme tekniğidir.

Kakma malzemesi olarak yivlerin içine tel, daha geniş açılan yuvalara ince varaklardan istenilen şekilde kesilmiş levhalar kakılır. Kakma tekniğinde eserlerin madeni ile kontras olan ve eseri renklendirecek malzeme kullanılmıştır.

Tel kakmada kazıma kalemleri ile açılmış yivlerin içine, tavlanmış bakır, prinç, gümüş ve altın tel yerleştirilerek, yivin yan duvarlarında birikmiş metal artıkları telin üzerine kapatılarak hafif bir çekiçle çekiçlenir. Bu usul ile kakılan maten yivin içine gömüldüğü için, kakma eserin yüzeyi ile aynı seviyede olur. Zeminden kabarık olarak uygulanan bir başka tel kakma usulü daha vardır. Ancak bu Osmanlı koruyucu silahlarında uygulanmadığı için burada ele alınmamıştır.

Varak kakma, yönteminin Osmanlı koruyucu silahlarında uygulan şekli şöyledir: kazıma kalemleri ile motif konturu belirlenir ve içi kumlama ya da tarama usulü ile pürüzleirilir. Kakılacak olan ince varak halindeki levha , motif konturlarına uygun olarak kesildikten sonra yuvanın içine yerleştirilir. Konturlarda kalan metal artıkları levhanın üzerine kapatılır ve levha hafif çekiç darbeleri ile zemine yedirilir. Bu teknikte de eser yüzeyi, kakma malzemesi ile aynı seviyede olur. Bu teknik en çok gümüş kakmalarda uygulamıştır.

2.5. Sıvama ya da Yaldız

Toz haline getirilerek eritilmiş altın ya da gümüşü içine, yaldızlanacak eserin daldırılması yada bu sıvının yaldızlanacak eserin yüzeyine bir fırça ile sürülmüsi ile yapılır. Bu teknik aşırı kullamaya ve sürtünmeye karşı hassastır. Bu nedenle, bu tekniğin uygulandığı örnekler aşınmaya maruz kalmış olup, bir çok eserin üzerinde tekniğin sadece kalıntıları bulunabilmiştir.

2.6. Tombaklama

Bakır ve bakır alaşımlarını altın;civa amalgamı yardımı ile yaldızlanması işlemine ***tombaklama*** , bu yöntem ile altın kaplama yapılmış eserlere ise tombak denmektedir[73]

Altın amalgamı ile yaldızlama işleminde, önce tombaklanacak eser yüzeyine altın civa bilesimi sürülür, daha sonra eser ısıtılarak yüzeyineki civanın uçması sağlanır. Bu işlem esnasında altın eser yüzeyine nüfuz eder ve eserin yüzeyi altın kaplamış olur. Bu teknik tören malzemesi olarak yapılmış , bakır at alın zırhları, miğfer, zırh göğüslük ve kalkanlarda kullanılmıştır. Tombaklama eserler üzerine tek başına uygulandığı gibi diğer bazı süsleme teknikleri ile birlikte de uygulanmıştır.

3. Biçimsel özellikleri

3.1. Miğferler

Osmanlı miğferleri , formları açısından başlıca iki gruba ayrılırlar. Birincisi peçelikli, ikincisi siperlikli miğferler.

Peçelikli miğferler, sivri tepelikli külah şeklindedir. Yalma kısmı birden daralmış, tepeliği ise oldukça uzun tutulmuştur. Tepeliklerinde bulunan prizmatik kürenin ortası, mevki işareti olarak kullanılan ince kumaş veya tüy geçirilmek üzere deliktir. Ancak tepeliği sivri bir çubuk şeklinde olan örnekleri de vardır. Bu miğferlerde gövde hafif şişkincedir ve dikey ya da kıvrılarak uzanan yivlerle dolgulanmıştır. Etek kısmının ön tarafında iki göz oyuğu vardır. Göz oyuklarının arasında aşağı-yukarı hareketli bir burun siperliği bulunur. Bu miğferlerin etek çevresine genellikle ince metal bir zıh geçirilmiştir. Etek çevresine bağlanan zincir örme peçelik, yüz açıkta kalacak şekilde tüm boyun çevresini omuzlara kadar örtmektedir.

Siperlikli miğferler de tepelikler daha basık, gövdeler daha koniktir. Tepelikleri beyzi küre yada bir başlık şeklindedir. Etek çevresi düzdür. Önlerinde diğerlerinde

---

[73] Tombaklama tekniği ile ilgili bakınız. İ.Gündağ Kayaoğlu, ***Tombak,*** 1992 İstanbul: Garo Kürkman, *Tobak nasıl yapılır, **Antika Kültür,*** S.1, İstanbul 1993,s.6;10

olduğu gibi tepeliği yürek şeklinde burun siperliği vardır. Bunların burun siperliği dışında dört adet daha siperliği mevvcuttur. Siperlikler yerlerine göre; ön, ense ve kulak siperlikleri olmak üzere isim alırlar. Konturları dilimli formda kesilmiş birer levhadan oluşan bu siperliklerden öndeki sabit perçinli, diğerleri yarı hareketli olarak gövdeye birleştirilmiştir. Bu miğferlerin diğer miğferlerden bir diğer farkı ise gövdeye perçinlenen huni biçimindeki sorguç yuvalarıdır. Bazı örneklerde birden fazla sorguç yuvası da görülür. Bu miğferlerde gövdeler, bazen yivli bazen düz yüzeylidir.

Bu iki ana grup dışında ***zırh külah*** denilen başlıklarla, saray muhafızları tarafıdan yada tarikat törenlerinde kullanılan başlık tipleri de vardır. Zırh külahlar Askeri müze'de örneği olmadığı için, diğerleri ise koruyucu silah hüviyetinde olmadıkları için kataloğa dahil edilmemişlerdir.

3.2. Zırh Gömlekler

Bunlar vücuda uygun olarak örülmüş, önden tam ya da göğüse kadar açık, sivri yakalı, yarım kollu ve arkadan yırtmaçlıdır. Az da olsa uzun kollu veya kolsuz olan örekleri de vardır. Bazı örnekleri sadece zincir örme olarak yapılırken, bazıların da göğüs ve sırt kısmına metal plakalar takviye edilmiştir. Takviye plakaları aşağıdan yukarıya doğru birbiri üzerine bindirme olarak sıralanmıştır. Plakalar genellikle önde dört, arkada yedi sıra olarak görülür. Önden açık olanların zincir örmeye ve plakalara perçinlenmiş bağlantı tokaları vardır.

3.3. Zırh Göğüslükler

Göğüs kısmına omuzlardan ve yanlardan bağlanan bu zırh parçası; ortada kalkan formunda fakat daha küçük çapta asıl göğüs plakası, üst tarafta yaklaşık dikdörtgen formlu ancak yaka kısmı oyuk bir parça, iki yanlarında dikey yerleştirilmiş dikdörtgen parçalar ve aralarında köşeleri tamamlayıcı üçgen ve dörtgen parçalardan oluşur. Bütün levhalar birbirlerine ve ortadaki ana plakaya zincir örmelerle bağlanmıştır. Orta plaka kalkanlarda olduğu gibi iki kademelidir .

3.4. Kolçaklar

Zırh takımın tamamlayıcı parçalarından biri olan kolçaklar, adından da anlaşıldığı gibi kolu dirsekten itibaren el üzerine kadar örten parçalardır. Biri asıl gövde, ikisi yan kanatlar olmak üzere toplam üç parçadan oluşurlar. Ana gövde iç bükeyliği ve boğumları ile kol anatomisine uygun olarak şekillenmiştir. Yan kanatlardan dıştaki dirsekten bileğe, içteki dirsek boğumu bitiminden bileğe kadar uzanır. Yan kanatlar ana gövdeye üçer sıra zincir halkası ile bağlanmıştır. Bazılarında ana gövdenin el üzerine gelen kısmı, zincir örgü ile uzatılarak, eldiven gibi eli sarmaktadır. Ana gövde zaman zaman çeşitli şekillerde yivlendirilmiş, bazen de düz bırakılmıştır.

3.5. Dizçekler

Zırh takımın son parçası olan dizçekler, dizi saran yekpare diz tası ve baldırı saran, aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiş, yedi ile dokuz sıra arasında değişen plakalardan oluşur. Plaka sıraları , genellikle üçer sıra zincir halkası ile birleştirilmiştir. Zincir örgü tasın iki yanını dik dörtgene tamamlayacak şekilde, alt kısmı ise tepesi aşağıya bakan üçgen şeklinde uzanır. Baldır kısmının iki yanına ve üst kısmına perçinlenen bağlantı tokaları ile dizçek vücuda ve bacağa bağlanır.

3.6. Kalkanlar

Osmanlı kalkanları daire formlu ve gebeklidirler. Göbek kademeli bir şekilde etekden yüksektir. İç kısımlarında kolun yaslandığı yastık ve taşıma kayışları vardır. Bunlar, eserin ön yüzünden de izlenen ve sayıları 8 ile 12 arasında değişen perçin çivilerine bağlıdır. Bazı örneklerde etek kısm iki kademelidir. Genellikle yüzeyleri düz olmasına karşılık bazı örneklerde etek kısmı yivlidir. Yivler dikey olarak gövdeye ulaşır. Ancak özellikle söğüt olanlarda, yapım tekniğine bağlı olarak dallar göbeğe paralel helezonik olarak kıvrılırlar.

3.7. At Alın Zırhları

Atın alın kısmını örten ana gövde ve ona bağlı iki yanak siperliği, bir ense siperliği olmak üzere toplam dört parçadan oluşurlar. At başının anatomik özelliklerine uygun olarak şekillendirilmişlerdir. Bazılarının alın kısmının ortasında dilimli formda kesilmiş güneş siperliği ve sorguç yuvaları vardır. Siperlikler zincir halkaları ile ana gövdeye birleştirilmiştir. At alın zırhları ziperliklere perçinlenmiş bağlantı tokaları ile hayvanın başına bağlanmaktadır.

3.8. At Vücut Zırhları

Boyun, sağrı (2.yan, 1.ön, 1. kuskun -geri-) zırhları olmak üzere toplam altı parçadan oluşurlar. At vücut zırhları metal, dikdörtgen plakaların zincir örgülerle birleştirilmesi sonucu oluşurlar. Plakalar diğer zırh parçalarında olduğu gibi üst üste bindirilmiş olarak sıralanırlar. Plaka sıraları arasında, atlamalı yada belli aralıklarla yerleştirilmiş diğerlerinden daha büyük kare plakalarda vardır. Boyun zırhlarında ise plakalar paralel kenar dörtgen şeklindedir. Boyun zırhı tam dikdörtgen değil verev olduğu için plakalarda ona uygun kesilmiştir.

III.OSMANLI KORUYUCU SILAHLARINDA SÜSLEMELER

1.Bitkisel süslemeler

1.1. Motifler

Osmanlı koruyucu silahlarında görülen bitkisel motifler, yapraklar ve çiçekler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Yapraklarda ilk önemli grup, soyut rumi yapraklardır. (Çizim.72.a). Daima kıvrık dallar üzerine yerleştirilmiş olan bu yapraklar, usluplaşarak incelmiş, uzamış ve kıvrılmış yapraklardan oluşur. Diğer yapraklar ise genellikle naturalist çiçeklerle birlikte kullanılan, irileşmiş yapraklar, saz yapraklar veya konturları kıvrılan kırık çizgilerden oluşan yapraklardır.(Çizim.72.j).

Diğer bitkisel motifleri çiçekler oluşturur. Bunlarda soyut yada naturalist çiçek veya bitkilerden oluşmaktadır.

Çiçekler; rumi, palmet ve lotuslar(Çizim.72.b), hatai çiçekler(Çizim.72.c) ve naturalist çiçeklerden meydana gelirler.(Çizim.71,72.d). Soyut olanlar genellikle ince kıvrık dallar üzerinde, naturalist olanlar ise yine naturalist dallar üzerinde yer almaktadır.

Hatai uslupta yapılmış çiçekler, patlamamış üç yapraklı tomurcuk çiçekten başlamak üzere, dilimli yapraklı çiçekler, üstten veya yandan kesitleri alınmış iri hatai çiçeklerden oluşmaktadır.

Doğadan alınmış naturalist çiçekler ise, lale, karanfil, gül, sümbül, yıldız çiçekler ve tepeden görünen çok yapraklı çiçeklerden (Rozet) oluşmaktadır.

Çiçek motiflerinden palmetler ve laleler tepelik olarak da kullanılmışlardır.

Naturalist motiflerden bir diğeri de servi motifidir. Bu motif, genellikle bir şemse ya da kartuş gibi değerlendirilerek, içleri soyut motiflerle doldurulmuş ve başka düzenlemelerle alternatif olarak kullanılmıştır. (Resim.31,109,111). Bu alternatif bezemelerde, bazen şemseler bazen de naturalist çiçek demetleri kullanılmıştır. Örneklerden birinde ise içi soyut bitkisel motiflerle doldurulmuş şemsenin, çevresine sümbüller dolandırılmıştır. (Çizim.55).

1. 2. Kompozisyolar

Osmanlı koruyucu silahlarında kompozisyonlar, eserlerin yüzeylerine bağımlı olarak ve eserin yüzeyini değerlendirmek üzere kullanılmışlardır. Bu nedenle diğer süsleme sanatlarında olduğu gibi, kompozisyonları belirgin şemalar içerisine sokmak her zaman mümkün olmamaktadır.

Osmanlı koruyucu silahları üzerinde uygulanan bitkisel kompozisyonları dört ana grup altında toplamak mümkündür.

1. Bordürler
2. Kapalı yada sınırlı kompozisyonlar.
3. Sonsuzluk ilkesine uygun kompozisyonlar
4. Serbest kompozisyonlar.

Uygulama olarak üç ayrı çesit bitkisel bordür şekli görülür. 1. Bir yada birden faza kıvrık dalın belirli

düzenlerde kıvrılarak oluşturduğu bordürler(Resim.5,7,21/25, 44,64,67/72,80,89,95,98,114,117). 2. Bir ya da birden fazla motifin belli bir düzende yan yana dizilmesi sonucu oluşan bordürler(Resim.4,11,18,22,24,31,42,104,106,109,115) 3. Aynı motifin uç uca eklenmesi sonucu oluşan bordürler. (Resim.31,116, Çizim.10).

Kapalı yada sınırlı kompozizyolar, genellikle dizçeklerin diz taslarının üzerinde tüm yüzeyin kaplanmasında, diğer eserlerde ise madalyonlar içine uygulanan düzenlemelerdir. Bunlar, merkezdeki bir motiften başlayıp, yayılan rumi, palmet, lotus ve hatai motiflerden oluşan kompozisyonlardır. Bunlarda süsleme yüzeyinin bitmesi ile birlikte, motifler de bitmiştir. (Resim.19,23,85/88,92,94/95, Çizim.6,30,44/47).

Bu düzenlemelerde özellikle şemseler iki şekilde karşımıza çıkar. Birincisi, tepelikli ve konturları sınırlanmış şemse formu içinde, rumi-palmet motiflerinden oluşan kıvrık dal kompozisyonları(Resim.11,22,60,102,104,107/108,119, Çizim.8,16,20,41,51,54,58). İkincisi, şemsenin konturlarını rumi-kıvrık dalların tamamladığı düzenlemelerdir(Resim.59,61, 103,106,112/115,Çizim.53,56/59). Şemseler bazen yarım olarak da kullanılmıştır. Genellikle palmet şeklinde tepelikleri vardır. Bazı örneklerde tepeliklerde palmet yerine lale motifi olduğu da görülür(Resim.107,Çizim.16).

Şemse ya da madalyonların içlerinin palmet,rozet, yıldız, yaprak gibi motiflerle dolgulandığı düzenlemelerde vardır. (Çizim.13,17,31,66/70)

Bazı örneklerde sonsuzluk prensibinde yayılan bitkisel kompozisyonlar da bulunur. Bunlarda motiflerin dikey ve yatay eksenlerde sürekli tekrarlanması söz konusudur.(Resim.49,77, 121, Çizim.21,64). Bezemelerde, yüzeylerin doldurulmasında belli bir noktadan başlayıp, daralarak ya da genişleyerek istenilen yönlere yayılan, ancak sonsuza götürülebilecek kıvrık dal kompozisyonları da vardır. Bu kompozisyonlar da yine rumi ve hatai üsllupta çiçekler ile donatılıştır. (Çizim.6,7,12,15,19,20,23/24,32,34,58,66)

Eserlerin yüzeylerinin değerlendirilmesinde, üzerlerinde rumi, palmet ve hatai çiçek (Çizim.4,30/37,39/40,43,70) veya naturalist çiçekler(Çizim.43,52,54/55,58/63,65) bulunan dallar serbest olarak da kullanılmıştır. Bu dallar fonksiyonlarına uygun olarak, incelmiş, uzamış, kıvrılmış veya belli bir kompozisyonun çevresini dolanmış olarak karşımıza çıkarlar.

Bazen yüzeylerin değelendirilmesinde rozet çiçek ve yapraklar bağımsız olarak kullanılmıştr.(Resim.50, Çizim. 17/18,49/51,53,55/59,62/65).

Kompozisyonlarda dikkat çekici bir diğer husus,farklı özellikte süsleme unsurlarını üst üste oturtulmasıdır. Bu özellikde uygulamalar üç şekilde görülür.

1. Zeminde bitkisel motif, üstte yazı unsurunun yer aldığı süslemeler. Bunlarda zeminde rumi ve hatai yaprak ve çiçeklerle donatılmış, son derece ince rumi kıvrık dallar vardır.(Resim.8/9,18/21,23,38,64, Çizim.3/4,30/33,36/41,67).

2.Zeminde bitkisel motif, üstte geometrik motif olan örnek bir bordürdür. Altta çiçek ve yaprak motifleri, üstte sonsuza giden altı kollu yıldızların oluşturduğu düzenleme söz konusudur.(Resim.17).

3. İki bitkisel kompozisyonun üst üste bindiridiği örnekler de genellikle bordür bezemeleridir. Bunlarda zeminde rumi-hatai kıvrık dallar, üstte rumi kompozisyonlar dikkati çeker. Her iki düzenleme de ayrı ayrı karekterdedir. Diğer bindirilmiş kompozisyonlarda olduğu gibi zıtlıklar söz konusudur, ancak uyum içinde kompoze edilmişlerdir. (Resim.8,25,31, Çizim.3,5,11,21/22,36,44,70)

2.Geometrik ve sembolik motifler

Osmanlı koruyucu silahları üzerindeki süsleme gruplarından, bitkisel motifler ve yazılar dışındaki tüm motifler bu gruba dahil edilmiştir.

Bu süsleme unsurlarını kendi içlerinde sınıfladığımızda;

1.açık kompozisyonlar

2.kapalı kompozizyonlar

3.Sembolik motifler olarak, üç ana grup da toplayabiliriz.

Bu motifleri isimlendirerek sıralayacak olursak; balık sırtı, zig-zag, su yolu, zencirek, düğüm, üçgen, dörtgen, altıgen, daire, hilal, yıldız, çintemani, çin bulutu, mühr-ü Süleyman, çark-ı felek ve zülfikar gibi motiflerin koruyucu silahlar üzerinde kullanıldıklarını görmekteyiz.

Bu motifler eserler üzerinde şu şekillerde karşımıza çıkmaktadır;

Balık sırtı: Birbirine paralel gelen çizgilerin, aynı şekilde kırılması sonucu oluşan yüzey bezemesinde(Resim. 44/45,74/75).

Zig-zag: Kırılarak devam eden çizgilerin, bir kompozisyonu veya yüzeyi çevrelemesi şeklinde, bordür halinde uygulanmıştır (Resim.42,119, 121).

Su yolu: Düz yada kıvrılarak devam eden çizginin bordür oluşturması şeklindedir(Resim.20). Bezeme unsuru olarak ele alınırsa, özellikle migferler üzerindeki yivler de bu grupta değerlendirilebilinir. Ancak bu yivlendirme yapım tekniğine de bağlı olduğu için biçimsel özelliklerin anlatılması sırasında ele alınmıştır.

Zincirek: Kırılarak veya kıvrılarak birbirinin içinden geçen, iki yada daha fazla çizginin oluşturduğu bordürler veya yüzey bezemesi şeklinde görülen bu motifin oluşmasında, çizgilerin farklı yönlerden de geldiği izlenmektedir. Tekli (Resim.1,90), çiftli(Resim.19,100,Çizim.66), yada dörtlü (Resim.9,50/51,Çizim.4) zincirek olarak karşımıza çıkar. Yüzey bezemesi olarak kullanılanlar(Resim.9,50/51,90), farklı yönlerden gelen zincir halkalarının, birbirinin içinden geçmesi sonucu, eser yüzeyinde dörtgen bölümler oluşturmuştur. Bir başka örnekte ise ters yönden gelen çiftli zincireklerin kesişmesi sonucu, zıt yönlere bakan "ok ucu" motifleri oluşturulmuştur(Resim.19).

Düğüm: Çizgilerin kıvrılarak kendilerine ve karşı yönden gelen çizgilere dolanmaları sonucu oluşan düzenlemelerdir.

Düğümler, bazen bir tepelik, bazen iki kapalı birimi birbirine baglamada geçiş motifi, bazende sınırlayıcı bordürler halinde karşımıza çıkmaktadırlar. Koruyucu silahlar üzerinde görülen düğümleri şekillerine göre gruplayınca; 1.Türk düğümü, 2.Yuvarlak düğüm (Zengi düğümü yada antrolak) 3.Oval düğüm karşımıza çıkar.

Türk düğümü (Saadet düğümü): Düz bir çizginin, belli bir düzende kendi etrafında dolanarak, düğüm oluşturduğu bir düzenlemedir. Bu düğüm, betkisel yada madalyonlu kompozisyonların arasında iki motifi birbirine baglamak için(Resim.57,Çizim.4,36), veya madalyonların uçlarında tepelik(Resim.22,96,Çizim.49) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yuvarlak düğümler: Madalyonların veya diğer kapalı formların, birbirlerine veya kenar bordürlere baglanmasında kullanılan düğümlerdir. Madalyonları çevreleyen çizgilerin, kendileri veya birbirleri ile düğümlenmesi sonucu oluşurlar. Eserlerde tekli(Resim.62,65,112, Çizim.13,26,34) veya dörtlü (Resim.65,Çizim.34) düğüm olarak karşımıza çıkarlar. Düğümlü madalyonlarda, çizgiler düğümlendikten sonra, kendileri ile birer düğüm yapar ve tekrar birleşerek dördüncü düğümü yapıp ikinci madalyonu başlatırlar. Böylece yatay ve dikey eksenlerde toplam dört düğüm atılmış olur(Çizim.34).

Oval düğümler: Düğümlenme sistemleri yuvarlak düğümlerle aynıdır. Ancak şekilleri farklıdır ve çok sık kullanıldıkları için örneklerini ayrıca belirtmek daha doğru olacaktır. Tekli (Resim.54/55,79, Çizim.19,24/25,29/31) ya da dörtlü

(Resim.2,53/54,87/88, Çizim.23/24,43) olanları vardır. Kompozisyon içinde kapalı formların birbirine bağlanmasında (Resim.64,Çizim.30/31), madalyonların uçlarında tepelik şeklinde(Resim.79,Çizim.43), bordürlerde (Resim.2,53/55,87/88, Çizim.19,23/25) kullanılmıştır.

Üçgen: Kapalı bir geometrik motif olan üçgen, sembolik bir motif olan Mühr-ü Süleymanın oluşturulmasında ve bir kalkan üzerinde geometrik bir kartuşun tamamlanmasında(Resim.107) kullanılmıştır. Mühr-ü Süleyman motifinin oluşturulmasında, köşeleri birbirinin kenarını ortalıyacak şekilde, iki üçgen üst üste bindirilmiştir(Resim.42,57,Çizim.17)

Dörtgen: En çok kullanılan kapalı geometrik birimlerden biridir. Genellikle eşkenar dörtgen(baklava) şeklinde karşımıza çıkar. Dörtgenler; 1.kaydırılmış eksenler üzerinde kademeli olarak dizilmesi sonucu tüm yüzeyin kaplanması (Resim.27/28,46,50/51,90), 2. Köşeleri kaydırılarak iç içe oturtulmuş karelerin, yan yana dizilerek, yüzeyin doldurulması(Resim.47/48,76), 3. Kademeli olarak küçülerek, iç içe geçmiş eşkenar dörtgenlerin tüm yüzeyi kaplaması (Resim.93,98) şeklinde uygulanmışlardır.

Dörtgenler, bazen yazı ya da bitkisel bezemelere çerçeve oluşturmak üzere kartuş gibi de kullanılmışdır(Resim.64, 67,114/117,122,125, Çizim.30-32,57/59,68/69)

Altıgen: Geometrik bir kartuş şeklinde(Resim.107) veya üst üste bindirilmiş karelerin, yan yana dizilmesi sonucu, aralarında oluşan boşlukların doldurulmasında yüzey bezemesi

olarak da karşımıza çıkarlar(Resim.47/48,76). Katalogda ve diğer anlatımlarda 'uçları sivri dört kollu haç' motifi olarak isimlendirdiğimiz bu motif, dik eksenlerde birbiri üzerine bindirilmiş altıgendir.

Daire: Daire yada daire benzeri(madalyon, kartuş, semse, damla) formları bu gruba dahil edilmiştir.

Düz yuvarlak madalyon şeklinde olanlar, yazı çerçevesi (Resim.23,116,120,Çizim.58,62,67) veya rozet bezemelerde (Çizim.17,53,66,70) görülür. Dört dilimli olanlar bordürlerde (Resim.11,18) ve kompozisyonların merkezlerinde(Resim.38) karşımıza çıkar. En sık kullanlan çok dilimli madalyonlar ise tek olarak kompozisyoların merkezlerinde(Resim.13,17,19,21, 58,60/62,79/82,95/96, Çizim.14,26/31,33,35,39/41,43,48,49) ve ya birbirine bağımlı olarak ard arda tekrarlanan (Resim.57, 64/67, Çizim.13,34) düzende uygulanmıştır.

Kartuşlar genelde iki tarafı basık madalyonlar şeklindedir. Bazen tek başlarına bir kompozisyona kapalı bir yüzey oluşturmak için -bu kompozisyonlar genellikle yazılardır-(Resim.19,23,103,105, Çizim.6,29,52) kompozisyonu tamamlamak üzere, bezeme yüzeyindeki diğer kapalı birimlerle bağlantılı olarak ard arda dizilmiş (Resim.10/11,18/19,63/64, 112, Çizim.6/7,30/31) şekilde uygulanmışlardır.

Şemse olarak adlandırdığımız motiflere bitkisel süslemeler bölümünde de değinilmiştir. Ancak bu grupta şemse olarak ele alınmış motifler, bir çeşit dilimli ve beyzi madalyonlardır. Yani, kademeli olarak gelişen bir kompozisyona bezeme yüzeyi

oluşturan kapalı bir birimdir. Bazı örneklerde uç kısımlarına yerleştirilen palmet yada benzeri tepeliklerle bir bütün oluşturmaktadır. Bazen bezeme yüzeyine göre, başka kapalı birimlerle alternatif oluşturarak, bazen de yan yana ya da ard arda dizelerek uygulanmışlardır(Resim.22,41/42,100,107/108,11,116, Çizim.8,41,48,51,54,58).

Diğer bir kapalı süsleme yüzeyi oluşturan birim de 'damla' olarak tarif edebileceğimiz formdur. Bunların da bir uçları, diğer madalyon, kartuş ve şemselerde olduğu gibi, palmet tarzı tepeliklerle birleşmiştir. Bazen merkezdeki bir motifin dört yönüne yerleştirilerek(Resim.63,Çizim.36), bazen başka kapalı bezeme birimleri ile alternatif olarak(Resim.104), bazen de tepelik olarak karşımıza çıkarlar(Resim.20,57,60,63,71). İçleri hilal, yıldız veya bitkisel motiflerle doldurulmuştur.

Hilal: Kolçaklar ve bir at alın zırhı üzerinde üzerinde (Resim.124) karşımıza çıkan hilal motifi, damla motiflerinin içinde ya da serbest olarak görülür. Damla motifleri içinde sadece hilal olarak görülenler, dört damla içinde dört hilal ve her biri bir yöne bakar şekildedir(Resim.63,Çizim.36). Damla motifi içinde yıldız ile birlikte olanlar(Resim.57,63), tepelik şeklinde, kolçaklar üzerinde serbest olarak görülenler bilek ve el üzerindedir. Ancak bitkisel bir motif ile birleştirilerek, sırt kısmına bir palmet eklenmiştir (Resim.58, Çizim.26,28). At alınlığı üzerindeki de diğerlerinde olduğu gibi aşağı bakmaktadır, fakat arkasına

beş kollu hilal yerleştirilmiştir.

Yıldız: Hem geometrik, hem de sembolik motif olarak uygulanmıştır. Geometrik motif olarak uygulandığı örneklerden biri 'mühr-ü Süleyman'motifindeki (altı kollu yıldız) seklidir (Resim.42,57), diğeri, yüzey bezemesinda kullanılan karelerin üst üste bindirilmesi ile oluşan sekiz kollu olanlardır (Resim.47/48,76), sonuncusu ise geometrik düzende kurulmuş altı kollu yıldızlardan oluşan bordür bezemesidir(Resim.17). Sembolik olanlar ise genellikle madalyonlar içinde veya ay-yıldız ile birlikte karşımıza çıkan 5,6,8 kollu rozetlerdir. (Resim.57,63,124, Çizim.13)

Çintemani: Pars beneği olarak da adlandırılan bu sembolik motif bir migferin eteginde(Resim.31) bordür halinde ve kataloğa dahil edilmemekle birlikte Deniz Müzesi'nde bulunan bir Osmanlı tombak kalkanında(Çizim.71) karşımıza çıkmaktadır.

Çin bulutu: Bu motif kalkanlarda ve at alın zırhlarında karşımıza çıkar. Kalkanlarda, merkezin etrafına dizilmiş şekilde, etek veya göbekte, başka bir motif ile alternatif olarak(Resim.105/109, Çizim.52/54), at alın zırhlarında burun yada alın kısmında (Resim.118) görülürler.

Mühr-ü Süleyman: Madalyonların içinde kullanılan sembolik motiftir. Bazı örneklerinde içlerine bir rozet çiçek yerleştirilmiştir.(Resim.42/57, Çizim.17)

Çark-ı Felek: Temelde, bir merkezden çıkarak aynı yöne kıvrılan çizgilerden oluşan bu sembolik motif, genellikle

dizçeklerde yüzey bezemesi olarak görülür(Resim.84,89,91). Ancak, bikisel motif ile kaynaşmış olarak da karşımıza çıkmaktadır(Çizim.68).

Zülfikar: Hz.Ali'nin çift ağızlı kılıcını sembolize eden ve bayraklar dahil olmak üzere Osmanlılarda çok sık kullanılan bu motif, katalogdaki eserlerden sadece birinde, çevresinde başka hiç bir süsleme unsuru olmaksızın tek başına kullanılmıştır(Resim.128).

3.Yazılar

Osmanlı koruyucu silahlarında, süsleme gruplarında birini de yazılar oluşturmaktadır. Son derece dekoratif olarak yazılan bu kaligrafi örnekleri, genellikle fonksiyonel, bazen de sadece süsleme unsuru olarak uygulanmışlardır. Çoğunlukla ince kıvrık dallı bitkisel zemin üzerinde, kapladığı yüzeye hakim şekilde karşımıza çıkan yazılar çeşitli anlamlar içermektedir. Bunlar, 'Sultan'a övgü ve iyi temenniler, hayır duaları, Allahın sıfatları, Muhammed,Ali ve Kur'anı Kerim'den alımış ayetlerden oluşur. Acak bütün yazılar, doğrudan ya da dolaylı olarak fetih ve zafer ile ilgilidir. Kufi (düğümlü veya çiçekli), sülüs ve talik hatlarda yazılmışlardır.

Miğferlerde Sultana övgü ibarelerinden başka şu yazılar görülür:

1.Bakara Suresinin 255.ayeti - Ayet-el Kürsi -(Resim.11),

2.Feth Suresinin 1-3.ayetleri(Resim.17,20,21,23),

3.Saf Suresinin 13.ayeti -Fetih müjdesi-(Resim18,19)

4.Saadet bad -Kutlu olsun- Mübarek Bad (Resim.20/21)

5.'Besmele', Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Fettah, Ya Hafi, Ya Rafi, Ya Safi (Siperlikler üzerinde ve Resim.9,17)

6. Kelime-i Tevhid (Resim.10)

Yazılar etek veya yalma kısmında bordür(Resim.1,3/10,17, 20, 23) veya ard arda eklenmiş kartuşlar halinde(Resim.2,11/12,18/21), gövdede madalyon veya kartuşlar içinde(Resim.9,19) siperlikler üzerinde madalyonlar içinde(Resim.17,20/21) yer almaktadır.

Migferler üzerinde rastlanan iki usta adından biri bitkisel zemin üzerinde, gümüş kakma olarak yalmada(Resim.5) diğeri kazıma olarak burun siperliği köprüsünde (Resim.31) karşımıza çıkar. Genellikle eser üzerine mühür yada tuğra şeklinde kazınmış olan sahip isimleri gövdenin ön kısmında (Resim.2/8,13/14)ya da burun siperliği köprüsünde(Resim.22, 24,27) yer alır. Ancak buna uymayan üç örnekten birinde etek kısmında gümüş kakma olarak(Sultan Orhan, Resim.1), diğerinde yalmada altın kakma olarak(Emir Mehmed, Resim.12), sonuncusunda ise burun siperliği köprüsü üzerinde tombaklama tekniği ile(Resim.20) yazılmıştır.

Zırh gömleklerdeki yazılar, takviye plakaları üzerinde madalyonlar içinde veya bordür halinde görülüp övgü ibareleri içerirler(Resim.34,37/38)

Zırh göğüslüklerde sadece dini ibareler dikkati çeker. Bunlar, Allahın sıfatları, Muhammed ve Fetih müjdesi veren ayetin bir bölümü(Resim.42) şeklindedir. Yazılar, göğüslük

göbeğinde kartuş içinde(Resim.42), yaka plakasındaki şemseler içinde ve dekoratif çiçekli yazı şeklinde görülür(Resim.43).

Kolçaklardaki yazılarda da övgü ibareleri dikkati çeker. Bunlar, dirsek ve bilekte yatay satır halinde(Resim.44/48, 50/51,54,57/71,73), kol boyundaki ve el üzerindeki madalyon ve kartuşların içinde(Resim.45,47/48,58,61/67) veya yukarıdan aşağıya doğru tek satır halinde gövde üzerinde(Resim.55/56) yer alır. Dirsekteki yazı bordürleri de yan kanatlardan uzun olanda bazen devam eder. Ancak yan kanatlarda da dikey olarak yazı seridi olan örnek vardır.(Resim.62) Bir örnekte sahip ismi bilek kısmında gümüş kakma olarak yer alır(Resim.64) Yazılar genellikle kıvrık dallı bitkisel zemin üzerindedir.

Dekoratif yazılar, dizçeklerde, diz tasının ortasında bir madalyon içinde(Resim.78/82,96,98,100), tüm tas üzerini kaplayacak şekilde bir satır halinde(Resim.83) veya tas çevresinde bir bordür olarak(Çizim.41) görülür. Yazılar genellikle kıvrık dallı zemin üzerindedir.

Kalkanlar üzerinde de sadece dini içerikli yazılar dikkati çeker. Bunlar, Feth suresinin 1-3.ayetleri(Resim.105), Bakara Suresinin 255.ayeti(Resim.106,108,109), "Mübarek bad" diye okunan ve kutlu olsun manası içeren fetih ve zaferle ilgili ibarelerdir.Yazılar göbek çevresindeki bordürde(Resim. 106,108/109) veya etekde kartuşlar içinde (Resim.103,105) yer alır.

At alın zırhlarında da yazıların yerleri belirlidir. Alın kısmının ortasında madalyon veya kartuşlar içerisinde yer

almaktadırlar. Sultanlar adına yapılmış olanlarda(Resim.112/113,123), sahipleri adına övgü ve iyi temenni içeren yazılar, digerlerinde ise, 'Gaza ve fetih'le ilgili ibareler, Besmele, ve Saf suresinin 13.ayeti görülür.(Resim.114/116,120,122). Sahip ismi, Sultanlar adına yapılanlar dışında, sadece bir örnekte alın ortasındaki kartuş içerisinde görülür.

At vücut zırhları üzerindeki yazılar ise dekoratiftir ve yvarlak madalyonlar içerisinde, bitkisel zemin üzerinde yer alırlar.(Çizim.67).

IV.KATALOG

1.Miğferler

R.N.: 1

K.N.: 1

E.N.: 15732

E.A.: Migfer (74)

E.S.: Sultan Orhan Gazi(1326-1362)

D.: 14.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap: 23,5cm / Yükseklik: 31,5cm

TANIM: Tepelik, prizmatik dörtgen şeklindedir ve ortasında bir delik yer alır.

Yalma, üç bölüm halinde tasarlanmış olup, birinci bölüm sarmal kıvrımlarla dolgulanmış, ikinci bölüm "...es-sultan, el-azam...."şeklinde okunan yazı kuşağı, üçüncü bölüm rumi-palmet bordürü şeklindedir.

Gövde, hafif şişkin formdadır. Aşağıdan yukarıya doğru uzanan ince helezonik yivlerle doldurulmuştur. Göz çukurlarının üst kısmında bulunan yerde peçelik çengeli vardır. Etek çevresini üç bordür dolanır. Birinci bordürde rumi-palmetli kıvrımdal, ikinci bordürde ".... ve devle, ve sultan ve-selam emir **Sultan .... Orhan....** devletihu..."

---

74 Yayınlanmıştır. N.Atasoy, **Splendors of Ottoman,** Memphis 1992, s.113/ E.Bilgütay,"Askeri Müze Islam Koruyucu Silahları Departmanında Yer Alan Ünik Eserler ve Düşündürdükleri", **II.Müzecilik Semineri**, İstanbul 1995,s.123

gibi zor okunabilen kitabe, üçüncü bordürde ise birbirini kesen basit geometrik çizgiler yeralmaktadır.
Eser üzerinde büyük parça eksikliği ve hasar vardır.

Eser kazıma, kumlama, gümüş tel kakma ve altın yaldız(izleri mevcut) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 2

K.N.: 2

E.N.: 13891

E.A.: Migfer

E.S.: İshak Paşa (75)

D.: 15.yüzyıl ortaları

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 24cm / Yükseklik: 27,5cm

TANIM: Tepelik çubuk şeklindedir. Yalma kısmında biri yazı ile "ezzun-li Mevlana", diğeri rumi kıvrımlarla doldurulmuş iki bordür yeralır. Gövde helezonal yivli olup, **'Sahib-i İshak Paşa"** yazısı ve "kayı" damgaları bu bölümde yer almaktadır. Etek kısmında, göz yuvaları v çevresinde yazı bordürü bulunur.

Motif konturları kazıma, zemin kumlama, motif içleri paralel tarama üzerine gümüş kakma , yivler çökertme teknikleri ile işlenmiştir.

---

(75) Muhtemelen Fatih Sultan Mehmed'in Vezir-i Azamlarından İshak Paşa'ya aittir. (1570-72)

R.N.: 3

K.N.: 3

Ç.N.:1/f

E.N.: 11738

E.A.: Miğfer

E.S.: Davud Paşa (ölm.1499)

D.: 15.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 24cm / Yükseklik:33,5cm

TANIM: Tepelik prizmatik küp şeklindedir. Yalmaş palmet dizisi ve bitkisel zemin üzerine yerleştirilmiş yazı olmak üzere iki bordür ile süslenmiştir. Bordürler arası sarmal kıvrımlarla ayrılmıştır. Gövde dikey yivlidir. Kayı damgası ve **"Davud Paşa"** mührü bu kısımda yeralır. Etek kısmında önde iki göz oyuğu, üst kısımda peçelik çengeli ile tüm çevreyi dolanan bitkisel zemin üzerine yerleştirilmiş yazı bordürü vardır.

Motif konturu kazıma, motif içi paralel tarama üzerine gümüş kakma, gövdedeki yivler çökertme tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 4

C.N: 1/1

K.N.: 4

E.N.: 9487

E.A.: Migfer

E.S.: Ali Karlu

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 21cm /Yükseklik: 29cm

TANIM: Tepelik prizmatik dikdörtgen şeklinde olup, ortasında bir delik vardır. Yalma ve etek çevresini dolanan yazı bordürlerinde ".... es-sultan, el-azam, el-hakan'ül muazzam.." şeklinde devam eden övgü ibareleri yazılıdır. Gövde dikey yivli olup, alt kısmını palmet bordürü dolanır. Bu kısıma tuğra şeklinde istiflenmiş "**Ali Karlu**" ismi kazınmıştır. Ayrıca kayı damgası da bu bölümde yer alır. Göz yuvaları ve etek çevresini üzeri delikli ve konturları dilimli bir zıh dolanır. Göz oyukları arasında burun siperliği köprüsü vardır. Süslemeler ve yazılar aşınmış olup gövdede yer yer kopukluklar vardır.

Eser, motif konturları kazıma, zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir. Motif içleri paralel çizgilerle taranarak üzerine gümüş kakılmış ve yivler çökertme olarak işlenmiştir.

R.N.: 5

K.N.: 5

E.N.: 12008

E.A.: Migfer

U.: Esad Sa'd

D.: 15.yüzyıl ikinci yarısı-16. yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 22cm / Yükseklik: 33cm

TANIM: Tepelik prizmatik küp şeklindedir. Yalmada rumi kıvrımlardan oluşan zemin üzerinde "**amel-i Esad Sa'd**" şeklinde yapım ustasının adı yazılıdır. Yazı kuşağının altında palmet dizisi, üstünde palmet-rozet çiçekli kıvrımdal bordürü yeralır. Gövde dikey yivlidir. Etekte dilimli madalyonlar içinde ve bitkisel kıvrımlarla doldurulmuş zemin üzerinde "es-Sultan...." şeklinde başlayarak devam eden ibareler vardır. Göz oyuklarının üstünde peçelik çengeli bulunur. Etek etrafına geçirilen metal zıh üzerinde dört yapraklı rozet çiçekler yeralır.

Motif konturu kazıma, motif içi paralel tarama üzerine gümüş kakma, zemin kumlama, yivler çökertme, etek çevresindeki zıh ajur tekniği ile süslenmiştir.

K.N.: 6

Ç.N.: 1/i, 2

K.N.: 6

E.N.: 15195

E.A.: Miğfer

E.S.: Behram Paşa (ölm.1532)

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 23cm / Yükseklik: 32cm

TANIM: Tepelik prizmatik küp şeklindedir. Yalma iki bordürden oluşur. Bordürler sarmal kıvrımlarla birbirinden ayrılır. Birinci bordür palmet dizisi, ikinci bordür "El-adil ... " diye devam eden dekoratif çiçekli ve düğümlü küfi yazıdan oluşur. Gövde dikey yivli olup, "**Behram Paşa**" tuğrası ve "kayı" damgası bu bölümde bulunur. Etek kısmında önde göz yuvaları ve tüm ağızı dolanan çiçekli kufi yazı bordürü vardır. Etek çevresine metal zıh geçirilmiştir.

Motif konturu kazıma, motif içi paralel tarama üzerine gümüş varak kakma (yazılarda), çökertme(yivler) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 7

K.N.: 7

E.N.: 13462

E.A.: Miğfer

E.S.: Behram Paşa (ölm.1532)

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 23.5cm / Yükseklik: 32cm

TANIM: Tepelik prizmatik küp şeklindedir ve ortasında bir delik bulunur. Yalma bitkisel bir bordür ve onun altında palmet-rumili kıvrıkdal zemin üzerinde "es-Sultan, el-Azam, el-Hakan" şeklinde okunan yazı bordürü ile süslüdür. Gövde dikey yivlidir ve her bir yivin içi Palmet-rozet çiçekli kıvrık dal bordürü ile süslüdür. Etek çevresinde dilimli madalyonlar içerisinde ve bitkisel zemin üzerinde yazılar vardır.

Motif konturu kazıma, zemin kumlama, motif içi çapraz tarama üzerine gümüş kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 8

Ç.N.: 3a/3b

K.N.: 8

E.N.: 17771

E.A.: Migfer

E.S.: Vezir Hasan Paşa (1580/81)

D.: 16.yüzyıl ilk yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 23cm/Yükseklik: 32cm

TANIM: Tepelik prizmatik dörtgen şeklinde ve ortasında bir delik vardır.Yalma kısmı bitkisel bir bordür ve altında "..es-sultan, el-hakan....." şeklinde okunan zemini rumi-palmetli kıvrımdallarla doldurulmuş yazı bordürü ile süslenmiştir. Gövde dikey yivlidir ve ön kısmında sonradan basılmış "**Hasan Paşa**" yazısı, kayı damgası ve peçelik çengeli vardır. Etek çevresinin önünde göz yuvaları, ortasında burun siperliğinin perçin yerleri, çevresinde rumi-palmet-hatai motiflerinden oluşan bitkisel bordür yeralır. Etek kısmını ve göz oyukları çevresini metal bir zıh dolanır. Motif konturları kazıma, zemin kumlama, gümüş varak kakma (yazılar ve bordür çevrelerinde), çökertme (yivlerde) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 9

Ç.N.: 4

K.N.: 9

E.N.: 9558

E.A.: Miğfer

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 22,5cm / Yükseklik: 24cm

TANIM: Tepelik düşmüştür. Yalma bitkisel zemin üzerinde yazı bordürü "Li mevlana...", gövde birbirine düğümlerle ağlanan eşkenar dörtgenlerle süslenmiştir. Dörtgenlerin zemini bitkisel kıvrımlarla doldurulmuş "rahim,....,.."gibi münferit kelimeleri ihtiva eden dekoratif yazılarla süslüdür. Etek çevresi birbirine düğümlerle bağlanan yassı ve yuvarlak dilimli madalyonların alternatif dizilmesi ile oluşmuştur. Madalyonların içlerinde sülüs hat ile "bi avnillah(allahın yardımıyla)" gibi devam eden yazılar yeralır.Yassı madalyonların zeminleri spiral dallar üzerinde bitkisel kıvrımlarla doldurulmuştur. Madalyonların çevrelerinde boşluklara uygun şekilde yerleştirilmiş ve bir saptan çıkan dallar üzerinde rumiler yeralır. Eserin "**kayı**" damgası vardır. Etek çevresine geçirilmiş olan zıhın üzerinde dört yapraklı rozet çiçekler vardır.

Motif konturu kazıma, zemin kumlama, motif içi çapraz tarama üzerine gümüş kakma ve ajur(etek çevresini dolanan zıh üzerinde) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 10

K.N.: 10

E.N.: 15679

E.A.: Miğfer

D.: 16.yüzyıl ilk yarısı

M.: Demir

Y.T.: Devme, perçin,

Çap.:22 cm./Yükseklik:34 cm

TANIM: Sivri küllah formundaki miğferin tepelik kısmı diğer peçelikli miğferlerden farklı olarak iki kademelidir. Tepelik çubuğunun üzerinde "Allah" yazısı, önde ayarlı burun siperliği ve siperliğin iki yanında ve gövdenin üst kısmında iki adet sorguç yuvası vardır. Ana gövde ve etek çevresi ince metal çubuklarla takviye edilmiştir. Sorguç yuvalarının perçin yerleri palmet şeklindedir. Eserin ağız ve yalma kısmında fetihle ilgili dua ve ayetler yer almaktadır.

Eser üzerinde altın ve gümüş sıvama teknikleri uygulanmıştır.

R.N: 11

K.N.: 11

E.N.: 7949

E.A.: Miğfer (76)

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap:22cm / Yükseklik: 30cm

TANIM: Sivri külah formundaki miğferin tepeliği beyzi şekildedir. Yalma kısmını dört dilimli madalyonlar ile bunun iki yanında rumi kıvrımlardan oluşan bordürler dolanır. Etekde dilimli kartuşlar içerisinde "Besmele" ve bölümler halinde Bakara suresinin 255.ayeti (Fetihle ilgili bölümü) yazılıdır. Bu kısımda ön siperliğin perçinleneceği yer göz önünde bulundurularak yazı bordürü daraltılmıştır. Miğferin ön kısmı yarım bir şemse ile vurgulanmıştır. Yazı bordürünün üstünde rumili kıvrımdal bordürü gövdeyi dolanır. Gövdenin ön kısmında bulunan iki delik muhtemelen sorguç yuvasının perçin delikleridir.

Eserde altın varak kakma ve sıvama teknikleri kullanılmıştır.

---

76 Yayınlanmıştır.F.Bodur,**Türk Maden Sanatı**, İstanbul 1987,s.173

R.N: 12

K.N.: 12

E.N.: 7948

E.A.: Miğfer

E.S.: Emir Mehmed

D.: 16. yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap: 21cm / Yükseklik: 29cm

TANIM: Tepelik prizmatik beyzi kürecik şeklindedir. Yalmada yazı bordürü(silinmiş), gövde de dikey yivler vardır. Kayı damgası da bu bölümde yer alır. Etek çevresinde dilimli kartuşlar içerisinde yazılar vardır. "Besmele" ile başlayan yazı kuşağı fetihle ilgili bir ayet ile devam eder(Silik olduğu için tam okunamıyor.). Etek kenarında "Emir Mehmed" yazısı yer alır. Ön tarafında siperlik perçin vidaları mevcuttur.

Miğfer altın tel ve varak kakma teknikleri ile süslenmiştir.

K.N.: 13

Ç.N.:1/c, 5

K.N.: 13

E.N.: 14466

E.A.: Miğfer

E.S.: Mustafa

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap: 22cm / Yükseklik: 29,5 cm

TANIM: Konik külah formundadır. Tepeliği pirizmatik şekildedir. Yalmada rumi-palmetlerden oluşan yatay bir bordür yeralır. Gövde de "Mustafa" şeklinde okunan basit bir tuğra şeklinde istiflenmiş isim ve kayı damgası vardır. Etek kısmında palmet-lotus izisi ve bunun altında enli bir bordür halinde birbirlerine geçmelerle bağlanmış rumi,palmet, hatai ve hançer yapraklarından oluşan kompozisyon yeralmaktadır.

Motif konturları kazıma, zemin kumlama olarak işlenmiş olup, mevcut izlerden dolayı tüm yüzeye altın yaldız sıvandığı anlaşılmaktadır.

R.N: 14

Ç.N.: 1/b

K.N.: 14

E.N.: 10804

E.A.: Miğfer

E.S.: Mehmed Paşa

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap: 20cm / Yükseklik: 26,5cm

TANIM: Tepeliği kavuk şeklindedir. Gövde dikey yivlidir. Ön kısmında "**el-Fakir Mehmed Paşa**" şeklinde okunan tuğra ve kayı damgası bulunur.

Eser, kabartma (Yükseltme) tekniği ile işlenmiştir.

R.N.: 15

K.N.: 15

E.N.: 8254

E.A.: Miğfer

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir ve Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 21cm/Yükseklik:27cm

TANIM: Sivri külah şeklindeki miğferin tepeliği beyzi şekildedir. Dilimli formda yapılmış olan ana gövdenin etek ve yalma kısmına bakır levha geçirilmiştir. Yalma ve etek kısmı dikey metal çubuklarla birbirine bağlanmıştır. Miğferin ön kısmında gövdeye perçinlenmiş, perçin yerleri palmet şeklinde iki sorguç yuvası vardır. Etek kısmında burun siperliği köprüsü ile ön siperliğin perçin yerleri mevcuttur. Eserin kayı damgası vardır.

R.N.: 16

K.N.: 16

E.N.:6622

E.A.: Miğfer (77)

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 22,5cm / Yükseklik: 27cm

TANIM: Hafif şişkin gövdeli olan miğferin, tepeliği prizmatik beyzi şekildedir. Yalma ve gövde kısmı ayrı ayrı dikey yivlerle şekillendirilmiştir. Etek kısmının üst tarafını dilimli bir bordür dolanır. Ön kısımda tepeliği yürek şeklinde burun siperliği vardır.

Yivler kabartma, tüm yüzey tombaklama tekniği ile süslenmiştir.

---

77 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.180

R.N.: 17

K.N.: 17

E.N.: 2638

E.A: Miğfer(78)

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır Y.T.: Dövme

Çap:21cm /Yükseklik:26cm

TANIM: Sivri külah formundaki miğferin üzeri hiç boşluk bırakılmayacak şekilde bezenmiştir. Sivri tepeliği beyzi şekildedir. Yalma bitkisel motiflerle süslenmiştir. Gövde dikey olarak dilimlere ayrılmıştır. Her bir dilimin içi alternatif olarak rozet çiçeklerle bezeli çok kollu yıldızlar ve rumi-palmet kompozisyonları ile süslüdür. Etek çevresini sülüs hat ile yazılmış "Feth Suresinin 1-3. ayetleri dolanır. Ön kısımda tepeliği yürek şeklinde burun siperliği,onun solunda sorguç yuvası ve içinde sorguç vardır. Eserin ön, kulak, ense siperlikleri mevcut olup bunların üzerinde de (bitkisel süsleme arasında) "ya Fettah", "ya Hafi", "ya rafi" gibi ibareler yazılıdır.
Eser, kazıma, kabartma(çökertme ve yükseltme),kumlama teknikleri ile süslenmiş ve üzeri tombaklanmıştır.

---

(78) Eser, "Osmanlı Miğferleri ve Harb-ı Hazer" başlığıyla **Harb Mecmuası**'nın 18.sayısında (İstanbul 1919(H.1335)), s.278'de IV.Murad(1623-1640)'ın Revan ve Irak seferinde kullandığı miğfer olarak yayınlanmıştır.

R.N.: 18

Ç.N.: 6

K.N.: 18

E.N.: 7947 (79)

E.A.: Migfer

D.: 16.yüzyılın ikinci yarısı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 21,5cm /Yükseklik:27cm

TANIM: Konik külah formundaki migferin tepeliği beyzi şekildedir. Yalma ve Gövde kısmında dilimli kartuşlar ve şemseler içerisinde "Nusret bad", "Saadet Bad", "Mübarek Bad" gibi okunan ve " Zafer olsun, Saadet olsun, Hayırlı olsun" gibi anlamlar içeren talik yazı yer almaktadır. Gövdenin etek kısmına birleştiği yerde içi rumilerle doldurulmuş yarım şemseler içinde "Ya Hasen", "Ya Sabbar" ibareleri vardır.

Etek kısmı üç bordürden oluşur. Yanlardaki bordürler geometrik geçme zencinek motifi ile süslüdür. Orta bordür içinde "Saf suresi 13. ayet", "ya Allah" ve "ya Muhammed" ibaresi yazılı dilimli kartuşlar(dört adet) ile içleri hatailer ve hançer yapraklarıyla bezeli dilimli kartuşlarla alternatif olarak süslenmiştir. Yazı kartuşlarının zemini de adeta tezhip örneklerini hatırlatan spiral kıvrım üzerinde

---

79 Yayınlanmıştır. **Anadolu Medeniyetleri Katalogu,** İstanbul 1983, E.223,s.243/F.Bodur, **a.g.e.**,s.170/N.Atasoy, **a.g.e.**,s.120/121

ince çiçek ve yapraklarla bezelidir. Kartuşların arasında kalan boşluklar kıvrım dal üzerinde rumi kompozisyonları ile doldurulmuştur. Etek çevresinde siperlik perçinleri ve perçin yerleri de vardır.

Yazılarda zemin, motiflerde (bitkisel ve geometrik) ise motif içi kumlama, motif konturları kazıma teknikleri ile süslenmiş, tüm yüzey tombaklanmıştır.

R.N.: 19

Ç.N.: 7

K.N.: 19

E.N.: 6624

E.A: Miğfer (80)

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 21cm / Yükseklik:27cm

TANIM: Sivri küllah formundaki miğferin tepeliği beyzi kürecik şeklindedir. Gövde hatai-kıvrık dallarla doldurulmuştur. Etekde talik ve sülüs hat ile "Saf suresi 13. ayet (Fetih Müjdesi)" ve "ve ma'el nasruillah min endillah"(zafer ancak allahtandır) ibaresi yazılıdır. Ayet bölümler halinde dilimli kartuşlar içerisine yerleştirilmiştir. Kartuşların arası rumi ve palmetlerden oluşan kompozisyon ile doldurulmuştur. Etek çevresini de içleri bitkisel motiflerle doldurulmuş, dilimli madalyon ve kartuşlardan oluşan bordür dolanır. Miğferin ön kısmına perçinlenmiş içi boş sorguç yuvası vardır.

Motif konturları kazıma, yazı olan bölümlerde zemin kumlama, diğer kısımlarda motif içi kumlama teknikleri ile süslenmiştir. Daha sonra tüm eserin yüzeyi tombaklanmıştır.

---

80 Yayınlanmıştır. F.Bodur,**a.g.e.**,s.172

R.N.: 20

K.N.: 20

E.N.: 165

E.A.: Migfer

E.S.: Mehmed Paşa

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 20,5cm/ Yükseklik: 27cm

TANIM: Tepelik beyzi kürecik şeklindedir. Yalma ve gövde kısmını birer sıra damla motifi dolanr. Damla formlarının arası geometrik su yolu motifleri ile belirlenmiştir. Etek çevcresini "Feth suresi 1-3. ayetler" dolanır. Ense siperliği üzerinde "Saadet Bad(Kutlu olsun)" ve burun siperliğinin tepeliğinde "ya Allah" yazılıdır. Burun siperliği köprüsünde ise sülüs hat ile "**Sahibu Mehmed Paşa**" yazlıdır. Burun siperliğinin solunda tüylük de denilen sorguç yuvası vardır. Eser kazıma ve kumlama teknikleri ile süslenmiş, üzeri tombaklanmıştır.

R.N.: 21

K.N.: 21

E.N.: 1092

E.A.: Miğfer (81)

D.: 16.yüzyıl sonu

M.: Bakır

Y.T.:Dövme, perçin

Çap:21,5cm / Yükseklik:27cm

TANIM: Sivri külah formundaki miğferin, eteğinde bordür halinde "Besmele" ile "İnna Fetahna.. "diye başlayan ve "nasren azize" diye biten ve fetih müjdesi bildiren ayet yazılıdır. Gövdede radyal olarak tepeye ulaşan ve bir boş bir dolu olarak düzenlenmiş saz üslubundaki lale, karanfil ve hatailer ile hançer yapraklarından oluşan bitkisel bezemeyle süslüdür. Yalma dikey olarak tepeye ulaşan damla motifleri ile süslüdür. Tepelik beyzi şekildedir. Miğferin dilimli formda kesilmiş ön, kulak ve ense siperlikleri vardır. Siperlikler üzerinde "Ya Safi,Saadet Bad,Ya Fettah" şeklinde ibareler yazılıdır. Bu yazılar bitkisel zemin üzerindeki dilimli madalyonlar içine yerleştirilmiştir. Ön kısımda yer

---

81 **Harb Mecmuası**'nın 18.sayısında (İstanbul 1919(H.1335)), s.278'de IV.Mehmed(1648-1687)'in Lehistan Seferinde kullandığı miğfer olarak geçmektedir.

alan aşağı-yukarı hareketli burun siperliğinin tepeliği yürek biçimindedir. Eserin Kayı damgası vardır.

Zemin kumlama, motif ve yazılar kazıma tekniği ile süslenmiş olup, tüm eserin yüzeyi tombaklanmıştır.

R.N.: 22

Ç.N.: 8

K.N.: 22

E.N.: 7951

E.A.: Miğfer (82)

E.S.: Vezir Hadım Sinan Paşa (ölm.1596)

D.: 16.yüzyıl sonu

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 23cm/Yükseklik: 29cm

TANIM: Sivri külah şeklindeki miğferin beyzi biçiminde tepeliği vardır. Gövdede içleri rumilerle doldurulmuş salbekli şemseler ve eteğe yakın kısımda palmet-lotus bordürü vardır. Eteği önce hatai ve hançer yapraklarından oluşan 'S'kıvrımı bordürü ve onun altında rumi-kıvrımdal bordürü dolanır. Eserin kayı damgası ve dilimli formda ön siperliği vardır. Tepeliği yürek formundaki, burun siperliği köprüsünde "**Hadım Sinan Paşa**" adı yazılıdır.

Eser, kazıma ve kumlama teknikleri ile süslenmiştir.

---

82 Yayınlanmıştır. F.Bodur,**a.g.e.**,s.172

R.N.: 23

K.N.: 23

E.N.: 7950

E.A.: Miğfer

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin, kesme

Çap: 22cm/Yükseklik:27cm

TANIM: Sivri külah şeklindedir ve beyzi şekilde tepeliği vardır. Gövde radyal olarak tepeye kadar uzanan ve ve bir boş, bir dolu olarak hançer yaprakları, hatailerden oluşan kıvrık dal bordürleri ile süslüdür. Bordürlerin başlangıçları yuvarlak madalyonlar içine alınmış olup, madalyonların içleri atlamalı olarak sülüs yazı ile ele alınmış "Ya Nasrullah,Ya Muhammed" ve dört halifenin adlarıyla adeta dört kollu çark-ı felek motifi oluşturan hatai ve hançer yaprakları motifleri ile süslenmiştir. Etek kısmını "Feth Suresi 1.-3. ayetler" ile onun altını bitkisel kıvrımdal bordürü dolanır. Yazı bordürünün zemini çok zarif bitkisel kıvrımlarla doldurulmuştur.Ön siperliğin de bitkisel zemin üzerinde "Ya Nasr" ibaresi vardır. Ön kısımda tepeliği yürek şeklinde burun siperliği ve solunda sorguç yuvası ve sorguç vardır.

Eserde motifler ve yazılar kazıma tekniği ile işlenmiştir. Motiflerin içi, yazıların ise zemini kumlama tekniği ile doldurulmuştur. Eserin tüm yüzeyi tombaklanmıştır.

R.N.: 24

Ç.N.: 1/b, 9

K.N.: 24

E.N.: 5577

E.A.: Migfer

E.S.: Mehmed Paşa

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Demir.

Y.T.: Dövme,pençin

Çap:21,5cm/Yükseklik: 27,5cm

TANIM: Tepelik beyzi şekildedir. Sivri külah formunda olan migferin, etek çevresini önce bir palmet sırası onun altında ise hatailerden oluşan bitkisel bir bordür çevreler. Kayı damgası ve "**el-Fakir Mehmed Paşa**" şeklinde okunan tuğra gövdede yer alır. Ön siperliğin konturları dilimli formda kesilmiştir ve üzeri hatailrden oluşan bitkisel kompozisyon ile süslüdür.

Eserin motif konturları kazıma, zemin kumlama teknikleri ile süslenmiştir.

Ç.N.: 10

K.N: 25

E.N:14718

E.A.: Miğfer

E.S.: Selim Paşa(?)

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap: 21cm/Yükseklik:32cm

TANIM: Tepelik kürecik şeklindedir. Yalma yüzeye uygun olarak dörtgen ve aralarında olaşan üçgenlere ayrılmış ve içlerine palmetler yerleştirilmiştir. Gövde dikey yivlidir. Yivlerin içi dikey olarak devam eden hatai,lale, rozet çiçek ve rumi-palmet bordürleri ile alternatif olarak süslenmiştir. Etek çevresini yatay bordür halinde fetihle ilgili ayetler dolanır. Ayrıca bu kısımda ön, kulak ve ense siperliklerinin perçin yerleri vardır. Gövdede "**el-fakir Selim Paşa**(?)" şeklinde okunabilen mühür vardır.

Motif konturları kazıma, zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 25

Ç.N.: 11

K.N.: 26

E.N.: 13542 / 10494 (2 adet)

E.A.: Migfer

E.S.: Hasan Paşa, 1880/1881(H.997),

D.: 16.yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Devme, perçin

Çap:22,5cm/Yükseklik:30cm

TANIM: Sivri külah şiklindeki migferin tepeliği prizmatik beyzi şekildedir. Gövdesi dikey yivlidir. Etek kısmında kayı damgası ve "**el-Fakir Vezir Hasan Paşa Sene 997**" yazılıdır. Etek çevresini rumilerin oluşturduğu 'S' kıvrımları ve hatailerden oluşan bitkisel kompozisyon doldurur.

Motif konturu kazıma, zemin kumlama, yivler yükseltme teknikleri ile süslenmiştir. Eser yüzeyinde altın yaldız izleri vardır.

R.N.: 26

Ç.N.: 1/e, 12

K.N.: 27

E.N.:13724

E.A.: Miğfer

E.S.: Vezir Hasan Paşa (1580/81)

D.: 16.yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Dövme,perçin

Çap: 21,5cm/Yükseklik:22cm (tepelik düşmüş)

TANIM: Gövdesi dikey yivli ve konik külah şeklinde miğferdir. Gövde de "**el-Fakir Vezir Hazan Paşa**" yazısı ve kayı damgası yeralır. Önde tepeliği yürek formunda olan burun siperliği vardır. Tepelik üzerinde rumi kıvrımlardan oluşan kompozisyon yeralmaktadır.

Kabartma ve kazıma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 27

K.N.: 28

E.N.: 23958

E.A.: Miğfer

E.S.: Vezir Hasan Paşa,1580/1581(H.997)

D.: 16.yüzyıl sonu

M.: Bakır

Y.T.: Dövme,perçin

Çap: 21,5cm/Yükseklik:28cm

TANIM: Sivri külah şeklindeki miğferin tepeliği beyzi şekilde, yalma kısmı dikey yivli, gövdesi dilimli baklava motifleri ile süslüdür. Gövde de " **Vezir Hasan Paşa, sene 997**" yazılıdır. Eserin kayı damgası vardır.

Miğfer kabartma ve kazıma(yazı) teknikleri ile süslenmiş ve tüm eser yüzeyi tombaklanmıştır.

R.N.: 28

K.N.: 29

E.N.: 23690

E.A.: Migfer

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Çap:21cm/ Yükseklik:28cm (Tepelik düşmüş)

TANIM: Sivri külah şeklinde ve hafif şişkin gövdeli migferin, ön ve burun siperliği ile sorguç yuvası vardır. Burun siperliğinin tepeliği yürek şeklindedir. Gövde tepeye doğru zıt yönlerde radyal olarak uzanan yivlerin kesişmesi ile oluşan dörtgenlerle süslenmiştir. Kayı damgası gövdede yeralır.

Migfer, çökertme tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 29

K.N.: 30

E.N.: 6891

E.A.: Miğfer

D.: 17.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 22cm/Yükseklik: 29,5cm

TANIM: Sivri külah şeklindeki miğferin tepeliği pirizmatik beyzi kürecik şekildedir. Yalma ve gövde iki kademe halinde dikey yivlidir. Kayı damgası mevcuttur.

Miğfer, kabartma tekniğinde süslenmiş ve üzeri tombaklanmıştır.

R.N.: 30

K.N.: 31

E.N.: 6895

E.A.: Miğfer

D.: 17.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 20,5cm/Yükseklik:27cm (tepelik düşmüş)

TANIM: Sivri külah şeklindeki miğferin gövdesi hafif şişkin ve aşağıdan yukarıya uzanan radyal yivlerle süslenmiştir. Yalma ve etek bordürü düzdür. Gövde de daire formu içinde bulunan kayı damgası yeralır.

Yükseltme tekniği ile süslenmiş olan eserin yüzeyi ayrıca tombaklanmıştır.

R.N.: 31

K.N.: 32

E.N.: 22167

E.A.: Miğfer

U.: Seyid Mehmed

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Bakır, kadife kumaş ve deri

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, deri ve kumaş kaplama

Çap: 23cm/Yükseklik: 28cm

TANIM: Tepelik kürecik şeklindedir. Yalma üzerinde düz bir silme ve gövdeye birleştiği yerde dilimli bordür vardır. Gövdenin tabanını çift sıra palmet bordürü dolanır. Bordürden çıkan ve tepeye doğru daralan kartuşların içleri rumi ve palmetlerle doldurulmuştur. Kartuşların arasında dikey olarak uzanan birer sıra palmet vardır. Palmetlerin en altında iki yana açılmış birer rumi yaprak vardır.Etek kısmını pars beneği ve çintemani bordürü dolanır. Etek çevresine geçirilen zıhın üst kısmı dilimlidir. Ön kısımda yer alan burun siperliği köprüsünde " **Amel-i Habib Mehmed**" şeklinde eserin yapımcısının adı yazılıdır.

Eser, ajur, perçin ve tombaklama teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 32

K.N.: 33

E.N.: 1090

E.A.: Miğfer

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Çap: 22cm/Yüseklik: 26,5cm

TANIM: Sivri külah formundaki miğferin üzeri lale, sümbül, karanfillerle donatılmış serbest bitkisel dallarla süslenmiştir. Ön, arka, kulak, burun siperlikleri ile iki adet sorguç yuvası vardır. Siperliklerin konturları dilimli olarak kesilmiş ve üzerleri bitkisel motiflerle süslenmiştir. Eserin kayı damgası vardır.

Eser, motif konturları kazıma, zemin kumlama teknikleri ile süslenmiş ve tüm yüzeyi tombaklanmıştır.

2.Zırh gömlekler

R.N.: 33

K.N.: 34

E.N.: 249

E.A.: Zırh Gömlek

E.S.: Sadrazam Mahmud Paşa (ölm.1474) (77)

D.: 15.yüzyıl ortaları

M.: Demir, dokuma kumaş

Y.T.: Zincir örme, kumaş kaplama

Boy: 73cm /Genişlik: 180cm(Kol uzunlukları dahil)

TASVİR: Önden açık, arkadan yırtmaçlı ve uzun kollu zırh gömlektir.İçi zincir örgü dışı kumaş kaplamadır. Astarı kemik rengi pamuklu kumaş, yüzü vişne rengi ipeklidir. Gömleğin tüm çevresine kordonet aplike edilmiştir. Kol boyları ellerin üzerini de örtecek şekilde uzun tutulmuştur. Kol uçları ellere eldiven gibi geçecek şekilde bantlarla takviye edilmiştir. Kolların dirsek hizasında okunamıyacak durumda yazılar vardır.

---

(83) Eski envanter kayıtlarında Sadrazam Mahmud Paşa'ya ait olduğu yazılıdır.

R.N: 34

Ç.N.: 1/k, 13

K.N.: 39

E.N.: 16394

E.A.: Zırh Gömlek

E.S.: Ali Karlu

D.: 16.yüzyıl ilk yarısı

M.: Demir Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy: 94cm/Genişlik: 111cm

TANIM: Perçinli zincir halkaları ile örülmüş, önden açık zırh gömlektir. Karın ve sırt kısmı metal plakalarla takviye edilmiştir. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru birbiri üzerine bindirilmiş olup, üzerlerinde devam eden düğümlü madalyonlar içinde rumi-palmet, altı-sekiz kollu yıldızlar, övgü ibareleri içeren yazı ile süslüdür. Sağ göğüs üzerindeki bakır butonda "**Ali Karlu**" mührü tuğra şeklinde istiflenmiştir.

Eserde, motif konturları kazıma, zemin kumlama, tüm yüzey gümüş yaldız(izleri mevcut) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N: 35

Ç.N.: 1/i

K.N.: 36 E.N.: 16433

E.A.: Zırh Gömlek

E.S.: Behram Paşa (ölm.1532)

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy: 80cm/ Genişlik:112cm

TANIM: Perçinli zincir halkaları ile örülmüş, karın ve sırt kısmı plakalarla takviye edilmiş, önden açık zırh gömlektir. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru birbiri üzerine bindirilmiştir. Sağ göğüs üzerindeki bakır butonda "Behram Paşa" mührü ve ön plakalardan birinde kayı damga yer almaktadır.

R.N: 36

Ç.N.: 14

K.N.: 37

E.N.: 22610

E.A.: Zırh Gömlek

E.S.: Behram Paşa (ölm.1532)

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy: 91cm/Genişlik:95cm

TANIM: Perçinli zincir halkaları ile örülmüş, ön ve sırt kısmına plakalar takviye erilmiş, önden açık devrik yakalı zırh gömlekdir. Takviye plakaları aşağıdan yukarıya doğru birbirinin üstüne bindirilmiş olup, her bir sıra üzerinde devam eden madalyonlar vardır. Madalyonların içi sekiz kollu yıldız çiçekler ve sitilize edilmiş bitkisel motiflerle süslenmiştir. Sağ göğüs üzerinde yer alan bakır butonda yazılı olan "**Behram Paşa**" mührü üzerine kayı damgası vurulmuştur.

Eserde, motif konturları kazıma, zemin kumlama teknikleri kullanılmıştır. Ayrıca tüm yüzeyin altın yaldız sıvama(izleri mevcut) ile kaplı olduğu anlaşılmaktadır.

R.N.: 37

Ç.N.: 1/i

K.N.: 38

Env.N.: 16359

E.A.: Zırh Gömlek

E.S.: Behram Paşa(ölm.1532)

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme,zincir örme, perçin

Boy: 85cm/Genişlik: 114cm

TANIM: Perçinli ve perçinsiz zincir halkaları ile örülmüş, önden açık devrik yakalı gömlektir. Karın ve sırt kısmı plakalarla takviye edilmiştir. Plaka sıraları üzeri, her bir plakada devam eder şekilde övgü ibareleri içeren (Gazi.. olarak okunabilen) yazılarla süslü olup, plaka sıraları tek bir çerçeve içinde toplanmıştır. Sağ göğüs üzerindeki bakır butonda "**Behram Paşa**" mührü vardır.

Eser, gümüş varak ve tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N: 37

Ç.N.: 1/k, 16

K.N.: 39

E.N.: 16394

E.A.: Zırh Gömlek

E.S.: Ali Karlu

D.: 16.yüzyıl ilk yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy: 94cm/Genişlik: 111cm

TANIM: Perçinli zincir halkaları ile örülmüş, önden açık zırh gömlektir. Karın ve sırt kısmı metal plakalarla takviye edilmiştir. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru birbiri üzerine bindirilmiş olup, üzerlerinde devam eden düğümlü madalyonlar içinde rumi-palmet, altı-sekiz kollu yıldızlar, övgü ibareleri içeren yazı ile süslüdür. Sağ göğüs üzerindeki bakır butonda "Ali Karlu" mührü tuğra şeklinde istiflenmiştir. Motif konturları kazıma, zemin kumlama, tüm yüzey gümüş yaldız(izleri mevcut) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N: 38

K.N.: 40

E.N.: 4332/2

E.A.: Zırh gömlek

D.: 16.yüzyıl ilk yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy: 93cm/Genişlik: 110cm

TANIM: Perçinli zincir halkaları ile örülmüş, önden açık arkadan yırtmaçlı, yarım kollu zırh gömlektir. Karın ve sırt kısmı plakalarla takviye edilmiştir. Önde sarı madenden bağlantı kancaları vardır. Plakaların üzeri rumi kıvrımlardan oluşan bitkisel zemin üzerinde ".... es-sultan, el-azam...." gibi ibareler içeren yazılar ile süslenmiştir. Ön tarafta iki yandaki plaka sıraları üzerinde devam ederek birbirini tamamlayan dört ucu palmet motifi ile sonuçlanan iki büyük madalyon ve madalyonların içinde ve dışında rumi kıvrımlardan oluşan bitkisel kompozisyonlar ile süslüdür. Eserin kayı damgası vardır.

Eser üzerinde ajur(delik-işi), aplike, gümüş kakma teknikleri görülür.

R.N: 39

Ç.N.: 1/j, 15

K.N.: 41

E.N.: 2775

E.A.: Zırh gömlek

E.S.: Hadım Sinan Paşa (ölm.1596)

D.: 16.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy: 70cm/Genişlik: 61cm (kolsuz)

TANIM: Perçinli ve perçinsiz zincir halkalarının örülmesiyle oluşmuş, önden açık devrik yakalı kolsuz zırh gömlektir. Karın ve sırt kısmı metal plakalarla takviye edilmiştir. Plakaların üzerinde "....es-sultan, el-hakan.." diye devam eden övgü ibareleri ve rumi-palmetlerden oluşan bitkisel motifler yeralmaktadır. Plakaların kenar bordürleri birbirini takip edebilecek şekilde altı yapraklı çiçek ve palmetli kıvrım-dal bordürü ile çerçevelenmiştir. Sağ göğüs üzerindeki metal butonda "**Hadım Sinan Paşa**" adı yazılıdır.

Plakalar, motif konturları kazıma, zemin kumlama, motif içi gümüş kakma teknikleri ile süslenmiştir.

3.Zırh göğüslükler

R.N: 40

K.N.: 42

E.N.: 25592(84)

E.A.: Zırh Gömlek

E.S.: Gazi Turhan Bey (1778/1869) (84)

D.: 19.yüzyıl başı

M.: Demir Y.T.: Zincir örme, perçin

Boy: 70cm /Genişlik: 103cm

TANIM: Perçinli ve perçinsiz olmak üzere zincir halkalarının birleştirilmesi ile örülmüş, yakası göğüs hizasına kadar açık, devrik yakalı zırh gömlektir. Ön ve arkada yaka çevresinde, üzerinde rozet çiçekler bulunan sarı maden kabaralar(altı adet) yer almaktadır.

---

(84) Eser üzerinde her hangi bir yazı ve mühür yoktur. Ancak Askeri Müze 'ye Gazi Turhan Bey'in ailesi tarafından verilmiştir. Gazi Turhan bey Rumeli beylerbeyliği ve Bosna-Üsküp Valiliği yapmıştır.

Ç.N.:1/g

K.N.: 43

E.N.: 26531

E.A.: Zırh Göğüslük

E.S.: Ahmet Paşa (ölm.1555) (85)

D.: 16.yüzyıl ilk yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme

Çap: 27cm

TANIM: Etek ve göbek kısmından oluşur. Etek dikey yivlidir. Etekte "**El-Fakir Ahmed Paşa**" şeklinde okunan tuğra vardır.

Göğüslük üzerinde kazıma, kabartma teknikleri kullanılmıştır.

---

(85) Muhtemelen Kanuni Sultan Süleyman'ın Veziri Rumeli Beylerbeyi Kara Ahmed Paşa: 1543 Macar,1548 İran seferine katıldı. 1555'de sadrazam iken Şah Tahmasp'ın üstüne yürüdü ve boğduruldu.

Ç.N.: 1/d

K.N.: 44

E.N.: 12619

E.A.: Zırh Göğüslük

E.S.: Ali Beşe (Paşa)

D.: 16.yüzyıl 1.yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme Çap: 27cm

TANIM Göbek ve etek kısmından oluşur. Göbekte kayı damgası ve etekte "el-fakir Ali Beşe" şeklinde okunan tuğra bulunur. Etek dikey yivlidir. Etek çevresinde zincir delikleri bulunur.

Eserde, kabartma ve altın yaldız teknikleri kullanılmıştır.

R.N.: 41

Ç.N.: 16

K.N.: 45

E.N.: 12619

E.A.: Zırh Göğüslük

D.: 16.yüzyıl 2.yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap: 26,5cm

TANIM

Etek ve göbek kısmından oluşur. Göbekte rumilerden oluşmuş dilimli bir şemse ve kayı damgası vardır. Göbek çevresini okunamıyan bir yazı bordürü dolanır. Etekte yarım ve tam şemseler alternatif olarak dizilmiştir. Şemselerin tepelikleri "Lale" şeklindedir ve içleri ise rumi-palmetli bitkisel motiflerle doldurulmuştur.

Zırh göğüslüğün motif konturları kazıma, zemini kumlama tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 42

Ç.N.: 17

K.N.: 46

E.N.: 166

E.A.: Zırh Göğüslük

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, zincir örme, perçin

Çap:27cm

TANIM: Daire formlu olan zırh göğüslük ortada ana gövde ve üç yanında metal plakalardan oluşur. Plakalar gövdeye metal perçinli zincir halkaları ile birleştirilmiştir. Ana gövde göbek ve etek olamak üzere iki kısma ayrılır. Göbeğin merkezinde rozet çiçek, çevresinde zik-zaklardan oluşan geometrik bordür bulunur. Aynı bordür eteğin iki kenarını da dolanır. Geometrik bordürlerin önünde ise palmet dizileri yeralır. Etekte dört adet salbekli şemse vardır. Şemselerin içi bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Üst plakada iki salbekli şemse ve aralarında bir Mühr-ü Süleyman bulunur. Şemselerin içlerinde Fetihle ilgili bir ayet (Nasrun min Allah ve Fethun Karib) yazılıdır. Yan plakalarda yine birer adet salbekli şemse vardır. Şemselerin içinde yıldız ve rozet çiçeklerden oluşan merkezi kompozisyon yer alır.

Eserde motif konturlarında çizgiler halinde kumlama ve tüm yüzeyde tombaklama tekniği ile kullanılmıştır.

R.N.: 43

Ç.N.: 18

K.N.: 47

E.N.: 16468

E.A.: Zırh Göğüslük

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.:Dövme, zincir örme, perçin

Çap: 27cm

TANIM: Daire formunda ana parça ve ona bağlı beş adet takviye plakasından oluşur. Ana gövdenin göbeğinde iri bir rozet çiçek ve kayı damgası vardır. Göbeği rumi-palmetli bitkisel bordür çevreler, gövde dikey yivlidir. Etek kısmını rumilerden oluşan kıvrım-dal bordürü dolanır. Yan takviye plakalarında birer sümbül dalı, üst plakada sülüs tarzında çiçekli yazı ile yazılmış "ya Hayy", "ya Kayyum" gibi Allahın sıfatları yer alır. Bu plakanın köşelerinde yer alan üçgen plakalarda ise bir saptan çıkan lale motifleri vardır.

Ana gövdede motif konturu kazıma, zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir. Takviye plakalarında kabartma tekniği uygulanmıştır. Ayrıca gövdedeki yivler de kabartma tekniği ile işlenmiştir.

4.Kolçaklar

R.N.: 44

K.N.: 48

E.N.: 11291

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 42,5 cm

TANIM: Kolu örten ana gövde ve ona bağlı iki yan kanattan oluşur. Ana gövdenin dirsek başlangıcında sarmal kıvrım dallardan oluşan bitkisel zemin üzerinde "es-Sultan, el-azam" yazısı, kol boyuna gelen kısımda sivri yerleri aşağıya bakan balık sırtı yivler, el üzerinde içi yazı ile doldurulmuş salbekli şemse ve yan kanatlar ile el üzerini çerçeveleyen bördür halinde sitilize edilmiş palmet ve dört yapraklı çiçeklerden oluşan akıcı kıvrım dal bordürü, eseri süslemektedir. Zincir halkaları perçinli ve perçinsiz olmak üzere dizilidir. Kolçak üzerinde kayı kontrol damgası vardır.

Eser gümüş(varak ve tel) kakma ve çökertme teknikleri ile süslenmiştir. Gümüş varak kakmaların zemini çapraz taramadır.

R.N.: 45

K.N.: 49

E.N.: 11291

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl 2.yarısı

M. : Demir

Y.T.: Dövme, zincir örme

Boy: 39cm

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunca ozanan ana gövde ve iki yan kanattan oluşmaktadır. Ana gövde bir çerçeve içine alınarak iki bölüme ayrılmıştır. Dirsekte "el-Muazzam, el-Azam", el üzerindeki salbekli şemse içerisiде 'es-Sultan" yazılıdır. Kol üzeri balık sırtı şeklinde yivler ve yivler arası atlamalı olarak yazı taklidi sarmal kıvrımlarla süslenmiştir. Aynı bordürler yan kanatlar üzerinde de devam etmektedir. Yan kanatlar bir sıra perçinli ve bir sıra perçinsiz olmak üzere zincir halkaları ile gövdeye birleştirilmiştir.

Eser, gümüş(tel ve varak) kakma, çökertme teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 46

K.N.: 50

E.N.: 14499

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 41cm.

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunca uzanan ana gövde ve iki yan kanattan oluşur. Ana gövde bir çerçeve içine alınarak çapraz çizgilerle eşkenar dörtgen formlara bölünmüş, dörtgenlerin içleri yazı taklidi kıvrımlarla süslenmiştir.

Eser, bakır ve gümüş tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 47

K.N.: 51

E.N.: 7990

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 38cm.

TANIM: Ana gövde ve ona üçer zincir sırası ile bağlı iki yan kanattan iberettir. Dirsek başlangıcı yatay şerit halinde, zemini bitkisel kıvrımlarla doldurulmuş "es-Sultan" yazısı ile dekorlanmıştır. Gövdenin bileğe kadar olan kısmı ile yan kanatları iç içe geçmiş karelerin oluşturduğu sekiz köşeli yıldızlar ve aralarında oluşan dört kollu haçlarla süslenmiştir. El üzerindeki salbekli dilimli şemse içerisine yine kıvrımlarla doldurulmuş zemin üzerine "El-muazzam" ibaresi yazılmıştır. Şemsenin çevresi rumi kıvrımlarla doldurulmuştur. Yan kanatlara takılı ikişer adet, pirinçden yapılmış bağlantı tokası vardır. Ana gövdenin dirseğe yakın kısmında kayı damgası mevcuttur.

Eser, gümüş ve bakır tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 48

K.N.: 52

E.N.: 11047

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 38,5cm

TANIM: Dirsekten itibaren kolu örten ana gövde ve ona bağlı iki yan kanattan ibarettir.Yan kanatlar ana gövdeye metal perçinli üçer sıra zincir halkası ile bağlıdır. Dirsekte yatay bordür halinde "es-Sultan ....." ibaresi yazılıdır.

Kol üzeri sekiz kollu yıldızlar ve aralarında oluşan ortası düğümlü, dört yön motifleri ile doldurulmuştur. El üzerinde ise ortada salbekli bir şemse içinde bitkisel zemin üzerinde yazı ve şemsenin etrafı rumi kıvrımlardan oluşan bitkisel kompozisyon yer almaktadır. Ana gövdenin çevresi zencerek motifli bir bordür ile sınırlanmaktadır. Yan kanatlar yine çerçeve içine alınmış birer sıra balık sırtı motifi ile doldurulmuştur.

Eser, gümüş ve bakır (tel ve varak)kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 49

K.N.: 53

E.N.: 16289

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 41,5cm

TANIM: Ana gövde ve iki yan kanattan oluşmaktadır. Kanatlar üçer zincir sırası ile gövdeye bağlıdır. Zincir halkaları metal perçinlidir. Tüm gövde ve kanatlar üzeri çift taraflı palmet bordürleri ile süslüdür. Palmetlerin içi yazı taklidi sarmallarla doldurulmuştur.

Kolçak üzeri, gümüş tel kakma tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 50

K.N.: 54

E.N.: 14330

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 41,5cm

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunca uzanan ana gövde ve ona bağlı iki yan kanattan oluşmaktadır.Yan kanatlar üçer sıra zincir ile gövdeye bağlanmıştır. Zincir halkaları metal perçinli ve perçinsiz olmak üzere dizilmiştir. Perçinsiz halkaların ön yüzleri yatay yivlidir. Dirsek kısmında, zemini bitkisel motiflerle doldurulmuş yatay bordür halinde yazı şeridi vardır. Kol boyu eşkenar dörtgenlere bölünmüş ve dörtgenlerin içine birer dört yapraklı çiçek yerleştirilmiştir.Dörtgenler birbirlerine, köşelerinden düğüm motifleri ile bağlanmıştır. El üzeri rumi-palmetli kıvrımdal kompozisyonu ile süslenmiştir.Eserin arkasında Kayı damgası vardır.

Süslemelerde, kazıma, zemin kumlaması, gümüş tel ve varak kakma ile çökertme teknikleri kullanılmıştır.

R.N.: 51

Ç.N.: 19

K.N.: 55

E.N.: 11837

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 41,5cm

TANIM: Ana gövde ve iki yan kanattan oluşmaktadır. Ana gövdede dirsek başlangıcı ve blek kısmında biktisel motifli zemin üzerinde "el-kanaat-ül..../fil alemin" ibareleri vardır. Kol boyu köşelerinden düğüm motifleri ile birbirine bağlanan eşkenar dörtgenlerin içleri rumilerle doldurulmuştur. El üzerinde palmet ve rumilerden oluşan bir kıvrım dal kompozisyonu ile yan kanatlarda palmet ve altı yapraklı çiçeklerden oluşan birer kıvrım dal bordürü vardır. Zincir halkaları metal perçinlidir. Eserin kayı damgası vardır.

Eserin üzerindeki motifler kazıma, kumlama ve kakma(gümüş tel ve varak) tekniklerinde işlenmiştir.

R.N.: 52

K.N.: 56

E.N.: 22175

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl 2.yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 33cm.(Kırık)

TANIM: Ana gövde ve iki yan kanattan oluşur. Yan kanatlar üçer sıra zincir halkası ile gövdeye bağlanmıştır. Zincir halkaları metal perçinlidir. Önde bir çerçeve içine alınarak yukarıdan aşağıya doğru yayılan rumili kıvrım dal, palmet ve hatai motiflerinden oluşan kompozisyon ile süslenmiştir. Yan kanatlar da palmet ve dilimli üç yapraklı çiçek motiflerinden oluşan bordür ile süslenmiştir. Eserin kayı damgası vardır.

Eser, kazıma kumlama ve altın yaldız tekniği ile süslenmiştir.

Ç.N.: 21

K.N.: 57

E.N.: 10730/2

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme,zincir örme

Boy: 43cm

TANIM: Ana gövde ve iki yan kanattan oluşmaktadır. Yan kanatlar üçer sıra zincir halkası ile gövdeye bağlanmıştır. Zincir halkaları metal perçinlidir. Yan kanatlara perçinlenmiş sarı madendan ikişer adet bağlantı tokası vardır. Dirsek başlangıcında ve yan kanatlarda birer bordür halinde hatailerle süslü dilimli bir bordür yer almaktadır. Ana gövdede yukarıdan başlayıp el ucunda sonuçlanan hatai, palmet ve rumi motiflerden oluşan bitkisel bir kompozisyon yer almaktadır. Eserin arka yüzünde kayı damgası vardır.

Kolçağın üzeri, motif konturları kazıma, dış zemini kumlama tekniklerinde ile süslenmiştir.

Ç.N.: 22

K.N.: 58

E.N.: 12114/19

E.A.: Kolçak (1 çift)

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme,zincir örme

Boy: 41cm

TANIM: Ana gövde kısmının üzeri eserin yüzeyine uygun şekilde bir çerçeve içine alınarak çerçevenin içerisi palmet ve hatailerle bezenmiş kıvrım dal bordürü ile süslenmiştir. Eserin yan kanatları düşmüştür. Kayı damgası kolçağın arka yüzündedir.

Motifler kazıma, zemin kumlama tekniği ile işlenmiştir.

R.N.: 53

Ç.N.: 23

K.N.: 59

E.N.: 11951

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 39cm

TANIM: Ana gövde ve ona üçer sıra zincir halkası ile bağlanmış iki yan kanattan oluşmaktadır. Ana gövde dikey olarak palmet ve rumili kıvrımdal kompozisyonu ve çevresinde düğümlü bir bordür ile çerçevelenmektedir. Yan kanatlarda yazı taklidi sarmallarla doldurulmuş düz bir bordür ve kanatlara perçinlenmiş sarı madenden ikişer adet bağlantı halkası vardır.Zincir halkaları metal perçinlidir. Eserin kayı kontrol damgası vardır.

Eser, kazıma, kumlama, gümüş tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 54

Ç.N.: 24

K.N.: 60

E.N.: 14582

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 39,5 cm

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunca uzanan ana gövde ve ona iki yandan üçer sıra zincir halkası ile örülmüş iki yan kanattan oluşur. Ana gövde başlangıcında yatay bir bordür halinde yazı şeridi bulunur. Gövdenin diğer kısmı, ortada bordür halinde palmet ve rumilerden oluşan kompozisyon ve çevresinde belli aralıklarla düğümlenmiş bir bordür ile çerçevelenmiştir. Benzer şekilde düğümlü bordür yan kantlarda da devam eder. Yan kanatlara perçinlenmiş, sarı madenden mamul kayış tokaları vardır. Zincir halkaları metal perçinlidir.

Eserin üzeri, kazıma , çapraz tarama, kumlama ve gümüş kakma teknikleri ile süslenmiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

K.N.: 55

Ç.N.: 25

K.N.: 61

E.N.: 16489

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 39cm

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunca uzanan ana gövde ve gövdeye bağlı iki yan kanat ve zincir örmelerden oluşmaktadır. Ana gövde üzeri dikey olarak bir çerçeve içine alınmış ve içine "el izzi li-Mevlana es-Sultan el-Azam" yazılmıştır. Yazı şeridinin çevresini düğümlü bir bordür dolanır. Bordürün içi sarmal kıvrımlarla doldurulmuştur. Yan kanatların üzeri akıcı rumili kıvrımdal bordürü ile süslüdür. Bu kıvrım dal bordürleri de zaman zaman düğüm motifleri ile kesilmiştir. Yan kanatlara perçinlenmiş, sarı madenden ikişer adet bağlantı tokası vardır. Zincir halkaları metal perçinlidir. Eserin üzerinde kayı damgası vardır.

Kolçak, kazıma ve gümüş kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 56

K.N.: 62

E.N.: 11476

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.:Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 43,5cm

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunca uzanan ana gövde ve ona bağlı iki yan kanattan oluşur. Kanatlar ortadaki perçinsiz ve yanlardakiler metal perçinli olmak üzere üçer sıra zincir halkası ile gövdeye örülmüştür. Gövde yazı taklidi gibi süslenmiş sarmallardan oluşan bir bordür ile çerçeve içine alınmış, Bu bordürün içi dikey olarak uzanan "Çiçekli Kufi" yazı ile dekorlanmıştır.

Eser, kazıma ve kakma(gümüş varak ve tel) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 57

K.N.: 63

E.N.: 25319

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 38cm

TANIM: Ana gövde ve iki yanında yer alan yan kanatlardan oluşur. Yan kanatlar üçer sıra zincir ile gövdeye bağlıdır. Dirsekte yatay bordür halinde "es-Sultan" yazısı, gövde üzerinde iki dilimli şemse ve bir hilal yeralır. Hilal ve şemseler birbirlerine saadet düğümü ve bitkisel motifler ile bağlıdır. El üzerindeki şemsenin içinde mühr-ü Süleyman yer alır. Ana gövde iç içe iki bordür ile çerçevelenmiştir. İç bordür şemseleri, dış bordür dirsekteki yazı şeridini de içine alır. Birinci bordür meander motifi ile, ikinci bordür çapraz çizgiler ve aralarında benek motifleri ile süslenmiştir. İkinci bordür üzerindeki motif kanatlarda da görülür. Eserin arka yüzünde kayı damgası vardır.

Eser, gümüş varak, gümüş tel ve bakır tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 58

Ç.N.: 26

K.N.: 64

E.N.: 10825

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 38 cm

TANIM: Ana gövde ve iki yan kanattan oluşur. Yan kanatlar bir sıra perçinli, bir sıra perçinsiz olmak üzere üçer sıra zincir ile ana gövdeye bağlanmıştır. Dirsek kısmında yer alan dekoratif yazı bordürü uzun olan yan kanatta da devam eder. Gövde üzerinde iki dilimli şemse ve aralarında bir hilal motifi yer almaktadır. Şemselerin içi dekoratif yazılar, hilalin içi ise bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Şemselerin çevrelerini de rumi ve palmetli kıvrık dallar dolanır. Kolçak üzerinde kayı kontrol damgası vardır.

Eser, kazıma ve gümüş kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 59

Ç.N.: 27

K.N.: 65

E.N.: 14622

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 44cm

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunca uzanan ana gövde ve ona bağlı iki yan kanattan oluşur. Yan kanatlar gövdeye metal perçinli halkalardan oluşan üçer sıra zincir ile bağlıdır. Ana gövdenin bileğe kadar olan kısmı dikey yivlidir. Bu kısımda ve el üzerinde toplam üç adet selbekli şemse vardır. Birinci şemsenin içi yazı, diğerleri ise rumilerle doldurulmuştur. Dirsek başlangıcında yatay bir bordür halinde "es-Sultan,el-Azam" yazısı ile altında bir sıra palmet bordürü yer alır. Eserin tüm çevresini yan kanatlarda devam etmek üzere palmetli kıvrımdal bordürü dolanır. Kolçağın arkasında kayı damgası vardır.

Eserde, motif konturları kazıma, dış zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir. Yivlerde kabartma tekniği kullanılmıştır.

Ç.N.: 28

K.N.: 66

Env.N.: 14622

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 40,5cm

TANIM: Dirsekten itibaren kol boyunu örten ana gövde ve ona bağlı yan kanatlardan ibarettir. Dirsekde yatay olarak "Saaded Bad (Kutlu olsun)" diye okunan yazı bordürü, bilekte yatay bir (beş yapraklı çiçek ve palmetlerden oluşan) bitkisel bordür vardır. Gövde her iki bordür arasında yivlidir. Yivli kısmın ortasında salbekli, dilimli bir şemse vardır. Şemse içerisinde "el-Gani(?)"okunan yazı vardır. El üzerinde bir hilal motifi ve ona bağlı bir palmet bulunur. Yan kanatlar uçları palmetlerle biten yarım şemselerle süslenmiştir.

Süslemelerde kazıma, kumlama, çapraz tarama zemin üzerine gümüş kakma teknikleri uygulanmıştır.

R.N.: 60

Ç.N.: 29

K.N.: 67

Env.N.: 22642

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 39,5cm

TANIM: Sade bir şekilde tezyin edilmiş ana gövde iki tam bir yarım şemse ve dirsek kenarında yatay bordür halinde "Es-Sultan" yazısı ile süslenmiştir. Şemseler içerisinde 'vav' ve 'elif' harfleri vardır. Zincir halkaları metal perçinlidir. Eserin kayı damgası vardır. Eser, gümüş tel ve varak kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 61

K.N.: 68

Env.N.: 14500

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu -16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 41cm

TANIM: Gövde ve ona bağlı iki yan kanattan oluşur. Yan kanatlar gövdeye üçer sıra metal perçinli zincir halkaları ile birleştirilmiştir. Gövde, dirsek, kol boyu ve yan kanatlar çerçevelerle bölümlere ayrılmıştır. Dirsekte (el-Alemin) ve bilekte zemini kıvrım dallarla doldurulmuş yazı bördürleri, diğer kısımlarda dilimli madalyon, şemse ve rumi-palmetli kıvrım dal kompozisyonları yeralmaktadır.

Eser, kazıma, kumlama, gümüş varak ve gümüş tel kakma tekniklerinde süslenmiştir.

R.N.: 62

K.N.: 69

E.N.: 11046

E.A.: Kolçak

E.S.: İshak .... (1470/1472) (86)

D.: 15.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme,perçin ve zincir örme

Boy: 40cm

TANIM: Gövde başlangıcında yatay bordür halinde, gövdede madalyon içinde, yan kanatlarda dikey düğümlü kartuşlar içinde çeşitli övgü ibareleri içeren Arapça yazılar vardır. El üzeri bir çerçeve içine alınarak rumi-palmet kıvrım dal kompozisyonu ile süslenmiştir. Gövde üzerinde kayı damgası ile "İshak...." ismi vardır.

Eser, zemin kumlaması yapılarak kazıma üzerine gümüş kakma tekniği ile süslenmiştir.

---

(86) Muhtemelen Fatih Sultan Mehmed'in Vezir-i Azamlarından İshak Paşa'ya aittir.

R.N.: 63

K.N.: 70

E.N.: 14163

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Dövme,perçin ve zincir örme

Boy: 38,5cm

TANIM: Dirsek başlangıcında, bilek üzerinde(el-alem), yan kanatlardan uzun olanın başlangıcında ve el üzerindeki hilalin içinde dekoratif yazılar vardır. Tüm gövde çerçeve içine alınmıştır. Kol boyu üzerinde birbirine saadet düğümü ile bağlı dilimli iki madalyon ve birinci madalyonun dört yönünde hilal motifleri vardır. El üzerindeki 'hilal'in iki ucu bir palmet ile birleştirilmiş olup, ortasında altı kollu bir yıldız vardır. Yan kanatlar da birer çerçeve ile sınırlanıp, içlerine yarım palmetlerin uç uca birleşmesinden oluşan bordür yerleştirilmiştir.

Eser, gümüş varak ve gümüş tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 64

Ç.N.: 30

K.N.: 71

E.N.: 11951

E.A.: Kolçak

E.S.: Mustafa

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin ve zincir örme

Boy: 43,5cm

TANIM: Yan kanatları ve ana gövdeyi altı yapraklı rozet çiçekler ve palmet motifleri ile donatılmış akıcı bir bordür dolanır. Ana gövde yatay üç bordür ile bölünüp, bordürlerin içleri birbirini takip ederek "el-Marur .... Ömer.... el-.... el-Sahib'ül Mustafa' ibaresi ile doldurulmuştur. Bordürler arasında yukarıdan aşağıya bir dilimli ve salbekli şemse, bir yanlardan basık ve uçlarından birer düğüm ile bordürlere bağlanan dilimli madalyon ve dilimli yarım şemse yeralmaktadır. Birinci şemsenin dört köşesinde birer çeyrek şemse ve aralarında bir saptan çıkan palmetli dallar vardır. Şemselerin içleri de rumi ve palmet motifleri ile doldurulmuştur. Eserin yüzeyinde kayı damgası vardır.

Motif konturu kazıma, motif içi çapraz tarama üzerine gümüş varak ve tel kakma, zemin kumlama teknikleri ile süslenmiştir.

Ç.N.: 31

K.N.: 72

E.N.: 11951

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme,perçin ve zincir örme

Boy: 40,5cm

TANIM: Gövde üzeri dirsekten itibaren bir yarım, iki tam ve bir yarım dilimli madalyonla bölümlenmiş, madalyonların içleri rumi ve palmetlerden oluşan kompozisyonlarla süslenmiştir. İkinci tam madalyonun içi dikey olarak yazı(El-Alim...)şeridi ile doldurulmuştur. Madalyonların çerçeveleri geniş tutularak çevrelerinde bir boşluk yaratılmıştır. Madalyonların dışları ise bir daldan çıkan palmetli kıvrım dallarla süslenmiştir.El üzerindeki yarım madalyonun ucu bir düğüm ile iri bir palmete bağlanmıştır. Yan kanatlarda yine palmetli akıcı kıvrım-dal bordürleri yer alır. Eserin kayı damgası vardır.

Motif konturları kazıma, zemin kumlama tekniklerinde süslenmiştir.

Ç.N.: 32

K.N.: 73

E.N.: 10886

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl ilk yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin ve zincir örme

Boy: 41,5cm

TANIM: Eserin yüzeyi beş bölüme ayrılmış olup, yukarıdan aşağıya doğru birinci bölümde bitkisel zemin üzerine "el-Muhammed", beşinci bölüme yine bitkisel zemin üzerine "el-fethun" yazılmıştır. İkinci ve dördüncü bölüm birbirini tamamlayan iki yarım şemse ve etraflarında bir daldan çıkan palmetler ve rumilerle süslenmiştir. Bu yarım şemselerin arasına yerleştirilen üçüncü bölüm bir merkezden çıkıp yayılan rumi-kıvrıkdal kompozisyonu ile süslenmiştir. Beşinci bölümde yeralan dilimli yarım madalyonun devamı yine yarım bir şemse ile sınırlanmıştır. Bu yarım şemsenin içi ve çevresi bir saptan çıkan çiçeklerle süslenmiştir.

Eserde, kazıma, kumlama ve gümüş varak kakma teknikleri uygulanmıştır.

Ç.N.: 33

K.N.: 74

E.N.: 10886

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin,zincir örme

Boy: 43,5cm

TANIM: Gövde başlangıcında yatay bordür halinde el-izzül-Mevlana, kolboyu üzerindeki iki dilimli madalyon içerisinde es-Sultan el-Azam, bilekteki dilimli yarım madalyon içerisinde el-Hakan yazılıdır. Yazıların zeminleri kıvrık dallarla doldurulmuştur. Kol boyundaki madalyonlar düğüm motifleri ile yanlara bağlıdır. Tüm madalyonların çevreleri rumi-palmetli kıvrık dal kompozisyonları ile süslüdür. Yan kanatlarda da palmet ve altı yapraklı rozet çiçeklerden oluşan kıvrık dal bordürleri yer alır.

Motif konturları kazıma, Şemseler ve yazılar çapraz tarama üzerine gümüş varak kakma, zemin kumlama teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 65

Ç.N.: 37

K.N.: 77

E.N.: 11951

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme,perçin ve zincir örme

Boy: 40cm

TANIM: Gövde üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde yatay bordür halinde dekoratif yazı, ikinci bölümde birbirine ve kenarlara düğümlerle bağlanmış dilimli iki madalyon,üçüncü bölümde sarmal rumi kıvrımlar yeralmaktadır. İkinci bölümde madalyonların içlerinde dekoratif yazılar ve köşelerinde ise rumi-kıvrık dal kompozisyonları bulunmaktadır. Kayı damgası ise birinci madalyonu üst kenara bağlayan düğümün içine yerleştirilmiştir. Ana gövde üzerindeki süslemeleri ve yan kanatları düz bir bordür çevreler.

Eser, motif konturları kazıma, iç dolgular çapraz tarama üzerine gümüş varak kakma tekniklerinde süslenmiştir.

Ç.N.: 35

K.N.: 76

E.N.: 10825

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin ve zincir örme

Boy: 38cm

TANIM: Gövde ve bilek başlangıcında kıvrım dallardan oluşan zemin üzerinde yatay bordür halinde "El-Mal-ü" ibaresi, kol boyunda yarım ve tam dilimli madalyon içinde yine bitkisel zemin üzerinde 'el-Mevla', 'el-Rıfad', 'el-Ma'sadak' şeklinde okunan yazılar yer alır. Madalyonların köşelerinde içleri rumi kıvrımlarla doldurulmuş yarım ve çeyrek şemseler ile bir saptan çıkarak yayılan palmetli kıvrık-dallar bulunmaktadır. Yan kanatları ise palmet ve rozet çiçek alternatifi ile devam eden akıcı kıvrık dal bordürleri süsler. Eserin dirsek kısmında kayı damgası vardır.

Eser, motif konturları kazıma, motif içi yatay tarama üzerine gümüş kakma, zemin kumlama teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 66

K.N.: 77

E.N.: 14505

E.A.: Kolçak

D.: 15.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 41cm

TANIM: Ana gövde ve ona zincir sıraları ile bağlı iki yan plakadan oluşmaktadır. Yan kanatlarda perçinli, sarı madenden ikişer adet bağlantı tokası vardır. Gövde üzerinde birbirine düğüm motifleri ile bağlı yarım ve tam dilimli şemseler içinde , dirsekte "El-Fazıl", bilekte "El-Mal" ibareleri yazılıdır. Dilimli madalyonların dışları ve zeminleri kıvrım dallar ve rumilerle doldurulmuştur. Yan kanatlarda ise bordür halinde su yolu motifi ve aralarında çok yapraklı rozet çiçekler bulunur. Eserin kayı damgası mevcuttur.

Süslemelerde, motif konturlarında kazıma, motif içinde gümüş varak ve sarmal gümüş tel kakma, zeminde kumlama tekniği kullanılmıştır.

R.N.: 67

K.N.: 78

E.N.: 14330

E.A.: Kolçak

D.: 16yızyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 41,5cm

TANIM: Ana gövde ve ona bağlı iki yan kanattan ibarettir. Yan kanatlar gövdeye perçinli ve perçinsiz zincir halkaları ile bağlıdır. Yan kanatlara perçinlenmiş ikişer adet, sarı madenden yapılmış bağlantı tokası vardır. Kolçağın tüm yüzeyi rumi, palmet, hatai, kıvrık dallardan oluşan madalyonlar ve bordürlerle süslenmiştir. Süslemeler arasında bordürler halinde "es-sultan (dirsekte), el-azam,el-Hakan,el-muazzam...Mülük'ül Arab (dörtgen madalyon çevresinde)" şeklinde övgü ibareleri vardır.

Eser, kazıma, gümüş kakma, ajur ve perçin teknikleri ile süslenmiştir. Ana gövde üzerinde olması gereken ajur tekniği ile kesilmiş ve metal üzerine aplike edilmiş iki şemse düşmüştür.

Ç.N.: 36

K.N.: 79

E.N.: 12114/9

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme,perçin ve zincir örme

Boy: 40cm

TANIM: Dirsek kısmında bitkisel zemin üzerinde yatay yazı şeridi yeralır. Bu bordürün altında, ortada bir rozet çiçek ve ona düğümlerle bağlı dört yöne bakan hilaller, bu kompozisyonun dört köşesinde rumilerle doldurulmuş ve uçları palmetlerle biten yarım ve çeyrek şemseler ile aralarında bir saptan çıkıp bu kompozisyonu saran sitilize edilmiş palmetlerle donatılmış kıvrık dallar vardır. Benzer kıvrık dallar bilek kısmı ortasında yer alan saadet düğümü motifinin etrafında da yer alır. El üzerinde ortada eşkenar dörtgen şeklinde dilimli madalyon ve içinde geometrik geçmelerden oluşan bir kompozisyon yer alır. Bu madalyonun da çevresi bir saptan çıkan palmet ve rumili dallarla çevrelenmiştir. Yan kanatlarda palmetli kıvrım dal bordürleri bulunmaktadır. Eserin arkasında kayı damgası vardır.

Eserin süslenmesinde, motifler kazıma, motif içi gümüş tel ve varak kakma, zemin kumlama teknikleri uygulanmıştır.

R.N.: 68

Ç.N.: 37

K.N.: 80

E.N.: 11611

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl 1.yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 44cm

TANIM: Ana gövde ve iki yan kanattan oluşur. Dirsek ve bilekte yatay bordür halinde rumi kıvrımlı bitkisel zemin üzerinde 'es-Sultan, el-Azam' ibareleri yazılıdır. Gövdenin bileğe kadar olan kısmı dikey olarak yivlendirilmiş olup, yivler arası atlamalı olarak rumi ve palmetlerden oluşan su yolu bordürleri ile süslenmiştir.Aynı bordürler yan kanatlarda da görülür. Yan kanatlar üçer sıra metal perçinli zincir halkaları ile gövdeye bağlıdır. Eserin arka yüzünde kayı damgası vardır.

Motif konturu kazıma, motif içi kumlama üzerine gümüş varak kakma, zemin kumlama tekniklerinde süslenmiştir.

R.N.: 69

Ç.N.: 38

K.N.: 81

E.N.: 11611

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 43cm

TANIM: Ana gövde dikey ve yatay bordürlere ayrılmıştır. Yatay olan başlangıç bordüründe "el-Ali-ül Mubillah" yazısı, diğer bordürlerde ise dilimli rumi ve palmetlerden oluşan kıvrık dal kompozisyonları vardır. Eserin kayı kontrol damgası vardır.

Motif konturları kazıma, zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 70

K.N.: 82

E.N.: 12030

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T: Dövvme ve zincir örme

Boy: 43cm

TANIM: Gövde ve ona bağlı iki yan kanattan oluşur. Kanatlar gövdeye üçer sıra metal perçinli zincirlerle birleştirilmiştir. Gövde yatay bordürlerle üç bölüme ayrılmıştır. Dirsek başlangıcından itibaren bordürlerde bitkisel zemin üzerine "es-sultan,el-azam,el-muazzam, el-Hakan" gibi yazılar yeralmaktadır. Bordürler arasındaki ilk bölüm helozanal yivlidir. Yivler atlamalı olarak palmet-kıvrık dal bordürleri ile süslenmiştir. Kayı damgası bu bölümde yer alır. İkinci bölüm dikey yivlidir. Bu bölümün ortasında salbekli bir şemse ve köşelerinde palmetli köşebentler bulunur. Aynı kompozisyon el üzerinde de tekrarlanır. Kanatlarda ise palmet ve rumili akıcı kıvrık dal bordürü yer alır.

Eser, kazıma kumlama, gümüş kakma ve çökertme tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 71

K.N.: 83

E.N.: 14409

E.A.: Kolçak

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Demir.

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 42cm

TANIM: Ana gövde ve iki yan kanattan oluşmaktadır. Dirsek ve bilek kısmında yatay bordür halinde "ala,vala"gibi övgü ibareleri yazılıdır. Yazı bordürlerinin zemini sarmal kıvrım dallarla doldurulmuştur. Dirsek ve bilek arasındaki kısım helezonal yivlidir. Her bir yivin içi ve yan kanatlar çerçeve içine alınmış, palmetli kıvrımdal bordürleri ile süslenmiştir. El üzerinde ortada damla motifi ve içinde bir hatai, çevresinde palmet ve rumili kıvrımdal kompozisyonu ve bu kompozisyonu sınırlayan bir çerçeve yer alır.

Motifler kazıma, zemin kumlama, yivler çökertme ve yükseltme teknikleri ile işlenmiştir.

R.N.: 72

K.N.: 84

E.N.: 12314

E.A.: Kolçak

D.: 17.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, zincir örme

Boy: 42,5cm

TANIM: Ana gövde ve ona bağlı iki yan kanattan oluşur. Kanatlar gövdeye metal perçinli zincir halkaları ile birleştirilmiştir. Gövdeyi palmet-lotus bordürü çevreler. Gövdenin ortası dış konturlara uygun şekilde bir çerçeve içine alınarak, bu çerçevenin içi aşağıdan yukarıya devam eden palmet, lotus ve hatai çiçeklerden oluşan bitkisel kompozisyon ile süslenmiştir. Yan kanatlar üzerinde üçer adet şemse ve şemselerin içlerinde birer rozet çiçek vardır.

Motifler kazıma, zemin kumlama tekniği ile işlenmiş olup, tüm zemin üzerinde altın yaldız izleri vardır.

R.N.: 73

K.N.: 85

E.N.: 1461

E.A.: Kolçak ve Elçek

D.: 17.yüzyıl

M.: Demir.

Y.T.: Dövme, perçin ve zincir örme

Boy: 41 cm

TANIM: Dirsek dahil olmak üzere kolu dıştan saran ana gövde ve ona bilek hizasından zincir örmelerle eklenmiş iki yan kanat ve bunlara eklenmiş zincir örme el zırhından oluşmaktadır. Eldiven kısmının iç tarafı çuha kumaşla kaplanmıştır.Gövde ve yan kanatlar üzeri dekoratif bir çerçeve içine alınmıştır. Ana gövdenin çerçevesini "Allah, Muhammed, Maşallah ve çeşitli hayır dualarından oluşan yazı bordürü dolanır. Bir yiv ile kesilen bilek kısmında bitkisel motiflerle doldurulmuş yarım şemse vardır. Gövdenin üst kısmında bir palmetten çıkan iki rumi yaprağın içinde yine bir saptan çıkarak iki yöne yayılan bitkisel süslemeler yerleştirilmiştir. Yan kanatların kısa kenarlarındaki yarım şemseler içerisinde de aynı tarz bitkisel motifler vardır.Ana gövdeye ve yan kanatlara perçinlenmiş, bağlantı kayışı tokaları mevcuttur.

Eserin üzeri, kabartma ve gümüş kakma teknikleri ile süslenmiştir.

5. Dizçekler

R.N.: 74

K.N.: 86

E.N.: 16602

E.A.: Dizçek (87)

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy.: 48cm

TANIM

TAS: Zik-zak şeklinde bordürlere ayrılmış olup, bordür içleri yazı taklidi sarmal kıvrımlarla süslenmiştir. Tas çevresini de içi sarmal kıvrımlarla doldurulmuş bir bordür dolanır. Kayı damgası vardır.

BALDIR: Dokuz sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir halkası ile örülmüştür. Orta sırada 16 adet plaka vardır. Orta sıradaki plakaların üzerinde de çerçeve içine alınmış yazı taklidi dekorasyon görülmektedir. Zincir halkaları metal perçinlidir.

Bakır ve gümüş tel kakma tekniği ile süslenmiştir

---

87 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.158

R.N.:75

K.N.: 87

E.N.:16602

E.A.: Dizçek

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 56cm.

TANIM

TAS: Balık sırtı şeklinde bordürlere ayrılmış, bordürlerin içi atlamalı olarak yazı taklidi sarmal çizgiler ile dekorlanmıştır. Tasın çevresi su yolu bordürü ile sınırlanmıştır. Eserin kayı damgası vardır.

BALDIR: Yedi sıra plakanın aşağıdan yukarıya doğru bindirilmesi ile oluşmuştur. Plaka araları üçer sıra zincir ile bağlanmıştır. Halkalar metal perçin ile birleştirilmiştir.

Bakır tel kakma, çapraz tarama teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 76

K.N.: 88

E.N.: 27224

E.A.: Dizçek

D.: 15. yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme,kesme, zincir örme, perçin

Boy.: 56cm

TANIM

TAS: Yan yana dizilmiş sekiz kollu yıldızlar ve aralarında oluşan haç motifleri ile tüm yüzey süslenmiştir. Yıldızları ve haçların içleri yazı taklidi sarmallarla doldurulmuştur. Tasın çevresini düz bir bordür sınırlar. Eserin kayı damgası vardır.

BALDIR: Dokuz sıra plakadan oluşur. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiştir. Plaka sıraları üçerli zincir sıraları ile birleştirilmiştir. Orta sırada 15 adet plaka vardır. Plaka sıralarının ilk ve son levhaları ile orta sıra plakalarının yüzeyleri çerçeve içine alınmış yazı taklidi dekorasyon ile süslenmiştir.

Motif konturu kazıma, zemin tarama, gümüş ve bakır tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 77

K.N.: 89

E.N.: 16602

E.A.: Dizçek

D.: 15.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy.: 53cm

TANIM

TAS: Tüm yüzeyi zıt yönlere bakan palmet bordürleri ile doldurulmuştur. Palmetlerin içleri yazı taklidi dekorasyonlar ile süslenmiştir. Tasın kenarları, palmet motiflerinden oluşan akıcı bir bordür ile çerçevelenmiştir.

BALDIR: Üçer sıra zincir halkası ile birleşen sekiz sıra demir plakadan oluşmaktadır. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirmelidir ve zincir halkaları metal perçinlidir.

Kazıma ve bakır tel kakma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 78

Ç.N.: 39

K.N.: 90

E.N.: 12391

E.A.: Dizçek

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, zincir örme

Boy: 54cm.

TANIM

TAS: Zemin stilize edilmiş rumi-palmetli kıvrım dallarla doldurulmuştur. Ortaya yerleştirilen dilimli madalyon içine zemini yine bitkisellerle doldurulmak üzere yazı yazılmıştır. Tasın köşeleri ise bitkisel kompozisyonu sınırlayan dilimli büyük bir palmetle tamamlanmıştır.

BALDIR: Dokuz sıra plakanın aşağıdan yukarıya doğru bindirilmesi ile oluşturulmuş, ara bağlantıları ise üçerli zincir halkaları ile sağlanmıştır.

Motif konturları kazıma, motif içi paralel çizgilerle taranarak gümüş varak kakma, zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 79

K.N.: 91

E.N: 16371

E.A.: Dizçek

D.: 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, sincir örme

Boy: 52cm.

TANIM

TAS: Zemin rumi ve palmetli kıvrım dallarla sonsuza devam eden düzende doldurulmuştur. Ortaya yerleştirilen dilimli şemse dört ucundan düğümlenerek palmetlerle son bulmuştur. Şemsenin içinde dekoratif maksatlı ve "el-mal" gibi okunabilen yazı vardır. Tasın iç kısmında kayı damgası yer almaktadır.

BALDIR: Dokuz sıra palaka ve aralarında üçer sıra zincir halkaları ile örülmüştür. Bir sırada 24 plaka vardır ve plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiştir.

Eserde, motif konturu kazıma, zemini kumlama ve gümüş varak kakmadır. Gümüş kakmaların zemini paralel olarak taranmıştır.

R.N.: 80

K.N.: 92

E.N.: 16551

E.A.: Dizçek

D.: 15. yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme,perçin ve zincir örme

Boy: 64cm

TANIM

TAS: Ortada dilimli şemse içerisinde yazı, etrafında ise stilize edilmiş rumi-kıvrım dallar vardır. Kenar bordürleri hatai-kıvrık dal motifinden oluşur. Tas ortasında kayı damgası yeralır.

BALDIR: Dokuz plaka sırasının aşağıdan yukarıya bindirilmesi ile oluşur. Yandan itibaren 3,5, ve 7. plaka sırası her bir palaka üzerinde devam eden bordür halinde rumi ve palmetli kıvrım dal ile süslüdür. Bordürlerin etrafı çerçevelenmiştir.

Eserde, motif konturu kazıma, motif içi paralel çizgilerle taranarak üzerine gümüş levha kakma, zemin ise kumlama tekniklerinde süslenmiştir.

R.N.: 81

Ç.N.: 1/k

K.N.: 93

E.N.: 16445

E.A.: Dizçek

E.S.: Ali Karlu

D.: 15.yüzyıl sonu -16.yüzyıl başı

M.:Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme

Boy: 58cm.

TANIM

TAS: Tüm zemin hatai ve palmetli kıvrım dallarla doldurulmuştur. Ortada dört tarafı düğümlü bir şemse içerisinde "Es-Sultan" ibaresi yer almaktadır. Kayı damgası vardır.

BALDIR: Sekiz sıra halinde aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiş plakadan oluşur. Plaka sıraları metal perçinli üçer sıra zincir halkası ile birleştirilmiştir. Orta sırada yirmidört plaka vardır. Zincir örme arasına tesbit edilen bakır mühür üzerinde tuğra şeklinde istiflenmiş "**Ali Karlu**" olarak okunan isim vardır.

Eserde, motifler kazıma, zemin kumlama olarak işlenmiştir. Şemsenin dış konturları zemini paralel taramalarla kazınmış gümüş kakmadır.

R.N.: 82

Ç.N.: 40

K.N.: 94

E.N.: 22613

E.A.: Dizçek

D.: 15.yüzyıl sonu -16.yüzyıl başı

M.:Demir

Y.T.: Dövme,kesme,perçin,zicir örme

Boy: 55cm.

TANIM

TAS: Ortada dilimli madalyon içerisinde bitkisel zemin üzerinde "Kable el-mevt(ölümden önce)" yazı yer alır. Madalyonun iki ucundan çıkan rumi-palmetli kıvrım dallar madalyonun etrafını dolanır. Süslemeler bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır.

BALDIR: Dokuz sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir ile birleştirilmiştir. Ortadaki üç sıranın plakaları daha büyük diğer sıraların plakaları küçüktür. Zincir halkaları perçinlidir.

Eserde, motif konturları kazıma, motif içleri çapraz tarama üzerine gümüş kakma, zemin kumlama tekniklerinde süslenmiştir.

Ç.N.: 41

K.N.: 95

E.N.: 16591

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl

M.:Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, zincir örme

Boy: 59cm.

TANIM

TAS: Çevresini bitkisel kıvrık dal bordürü dolanır. Alt ve üst kısmında bitkisel zemin üzerinde yazı şeridi yer alır. Göbek kısmında içi rumi-palmetlerle doldurulmuş dilimli ve salbekli bir şemse vardır.

BALDIR: Dokuz sıra plakadan oluşur. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirmelidir. Plaka sıraları arası üçer sıra zincir halkaları ile birleştirilmiştir. Orta sırada on yedi plaka vardır. Orta sıranın ucunda ve yan sıralarda toplam beş adet kayış bağlantı halkası görülür. Zincir örgü kısma tesbit edilmiş olan bakır mühürde Kayı damgası vardır.

Motif konturları kazıma, zemin ise kumlama tekniklerinde süslenmiştir.

R.N.: 83

Ç.N.: 42

K.N.: 960

E.N.: 16319

E.A.: Dizçek

D.: 15.yüzyıl ikinci yarısı

M.:Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, zincir örme

Boy: 50cm

TANIM:

TAS: Tüm zemin rumi-palmetli kıvrım dallarla doldurulmuş olup, ortasında çiçekli kufi yazı tarzında " el-Mevla....." ibaresi ile iki adet kayı damgası yer alır.

BALDIR: Sekiz sıra plakası mevcut olup muhtemelen yanlardan birer sırası düşmüştür. Orta sırada onyedi adet plaka vardır. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiş ve üçer sıra zincir ile birleştirilmiştir.

Motif konturu kazıma, içi çapraz tarama üzerine gümüş kakma, zemin ise kumlama tekniğinde süslenmiştir.

R.N.: 84

K.N.: 97

E.N.: 16565

E.A.: Dizçek (88)

D.: 16.yüzyıl

M.:Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin,zincir örme

Boy: 59cm.

TANIM:

TAS: Ortada dilimli madalyon ve içinde iç içe iki çark-ı felek motifi vardır. Çark-ı feleğin kolları atlamalı olarak yazı taklidi ve kıvrımdal motifleri ile doldurulmuştur. Madalyonun iki ucunda rumi, palmet ve hataili kıvrık dal kompozisyonu içinde çintemani motifi vardır.

BALDIR: Dokuz sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir halkasından oluşur. Plakalar üzeri bordür şeklinde devam eden rumi-palmet motifleri ile dekorlanmıştır. Ayrıca plakaların üzerlerine serpiştirilmiş madalyonların içi yazı taklitleri ile doldurulmuştur. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirme şeklinde yapılmış olup orta sıra onbeş plakadan oluşmaktadır. Zincir örgüler bir sıra perçinli, bir sıra perçinsiz halkaların örülmesinden oluşmuştur. Tasın üst kısmındaki zincir kısma perçinlenen bakır mühür üzerinde stampa olarak kayı damgası basılmıştır.

Eser, motif konturu kazıma, motif içi tarama üzerine gümüş kakma, zemin kumlama tekniklerinde süslenmiştir.

---

88 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.163

Ç.N.: 43

K.N.: 98

E.N.: 16558

E.A.: Dizçek

D.: 15.yüzyıl sonu

M.:Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, zincir örme

Boy: 60cm.

TANIM:

TAS: Düğümlü geçmeler arasında oluşan madalyonun ortasında "el-azam" yazısı ile çevresinde rumi kıvrım dallar yer alır.

BALDIR: Aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiş yedi sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir halkasından oluşur.

Eserde, motif konturu kazıma, içi yatay tarama üzerine gümüş varak kakma, zemin motif çevrelerini dolanarak kumlama tekniklerinde süslenmiştir.

R.N.: 85

Ç.N.: 44

K.N.: 99

E.N.: 16558

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl

M.:Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 52cm.

TANIM:

TAS: Merkezden başlayıp yayılan rumi, palmet ve hatailı kıvrık dal kompozisyonu ile süslüdür. Bu kompozisyon tasın kenarında bir çerçeve ile sınırlanmaktadır. Eser üzerinde iki adet kayı damgası vardır.

BALDIR: Yedi sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir halkaları ile örülmüştür. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiştir. Orta sırada yirmibir plaka vardır. Zincir halkaları bir sıra perçinli bir sıra perçinsiz olarak dizilmiştir.

Eser, motif konturları kazıma, motif dışında zemin kumlama tekniklerinde süslenmiştir. Gümüş kakma kısımlarda ise motif içi taranmış ve üzerine gümüş varaklar kakılmıştır.

R.N.: 86

Ç.N.: 45

K.N.: 100

E.N.: 21308

E.A.: Dizçek(89)

D.: 16.yüzyıl başı

M.:Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 61cm.

TANIM:

TAS: Merkezde dört yapraklı çiçek ve bu çiçekten çıkan rumi ve palmetli kıvrım dal kompozisyonu ile süslüdür. Tasın iç kısmında kazıma olarak işlenmiş kayı damgası vardır.

BALDIR: Dokuz sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir ile örülmüştür. Zincirler bir sıra metal perçinli, bir sıra perçinsiz(yekpare)dir. Perçinsiz halkaların üzerleri dekoratif yivlidir. Yanlarda ikişer ve uç kısmında bir adet olmak üzere toplam beş adet bağlantı kayışı tokası vardır. Orta sırada otuz plaka yeralır.

Eser, motif konturu kazıma, motif içi yatay tarama üzerine gümüş varak kakma teknikleri ile süslenmiştir.

---

89 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.167

R.N.: 87

K.N.: 101

E.N.: 22582

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme

Boy.: 60cm

TANIM

TAS: Tas çevresini belli aralıklarla düğümlenen düz bir bordür dolanır. Ortasında merkezden başlayıp dört yöne yayılan rumi-palmet kompozisyonu vardır. Eser üzerinde kayı damgası yer alır.

BALDIR: Sekiz plaka sırası ve aralarında üçer sıra zincir halkası ile örülmüştür. Orta sırada otuz plaka vardır ve zencirler metal perçinlidir.

Eserin üzeri motif konturları kazıma, motif içi çapraz tarama üzerine gümüş tel ve varak kakma, zemin kumlama olarak süslenmiştir.

R.N.: 88

K.N.: 102

E.N.: 22582

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy.: 55cm.

TANIM

TAS: Merkezinde bulunan dört yapraklı çiçekten çıkan ve dört yöne yayılan rumi-palmet ve kıvrık dal kompozisonu ile süslüdür. Tas çevresi yazı taklidi bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Eserin iç kısmında kayı damgası vardır.

BALDIR: Dokuz sıra plakanın üçer sıra zincir halkası ile örülmesinden oluşmuştur. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirmelidir ve orta sırada 28 plaka bulunur. Zincir halkaları bir sıra perçinli, bir sıra perçinsiz olarak sıralanmıştır.

Eser üzeri, motif konturları kazıma, motif içi tarama üzerine gümüş varak ve tel kakma tekniklerinde süslenmiştir.

R.N.: 89

K.N.: 103

E.N.: 16565

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl

M.:Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, zincir örme

Boy: 58cm.

TANIM:

TAS: Merkezde beş yapraklı çiçek ve bu çiçekten çıkarak yayılan 'çark-ı felek' motifinden oluşur. Çark-ı feleğin kolları bordürler şeklinde palmetli kıvrık dallarla doldurulmuştur.Bu kompozisyonu bir çerçeve sınırlamaktadır.

BALDIR: Yedi sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir halkası ile örülmüştür. Orta sıra plakaları ile diğer sıralarda bazı plakalara serpiştirilmiş palmet ve rozet çiçek motifleri vardır. Zincir örgüsü perçinli ve perçinsiz birer sıra halkanın birleştirilmesi ile oluşmuştur.

Eser, kabartma(Tasdaki yivlerde), motif konturu kazıma, zemin kumlama teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 90

K.N.: 104

E.N.: 16565

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 56cm.

TANIM:

TAS: Tüm yüzey, köşelerinden, birbirine döğümlenmiş baklava formlarına bölünmüştür.Her bir bölümün içi bir boş, bir dolu olmak üzere rumi-palmet motifleri ile süslenmiştir. Tasın çevresi zencirek motifi ile sınırlandırılmıştır. Tas üzerinde iki adet " " ve bir adet kayı damgası vardır.

BALDIR: Dokuz sıra aşağıdan yukarıya bindirmeli plakadan oluşur. Orta sırada yirmi altı plaka vardır. Plakalar üçer sıra zincir ile bağlıdır. Halkalar bir sıra perçinli, bir sıra perçinsiz olarak örülmüştür. Perçinsiz halkaların ön yüzleri yivlidir.

Eser üzeri, motif konturları kazıma, içleri paralel çizgilerle taranarak gümüş kakma, zemin ise kumlama teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 91

K.N.: 105

E.N.: 16565

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 67cm.

TANIM:

TAS: Ortasında Çark-ı Felek motifi ve etrafında onu sınırlayan bir çerçeve ile süslenmiştir.

BALDIR: Yedi sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir halkası ile örülmüştür. Orta sırada yirmibir plaka vardır.Plakalar aşağıdan yukarıya bindirmedir. Zincir sıraları bir sıra perçinli, bir sıra perçinsiz halkanın dizilmesi ile oluşmuştur. Zincir örgü üzerindeki bakır butonlardan birinde kayı diğerinde ' * ' şeklinde damga mevcuttur.

Eser, kabartma (çökertme ve yükseltme) tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 92

Ç.N.: 46

K.N.: 106

E.N.: 16558

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme,kesme,zincir örme

Boy.: 52cm

TANIM:

TAS: Merkezde dilimli dört yapraklı çiçek ile başlayan ve dört yöne genişleyen rumi ve palmetli kıvrm-dal kompozislyonu ile süslüdr.Kompozisyon sade bir bordür ile çerçevelenmiştir. Tas üzerinde 'kayı' kontrol damgası vardır.

BALDIR: Altı sıra plaka ve aralarında zincir sıraları ile örülmüştür. Plakalar aşağıdan yukarıya bindirmelidir. Orta sırada onbeş plaka vardır. Zincir kısımlar perçinli ve perçinsiz halka sıraları şeklinde dizilmiştir. Sarı madnden toplam beş adet bağlantı tokası vardır.

Motif konturları kazıma, Zemin kumlama teknikleri ile süslenmiştir. Ayrıca tas üzerinde altın yaldız izleri de vardır.

R.N.: 93

K.N.: 107

E.N.: 18001

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme

Boy.: 55cm

TANIM

TAS: Tasın ortasında iç içe beş eşkenar dörtgen ve ortasında, köşesindeki bir çiçekten çıkan rumi-palmet motifleri vardır. Eşkenar dörtgenin dış köşelerinden çıkan palmet ve rumili kıvrım dallar tasın boş kalan kısımlarını doldurur. Tas çevresi boş bir bordür ile sınırlandırılmıştır.

BALDIR: Mevcut sekiz sıra plaka ve aralarında zincir halkaları ile birleştirilmiştir. Zincir örmeler perçinli ve perçinsiz halkaların dizilmesi ile oluşmuştur. Zincir örfü üstüne tesbit edilmiş olan bakır butonda kabartma olarak basılmış kayı mührü vardır.

Eser, motif konturu kazıma, motif içi taranarak gümüş varak kakma ve kabartma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 94

Ç.N.: 47

K.N.: 108

E.N.: 14473

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl sonu

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy.: 53cm

TANIM

TAS: Ortada dört yapraklı çiçek ve bu çiçekten çıkan rumi ve palmetlerden oluşan kompozisyon ile süslenmiştir. Kompoziiiisyonun çevresi düz bir çerçeve ile sınırlanmıştır. Tasın merkezinde kayı damgası vardır.

BALDIR: Altı sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir ile örülmüştür. Zincir halkaları metal perçinlidir. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bindirilmiştir. Orta sıradaki plakalardan biri üzerinde belirsiz bir işaret vardır.

Eser, motif konturları kazıma; zemin, motif çevresini dolanan çizgiler şeklinde kumlama tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 95

Ç.N.: 48

K.N.: 109

Env.N.: 22613

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.:Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 54cm.

TANIM

TAS: Ortada rumilerle doldurulmuş salbekli şemse ve çevresinde dört yapraklı çiçek ve palmetlerden oluşan akıcı kıvrık dal bordürü yer alır.Tas üzerinde kayı damgası vardır.

BALDIR: Altı sıra metal plakanın aşağıdan yukarıya doğru bindirilmesi ile oluşmuştur. Orta sıra üzerinde her bir plakada dikey olarak devam eden iki sıra palmetli kıvrık dal bordürü vardır. Plakalar üçer sıra zincir halkaları ile birbirine bağlanmıştır. Her bir plakada dörder zincir deliği vardır. Zincirler metal perçinlerle birleştirilmiştir.

Eser, motif konturları, kazıma; zemin kumlama tekniğinde süslenmiştir.

R.N.: 96

Ç.N.: 49

K.N.: 110

E.N.: 22613

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy.: 57cm

TANIM

TAS: Ortasında dilimli bir şemse, şemsenin içerisinde yazı ("el-Gazi"gibi okunan, ancak (z) harfi atlanmış) ve iki ucunda birer düğüm motifi ile süslenmiştir. Tas üzerinde kayı damgası vardır. Tasın çevresi düz bir bordür ile çerçevelenmiştir.

BALDIR: Beş sıra plaka ve aralarında üçer sıra zincir halkaları ile örülmüştür. Zincir halkaları metal perçinlidir. Plakalar aşağıdan yukarıya doğru bundirmelidir. Plakalar üzeri atlamalı olarak bir rozet çiçekten çıkan ve ters yönlere bakan ikişer palmet motifi ile süslenmiştir. Süslemelerin çevresi ise bir çerçeve ile sınırlanmıştır.

Eserde, motif konturları kazıma, dış zemin motif çevresini dolanan sıralar halinde kumlama teknikleri ile uygulanmıştır.

Motifler üzerinde gümüş yaldız izleri vardır.

R.N.: 97

Ç.N.: 50

K.N.: 111

E.N.: 16445

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüszyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir öme, perçin

Boy.: 48cm

TANIM

TAS: Merkezden başlayıp yayılan karanfil, palmet, rumi motiflerinden olaşan kıvrım dallı bir kompozisyon ile süslüdür. Kompozisyonu bir çerçeve sınrlamıştır.

BALDIR: Aşağıdan yukarıya doğru bindirmeli yedi sıra plaka ve aralarında perçinli ve perçinsiz üçer sıra zincir halkası ile örülmüştür. Ortadaki beş sıra plakanın üzerinde, tas üzerinde görülen uslupta süslemeler vardır. Motifler aşağıdan yukarıya doğru devam eden bir dal gibi görünmekle birlikte, bazı plakalarda bu sürekliliğin bozulduğu farkedilmektedir. Perçinsiz olan zincir halkalarının üzerleri yivlidir. Perçinli halkaların ön yüzleri ise zencirek motifi ile süslüdür.

Motif konturu kazıma, zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 98

K.N.: 112

E.N.: 16457

E.A.: Dizçek

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme, perçin

Boy.: 60cm

TANIM

TAS: İç içe geçmiş dörtgenlere bölünerek, merkezdeki dörtgen içerisine bitkisel zemin üzerinde yazı yerleştirilmiştir. Tasın çevresini palmet ve altı yapraklı çiçeklerden oluşan kıvrıkdal bordürü sınırlamıştır.

BALDIR: Beş sıra plakadan oluşur. Orta sırada 16 adet plaka vardır. Orta sırada üst plakadan başlamak üzere devam eden balık sırtı motifli bordürler içerisine atlamalı olarak palmetli kıvrık dallar yerleştirilmiştir. Tasın yan tarafına tesbit edilmiş bakır mühür üzerinde '*' şeklinde bir işaret vardır. Baldır plakaları aşağıdan yukarıya doğru bindirmedi ve aralarında üçer sıra zincir vardır. Zincir halkaları metal perçinlidir.

Tas üzeri, motif konturu kazıma, zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 99

K.N.: 113

E.N.: 16392

E.A.: Dizçek

E.S.: Hafız Ahmed Paşa (1563/1632)

D.: 16-17.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.:Dövme ve zincir örme

Boy: 71cm.

TANIM:

TAS: Üzerinde Tuğra şeklinde istiflenmiş 'el-fakir Hafız Paşa' olarak okunan isim ve kayı damgası vardır.

BALDIR: Sekiz sıra plakadan oluşur. Plaka sıraları üçer sıra zincir ile birbirine örülmüştür. Zincir halkaları metal perçin ile birleştirilmiştir. Yanlarda sarı madenden yapılmış ikişer adet bağlantı tokası vardır.

R.N.: 100

K.N.: 114

E.N.: 3001

E.A.: Dizçek

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme ve zincir örme

Boy: 56cm.

TANIM:

TAS: Ortasında salbekli bir şemse ve **kayı** damgası yer almaktadır. Tasın çevresini **zencirek** (meander) motifli bir bordür dolanmaktadır.

BALDIR: Altı sıra plakadan oluşur. Plaka araları metal perçinli zincir halkaları ile örülmüştür.

Eser, kazıma tekniği ile süslenmiştir.

Ç.N.: 1/h

K.N.: 115

E.N.: 16392

E.A.: DİZÇEK

E.S.: Hafız Ahmet Paşa (1563/1632)

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, zincir örme

B.: 63cm

TANIM:

TAS: Sade bir şekilde düzenlenmiş ve üzerine Hafız Ahmed Paşa mührü tuğra şeklinde istiflenmiştir. Tasın ön yüzünde daire şeklinde bir yuva içinde **kayı** kontrol damgası vardır

BALDIR: Muhtemelen dokuz sıra (Yandan birer sırası düşmüştür) plakanın aşağıdan yukarıya doğru üst üste bindirilmesi ile oluşmuştur. Plaka sıraları perçinli zincir halkaları ile birleştirilmiştir.

6. Kalkanlar

R.N.: 101

K.N.: 116

E.N.: 4340

E.A.: Kalkan

D.: 16.yüzyıl 1.yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Çap: 60cm.

TANIM: Daire formundaki kalkan etek ve göbek kısmından oluşur. Etek ve göbeği bordür halinde, Kur'anı Kerim'den alınmış ve Fetih ile ilgili anlam içeren yazı bordürü dölanır. Kalkanın gövde kısmı dikey yivlidir. Gövde ve etek üzerinde toplam on adet, rozet başlı metal perçin bulunur.

Kalkanın üzeri, kazıma ve kabartma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 102

K.N.: 117

E.N.: 25704

E.A.: Kalkan

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir, Söğüt dalı, ibrişim

Y.T.: Dövme, hasır örme

Çap: 65cm/ göbek çapı:27cm

TANIM: Demir göbek ve söğüt dalından ibrişim ile örülmüş gövde kısmından oluşan kalkanın, göbek kısmının çevresine dört adet şemse yerleştirilmiştir. Şemselerin içleri ve çevreleri rumi ve hatai kompozisyonlar ile süslenmiştir. Etek kısmında geometrik motifler (üçgenler, eşkenar dörtgenler) ve aralarında bir saptan çıkan karanfil demetleri alternatif olarak yer almaktadır. Göbek kısmının kenarında yarın palmet şeklinde bir damga ve üzerinde tam okunamayan (Paşa ?) bir yazı vardır.

Göbek üzeri altın ve gümüş kakma teknikleri ile süslenmiştir. Süslemeler tel ya da varak şeklindedir. Varak kakmaların zeminleri çift yönde çapraz taramalarla pürüzlendirilmiştir. Gövde kısmında renli ibrişim sarma kullanılmıştır.

R.N.: 103

K.N.: 118

E.N.: 101

E.A.: Kalkan (90)

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir, Söğüt dalı, ibrişim

Y.T.: Dövme, hasır örme

Çap: 64cm. /Göbek çapı:27cm

TANIM: Göbek zemini bitkisel motiflerle doldurulup, üzeri **lale** ve şemselerle alternatif olarak süslenmiştir. Etek beyaz, pembe, siyah, yeşil, kahve renklerle, yazı kartuşları ve aralarında şemselerle alternatif olarak bezenmiştir. Şemselerin içlerinde nar çiçekleri ve hatailer yer alır. Kartuşlar içerisinde 'Mübarek bad' ibaresi yazılıdır.Etek kısmında sekiz adet rozet başlı perçin vardır. Eserin içi kırmızı kadife kaplıdır.

Göbekte altın tel kakma, etekte renkli ibrişim işleme teknikleri kullanılmıştır.

---

90 Yayınlanmıştır. Tülin Çoruhlu, "Kalkan", **Ilgi**, S.60, İstanbul 1990, s.18

R.N.: 104

K.N.: 119

E.N.: 17403

E.A.: Kalkan (91)

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme.

Çap: 57cm

TANIM: Göbeği palmet bordürü dolanır. Etek kısmını içleri rumilerle ve palmetlerle doldurulmuş bulut ve şemse motifleri alternatif olarak süsler.

Eser, kazıma ve ajur teknikleri ile süslenmiştir. Kalkanın göbek kısmındaki süsleme yarım kalmıştır. Bu nedenle eserin henüz tamamlanmamış olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut bakır kalkan önreklerinin tombaklanmış olduğu da bilinmektedir, ancak bu tombaklanmamıştır.

---

91 Yayınlanmıştır. T. Çoruhlu, "Askeri Müze'deki Tombak Kalkanlar", **Kültür**, S.102, Ankara 1993, s.34

Ç.N.: 51

K.N.: 120

E.N.: 17419

E.A.: Kalkan

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 56cm

TANIM: Göbek çevresinde yazı şeridi (Bakara Suresi 255.ayet), ortada **çin bulutu** motifi ve iki yanında yapraklar çıkan rozet çiçek motifleri ile alternatif olarak süslenmiştir. Etek kısmında içleri palmet ve rumilerle doldurulmuş dört adet salbekli şemse ve aralarında iki yanında birer patlamış palmet çıkan rozet çiçekler yer almaktadır. Kalkan yüzeyinde on iki adet rozet başlı perçin çivisi vardır. Perçinler iç kısımda askı kollarını tutmaktadır.

Yazılar kazıma ve alçak kabartma, motifler kazıma ve kumlama teknikleri ile işlenmiş olup, tüm eser üzeri tombak lanmıştır.

R.N.: 105

Ç.N.: 52

K.N.: 121

E.N.: 4326/10

E.A.: Kalkan

D.: 16.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme ve perçin

Çap: 55cm

TANIM: Yuvarlak formlu göbekli kalkanın orta kısmında **'çin bulutları'** ve **kayı** damgası, etek kısmında dikörtgen kartuşlar içerisinde sülüs hat ile yazılmış (Feth suresi 1-3.ayet) fetihle ilgili ayetler ve aralarında üç adet iri palmet formları içerisine yerleştirilmiş **hayat ağacını** sembolize eden çiçek dalları yer alır. Yazı kartuşlarının uçları birer palmet ile sonuçlanır. Ayrıca kartuşların göbeğe bakan kenarlarında bir tam palmete iki yandan eklenmiş birer yarım palmet ile oluşturulmuş motifler vardır.

Eser, kazıma, kumlama, ve kabartma teknikleri ile süslenmiştir. Yazı kartuşlarında zemin, diğer kısımlarda ise motif içi kumlanarak kontras sağlanmıştır. Tüm yüzey tombak tekniği ile altın kaplanmıştır.

---

92 Yayınlamıştır. F.Bodur.**a.g.e.**,s.169/T.Çoruhlu,"**a.g.m.**", s.38/ T.Çoruhlu,"Kalkan", **ilgi**, S.60, İstanbul 1990,s.20

R.N.: 106

Ç.N.: 53

K.N.: 122

E.N.: 21264

E.A.: Kalkan (93)

E.S.: Vezir Mehmed Paşa

D.: 16.yüzyıl 2.yarısı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 58cm

TANIM: Yuvarlak formlu göbekli kalkanın orta kısmını, çin bulutu ve iki yanından çifter yaprak çıkan rozet çiçekler, alternatif olarak süsler. Göbeği yazı bordürü (Bakara suresi 255. ayet) çevreler. Yazı bordüründen sonraki ilk bordür rumilerle doldurulmuş salbekli yarım şemseler ve aralarındaki çin bulutlarından oluşur. Aralarında rozet çiçekler bulunanpalmet dizisi etek kısmını dolanır. Etekde ayrıca **tuğra** şeklinde istiflenmiş ve **el-Fakir Mehmed Paşa** olarak okunan eserin sahibinin adı yazılıdır.

Motif konturu kazıma ve motif içi kumlama (yatay ve paralel hatlar şeklinde) teknikleri ile işlenmiş olan kalkanın üzeri tombaklanmıştır.

---

93 Yayınlanmıştır.F.Bodur, **a.g.e.**, s.177/T.Çoruhlu,"**a.g.m.**", s.19

R.N.: 107

K.N.: 123

E.N.: 100

E.A.: Kalkan

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Söğüt dalı,ibrişim, demir

Y.T.: Hasır örme ve dövme

Çap: 60cm

TANIM: Göbek kısmının zemini bitkisel kıvrım dallarla doldurulup ortasına beş yapraklı iri bir çiçek, etrafına stilize edilmiş **lale** ve şemseler alternatif olarak yerleştirilmiştir. Etek kısmı pembe, sarı, beyaz, kahve rengi ibrişimlerden **çin bulutları** ve içleri çiçeklerle doldurulmuş baklava motifleri ile alternatif olarak süslenmiştir. Bu motifler arasına 6x9cm boyutunda gümüş plakalar aplike edilmiştir. Eser üzerinde başları rozet çiçek formunda olan perçin çivileri vardır.

Kalkanın, göbek kısmı demir üzerine altın tel kakma,etek kısmı renkli ibrişim işleme teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 108

Ç.N.: 54

K.N.: 124

E.N.: 4519/6

E.A.: Kalkan (94)

E.S.: Hafız Ahmet Paşa (1563/1632)

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 47cm

TANIM: Göbekte dört adet **çin bulutu** motifi, göbek çevresinde yazı bordürü(Bakara suresi 255. ayet), etek kısmında alternatif olarak rumilerle doldurulmuş şemse ve **sümbül, karanfil** motiflerinden oluşan **naturalist çiçek** dalları vardır. Ayrıca bu kısımda tuğra şeklinde istiflenmiş "**Hafız Ahmed Paşa**" adı yazılıdır.

Kazıma, kumlama ve ajur teknikleri ile süslenmiş eserin üzeri tombaklanmıştır.

---

94 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.171/T.Çoruhlu,"Askeri Müze'deki Tobak Kalkanlar", **Kültür**, S.102, Ankara 1993,s.35

R.N.: 109

Ç.N.: 55

K.N.: 125

E.N.: 17402

E.A.: Kalkan (95)

E.S.: Mustafa Paşa (96)

D.: 17.yüzyıl 1.yarısı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 55cm

TANIM: Göbek kısmında **çin bulutu** motifleri ile **kayı** damgası ve çevresinde yazı bordürü(Bakara Suresi 255.ayet) yer alır. Etek kısmının kenarını palmet bordürü dolanır. Eteğin göbeğe yakın olan kısmını ise atlamalı olarak sitilize edilmiş selvi motifleri ve aralarında iki kenarından yapraklar çıkan beş yapraklı rozet çiçekler süsler. **Selvi** motiflerinin içleri rumilerle doldurulmuş, çevrelerine ise **sümbüller** dizilmiştir. Eteğin kenarında **tuğra** şeklinde (Sahib-u Mustafa Paşa) istiflenmiş, eserin sahibinin adı yer almaktadır.

Yazılar kazıma ve alçak kabartma, motifler kazıma ve ajur teknikleri ile işlenmiş olup, eser yüzeyi tombak tekniği ile altın kaplanmıştır.

---

95 Yanlanmıştır. T.Çoruhlu,"Kalkan",**İlgi**,S.60,İstanbul 1990, s.20

96 Eserin sahibi 17.yüzyıl başı vezirlerinden Silahtar Mustafa Paşa olmalıdır. Askeri Müze'de kendisine ait başka silahlar da vardır(E.N.:2307).

R.N.: 110

K.N.: 126

E.N.: 21263

E.A.: Kalkan (97)

D.: 17.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 58cm

TANIM: Göbek çevresi zik-zak bordürü ile etek yivlerle süslenmiştir. Yivler etekten başlayıp göbeğe doğru radyal olarak uzanır.

Kazıma ve kabartma (yükseltme) tekniği ile süslenmiş eserin üzeri tombak tekniği ile altın kaplanmıştır.

---

97 Yayınlanmıştır. T.Çoruhlu,"Askeri Müze'deki Tombak Kalkanlar", **Kültür**, S.102, Ankara 1993, s.39

R.N.: 111

K.N.: 127

E.N.: 4535

E.A.: Kalkan (98)

D.: 17.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Çap: 60cm

TANIM: Göbek ve etek kısmı üç bordür halinde düzenlenmiş olup,içleri bitkisel motiflerle doldurulmuş salbekli semse ve sitilize edilmiş **selvi** motifleri ile alternatif olarak süslenmiştir. Eserin üzerinde rozet çiçek formunda perçin kabaraları vardır.

Kazıma tekniği ile süslenmiş olan kalkanın üzeri tombak tekniği ile altın kaplanmıştır.

---

98 Yayınlanmıştır. T.Çoruhlu,"**a.g.m.**", s.39

7.At Alın Zırhları

R.N.: 112

K.N.: 128

E.N.: 170

E.A.: At Alın Zırhı (99)

E.S.: Yavuz Sultan Selim (1512-1520)

D.: 16.yüzyıl ilk çeyreği

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Uzunluk: 51cm

TANIM: Alın ortasında bir güneş siperliği, siperliğin altında ucu aşağıya doğru bakan yarım şemse, şemsenin altında yanlara düğümlerle bağlanan yatay dilimli kartuş ve içerisinde iki satır halinde "iz-zun li mevlana es-Sultan el malik, el-muzaffer Selim Han / es-sultan'ül Arab'ül vel el Acem, el-Muzaffer, **Selim** Han azze nasruhu" yazılıdır. Kitabenin altında ucu kitabeyi işeret eden yarım bir şemse ve onun altında birbirine düğümlenerek bağlanmış iki dilimli madalyon yeralır. Bir çerçeve içine alınan bu bölümün iki yanı yukarıdan aşağıya devam eden yarım ve tam dilimli madalyonlarla süslenmiştir. Bu yan bordürler kitabe kuşağının iki yanındaki düğümlü madalyonlarla kesilmiş ve madalyonlardan sonra tekrar devam etmiştir. Tüm madalyonların içleri ve dışları rumi, palmet, hatailer gibi motiflerle

---

99 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.163

belli bir merkezden yayılan ya da bir saptan çıkan motiflerin oluşturduğu kompozisyonlarla süslenmiştir.

Eserde, kazıma ve kumlama teknikleri kullanılmış olup, üzerine altın yaldız (izleri mevcut) uygulanmıştır.

R.N.: 113

K.N: 129

E.N.: 175

E.A.: At Alın Zırhı

E.S.: Kanuni Sultan Süleyman (1520/1566)

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.: Demir

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk: 49,5cm

TANIM: Dilimli formdaki alın siperliğinin altında yer alan yatay kartuş içindeki iki satırlık kitabede " ..mi ma umile es Sultan Süleyman Han..." adı ve onun atına çeşitli övgü ibareleri yer almaktadır. Yazı kartuşu iki yana düğümlerle bağlanmıştı. Siperliğin üstünde ve yazı kartuşunun altında birer yarım şemse, burun üzerinde salbekli bir tam şemse bulunmaktadır. Şemselerin içleri ve etrafları hatai-palmet-rumili dallar ile doldurulmuştur. Burnun iki yanında dikey bordür halinde palmetli kıvrıdallar yer alır.

Eser, kazıma, kumlama, altın yaldız(silinmiş, ancak izleri var) teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 114

Ç.N.: 56

K.N.: 130

E.N.: 169

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzurluk: 60cm/ Genişlik: 25cm

TANIM: Alnın orta kısmında palmet formu içerisinden çıkan sorguç yuvası, onun altında eşkenar dörtgen yuva içerisindeki rumi süslemeler arasında Fetih müjdesi veren "Saf suresinin 13. ayeti-Nasrun min Allah...-" yer almaktadır. Sorguç yuvasının iki yanında birer şemse, onların iki yanında ise bir rozet çiçeğe iki yandan bağlanmış birer rumi şekilde yaprak vardır. Burun kısmının ortasında derin bir yiv ve bu yivin iki yanında palmetli kıvrık-dal bordürleri yeralır. Göz ve burun delikleri yivlerle belirlenmiştir.

Motif konturları kazıma, motif içi kumlama ve yazıların olduğu bölümdeki zemin kumlama tekniği ile süslenmiştir. Perçin ve kabartma taknikleri de uygulanmıştır. Eserin tüm yüzeyi tombaklanmıştır.

R.N.: 115

Ç.N.: 57

K.N.: 131

E.N.:7165

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk: 60cm/Genişlik: 25cm

TANIM: Alın ortasındaki eşkenar dörtgen formu içerisinde "Bismillah.....el-garra....."şeklinde okunabilen yazı ve etrafında çerçeve olacak şekilde zik-zak motifinden bir bordür yeralır. Dörtgenin alt köşesi bir silme ile burun ucuna kadar uzanır. Dörtgenin üst köşesinde sitilize edilmiş güneşi andıran bir damga vardır. Damganın üstünde palmet formu içerisinden çıkan sorguç yuvası bulunur. Sorguç yuvasının iki yanında rumi-palmetli birer şemse ve onların da yanlarında bir rozet çiçeğin iki yanından çıkan birer rumi şeklinde yaprak yer alır. Burnun iki yanında dilimli zik-zaklar arasına yerleştirilmiş üç yapraklı yıldız çiçekler bulunmaktadır. Göz ve burun çevreleri yivlerle belirlenmiştir. **Kayı** damgası alın kısmındadır.

Eser, kazıma, kumlama, kabartma ve perçin teknikleri ile süslenmiştir. At alın zırhının yüzeyi tombaklanmıştır.

R.N.: 116

C.N.: 58

K.N: 132

E.N.: 8359

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk: 60cm/ Genişlik: 25,5cm

TANIM: Alnın ortasında daire içine alınmış ve Fetih müjdesi bildiren "Saf suresinin 13. ayeti-Nasrun min Allah...-" yazılıdır. Bu bölümün alt kısmına perçinlenen palmet formu içerisinde sorguç yuvası vardır. Ayetin iki yanında birer bahar dalı yeralır. Alt kısmında ise zik-zak motifi ile çerçevelenmiş dörtgen yuva içinde "Hasbiallah" yazılıdır. Alnın sağ alt kısmında **kayı** damgası yeralır. Burnun iki yanında rumilerden oluşmuş bezeme arasında salbekli şemseler vardır.

At alın zırhının üzeri; kazıma, kumlama, kabartma, perçin teknikleri ile süslenmiş ve tombaklanmıştır.

R.N.: 117

Ç.N.: 59

K.N. 133

E.N.: 8360

E.A.: At Alın Zırhı (100)

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk:59cm/Genişlik:25cm

TANIM: Alın ortasında palmet formunda bir bölüm içerisinde sorguç yuvası, onun altında eşkenar dörtgen bir bölüm içinde sarmal rumi-palmet kompozisyonu, sorguç yuvasının iki yanında bir saptan çıkan **hatai** ve **lalelerle** süslü bahar dalları ve bütün bunları çerçeveleyen beyzi formda ve zik-zak motifli bir bordür yer almaktadır. Bu bölümün dış kısmında iki yanlarda ikişer rozet çiçek, köşelerinde rumi-palmetli birer şemse, tepesinde ise bir **saadet düğümü** motifi vardır. Burun ucundan başlayan keskin bir yiv alın ortasına kadar ulaşır. Burnun iki yanında Rumi-palmetlerle süslü kıvrım dal bordürleri vardır. Eserin **kayı** damgası mevcuttur.

Motif konturları kazıma tekniği ile işlenmiş. Bazen zemin, bazen de motif içi kumlanmıştır. Perçin ve kabartma tekniğinin de uygulandığı eserin üzeri tombaklanmıştır.

---

100 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.176

R.N.: 118

Ç.N.: 60

K.N.: 134

E.N.: 7153

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 16.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Bakır

Uzunluk: 60cm/Genişlik:25cm

TANIM: Alnın ortası, alt kısmı iki dilimli beyzi bir çerçeve içerisine alınmıştır. Bu kısım üç ayrı saptan çıkan ve ortada yer alan lale, iki yanlardaki yıldız çiçeklerle bezeli bahar dalları ile süslüdür. Lalenin üst kısmında palmet formu içerisinde soguç yuvası yer alır. Ense kısmında yine **yıldız çiçeklerle** süslü bahar dalları ve iki yanda çin bulutları bulunur. Alın ortasında aşağıya doğru bir yiv uzanır. Yivin başlangıcında, iki yanda, yaprakları üçer dilimli iki rozet çiçek yeralır. Burnun iki yanında, alt kısımda birer **çin bulutu,** üst kısımda ise uçları **lale** motifleri ile biten ve yıldız çiçeklerle donatılmış bahar dalları vardır.

At alın zırhı; kazıma(motif konturu), kumlama(motif içi), perçin ve kabartma teknikleri ile süslenmiştir. Eser üzeri tombaklanmıştır.

R.N.: 119

K.N.: 135

E.N.: 14893

E.A.: At alın Zırhı

D.: 16.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk: 60,5cm/ Genişlik: 26cm

TANIM: Alnın ortasında palmet formu içerisinde sorguç yuvası, bunun altında zik-zak bordürü ile çerçevelenmiş yürek formu içerisinde rumi-palmet kompozisyonu,iki yanında **çark-ı felek** şeklinde rozet çiçekler, üst iki yanda salbekli ve içleri rumilerle doldurulmuş iki yarım şemse, altta **kayı** damgası ve yine rumilerle doldurulmuş salbekli şemse ve bunların hepsini birden çerçeveleyen zik-zak motifli bordür vardır. Bu çerçevenin dış kısmında ve kulaklara yakın kısımda dört yapraklı rozet çiçekler bulunur. Burun kısmının ortasında derin bir yiv ve iki yanında içleri rumi-palmetlerle doldurulmuş yarım ve tam salbekli şemseler yeralır.

Motif konturu kazıma, zemin kumlama teknikleri ile süslenmiş, sorguç yuvası perçinlenmiş, yivler kabartma olarak işlenmiş ve eserin yezeyi tombaklanmıştır.

Ç.N.: 61

K.N.: 136

E.N.: 8358

E.A.: At Alın Zırhı (101)

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk: 63cm./Genişlik:28cm

TANIM: Alın ortasındaki beyzi formun alt kısmına yerleştirilen salbekli yarım şemsenin ucunda bir palmet içerisine yerleştirilmiş sorguç yuvası vardır. Sorguç yuvasının üzerinde aşağıdan devam eden şemsenin tepeliği şeklinde bir lale motifi bulunur. Bu kompozisyonun her iki yanında dört yapraklı çiçekler, hançer yaprakları ve hatailerle donatılmış bahar dalı yer almaktadır.
Burun kısmının iki yanında da aşağıdan yukarıya doğru devam eden ve hançer yaprakları ile hatai çiçeklerden oluşan kıvrık dal bordürü vardır.

Eserin üzerindeki motifler, kazıma ve kumlama teknikleri ile işlenmiş olup, tüm eser yüzeyi tombaklanmıştır.

---

101 Yayınlanmıştır. F.Bodur., **a.g.e.**, s.176

R.N.: 120

Ç.N.: 62

K.N.: 137

E.N.: 14894

E.A.: At alın Zırhı (102)

D.: 16.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, pençin

Uzunluk:60cm/Genişlik:28cm

TANIM: Alnın ortasında yer alan yuvarlak madalyon içerisinde "Gaza ve Cihad" ile ilgili bir ibare yeralmaktadır. Yazının alt ucunda bir şemse, iki yanında uçları lale motifi ile biten birer bahar dalı, tepesinde bir lale motifi ve onun üstüne perçinlenmiş palmet formu içerisinde sorguç yuvası vardır. Bütün bu süslemeler beyzi bir çerçeve içine alınmış ve çerçevenin alt ucu bir silme ile burun ucuna kadar uzatılmıştır. Beyzi formun üstünde kalan ense kısmında ise dört yapraklı rozet çiçekler vardır. Burnun iki yanında aşağıdan yukarıya doğru uzanan ve ucu lale motifi ile biten birer bahar dalı bulunur. Eserin **kayı** damgası mevcuttur.

Eser, kazıma, kumlama, kabartma ve perçin teknikleri ile süslenmiştir. Yazı madalyonunda zemin, diğer kısımlarda motif içi kumlanmıştır. Eserin tüm yüzeyi tombaklanmıştır.

---

102 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.179

Ç.N.: 63

K.N.: 138

E.N.: 7166

E.A.: At Alın Zırhı (103)

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk: 60cm/Genişlik:29cm.

TANIM: Alın ortasınd palmet şeklinde bir sorguç yuvası ve iki yanında rumilerden oluşmuş birer şemse yer alır. Sorguç yuvasının altındaki yaklaşık hilal formunun ortasında bir selvi motifi ve iki yanında, sap üzerinde birer lale motifi bulunmaktadır. Hilalin iki ucu burun ucuna kadar enli bir bordür şeklinde uzanmaktadır. Bu bordürün içi, konturları palmet şeklinde peteklere bölünmüş ve içlerine beş yapraklı yıldız çiçekler yerleştirilmiştir. Aynı çiçekler serpme olarak burnun iki yanı ve alnın iki yanında da görülmekte olup, serbest olan bu çiçeklerin iki yanından birer rumi yaprak çıkmaktadır.

Eserin üzeri, kazıma ve kumlama teknikleri ile süslenmiş ve tombaklanmıştır.

---

103 Yayınlanmıştır. F.Bodur, **a.g.e.**, s.179

R.N.: 121

Ç.N.: 64

K.N.: 139

E.N.: 168

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk:60cm/Genişlik:27cm

TANIM: alın ortasında palmet şeklinde sorguç yuvası, bunun iki yanında birer adet lale dalı ve etraflarında beş yapraklı **yıldız çiçekler** bulunmaktadır. Bunları çerçeveleyen alt kenarı içe doğru dilim yapan yerde adeta bir hilal formu oluşturulmuştur. Bu formun çevresini geometrik zincirek bordürü dolanır. Üst kısımda iki rumilerden oluşan şemse, yanlarında birer rozet çiçeğin iki kenarından çıkan birer rumi şekilde yaprak yer alır. Aynı çiçekler burnun iki yanında uç uca dizilerek birer bordür oluşturmuştur. Burnun üst kısmı, konturları palmet şeklinde peteklere bölünüp ortalarına beş yapraklı yıldız çiçekler yerleştirilmiştir. Alın kısmında **kayı** damgası mevcuttur.

Eser, kazıma, kumlama, perçin ve kabartma teknikleri ile süslenmiş ve üzeri tombaklanmıştır.

R.N.: 122

Ç.N.: 65

K.N.: 140

E.N.: 1754

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 16.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk: 63cm/ Genişlik:28cm

TANIM: Alnın ortasında yatay dikdörtgen bir bölüm içerisinde "Saf suresinin 13. ayeti (Fetih Müjdesi-Nasrun min Allah...-)" nin bir bölümü ve bunun üzerinde yarım palmet şeklinde sorguç yuvası, altında burun ucuna kadar uzanan geniş bir silme bulunur. Gözlerin üzerinden başlayan ve adeta kaş şeklinde devam eden birer silme burun ucuna kadar gelir. Gözlerin alt kısmında "vav" harfi yada "damla" motifi şeklinde değerlendirilebilinecek birer motif bulunur. Eserin tüm yüzeyi uçları **lale** ve **karanfil** motifleri ile biten bahar dalları ile süslenmiştir. **Kayı** damgası mevcuttur (iki adet, biri daire formu içinde diğeri serbest).

Eser üzeri, motif ve yazı konturları kazıma, yazılı bölümde zemin kumlama, diğer kısımlarda motif içi kumlama tekniği ile işlenmiştir. Kabartma ve perçin teknikleri de kullanılmış olan at alın zırhının üzeri tombaklanmıştır.

R.N.: 123

Ç.N.: 66

K.N. 141

E.N.: 176

E.A.: At Alın Zıhı

E.S.: III.Murad (1574/1595)

D.: 16.yüzyıl ikinci yarısı

M.: Demir

Y.T.: Dövme

Uzunluk: 54cm/ Genişlik:26cm

TANIM: Atın baş şekline uygun olarak şekillendirilmiş zırhın alın kısmı ortasında iki satır halinde " el-Hakan, es-Sultan, **Murad** Han...Osman Halleddallahu mül-kavu... " şeklinde kitabe yazılıdır.kitabe yazılıdır. Yazının üstü ve altı buruna kadar devam eden, yüzeye uygun olarak düzenlenmiş rumi-palmet kompozisyonu ile süslüdür. Kulak kenarlarında iki sıra zencirek bordürü yeralır. Burnun iki yanında madalyonlar ve palmet-rumili bitkisel süslemeler vardır. Gözlerin üzerinden başlayan üçer sıra yiv yukarıdan enseye, aşağıdan burun ucuna kadar uzanarak ortada baklava formu meydana getirmişlerdir.

At alın zırhında, motif konturu kazıma, zemin kumlama tekniği ile uygulanmış ve eser yüzeyi altın yaldız kaplanmıştır(izleri mevcut).

R.N.: 124

K.N.: 142

E.N.: 7157

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Uzunluk: 57cm/Genişlik:20cm

TANIM: Alnın ortasında **beş köşeli yıldız,** altında aşağıya bakan bir **hilal,** hilalin aşağısında burun ucuna kadar uzanan bir "T" formu ve ve iki yanında sitilize edilmiş birer **lale** motifi vardır.Gözlerin üstünden başlayan birer adet yiv kaş gibi burun ucuna kadar uzanmaktadır. Burunun iki yanında birer hilal vardır. "T" formunun ortasına **kayı** damgası vurulmuştur(Çerçevesiz).

Kabartma(yükseltme) tekniği ile süslenmiş olan eserin, yüzeyi tombaklanmıştır.

R.N.: 125

K.N.: 143

E.N.: 177

E.A.: At Alın Zırhı

E.S.: Vezir Hafız Ahmed Paşa(1563-1632)

D.: 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı

M.: Demir

Uzunluğu:53cm/Genişliği:20cm.

TANIM: Alın ortasında yer alan yatay dikdörtgen bölüm içerisinde "Hafız Ahmed Paşa.." adı yazılıdır. Bu kısmın altından çıkan bir yiv burnun ucuna kadar uzanarak bir 'T' formu oluşturur. Kitabenin üst kısmında, bir düğümden çıkarak etrafa yayılan rumi-palmet kompozisyonu ve kayı damgası vardır.

Eser, kazıma ve kabartma tekniği ile süslenmiştir.

R.N.: 126

K.N.: 144

E.N.: 8356

E.A.: At Alın Zırhı

D.:17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin

Uzunluk:62cm/Genişlik:30cm.

TANIM: Alınlığın ortasında dilimli formda güneş siperliği ve onun altında ucu palmet şetlinde sonuçlanan sorguç yuvası vardır. Göz çevreleri yivlerle belirlenmiştir. Gözlerin üzerinden başlayan ve adeta kaş gibi bir görünüm oluşturan yivler, burun ucunda yelpaze gibi sonuçlanmaktadır. Kayı damgası mevcuttur.

Eser, perçin ve kabartma teknikleri ile süslenmiştir.

R.N.: 127

K.N.: 145

E.N.: 24145

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 17.-18.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme, perçin, zincir örme

Uzunluk:63cm/Genişlik:30cm (yanak siperlikleri ile 53cm)

TANIM: Alın ortasında bir güneş siperliği, tepede ense siperliği, iki yahra yanak siperlikleri mevcuttur. Siperlikler ana gövdeye üçer sıra perçinli zincir halkası ile birleştirilmiştir. Gözlerin üzerinden başlaya birer yiv, buruna kadar uzanmaktadır. Burnun ucu dilimli formdadır. Eserin, çerçeve içine alınmış kayı damgası mevcuttur.

Eser, kabartma ve perçin teknikleri ile süslenmiş, üzeri tombaklanmıştır.

R.N.: 128

K.N.: 146

E.N.: 16467

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 17.yüzyıl

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Uzunluk:59cm/Genişlik:25cm

TANIM: Alınlığın ortasında bir zülfikar tasviri ve bunun üzerinde muhtemelen sorguç yuvası perçin yeri vardır. Göz çevreleri yivlerle belirlemiştir. Zülfikarın balçağında çerçeve içine alınmış kayı damgası bulunur.

Eser, kabartma tekniği ile işlenmiş ve üzeri tombaklanmıştır.

R.N.: 129

K.N: 147

E.N.: 21512

E.A.: At Alın Zırhı

D.: 17.yüzyıl başı

M.: Bakır

Y.T.: Dövme

Uzunluk:56cm /Genişlik: 25cm

TANIM: Alınlığın ortasında sapı burun ucuna kadar uzayan bir **lale** motifi vardır. Göz çevreleri yivlerle belirlenmiştir. Kayı damgası vardır(çerçeveli).

At Alın zırhı, kabartma tekniği ile işlenmiş ve üzeri tombaklanmıştır.

8.At Vücut Zırhları

Ç.N.: 67

K.N.: 148

E.N.: 25859/1

E.A.:At Ön Sağrı Zırhı

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme,kesme, perçin, zincir örme

Ölçüler alınamadı

TANIM: 4x7,5cm ve yer yer 7,5x7,5cm boyutlarında paralelkenar dörtgen plaka sıralarının, perçinli üçer sıra zincir halkaları ile birleştirilmesi sonucu oluşmuştur. Küçük plakalar bir saptan çıkan palmet, üç yapraklı çiçek ve rumi yapraklar ile süslenmiştir. Büyük plakalar atlamalı olarak yerleştirilmiştir. Yani bir sıra da sadece küçük plaka ikinci sırada küçük plakalar arasında büyük plakalar yer almaktadır. Büyük plakaların ortalarına iri bir madalyon yerleştirilmiştir. Bir sıradaki madalyonlar, zeminleri bitkisel motiflerle süslü yazılarla, diğer sıradaki madalyonlar ise yaprakları çark-ı felek şeklinde kıvrılan rozet çiçek ve bu çiçeğin yaprakları içindeki birer palmet ile süslüdür. Her iki tür madalyonun dış köşelerinde bir saptan çıkan ve üçer yaprağı bulunan çiçek yer almaktadır.

Eserin, motif konturları kazıma, zemin kumlama, kabaralar kabartma teknikleri ile işlenmiş ve tüm yüzey altınla yaldızlanmıştır(izleri mevcut).

Ç.N.: 68

K.N.: 149

E.N.: 25859/2

E.A.:At ön Sağrı Zırhı

D.: 16.yüzyıl

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, zincir örme

Ölçüleri alınamamıştır.

TANIM: 3x8cm ile 8x8cm boyutlarında plakalardan oluşan sıraların, metal perçinli üçer zincir sıraları ile birleştirilmesinden oluşmuştur. Küçük plakalar üzeri atlamalı olarak bir saptan çıkan palmetli dallar ve dört yapraklı çiçek-eşkenar dörtgen motiflerinin dizilişi ile süslenmiştir. Aralarda yer alan büyük plakaların ortalarında, içinde **çark-ı felek** motifi bulunan iri bir madalyon ve Çark-ı feleğin her bir yaprağı içinde birer palmet motifi yeralmaktadır. Madalyonun dış köşeleri bir saptan çıkan çiçeklerle taçlandırılmıştır. Ortada ve atın göğüs kısmının merkezinde yer alacak plaka ise rumi ve palmetlerden oluşan yarım bir şemse şeklinde düzenlenmiştir.

Motif konturları kazıma, zemin kumlama, madalyonlar kabartma teknikleri ile süslenmiş ve eserin üzeri altınla yaldızlanmıştır.

Ç.N.: 69

K.N.: 150

E.N.: 25859/3

E.A.: At Boyun Zırhı

D.: 16.yüzyıl ortaları

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme, perçin, zincir örme

Ölçüleri alınamadı.

TANIM: 3,5x9,5cm ebadında dikdörtgen plakaların üst üste bindirilmesi ve bu plaka sıralarının üçer sıra metal perçinli zincir halkaları ile birleştirilmesinden oluşmuştur. Plakaların üzeri bir saptan çıkan 3-5 yapraklı çiçek ve yapraklarla donatılmış bahar dalları ve iç içe iki eşkenar dörtgenden oluşan geometrik motiflerle süslenmiştir. Düzenlemede,iki plaka bitkisel motifli bir plaka geometrik motifli olmak üzere ele alınmıştır..

Motif konturu kazıma, zemin kumlama olarak işlenmiş, tüm yüzey altın yaldız ile kaplanmıştır.

Ç.N.: 70

K.N.: 151

E.N.: 25859/4

E.A.: At Sağrı Zırhı (5 parçadan oluşur)

D.: 16.yüzyıl ikinci yarsı

M.: Demir

Y.T.: Dövme, kesme,perçin,zincir örme

Ölçüleri alınamamıştır.

TANIM: 4x10,5cm ile 10,5x10,5cm boyutlarında üst üste bindirilerek dizilmiş plaka sıralarının metal perçinli zincir halkaları ile birbirlerine bağlanmasından meydana gelmiş at vücut zırhı parçasıdır. Aynı takıma ait beş parçası (ön, iki yan,arka ve arka sırt) mevcuttur. Büyük plakalar atlamalı olarak her sırada yer alır, ancak sallanan alt kısımlara gelen yerlerde de büyük plaka vardır. Çünkü üst tarafta olması halinde hayvanın vücut şeklini alması zorlaşacak ve rahatsız edecektir. Ayrıca üst kısımlarda birbiri üzerine gelen parçalarda bezemesiz plakalar vardır. Küçük plakaların üç kenarını palmetlerle süslenmiş dallar taçlandırır. Büyük plakalar üzerinde iri bir madalyon ve madalyonlar içinde rozet çiçek ve palmetlerden oluşan merkezi kompozisyonlar vardır. Madalyonların dış köşelerini yine bir saptan çıkan palmet ve rumi yapraklarından oluşan bitkisel motifler taçlandırmaktadır.

Motif konturu kazıma, zemin kumlama, büyük plakalardaki madalyonlar kabartma tekniği ile işlenmiş ve tüm parçaların üzeri altın yaldızla (izleri mevcut) kaplanmıştır.

VII. KORUYUCU SİLAHLARIN GENEL ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLERDİRİLMESİ

1.Biçimsel Özellikleri ve Yapım Malzemeleri

Miğferler;

14.yüzyıl ortalarından 17.yüzyıl ortalarına kadar geçen yaklaşık 350 yıllık period içine yerleştirdiğimiz Osmanlı miğferleri(Katalogda yer alanlar) silah teknolojisinin gelişimine de bağlı olarak kendi aralarında bir kronoloji takip ederler. Bu kronolojiyi oluşturan en temel unsur ise biçimsel yani formal gelişimleridir.

Osmanlı miğferlerini biçimsel gelişimleri içinde öncelikli iki ana grup altında toplamak mümkündür.

1.Peçelikli miğferler(Çizim.73).

2.Siperlikli miğferler(Çizim.74).

Peçelikli Miğferler; Orhan Gazi miğferinden başlamak üzere yaklaşık 16.yüzyıl ortalarına kadar kullanılmışlardır. 16.yüzyıl başlarından itibaren ise **siperlikli** miğferler görülmeye başlamıştır. Bu biçim değişikliğinin en önemli nedenlerinden birini ok gibi atıcı silahlar ile kılıç ve gürz gibi yakın dögüş silahlarının önemini yitirmeye başlaması ve bunların yerine tüfek ve tabanca gibi ateşli silahların yaygınlaşması oluşturmuştur. Bu durum diğer koruyucu silahlar için de geçerlidir. Çünki zırhlar ok ve kılıç gibi silahlara karşı vücudu korumak üzere bir garanti olmasına karşılık, ateşli silahın gücüne karşı tam bir garanti değildir. Üstelik ateşli silahın hızı ve şiddetine karşı, savaşçının hareket

kabiliyetini de azaltmaktadır. Bu nedenle özellikle 16.yüzyıl ortalarından itibaren görülen koruyucu silahlar bir silahtan çok tören malzemesi niteliğindedir.

Peçelikli miğferler, adlarından da alaşılacağı gibi sadece gözler ortada kalacak şekilde tüm baş ve boyun kısmının metal bir zırhla muhafaza edildiği başlıklardır. Bu başlıklar başa geçirilen migfer ve miğfere etek kısmından asılan zincir örme peçelik kısmından oluşmaktadır. Peçelikli miğferlerin yapım malzemesi demirdir. Başlık kısmında dövme tekniği ile şekillendirilmiş levha, peçelik kısmında zincir örgü kullanılmıştır.

Temelde sivri tepelikli küllah şeklinde olan peçelikli miğferlerde, başlık; etek, gövde, yalma, tepelik, burun siperliği ve peçelik çengelinden oluşur. Gövde şişkince başlayıp, yalma kısmında birden daralmaktadır. Yalma ve tepelik kısmı uzun tutulmuştur. Tepelikler mevki ve rütbe belirleyecek şekilde biçimlenmiştir. Genellikle pirizmatik bir form üzerinde bir çubuk ile sonuçlanan tepeliklerin bazen ortaları deliktir. Bu delikten geçirilen halkaya bir kumaş veya sorguç takılarak miğferin sahibinin rübesi belirlenmektedir(R.N.:1). Bu tür miğferlerin genellikle sultanlar, emirler ve beylere ait olduğu düşüncesi, mevcut eserler de göz önünde bulundurularak ileri sürülebilir. Bu tür tepeliklerden başka ucu sivri bir çubuk şeklinde olan tepelikler de vardır. Bu şekildeki sivri tepelikler de eski

bir Türk geleneğidir ve Osmanlılarda da kahramanlık sembolü olarak kullanılmış olabilir. Çünki bu özelliği taşıyan miğferlerin komutanlara ait oldukları üzerlerindeki kitabelerinden anlaşılmaktadır(Resim.2/3,6/10)).

Peçelikli miğferlerde genellikle etek ve yalma kısmı düz yüzey halinde gövde, etekden başlayıp yalmaya uzanan dikey ya da diogonal yivli veya etekten başlayıp yalmaya ulaşan zıt yönlü yivlerin kesişmesi ile olaşan dörtgenlere (baklava biçiminde) bölünmüştür(Resim.1/9). Göz oyuklarnın arasnda yer alan köprü yada perçinler, benzerlerini siperlikli miğferlerde gördüğümüz burun siperliklerine aittir(Resim.3/9). Gövdenin ön kısmında peçelik çengeli vardır(Resim.5). Ayrıca bütün etek çevresine-göz oyukları dahil olmak üzere- yaklaşık 0,7cm genişliğinde demir bir zıh geçirilmiştir. Etek çevresindeki deliklere omuzlara yayılan ve tüm boyun çevresini koruyan peçelik takılmaktadır. Peçelik; yuvarlak çekilmiş, perçinli ve perçinsiz demir tel halkalarnın, yatay sıralar halinde, örülmesi ile oluşmuştur. Bu peçelikler savaş zamanında kapalı iken sair zamanda bir ucundan toplanarak peçelik çengeline takılarak açılırdı. Peçelikli miğferlerin başlık kısımlarının çapları 21-24 cm., yükseklikleri 27,5 ile 34 cm. arasında değişmektedir.

16. yüzyıl ilk çeyreğine kadar diğer Türk ve İslam ülkeleri miğferleri ile (Şirvanşah, Akkoyunlu, Memluk, Timurlu) genel form itibarı ile paralellik gösteren Osmanlı miğferleri, bu özellikleri ile eski bir geleneğin devamıdır.

Ancak biçimsel açıdan bazı küçük detaylarda Osmanlı miğferlerine özgü değişiklikler vardır. Örneğin yivli gövdelilerde, Omanlılarda yivler daima aşağıdan yukarıdır, diğerlerinde ise gövde kısmı eteğe paralel yivlerle doldurulmuş olanları da vardır. Diagonal yivlerde ise yivler Osmanlı miğferlerindekinden daha geniş ve daha derin tutulmuştur. Bu durum özellikle Şirvanşah ve Akkoyunlu miğferlerinde daha belirgin bir özelliktir(Resim.131/132). Diğerlerinde olan bir başka özellik de, gövdenin yivsiz oluşudur. Bu durum Osmanlı Peçelikli miğferlerinde yoktur. Osmanlı Peçelikli miğferlerini biçim olarak yukarıda sayılan Türk ve İslam devletleri miğferlerinden genelde ayırd etmek çok zor olmasına karşılık, Avrupa (Alman, Fransız, İngiliz, İspanyol ve İtalyan vb.gibi) miğfelerinden ayırd etmek çok kolaydır.

Avrupa miğferleri tüm başı ve boynu örten büyük parçalı metal levhalardan oluşan kapalı miğferlerdir. Bunlar çoğu zaman sadece gözleri ve nefes almak için burun kısmı çizgi halinde açık bırakılmış ağır ve masif başlıklardır. Osmanlı ve diğer Türk-İslam miğferlerinde başın nefes alması ve hareket kaabiliyeti Avrupa miğferlerinden daha rahattır.

Siperlikli miğferler; Ateşli silahların yaygınlaşmasına bağlı olarak, Osmanlılar tarafından, 16.yüzyıl başlarından

itibaren geliştirilmiş bir miğfer formudur(104).

Peçelikli miğferlere göre daha hafiftirler. Tepelikleri daha basık ve gövdeleri daha konik şekildedir. Sorguç yuvaları miğferin ön kısmına alındığı için tepelikler beyzi küre veya minyatür bir başlık şekline dönüşmüştür. Ön kısımlarında göz oyukları yoktur. Bunların yerini ön kısma perçinlenmiş dilimli formda kesilmiş güneş siperliği almıştır. Bu siperliğin ortasından açılan bir delikten ise peçelikli miğferlerde olduğu gibi, siperlik köprüsü ve bunun üzerinde bulunan vida ile aşşağı-yukarı hareket ettirilebilen burun siperliği geçirilmiştir. Belkide şeklinden dolayı kaşık adı verilen burun siperliklerinin tepelikleri yürek formundadır. Bu miğferlerin iki yanında ve arkalarında, yine konturları dilimli kesilmiş kulak ve ense siperlikleri vardır.Bunlar gövdeye perçinlenmemiş, halkalarla asılmıştır. Bu nedenle ön siperlikten farklı olarak öne ve arkaya hareket edebilmektedirler. Siperlikli miğferlerin de bazılarında enseden kulak hizasına kadan boynu saran ve omuzlara inen, zincir örme parçalar kullanılmıştır.

Siperlikli miğferlerde başlık kısmı, peçelikli miğferlerde olduğu gibi etek, gövde, yalma ve tepelik kısmından oluşmaktadır. Ön kısımlarında burun siperliği ve bir yada iki sorguç yuvası vardır. Gövdeler düz, dikey veya diagonal yivli

---

104 N.Macitov-A.Sultanova, **Istoria Başkortostana S Drevnejşih Vremen Do XVI Veka,** Ufa 1994, s.191'deki 10-11.Yüzyıla ait ve Başkurt kurganlarından çıkarılmış Osmanlı siperlikli miğferleri formundaki miğfer bize bu formun Osmanlılardan önce kullanılan eski bir Türk miğferi geleneği olduğunu ve Osmanlıların bu formu geliştirdiğini göstermektedir.

ya da etekten başlayıp zıt yönlere giden yivlerin birbirlerini kesmesi sonucu oluşan dörtgenlere (baklava biçimi) bölünmüştür. Bazı örneklerde yivler iki kademeli olup, yalma kısmında da devam etmektedir(Resim.16).

Siperlikli miğferlerde peçelikli miğferlerden farklı olarak demirden başka bakır da kullanılmıştır. Hatta bazı örneklerde demir ve bakır bir arada görülür(Resim.15). Ayrıca bakır ve kumaş takviyeli olarak yapılmış olanlar da vardır(Resim.31). Ancak bunlar koruyucu silahtan ziyade sadece bir tören başlığı niteliğinde olup, saray görevlileri tarafından kullanılmışlardır. Bakırdan yapılmış olanların tamamının üzeri tombaklıdır.

Osmanlı İmparatorluğunun en geniş sınırlarına ulaştığı 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkan ve yaygın olarak kullanılan bu miğfer tipi, ağır ve kapalı Avrupa miğferlerini etkilemiştir. En çok etkilenenler ise siyasi ilişkiler nedeni ile Alman, Macar ve Rus miğferleri olmuştur. Türk miğferleri stilinde yapılmış özellikle 16.yüzyıl ortalarından sonra görülen bu miğferler, halen Avrupa litaratüründe 'Türk Tipi Miğfer' olarak geçmektedir. Karşılaştırma kısmında anlatılan ve Askeri Müze'de bulunan Alman (Env.12135,12275), İtalyan(Env.12794), Macar(Env.5575), Rus(Env.13270) miğferleri bir savaş sonucu ganimet olarak alınmış ve üzerine Osmanlının kayı damgası vurularak cebehaneye koyulmuş "Türk tipi miğfer"dir. Buna karşılık doğuda (Safavi ve Safavi sonrası İran) ise 16. yüzyıl ortalarından itibaren sivri

tepelik yavaş yavaş basıklamaya ve kubbeli başlıklar oluşmaya başlamıştır(Resim.142). Zamanla yarım küre şeklinde taslara dönüşmüşlerdir. Tepelikler sembolik olarak yerlerini muhafaza ederken, burun siperliği ve yüzü açıkta bırakacak şekilde ağız çevrelerine zincir örme zırh da takılmaya devam etmiştir(Çizim.75). İran başlıklarında sorguç yuvası da bulunmaktadır.

Zırh Gömlekler;

Göğüs ve sırt kısmı demir plakalarla takviye edilmiş, zincir örme gömleklerdir. Adından da anlaşılacağı gibi gömlek şeklindedirler. Önden açık, sivri yakalı, arkadan yırtmaçlı, yarım kollu yada kolsuzdurlar. Gömlek boyları, takviye plakalarının boyutları ve sayıları ya da plakasız oluşları tarihsel gelişimlerine bağlıdır. 15.yüzyıl ve 16.yüzyılın hemen başında boyları 70-80cm. arasında değişen tunik şeklindedirler. 16.yüzyıldan sonra boyları uzamıştır(Resim. 38). 16.yüzyıl başlarına kadar plaka sıralarının sayısı önde 4-6, arkada 5-7 iken, 16.yüzyılda önde 4, arkada 5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde önceleri plakaların boyutları küçük sayıları fazla iken(Resim.34/37), 16.yüzyıl ikinci çeyreğinden itibaren plakaların boyutları büyümüş, sayıları ise azalmıştır(Resim.38/39). Örneğin önplakaların sayıları dörde kadar düşmüş, buna bağlı olarak da plakaların üst üste bindirme payları azalmıştır. Bu özellikler dizçeklerin plakalardan oluşan baldır kısımları için de geçerlidir. Ön ve arka takviye plakalarının koltuk altına

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

gelen yan sıraları,kolun hareket kabiliyetini kısıtlamamak için kol yuvası şeklinde oyuktur(Resim.34/39). Bu özellik plaka takviyeli zırhların hepsi için geçerlidir. Zincir örgü kısımlarda zincir sıraları yatay olarak bir sıra perçinli, bir sıra perçinsiz halkalar şeklinde oluşmuştur. Pençinsiz halkalar, perçinli halkalara nazaran daha kalın tellidir. Önden açık olan zırh gömleklerin bağlantı kancaları bakır yada sarı madenden yapılmışlardır ve ön takviye plakalarına karşılıklı olarak perçinlenmişlerdir(Resim.38).
Etek boyları 16.yüzyılda uzamasına rağmen bu kurala uymayan örneklere de rastlamak mümkündür. Bunlardan en önemlisi 70cm. boyundaki zırh gömlektir. Hadım Sinan Paşa'ya(ölm.1596) ait olan eser boyunun kısalığı ve kolsuz oluşu nedeni ile zırh gömlekten ziyade zırh yelek gibidir(Resim39). Ateşli silahların tamamen yaygınlaşması sonucu önemini iyici yitiren zırh gömlekler 17. ve 18.yüzyılda tamamen zincirden örülmüş olarak karşımıza çıkmakla birlikte fazla kullnılmamıştır(Resim.40).

Tamamen zincirden örülmüş zırhlar az da olsa diğer zırhlarla birlikte kullanılmakta idi. Çünki zırh göğüslükler bunların üzerinden vücuda sarılmaktaydı. Üzerinde herhangi bir belge olmamakla birlikte envanter kayıtlarında Sadrazam Mahmud Paşa(ölm.1474)'ya ait olduğu belirtilen zırh gömlek de tamamen zincir örmedir(Resim.33). Günümüze kadar çok güzel korunmuş olan eserin üzeri renkli ipekli kumaşlarla kaplanarak, elbise görünümü verilmiş ve zırh gömlek kamufle

edilmiştir. Bu örnek diğerlerinden farklı olarak uzun kolludur. Hatta zırh örgü parmak uçlarına kadar dvam ederek eldiven şeklinde tüm kolu sarmaktadır. Aynı biçimde benzer bir zırh gömlek de Topkapı Sarayı Müzesinde bulunmaktadır ve 16. yüzyıla tarihlenmektedir(105). Ancak 17.yüzyıldan itibaren kullanılan örme zırh gömleklerin bundan farklı olarak önleri kapalıdır. Sadece başın geçeceği kadar bir yırtmaç ile boyun kısmı açılmıştır. Bunların yakaları da sarı madenden yapılarak zincir örgüye rapt edilmiş birer kanca ile kapatılmaktadır(Resim.40).

Tamamen zincir örme zırh gömleklerin önemli bir örneği de halen Karlsruhe-Landesmuseum'da bulunan 1682 tarihli ve Kara Mustafa Paşa'ya ait olduğu kabul edilen eserdir. Eser üzerindeki ikinci bir bakır butonda ise Sultan IV.Mehmed (1648/1687) tuğrası da vardır. Mustafa Paşa'nın adı göğüs üzerine mühürlenmiş bakır buton(9x9,5mm.) üzerinde "Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa - 93" şeklinde okunmaktadır. Eserin II.Viyana kuşatmasından sonra ele geçirdikleri ganimetlerle Baden'e götürüldüğü kabul edilmektedir(106). Bu eser katalogda yer alan 17.yüzyıl ve sonrası zırhları gibi önü kapalı, ancak önden ve arkadan yırtmaçlı, yarım kollu, boğaz kısmı göğüs hizasına kadar açık ve karşılıklı beş kanca

---

105 Hans Stocklein, "Die Waffenschatze im Topkapu Sarayı Müzesi-Ein varlaufiger Bericht", **Ars Islamica**, Vol.I, part.2, MCMXXXIV, s.204, fig.5

106 E.Petrasch-R.Sanger-v.d., **Die Karlsruher Türkenbeute**, München 1991, s.85/88

ile kapatılmaktadır. Biçimsel açıdan Osmanlı zırh gömlekleri ile diğer Türk ve İslam zırh gömlekleri arasında genelde bir fark yok gibidir. Hepsi zincir örme üzerine ön ve arkadan plaka sıraları takviye edilmiş, plakalar aşağıdan yukarıya üst üste bindirilmiş, önden açık, arkadan yırtmaçlı, yarım kolludur. Adeta hepsi aynı geleneğin devamı gibidir(Resim.130,133,138). Ayrıca gerek Osmanlının gerekse diğer Türk devletlerinin zırh ihtiyacının büyük bir kısmı Hazar denizinin batı kıyılarında, Kuzey Azerbaycan'da, Dağıstan, Nahcivan ve kuzey-doğu Anadolu'da bulunan atölyelerden sağlanıyordu. Özellikle Şamahi ve Kubaci Kafkas bölgesinin en önemli metal işleme merkezleri idi(107). Atölye farkı olarak zaman zaman zincir örmelerde değişiklikler ortaya çıkar. Bu da perçinli ve perçinsiz olarak sıralanmış zincir halkalarndan perçinsiz olanlar Osmanlı zırhlarında yuvarlak telden yapılmıştır ve perçinlilere nazaran biraz daha iridir. Tam ayırd etmek mümkün olmamakla birlikte, Akkoyunlu ve Timurlulara ait bazı zırhlarda perçinsiz zincir halkaları yuvarlak değil yassı ve oluklu veya ön yüzleri kendinden kabartma yivlidir. Ancak

---

107 D.Alexander, "Two Aspects of Islamic Arms and Armour", **Metrapolitan Museum Journel**,18(1984), s.97-109/E. Bilgütay, "Askeri müze koruyucu Silah Departmanında Bulunan Ünik Malzemeler ve Bunun Düşündürdükleri, **19/23 Eylül 1994, II.Müzecilik Semineri Bildiriler Kitabı**, İstanbul 1995, s.221/224, .Ayrıca Halen Askeri Müze'de bulunan Akkoyunlu, 14851 numaralı zırh gömlek üzerinde ki kitabede ve Evliya Çelebi,**a.g.e.**,C.4,s.1281 C.5,s.1619,C.7,s.459,475,C.10,s.471 ve diğerlerinde bu bölgelerde koruyucu silah üretimine dair bilgiler vardır.

Memluk koruyucu silahlarının zincir örgülerinde de perçinsiz, zaman zaman yassı ve oluklu zincir halkalarına rastlanır. Bunun nedeni silahların, çoğu zaman yukarıda bahsedilen bölgelerde imal edilerek dağılmasıdır. Perçinsiz ve üzeri oluklu zincir halkaları, kataloğumuza dahil bir dizçeğin (Resim.97) zincir örgüsünde de karşımıza çıkmaktadır. Zincir örme tekniği ise hepsinde ortak özellik olarak, her bir halka çevresindeki dört halkadan da geçirilmek suretiyle oluşturulmuştur(Çizim.82).

Osmanlı Zırh gömlekleri biçimleri ve yapım teknikleri açısından Avrupa zırhlarından oldukça farklıdır. Büyük levhaların birbirlerine eklenmesi ile tüm vücuda sarılan Avrupa zırhları dışardan gelecek saldırıya karşı vücudu yüksek oranda korumasına karşılık, vücudun hareket kabiliyetini engellemekte ve vücudun nefes almasını zorlaştırmaktadır. Ancak miğferlerde olduğu gibi Osmanlı zırh gömlekleri de Avrupa zırhlarını özellikle 16.yüzyıldan itibaren etkilemiştir. Bu etkileşim içinde yine Macar ve Rus zırhları dikkati çekmektedir. Askeri Müze'de bulunan bir Macar zırh gömleği (Env.16526) tamamen zincir örme Osmanlı zırh gömlekleri ile aynı modeldir. Ancak zincir halkaları Osmanlı örneklerinden daha ince ve küçüktür(yaklaşık çapları 0,6mm.). Yin Askeri Müze'de bulunan ve 17.yüzyıla tarihlenen Rus zırh gömleği (Resim.144) ise göğüs ve sırt kısmı metal

plakalarla takviye edilmiş zincir örme 15.yüzyıl Osmanlı zırhlarına çok benzemektedir. Ancak zincir halkaları daha ince (yaklaşık çap 0.7mm), plakalar daha küçük ve sık bindirilmiş, Osmanlı zırhlarında alttaki plaka üsttekinin üzerine binerken, Rus zırhında üstteki plaka alttakinin üzerine binmiştir, ayrıca kol altına gelen plakalar ise tek parça uzun bir levhadan oluşur.

Zırh göğüslükler;

Zırh göğüslükler malzeme olarak demir ya da bakırdan yapılmışlardır. Bunlar karın ve göğüs bölgesini korumak için vücuda sarılan zırh parçasıdır. Katalogda yer alan zırh göğüslüklerden sadace Resim 43'de görülen tamdır, diğerlerinin parça eksikleri vardır. Zırh göğüslükler ortada yuvarlak formlu ana plaka ve bu plakaya zincirlerle eklenmiş, çeşitli biçimlerde 9 adet yan plakadan oluşmaktadır. Yan plakalar ana gövdeye 3 yada 4 sıra ve metal perçinle birleştirilmiş zincir halkaları ile bağlanmıştır.

Ortada yer alan göğüs plakası form itibarı ile Osmanlı kalkanlarının özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle bu parçalar göğüs kalkanı adını da almışlardır. Göbek ve etek kısmından oluşan orta plakanın, kalkanlarda olduğu gibi etek kısmı düz(Resim.41/42) yada dikey olarak yivlidir(Resim.43). Çapları ortalama 27cm. civarında olan bu plakalar 15.yüzyıl sonundan 17.yüzyıl ortasına kadar biçim olarak bir değişiklik göstermezler.

Ana gövdenin üst kısmında yer alan yaklaşık dikdörtgen

formundaki plakanın kenar kısmındaki oyuk göğüslüğün yaka kısmını oluşturmaktadır(Resim.42/43). Bu parçaya iki yandan eklenen dörtgen plakalar ise omuz plakalarıdır(Resim.43). Yanlarda yer alan dikey dikdörtgen plakalar ise kol altlarına gelecek şekilde vücudun iki yanına sarılmaktadır(Resim.42/43). Bu plakaların yukarısında yer alan ve dış kısmı oyuk olan üçgen plakalarda kol oyuklarıdır. Zırh göğüslük omuz plakaları ile yan plakalara perçinlenmiş olan bağlantı kayışları ile arkadan vücuda sarılmaktadır.

Biçimsel açıdan Osmanlı zırh göğüslükleri diğer Türk ve İslam zırh göğüslükleri ile aynı özellikleri göstermesine karşılık, Avrupa zırh göğüslüklerinden tamamen farklıdır. Avrupa zırh göğüslükleri ön ve arkada iki yekpare levhadan oluşan, omuzlardan ve yanlardan birbirine bağlanan metal levhalardan oluşmaktadır.

Kolçaklar;

Kolçaklarda yapım malzemesi olarak demir kullanılmıştır. Demir dövülerek şekilenmiş levha ya da tel şeklindedir. Tel, metal perçinli halkalardan oluşan zincir örme olarak kullanılmıştır. Demirden başka, bağlantı tokalarında deri parçalar ve sarı maden levhalar da görülür.

Katalogda yer alan ve 15.yüzyıl ile 16.yüzyıl sonuna kadar olan döneme tarihlenen kolçaklarda biçimsel açıdan pek değişiklik görülmez(Resim.77). Ancak 15.yüzyılda daha küçük olan ölçüler, 16.yüzyıl sonuna doğru genişlemiştir. Buna karşılık önceleri bilek ve dirsek kısmı daha düz ve kol boyu

daha az iç bükey iken(Resim.44/58), 16.yüzyılda bilek ve dirsek iyice belirlenmiş, kol boyu ve dirsek kısmı eskiye nisbetle daha anatomiye uygun olarak şekillenmiştir. (Resim.60/72).

15.yüzyılda genel olarak ana gövde uzunluğu 38-40cm arasında iken 16.yüzyılda ve daha sonra 40-45 cm arasında değişmiştir.

Bunlar dışında genel olarak kolçaklar;
1.Kol boyunu dirsekten parmak başlangıcına kadar örten ana gövde, 2.İnce, uzun ve bilek hizasına kadar uzanan iki yan kanat (Bunlardan biri dirsek boğumu başlangıcından, diğeri dirsek boğumu bitiminden başlar ve her ikisi de bilek hizasına kadar devam eder.-Resim:44;sağ kol/45;sol kol içindir.) 3.kanatları gövdeye bağlayan üçer sıra zincir halka, 4.Bilek kısmının etrafına eklenen ve eldiven gibi ele sarılan zincir örme bölümden oluşmaktadır.

Osmanlı kolçakları biçimleri ve yapım malzemesi açısından Akkoyunlu, Timurlu ve Memluk kolçaklarından ayrılmazlar. Zırhın bir parçası olan kolçaklarda aynı kültür çevresinde ortak bir geleneğin devamıdır. Diğer taraftan 17.yüzyıldan itibaren görülen zincir örme eldivenli kolçaklar, biçim olarak Safavilerden gelmiş bir çeşit olup, az da olsa Osmanlılar tarafından da kullanılmıştır(Resim.73,143)

Dizçekler;

Osmanlı dizçekleri ana parça diz tası olmak üzere üstünde baldır kısmı, altında kısmen kaval kemiğini örtecek şekilde

sarkan üçgen biçimde zincir örme kısımdan oluşur(Çizim.78). Dizçeklerin malzemesi demir levha ve yuvarlak çekilmiş demir teldir.

Diz tası yekpare bir parçanın dize uygun şekilde içbükey olarak dövülmesinden oluşur. Alt ve üst kısımları biraz basıktır ve yan kısımları biraz sivridir. Bu haliyle diz tasları adeta dikey kesilmiş, yarım bir yumurta şeklindedir. Tasın çevresine açılan deliklerden geçirilen zincir halkalar iki yana dikdörtgen, alt kısma üçgen şeklinde uzatılmıştır. Üst kısma eklenen üç sıra zincir halkasından sonra baldır plakaları başlar. Baldır plaka sıraları 7 yada 9 sıra arasında değişir. Orta sıradaki plakalar aşağıdan yukarıya ve küçükten büyüğe doğru dizilir. Diğer sıralardaki plakalar aynı büyüklükte ve dikdörtgen formdadır. Bunlar da alt plaka bir üsttekinin üzerine binmiş olarak sıralanır. Her bir sıranın en üst plakasının bir köşesi orta sıraya doğru sivri olacak şekilde kesilmiştir. Yani en üst plakalar dikdörtgen değil yamuktur. Plaka sıraları birbirlerine üçer sıra zincir alkası ile örülmüştür. Baldır kısmının ve diz tasının iki yanına perçinlenen birer çift bağlantı tokaları aracılığı ile dizçek bacağa bağlanır. Ayrıca baldır plakalarının orta sırasının ucuna perçinlenen başka bir bağlantı tokası ile de dizçeğin ağırlığı üst vücuda bağlanır. 15.yüzyıl ile 17.yüzyıl başı arasındaki döneme tarihlenen katalogdaki dizçeklerde, diz taslarının formu aynı kalmak koşulu ile hacimlerinin biraz daha genişlediğini, baldır levhalarının

ise giderek büyüdüğünü ve plaka sayılarının azaldığı izlenmektedir. Önceleri dar ve uzun dikgörtgen plakalar birbiriüzerine bindirilip her bir plakanın yanlarından birer zincir halkası geçirilirken, plakalar büyüdükçe bindirme mesafelerinin azaldığını ve her bir plaka yanlara üçer halka ile bağlandığını görmekteyiz. Örneğin orta sıradaki plaka sayısı 15.yüzyılda 25-30 adet arasında değişirken (Resim.75,78/82,85/88,90), 16.yüzyıl sonunda 15-20 arasında değişiyor(93/98,100). Plaka sayılarını azalması 15.yüzyıl sonuna ait örneklerde de görülür ancak bunlarda bezeme yüzeyi oluşturmak üzere plakalar geniş tutulmuştur(Resim.74,76/77,80,84). Buna karşılık bezemesiz yan sıraların plaka sayıları daha fazladır.

Dizçekler de diğer zırh parçalarında olduğu gibi genel biçim itibarı ile diğer Türk İslam devletlerine ait dizçekler ile aynı özellikleri gösterir(Resim.134/135,139). Ancak bunlar içinde özellikle Akkoyunlu ve Timurlularda görülen parçalı dizçekler (diz tasının üç parçadan oluşması) Osmanlı dizçeklerinde görülmez(Resim.39). Parçalı dizçekler bazı Memluk örneklerinde de görülür.

Kalkanlar;
Daire formunda olan kalkanlar göbek ve etek kısmı olmak üzere iki kademeli olarak biçimlenmişlerdir(Çizim.79).

Bakır olanlar tek parça levhadan yapılmış olup, bazılarında etek kısmı da kendi içinde iki kademelidir(Resim.106,111). Etek üzerinde sayıları 8 ile 12 arasında değişen kabaralar vardır. Bu kabaralar kalkanın

içindeki taşıma askısına ve kol yastığına bağlanmıştır(Çizim.79). Kalkanın etek çevresini dolanan perçin delikleri kalkanın içine kaplanan deri, dokuma ya da keçe türü malzemeyi tutturmak içindir. Kalkanın göbek merkezinde, kalkanın dövülerek şekillendirilmesi sırasında, ana gövdeden oluşturulmuş kabara şeklinde ve çapı 1,5-2cm arasında olan bir çıkıntı vardır.

Göbek ve etek kısmından oluşan bakır kalkanlarda, göbek kısmı değişmemekle birlikte etek kısmı tek kademeli ve çift kademeli olmak üzere ikiye ayrılır. Eteği tek kademeli olan örneklerde; 1.eteğin düz yüzey halinde bırakılması(Resim.104/105,109), 2.eteğin dikey yada radyal olarak göbeğe uzanan yivlerden oluşması gibi alt gruplar söz konusudur(Resim.101, 110).

Söğüt kalkanlar da bakır kalkanlar gibi iki kısımdan oluşur. Etek kısmı söğüt dallarından örülmüş, göbek kısmı aynı zamanda perçin görevi de üstlenen dövülmüş metal levha şeklindedir(Resim.102/103,107). Bu levhalar demir ya da bakırdan yapılabilir. Göbeğin iç kısmına dıştaki metal levhanın formunda yekpare bir ahşap geçirilerek, göbek ve etek kısmı bu levhaya tutturulmuştur. Bakır kalkanlarda olduğu gibi eteğe perçinlenen metal kabaralar içteki kol yastığı ve taşıma kayışlarına bağlıdır. Kalkanın iç yüzeyine yapışkan hamur sürülerek tüm kumaş, deri yada benzeri malzeme ile kaplanmıştır.

Her ne kadar katalogda yer alan kalkanlar bir tören

malzemesi niteliğinde iseler de form itibarı ile muharebe ve talim kalkanları da aynı biçimdedir. Osmanlı kalkanlarının göbekli oluşu onların daha kullanışlı olmasını sağlamıştır. Çünki göbek kısmına yapılan bir darbe kalkanın yaylanarak ve kaydırarak saldırıyı bertaraf etmesini sağlamaktadır. Yaylanma özelliği söğüt kalkanlarda daha fazladır. Ayrıca söğüt kalkanlar kılıç hamlesinde, kılıcın ucunun dallar arasına sıkışarak, düşmesine neden olacağı içinde avantajlıdır. Her iki grubunda bakır ve söğüt gibi hafif malzemeden yapılması taşınması ve kullanılması açısından önemlidir.

Osmanlı metal kalkanları biçim itibarı ile daire formunda almaları dolayısı ile diğer Türk ve islam kalkanlarına benzemekle birlikte, örneğin Memluk kalkanları(Askeri Müze Env.17410), göbeksizdir ve daha az iç bükeydir(Resim.136). İran ve Safavi kalkanları ise göbeksizdir ve ortalarında genellikle dört adet iri metal kabara vardır ve etek kısımları iç bükey değil düz olarak yayılır(Resim.141). Bunların çapları ise Osmanlı kalkanlarından daha küçüktür.

Avrupa kalkanları ise tamamen farklı geometrik biçimlerdedir.

At Alın Zırhları

At alın zırhları; atların baş anatomisine uygun olarak, atın tüm alnını burnuna kadar saran ana gövde ve ona eklenmiş iki yanak ve bir ense siperliğinden oluşur(Çizim.76). Siperlikler üçer sıra perçinli zincir halkası ile ana gövdeye

bağlanmıştır. Siperliklere perçinlenmiş bağlantı tokaları ve kayışları ile alın zıhları hayvanın başına sarılmaktadır. Demir veya bakırdan yapılmışlardır. Parçaları birbirine bağlayan zincirler demirdir. At alınlıkları üzerinde yarısı ana gövdede yarısı yanak siperliklerinde olmak üzere ikişer göz oyuğu mevcuttur. Kulaklar için ana gövdenin ilgili yerinde hafif bir oyuk bırakılmış, kulak ense ve yanak siperliklerinin arasından çıkarılmıştır. Hayvanın daha rahat nefes almasını sağlamak üzere burun delikleri de kanat şeklinde belirlenmiştir. Hayvanın çenesinin alt kısmı(gırtlak) serbest bırakılmıştır.

Siperlik parçaları genelde aynı olmak şartı ile ana gövdeler biçimsel açıdan bazı değişiklikler gösterir. Kısa ve enli olanlar, ince ve uzun olanlar gibi. Bu durum atın cinsine bağlı olmalıdır. Yük taşıyan yada binicilikte kullanılan atlar gibi. Kısa ve enli olanların boyları 49-53cm arasında değişmektedir. Uzun olanların ise ortalama boyları 60cm civarındadır.

Demirden yapılmış olan at alın zırhlarının bazılarında alın ortasında dilimli kesilmiş bir güneş siperliği vardır. Bu siperlik ana gövdeye lehimlenmiş yada perçinlenmiştir. Diğerlerinde rastlanan sorguç yuvaları bunlarda yoktur. Bu nedenle bunların yedek yada yük taşıyan atlara ait olduğu düşünülebilinir. Çünki bu örneklerden üç tanesi Padişahlar adına yapılmış eserlerdir. Rütbe alameti olan sorguç yuvalarının olmaması, onların bizzat padişah tarafından

kullanılmadığının en büyük delilidir. Çünki at başlığındaki sorguç üzerinde taşıdığı binicisinin rütbesini temsil eder.

Uzun olan at başlıkları genellikle bakırdan yapılmış ve tombaklı olanlardır. Çoğunluğunun üzerinde sorguç yuvaları mevcuttur. Bunların tören silahı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Boyutları itibarı ile, yüksek ve gösterişli atlara takıldıkları anlaşılmaktadır.

Tamamı tek parça levhadan yapılmış olan at alın zırhlarının ana gövdeleri iki bölüm halinde şekillenmiştir. Birinci bölüm göz hizasından burun ucuna kadar olan alt kısım, ikinci bölüm göz hizasının üstünde kalan alın kısmıdır. Dikey olarak iç bükey formda olan burun kısmı üç şekilde biçimlenmiştir. 1.İç bükeyliği dairevi şekilde sağlanmış olanlar(Resim.113,128), 2.Göz hizasının altında burnun ön kısmında ortada düz bir satıh oluşturup, iki yanı köşeli olarak kıvrılmış olanlar(Resim.112,121,123,126/127), 3.Burnun ortasında oluşturulan bir yiv ve yivin iki yanı geniş bir açı ile atın burnunun saracak şekilde kıvrılmış olanlar(Resim.114/120,122,124,129).

Alın kısımları ise yivler yada iç bükey bükülmelerle atın alnına uygun şekle sokulmuştur. Burun kısmı kesintisiz iç bükey olanların alın kısmı da aynıdır. Burun kısmı bölümlere ayrılmış olanlarında, yivler ya iki yandan gelip göz hizalarında kenarlara birleşir, ya ortada beyzi bir form oluşturur, ya da dik olarak gelen yivler alnın ortasında zıt bir yiv ile kesilir(Resim114/124). Kabartma olarak işlenmiş

olan yivler mutlaka fonksiyonel bir görev de üstlenmiş olmalılar. Bu fonksiyonlar yapım tekniğine bağımlı olarak başlığı hayvanın anatomisine uydurmak için yapıldığı gibi (Örneğin 'T' formlarının ince uzun burun kısmından, geniş ve yayvan alın kısmına geçiş için estetik kaygılar ve yapım tekniğinin kaynaşması sonucu ortaya çıktığı düşünülebilinir.) yekpare bir parça ile atın başını saran levhanın altında hayvanın derisinin de nefes almasını sağlayacak boşlukları oluşturmak maksadı ile de yapılmış olmaları muhtemeldir(Resim.,122, 124/125. Nitekim alın ortasına perçinlenen güneş siperlikleri de hayvanın başına aşırı ısınmadan dolayı direk güneş geçmesini engellemek amacı ile konulmuştur((Resim.112/113,126).

At alınlıklarının alın kısmının ortasına perçinlenen ve daime tepesi aşağıya bakan bir palmetin içine yerleştirilmiş tüylükler ise miğferlere takılan tüylükler gibi atın sahibinin rütbesine işaret etmektedir (Resim.,114/122,126).

At alın zırhları da miğferler gibi, içten dokuma yada keçe kumaş ile kaplanarak metalin hayvanın derisine direk teması engellenmiştir. Ayrıca bu kaplamalar, çok ısınan veya çok soğuyan metal levha ile hayvanın vücudu arasındaki ısı-geçişini izole etmektedir.

Osmanlı at alın zırhlarını çevre kültürlerle karşılaştırdığımızda benzer özellikleri bulmak mümkündür. Örneğin Askeri Müze'de bulunan Memluk Sultanı Ebu Nasr

Kayıtbay'a (1468-1496) ait at alın zırhı Sultan III.Murat adına yapılmış at alın zırhı ile aynı formdadır (Resim123,137). Avrupa at alın zırhları ise Osmanlı at alın zırhlarından tamamen farklıdır. Bunlar hayvanın tüm baş ve boyun kısmını saran geniş levhalardan oluşmuştur.

At Vücut Zırhları;

Koruyucu silahlar içinde müzelerimizde en az örneği bulunan grup at vücut zırhlarıdır. Bunun nedeni her süvarinin atını zırh giydirmemiş olmasıdır. Tasvirlerden ve kaynaklardan anlaşıldığı kadarı ile at zırhları genellikle komutanlar ve yakın muhafızlarının atlarına giydirilmekte idi.

Askeri Müze'de toplam 12 parça at zırhı vardır. Bunlardan beşi aynı takıma ait, diğerleri ise tek parçalardır. Katalogda yer alan at vücut zırhlarının parça eksikleri oluduğu için tam ölçüleri alınamamıştır.

At vücut zırhları genişlikleri 3-7cm, uzunlukları 7,5-10,5cm arasında değişen dörtgen levha sıralarının üçer sıra metal perçinli ve yuvarlak telden oluşmuş zincir halkalarının birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Levhalar yukarıdan aşağıya birbirinin üzerine birdirilmiştir. Etek kısımlarında levha sıraları arasında atlamalı olarak yerleştirilmiş boyutları 7,5x7,5 - 10,5x10,5cm arasında değişen kare levhalar da vardır. Bu büyük levhalar eğerin altına gelen kısım ile diğer zırh parçalarıyla üst üste binen kısımlarda yoktur. Geri ve sağrı parçaları dikdörtgen levhalardan

oluşurken, boyun zırhı eşkenar dörtgen levhalardan oluşmaktadır. Ayrıca boyun zırhının dış çevreyi oluşturan kenar levhaları diğerlerinden farklı olarak tepesi kesilmiş üçgen şeklindedir.

At vücut zırhları beş sağrı(yancık) ve bir boyun olmak üzere toplam altı parçadan teşekkül eder. Sağrı zırhları ön, iki yan, arka ve kuskun (eğerin arkası ile kuyruk arasında kalan kısma örtülen parça) olmak üzere isimlendirilir. Hayvan vücut zırhları kenarlarına perçinlenen metal toka ve kayışlarla, teğelti denilen keçe örtü üzerinden hayvanın vücuduna giydirilmektedir.

2. Motifleri, Yazı ve damgaları,

Osmanlı koruyucu silahlarında görülen motif, yazı ve damgaları kendi içide değerlendirdiğimizde;
Motiflerin, Osmanlının diğer maden, çini, dokuma, ahşap, tezhip gibi sanat dallarındaki motiflerle paralel olarak geliştiği dikkati çekmektedir. Motiflere tek tek baktığımızda bazen belli bir kademeli kompozisyon düzeni içerisinde, yüzey bezemesinde, bazende akıcı bordürler yada yan yana diziler halinde karşımıza çıkmaktadır(Çizim.72.a/j). Bu uygulamalarda Osmanlı süslemeciliğinin kendi geleneklerinin yanı sıra, çevre Türk ve İslam kültürlerinin (Akkoyunlu, Memluk, Timurlu vb.) etkisini bulmak da mümkündür (Resim.131/134,136/38 ve Çizim.80/81). Bu etkileşim özellikle 15.yüzyıl

ortaları ile 16. yüzyıl ilk çeyreğinde daha yoğundur. 15.yüzyıl ortalarından itibaren en yaygın süsleme motifi olarak, kıvrım dallar üzerine yerleştirilmiş, Uzak Doğu kökenli hatai çiçekleri(Çizim.72.c) ve rumiler(Çizim.72.a) karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında rumi tarzda palmet ve lotuslar da aynı dönemden itibaren koruyucu silahlar üzerinde görülür(Çizim.72.b). 15.yüzyıl sonları-16.yüzyıl başlarında Osmanlı saray sanatçılarının repertuarına giren çin bulutu motifi(108) Osmanlı koruyucu silahlarında ancak 16.yüzyıl ortalarından itibaren görülür (Çizim.51/55). 15.yüzyıl Osmanlı süslemesinde geometrik düzenlemelerinde ayrı bir yeri vardır(109). Bu durumun en güzel örneğini 15.yüzyıla tarihlediğimiz bir grup kolçak ve dizçek üzerinde görmemiz mümkündür(Resim.44/48,74/76). Bunlarda tüm yüzeyin, sonsuza devam edecek şekilde geometrik düzende dolgulanması söz konusudur. Ancak geometrik yada bitkisel motifin belli eksenler üzerinde kaydırılarak yüzey bezemesi şekline dönüştürüldüğü örnekler de vardır(Resim.46/50,76/77). Dilimli ya da düz madalyonlar, basık dilimli kartuşlar ve bunların birbirlerine düğümler ile bağlanması yine aynı dönemin sevilen motifleridir. Adeta bir damla motifi içine yerleştirilmiş ve iki ucu bezen bir palmet ile bağlanmış hilal ve içlerine yerleştirimiş yıldızlar da bu dönemin sevilen motiflerindendir(Resim.57,60,63 ve

---

108 Filiz Çağman,"Osmanlı Sanatı", **Anadolu Medeniyetleri Sergisi Kataloğu**, C.III, İstanbul 1983, s.100

109 F.Çağman,"**a.g.m.**",s.100

Çizim.72.e/f). Yine 15.yüzyıl sonundan 16.yüzyıl ilk yarısına kadar basık kartuşlar yada yuvarlak madalyonlar içerisine yerleştirilmiş anıtsal iri yazı düzenlemeleri ile kıvrık dallı zemin üzerine yerleştirilmiş yazılar bol olarak kullanılmıştır.Yazılar arasında Allahın sıfatları, fetih ve zaferle ilgili ibareler, hayır temenni eden dualar ve övgü ibareleri (es-sultan, el-azam, el-hakan, el-muazzam gibi) yer almaktadır.

16.yüzyılın ilk yarısında ise hatai çiçeklerin irileşmeye başladığını ve hatai-kıvrık dallı bezemelerde rumi yaprakların kalınlaşıp uzadığını, bezemelere kıvrılan ve kırılan iri yaprakların girmeye başladığını görmekteyiz (Çizim.72.i/j). Bu dönemde hatai çiçeklerin tepeden ve yandan kesitlerinin çeşitlemeleri dikkat çekicidir(Çizim.11). İrileşen yapraklarda gölgelendirmeler dikkati çekmektedir. Yazı zeminlerinde adeta tezhip sanatıda uygulandığı gibi çok ince kıvrık dallar üzerinde, yine aynı incelikte rumi yaprakları görmekteyiz. .

16.yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı süslemeciliğinde yeni motifler görülmeye başlar. Bu dönemde saray nakkaşhanesinin başında bulunan müzehhip Kara Memi'nin, eserlerinde ortaya çıkan yeni bezeme motifleri doğadan gözleme dayanan çiçeklerdir(110). Doğadan alınmış lale, sümbül, karanfil, gül, servi gibi motifler 16.yüzyıl 2.yarısından itibaren Osmanlı koruyucu

---

110 F.Çağman,"a.g.m.",s.102

silahları üzerinde de görülmeye başlar(Çizim.72.d). Bu motiflerin en çok görüldüğü eserler özellikle tombak olan ve tören malzemesi olarak kullanılan -kalkan, miğfer, at alın zırhı gibi-silahlardır. Ancak adı geçen süsleme motifleri, diğer sanat dallarında olduğu gibi değil, eskinin hatai ve rumi uslupları ile birlikte kullanılmıştır. Demir malzemelerde ise eski motifler biraz daha basitleşerek kullanılmaya devam edilmiştir. 17.yüzyılın ilk çeyreğinden sonra eserler üzerinde rastlanan süsleme unsuru yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlar. Osmanlı süsleme sanatının klasik çağını yaşadığı 16.yüzyıl 2.yarısı ve 17.yüzyıl 1.yarısını kapsıyan dönemden sonra koruyucu silahlarda silah teknolojisi içinde kullanım sürelerini tamamlamış ve bir savaş aleti olmanın ötesinde, tamamen bir gösteri silahı durumuna gelmişlerdir. Bir süre sonra ise tamamen ortadan kalkmışlardır.

Eserlerin fonksiyonlarına uygun anlamlar içeren ve süsleme unsuru olarak kullanılan yazılara ise 16.yüzyılın ortalarında itibaren Kuran'dan alınmış 'Saf, Feth ve Bakara' surelerinin fetih ve cihat ile ilgili ayetleri eklenmiştir. Allahın sıfatları ve bazı hayır temenni eden dualar kullanılmaya devam ederken, övgü ibareleri yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Bu değişiklikte, Gaza ve Cihad'ı herşeyin üstünde tutan İslam dininin temsilciliğinin 1517 yılından itibaren, Osmanlı İmparatorluğunun eline geçmiş olmasının etkisi olmalıdır.

Kayı damgası her dönemde kullanılmıştır. Çünki bu damga imalat ile ilgili değil, Osmanlının cebehanesinin kontrol damgasıdır. Üstelik bu damga cebehaneye giren Osmanlı olmayan silahlara da vurulmakta idi. Koruyucu silahlar üzerinde iki örnek dışında hiç usta adına rastlanmamasına karşılık, sahip adlarına rastlanmıştır. Mühür ya da tuğra şeklinde olan bu damgalar eserin kime ait olduğunu belli etmektedir. Sahibi belli olan eserler genellikle vezir ve paşalara aittir. (Çizim.1). Eserin bir Osmanlı paşasına ait olması, onun Osmanlı silahı olduğuna işeret eden kesin delil değildir. Gerek doğuya gerekse batıya yapılan sefelerden ganimet olarak alınan silahların büyük bir kısmı devlet cebehanesine girerken, bir kısmıda devlet büyüklerine ve komutanlara zafer müjdesi olarak dağıtılmakta idi. Dağıtılan bu silahlar arasında sadece savaşılan devletin silahı değil, o devletin daha önceki savaşlarında elde ettiği ganimet silahlarda bulunabiliyordu. Bu durumu en güzel açıklayan örneklerden biri; muhtemelen Çaldıran savaşında(1514) Safavilerden ele geçmiş, Şirvanşahlara(?) ait, 14.yüzyıl zırh gömleğinin, Behram Paşa(ölm.1532)'ya ait olmasıdır (Resim.130). Bu zırh önce Akkoyunlu, sonra Safevi silahanesine daha sonra da Behram Paşa'nın cebehanesine geçmiştir. Dolayısı ile ganimet olarak alınan bu silahlara da silahın yeni sahibi kendi damgasını vuruyordu. Bu kişinin ölümü halinde, silahları diğerleri ile birlikte devlet cebehanesine intikal ediyordu. Sonuç olarak bir Osmanlı koruyucu silahının üzerinde mühür

yada kazıma olarak sahip adı işlenmiş olması, milliyet ya da tarih belirleyici bir özellik değildir. Ancak süsleme motifi ve tekniği ile biçimsel özelliklerinin Osmanlı olduğunun ıspatlanması halinde, -eser sahibinin kimliği belirlenebiliyorsa- eserin tarihlendirilmesi kolaylaşmaktadır.

Motif, yazı ve damgalarla ilgili bu genellemeyi yaptıktan sonra, 8 ana grup altında ele alınan katalog malzemesini bu özellikleri ile tek tek ele almak ve kendi içlerinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Miğferler kataloğumuzun en geniş perioda yayılan (14.-17.yüzyıl) malzemesidir.

Peçelikli miğferlerde bitkisel bezemelerin ve yazıların süslemeye hakim olduğu görülmektedir. Övgü ve yüceltme manaları içeren yazılar arasında zaman zaman Allahın sıfatları da karşımıza çıkar.(Resim.1/9) Yazılar bazen bezeme ile bütünleşerek çeçekli ve düğümlü kufi tarzda oldukça dekoratif şekilde karşımıza çıkmaktadır.(Resim.6) Bitkisel motiflerde ise rumi ve hatai uslupta çiçek ve yaprakların kıvrık dalların üzerine yeleştirildiği görülür.(Çizim.2/5) Bordür sınırlarında basit geometrik düzenlemelere(Resim.1) ve palmet dizilerine de rastlanır(Resim.4). Bazı örneklerde zıt yönlerde zencirek bordürlerinin kesişmesi sonucu, aralarında baklava biçimleri meydana gelen yüzey bezemesi de görülür(Resim.9). Bu durum bazı kolçak ve dizçeklerde de rastlanır. Birbirine düğümlerle bağlı dilimli madalyonlar ve

basık dilimli kartuşlar da peçelikli miğferlerin süslenmesinde kullanılmıştır(Çizim.4). 16. yüzyıl ortalarına doğru görülmeye başlayan siperlikli miğferlerde motifler daha zengileşmiş, yazılara-fetih ve cihat ile ilgili ayet ve hayır duaları-ise yeni alamlar eklenmiştir.Bir yandan rumi-hatai uslup devam ederken kıvrık dallar üzerindeki yapraklar irileşerek hançer yaprağı denilen şekle dönüşmeye başlamıştır(Çizim.6/9). Bazı örneklerde soyut rumilerin, geometrik düzenlemelerin ve naturalist çeçeklerin bir arada kullanıldığını da görmekteyiz(Resim.17/19,21.22). Yazı zeminlerinde ise 16.yüzyıl otalarından itibaren görülen çok ince kıvrımlar yapan dallar üzerinde, yine aynı incelikte yaprak ve çiçek motifleri dikkati çeker(Resim.19,21,23). Aynı dönemde rumi yapraklardan oluşan salbekli şemseler de kullanılan motiftir(Resim.22). Saz uslubunda lale, karanfil, gül çiçekleri ile hançer yaprakları(Resim.21),palmet dizileri(Resim.22,24), yuvarlak madalyonlar(Resim.23), dilimli madalyon veya basık kartuşlar(Çizim.6,7) yine 16.yüzyılın 2. yarısının sevilen motifleridir. Bunlara ilave olarak 17.yüzyıl 1.yarısında çintemani motifler ile bir saptan çıkan lale, sümbül, karanfil ve ince uzun yapraklardan oluşan naturalist motiflerin miğferler üzerinde kullanldığını görmekteyiz. Damga ve mühürlere gelindiğinde ise kayı damgası diğer koruyucu silahlarda olduğu gibi miğferlerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu damganın yeri genellikle gövdenin ön kısımındadır(Resim.4). Kayı damgasından başka miğferlerde

sık görülen bir başka özellik de sahip isimleridir. Bunlar tuğra yada düz yazı şeklinde miğferin gövdesinin ön tarafına işlenmişlerdir. Tuğra şeklinde işlenmiş damgaların 16. ve 17.yüzyıla ait olanlarında dikkat çekici bir özellik tuğranın bir rumi yaprak yada yarım palmet motifi şeklinde bitmesidir. (Çizim.1) Osmanlı koruyucu silahlarının sadece iki örneğinde rastladığımız usta adlarının her ikisi de miğferler üzerinde karşımıza çıkmıştır(Resim.5,31). Oysa diğer Türk ve İslam devletlerine ait koruyucu silahlar üzerinde usta adına daha sık rastlandığını karşılaştırma bölümünde belirtmiştik.

15.yüzyıl ortalarından 18. yüzyıla kadar tarihlenen Osmanlı zırh gömleklerinin, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıla tarihlenen örnekleri üzerlerine süsleme yapılabilecek alanlar mevcuttur. Zırhın göğsünde ve sırtında, plakalardan oluşturulan süsleme yüzeylerinde rumi-hatai süsleme grubu, düğümlerle birbirine bağlanmış madalyolar, rozet şeklinde dilimli yada yuvarlak madalyonlar, akıcı bitkisel bordürler ile yazılar süsleme unsuru olarak kullanılmıştır (çizim.13/15). Yazılar bazen dekoratif özellik taşırken(Çizim.14), genelde çeşitli övgü ibareleri, Allahın sıfatları, gaza ve cihat ile ilgili anlamlar içermektedirler (Resim.37/38).Diğer silahlarda olduğu gibi kayı damgaları ise bazen ön plakalardan biri üzerine kazınmış olarak, bazende göğüs bölgesindeki zincir örgü üzerine, bakır mühür şeklinde basılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Zırh gömleklerde sahip isimleri ise yine göğüs kısmına dökülmüş bakır buton üzeride,

tuğra ya da düz yazı şeklinde görülmektedir.

Zırh göğüslük örnekleri 16.yüzyıl ortaları ile 17.yüzyıl başına tarihlenmektedirler. Bunların üzerinde rumi yapraklı kıvrık dal bordürleri, palmet dizileri, sümbüller, laleler, salbekli şemseler, bitkisel motif grubunu oluşturur. (Resim.41/43,Çizim.16/18). Rumi-hatai motiflerden olaşan yarım yada tam şemselerin tepeliklerinin palmet motifi yerine lale motifi ile bitmesi koruyucu silahlar üzerinde ratlanan düzenlemelere göre farklı bir örnektir(Çizim.16). Bitkisel motiflerden başka, basit geometrik bordürler, mühr-ü süleyman ve rozet çiçeklerde zırh göğüslükler üzerinde görülen motiflerdir. Yazılarda ise Allahın sıfatları ile Feth ayeti süsleme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır(Çizim.17/18). Kayı damgası ve sahip isimleri göğüs levhası üzerinde kazıma yada stampa olarak görülür.

Koruyucu silahlar arasında üzerlerinde en yoğun süsleme uygulanan gruplardan biri kolçaklardır. Kotalogda yer alan Osmanlı kolçakları 15.yüzyıl ile 17.yüzyıl ilk yarısına tarihlendirilmektedir. Üzerlerinde uygulanan en yoğun süsleme grubu rumi yapraklar ve hatai çiçeklerden oluşan bitkisel motiflerdir(Çizim.19/23,24,30/36,). Bu motifler belli bir uslup içerisinde kullanılırken, 16.yüzyıl 2. yarısınan itibaren basitleşmişlerdir(Resim.70/72). Ayrıca yine bu dönemden itibaren sayıları da azalmaya başlamıştır. Bunda adı geçen dönemden itibaren koruyucu silahların silah olarak fonksiyonel önemini yitirmelerinin etkisi büyüktür. Bu

dönemden sonra genellikle tören malzemesi olarak kullanılmaya devam eden koruyucu silahların diğer bazı gruplarında - kalkan, miğfer-klasik Osmanlı süslemeciliği devam ederken, kolçaklarda daha önceki dönemin motiflerinin basitleştirilerek sürdüğünü izlenmektedir. Selçuklu maden sanatında ve Memluk silahlarında, karşımıza çıkan üç yapraklı çiçek tomurcuğu muhtemelen Memluk etkili olarak 16.yüzyıl başından itibaren özellikle kolçak ve dizçeklerde sık olarak kullanılmıştır(Çizim.35,37,41,48, Resim.137).
Geometrik motifler ise 15.yüzyıl ve 16.yüzyıl başında, kolçakların bir grubunda hakim bezeme unsuru(Resim.44/48) olarak kullanılmış, daha sonra ortadan kalkmıştır.
Düğümler(Çizim.19,23/25,30/31,34), yuvarlak, dilimli, geometrik biçimlerde madalyonlar (Çizim.26/36), hilal(Çizim.26,28,36) ve yıldız gibi motiflerde 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl ilk yarısında Kolçaklar üzerinde kullanılan motiflerdir.

Bu tür motiflerden başka yazılar da süsleme unsuru olarak bol miktarda kullanılmıştır. Yazılar bazen tüm yüzeye hakim şekilde işlenirken (Resim.55/56,64,66), bazen de belli bölgelerde kartuş içerisinde yada bordür halinde yer almışlardır. Yazıların anlamlarına bakıldığında; "es-Sultan, el-Azam, el-alim, el-muazzam, el-Hakan" gibi övgü ibareleri yada gaza ve cihat ile ilgili kelimeler olduğu karşımıza çıkmaktadır. Ancak sık olarak da başı yada sonu eksik bazı ibarelere rastlamaktadır. Bu da bize ibarenin tamamlayıcı

bölümünün kolçağın diğer eşinde olabileceğini düşündürmektedir. Bütün bunların yanında bazen yazıların dekoratif olarak kullanıldığı da görülmektedir(Çizim.26.29). Bazı durumlarda da anlamlı kelimelerde harf eksikleri karşımıza çıkmaktadır. Kayı damgaları da kolçakların yaklaşık tamamında eserin ön yada arka yüzünde karşımıza çıkmaktadır. Bir kaç örnekte ise sahip adına rastlanmıştır (Resim.62,64,). Kolçaklar üzerinde görülen; motifler, dizçekler ile, yazılar ise demir miğferler ile yakın parallellik gösterir. Çünki her iki grup bir bütünün parçaları durumundadır.

Dizçekler üzerinde görülen motifler katalogdaki diğer silahlarda görülen motiflerle paralellik arz eder (Çizim.39/49). Bu paralelliği görebileceğimiz en yakın gruplar ise özellikle kolçaklar ve miğferlerdir. Motifleri katalogdaki diğer silahlar ile paralellik göstermesine karşılık, üzerlerinde uygulanan yazılar, diğer silahlardan farklıdır. Diğer silahlarda bilindiği gibi, ayetler hayır duaları ve övgü ibareleri yer almaktadır. Dizçeklerde ise yazılar çoğu zaman bir anlam içermeyip, dekoratif olarak kullanılmıştır. (Çizim.39,43) Okunabilen yazılarda ise genelde harf eksiği vardır(Çizim.49). Bu tür yazılara anlam verilmeye çalışıldığında ise cümlenin başı ya da sonu eksiktir(Çizim.42). Dizçeklerin bir çift olduğunu düşünürsek, cümlenin başı ya da sonunun diğer eşte olması ihtimali vardır. Bu durum kolçaklar için de geçerli idi.

Dünyevi anlamlar içeren yazılar arasında dua ya da Kur'andan alınmış ibarelere yer verilmemiştir. Bel seviyesinin altında kullanılan bu silaha sözü edilen ibarelerin yazılmamış olması inançlara duyulan saygıdan dolayı olmalıdır. Özellikle kalkan, zırh göğüslük ve miğfer gibi bel seviyesinin üstünde kullanılan silahlarda dini ibarelerin sık olarak kullanılması, buna karşılık dizçeklerde olmaması yukardaki düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

Dizçeklerde; damga, mühür ve sembol işaretler de kullanılmıştır. En sık kullanılan damga kayı boyu işaretidir. Bu damga eserlerin yaklaşık tamamında vardır. Kayı damgaları, diz tasının altındaki zincir örme bölüme sabitlenmiş bakır buton üzerine mühür şeklinde basılmış yada diz tası üzerine kazınarak yapılmış olabilir. Tasın ön ya da arka yüzünde bulunabilir. Bazen aynı eser üzerinde birden fazla kayı damgası-önde/arkada, her ikisi de önde, bakır butanda ve tas üzerinde- da görülür. Bu durumda olan örneklerde, damgalar biçim ve uygulama tekniği bakımından farklılık gösterdiğinden bunların eser üzerine farklı zamanlarda-sayım veya kontrol- vurulduğu düşünülmektedir. Dizçeklerde kayı damgasından başka bazı işaretlere de rastlanmıştır. Bunlardan birinin 24 Oğuz boyundan 'Çavuldur' boyunun sembolü olması dikkat çekicidir. Tas üzerine vurulan bu damganın yanında, aynı eserde kayı damgası da vurulmuştur(Resim.90). Bu damganın Çavuldur boyundan bir ustanın işareti olabileceği düşünülmüştür. Ancak damganın şekli ve yeri, kayı damgası kadar dikkat çekicidir.

Beylerin ve Paşaların kendilerine ait bir cebehaneleri olduğunu düşünürsek bu eserin -kataloğa dahil edilmemekle birlikte Askeri Müze'de bu damgayı taşıyan bir kaç eser daha mevcut-Çavuldur boyuna ait bir beyin silahanesinden Osmanlı cebehanesine geçtiği fikrini ileri sürebiliriz.

Bu damgalardan başka, diz tasları üzerinde tuğra şeklinde istiflenmiş veya mühür olarak basılmış, sahip ismi veren yazılar da vardır(Resim.99/100).

Kalkanlar üzerinde kullanılan motifleri bitkisel ya da geometrik olarak sınıflamaya çalıştığımızda, geometrik motiflerin yok denecek kadar az, buna karşılık bitkisel motiflerin dönemlerinin süsleme usluplarını yansıtacak şekilde zengin olduğunu görmekteyiz. Ayrıca yukarıdaki sınıflamaya girmeyen rozet, şemse, madalyon, çin bulutu gibi motiflerde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geometrik motifler genellikle zik-zak ve zencirek bordürleri veya çokgen kartuşlar şeklinde görülmektedir (Resim.107,110/111) .

Bitkisel motifler; palmet, altı yapraklı çiçek, selvi, iri yaprak, sümbül, karanfil, lale, hatai, palmet-rumi ve rumi kompozisyonları şeklindedir(Resim102/109,111). Lale, sümbül, karanfil gibi naturalist çiçekler, bir sap üzerinde ve iri saz yaprakları ile birlikte tasvir edilmiştir(Çizim.52,54). Bazı kompozisyonlarda lale motifi tepelik olarak da kullanılmıştır(Resim.107). Selvilerin ise, içleri rumi yapraklarla doldurulmuş, çevrelerine lale ya da sümbüller

dolandırılarak soyutlaştırılmıştır(Resim109/110). Hatailer, şemseler içerisinde rumilerle birlikte kullanılmış, palmetler de bazen laleler gibi tepelik olarak kullanılmış, bazen rumilerle birlikte kompozisyon oluşturmuş, bezen de bordür halinde kullanılmıştır(Resim.103/104,Çizim.51,53,55). Çin bulutları ise özellikle tombak kalkanların göbek kısımlarında, 16.yüzyıl sonu ve 17.yüzyıl başında uygulanan en karekteristik motiftir(Resim.105/109)

Kalkanlar üzerinde çeşitli yazı ve damgalarda görülür. Damgalar diğer eserlerde olduğu gibi kayı damgası, anlamını çözemediğimiz yarım palmet şeklinde bir işaret(çizim.1'de 3.damga) ve tuğra şeklinde istiflenmiş sahip isimlerinden oluşmaktadır(111).

Kalkanlar üzerindeki yazılar ise Kur'anı Kerimden alımış ayetler ve hayır temenni eden dualardan oluşmaktadır (Resim.105/106,109,103). Ayetlerden birincisi "Feth Suresinin 1. ve 3. ayetleri", ikincisi "Bakara Suresinin 255.ayeti" dir. Her ikisi de Fetih, cihad ve gaza ile ilgili ayetlerdir. Bu ayetlerin bir silah üzerinde yer alması ise bilinçli olarak seçilmiş olmalıdır. Hayır duaları ise, 'saadetli olsun', 'mübarek olsun', 'kutlu olsun' gibi anlamlar içeren, yine fetih ve zafere yönelik

---

111 Bir Usta işareti olabileceğini düşündüğümüz yarım palmet şeklindeki damgayı, kataloğa dahil etmemekle birlikte, Askeri Müzede bulunan diğer bir kaç silah üzerinde de rastlıyoruz. Ancak diğer örnekler 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başına ait iken, katalogdaki örnek 16.yüzyıl ortalarına tarihleyeceğimiz bir eserdir. Bu nedenle bu işaretin bir atölye yada bir aşiret sembolü olabileceği de düşünülmüştür. Tuğraların bazılarının ucu da aynı şekilde bitmektedir(Çizim.1)

temennilerdir(Resim.103). Gerek ayetler, gerekse dualar miğferlerde, zırh göğüslüklerde ve at alın zırhlarında görülmesine rağmen, koruyucu silahların diğer gruplarında görülmemektedir. Bu da yukarıda da belirttiğimiz gibi inançlar gereği kutsal kitap Kur'an-ı Kerimden alınma ayetlerin ve ibarelerin ancak elde, bel hizasının üstünde ya da baş üzerinde taşınmaya uygun olduğundan kaynaklanıyor olmalıdır.

16.yüzyıl başı ile 18.yüzyıla kadar uzanan üç yüz yıllık bir döneme yayılan at alın zırhları, 17. yüzyıl ortalarına kadar yoğun olarak bitkisel ve geometrik motifler ile süslemiştir. Süslemeler diğer sanat dallarında görülen motifler ile paralellik gösterir. Rumiler, palmetler, üç yapraklı tomurcuklar, hatailer, hançer yaprakları, laleler, karanfiller, naturalist çiçek dalları, yıldız çiçekler, çin bulutları, rozetler zik-zaklar, zencirekler gibi çok çeşitli motifler ile süslenmişlerdir(Çizim.56/66). Ancak diğer eserlerde olduğu gibi, üzerlerine, fonksilyonlarına uygun olarak yazılmış yazılar da, bir süsleme programı çerçevesinde ele alınmıştır.Bunlar; Kur'an-ı Kerim'den alınmış fetih ile ilgili ayetler, koruyucu, övücü ve kutlayıcı dualardır(Çizim.56/58,62,65,66). Ayrıca diğer silahlarda olduğu gibi kayı damgaları, sahip adlarını belirleyen yazı, damga ve tuğralar da vardır.
At alın zırhlarının üzerlerindeki motifleri genel olarak değelendirdiğimizde, motiflerin Osmanlı süslemeciliğine paralel olarak geliştiğini görmekteyiz. Ancak daha önceki

kısımlarda da belitildiği gibi bu devamlılık 16.yüzyıl ortalarından itibaren özellikle tombak olan eserler-tören silahları-üzerinde devam ederken, demir malzemede eski motiflerin sürdüğü dikkati çekmektedir. Örneğin III.Murad adına yapılmış demir at alın zırhı üzerinde görülen rozet ve madalyonlar(Çizim.66), 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başına ait bir zırh gömleği hatırlatmaktadır(Çizim.13). Bu at alın zırhı, biçim özellikleri açısından da kendi dönemindeki at alın zırhlarına uyum sağlamayıp, daha önceki bölümde belirtildiği gibi bir Memluk at alın zırhının tekrarı gibidir(Resim.137).

At vücut zırhlarında da diğerlerinde olduğu gibi bitkisel ve geometrik süslemelerle birlikte rozet ve madalyonlar da kullanılmıştır(Çizim.67/70). Bitkisel motifler; dört yapraklı çiçekler, palmet ve lotuslar, üç yapraklı tomurcuklar, hatailer, naturalist çiçekler, rumi yapraklı kıvrık dallardan oluşur. Geometrik motifler; baklava fomları, daire biçimli yuvarlak yada dilimli madalyonlardan meydana gelmektedir. Yuvarlak madalyonların içi ise yaprakları aynı yöne kıvrılan, çark-ı felek şeklinde rozet çiçekler gibidir. Yazılar ise dekoratif amaçlı kullanılmıştır. Atların vücuduna sarılan ve seviye olarak atın etek kısmında yer alan bu yazıların dekoratif olması iinançlyar gereği yerinde bir durum olarak değerlendirilebilinir.

3.Süsleme Programları ve Kompozisyonları;

Osmalı koruyucu silahlarını süsleme programları ve kompozisyonları açısından ele aldığımızda; Osmanlı süsleme sanatının diğer alanlarında görülen motif ve uslupların, koruyucu silahlarda, eserlerin biçimsel özelliklerine bağımlı olarak bir süsleme programı oluşturduğunu görmekteyiz. Ayrıca kompozisyonlarda belli kurallar üzerine oturmuş, hiararşik bir diziliş de söz konusudur. Bu düzenlemelerde 15.yüzyılda Timurlu ve Akkoyunlu etkisi, 16.yüzyıl başında da Memlûk etkisi kısmen görülürken, 16.yüzyıl ortalarından itibaren çevre kültürlerin etkisi ortadan kalkmıştır. Özellikle 16.yüzyıl 2.yarsı ve 17.yüzyıl ilk yarısına ait Osmanlı koruyucu silahları süsleme programları ve kompozisyonları açısından kendilerine özgü ve çevre kültürlerden ayrılan süsleme programları ile dikkati çekmektedirler.

Osmanlı miğferlerinde süsleme programı ve kompozisyonlar, eserlerin biçimsel özelliklerine göre gelişmiştir.

Miğfeleri süsleme progrmlarına göre grupladığımızda-gövde de uygulanan yivleri de süsleme unsuru olarak kabul ettiğimizde-; 1.grup yivli gövdeli miğferler, 2. Gövdenin kaydırılmış eksenlerde bölümlere ayrılarak süslendiği miğferler, 3.yiv yada yiv taklidi bir dekorasyon olmaksızın, düz satıh halinde, süsleme yüzeyine sahip miğferler.

1.gruptaki miğferler Osmanlı miğferlerinin 14.yüzyıl ortalarından, 17.yüzyıl başına kadar uzanan period içerisinde en kalabalık grubu teşkil eder(Resim.1/8,11/12,14/17,20/21,

23,25/26,29/30,Çizim.10). Bunlarda yivlerin şekli değişik olmakla birlikte -kalın/ince, düz/kıvrık, dövme tekniği ile yapılmış/dekoratif-, hepsinde amaç gövdede bir şekilde hareket sağlamak ve geniş gövdeden dar tepeliğe bir geçiş sağlamaktır. Özellikle kıvrık yivli olanların, sonsuzluğu temsil eden çark-ı felek düzeninde olduğu dikkati çekmektedir(Resim.1/2,21,23,30). Bu uygulamayı kubbe biçiminde olan bir çok eserde gördüğümüz gibi, koruyucu silahlardan dizçek ve kalkanlarda da görmekteyiz. Yivli gövdelileri;

1. yivler arasında her hangi bir yazı yada süsleme motifi uygulanmamış olanlar(Resim.1/6,8,11/12,14/16,25/26,29/30),

2. yivler arasının atlamalı yada sürekli olarak bordürler halinde süslenmiş olanlar şeklinde iki gruba ayırabiliriz. Bordürler halinde süslenmiş olanlarda(Resim.7,17,20/21,23, Çizim.10), aşağıdan başlayıp yukarı devam eden ve yukarıya doğru daralan, soyut bitkisel(rumi-hatai) bordürler(Resim.7, 17), geometrik + bitkisel motiflerden oluşan bordürler(Resim. 17),hançer yapraklı hatai çiçek dalları(Resim.23), naturalist çiçek dalları(Resim.21) ve aynı motifin ard arda tekrarlanması ile meydana gelen süslemeler(Çizim.10) dikkati çekmektedir. Bordürlerde aynı bezemenin tekrarlandığı görüldüğü gibi, farklı bezemelerin aleternatif olarak kullanıldığı da görülür(Resim.17).

1.grubu oluşturan yivli gövdeli mığferlerde, diğer gruplarla otak olan bir özellik; etek ve yalma kısmının enli birer

bordür ile çevrelenmesidir. Bu durum erken örnekler ile 16.yüzyıla ait olan tombak miğferlerde, yazı bordürü şeklindedir (Resim.1/7,11/12,17,20/21,23). Yazılar, bazen düz satır halinde(Resim.1,3/5/6,17,20/21), bazen de kartuşlar içerisinde yer almaktadır(Resim.2,7,11/12,23). Son derece dekoratif olan yazıların zeminleri, erken örneklerde rumi-hatai uslupta kıvrık dal kompozisyonu ile, tombak olanlarda son derece ince ve helezonik kıvrımlar yapan dallar üzerinde ince rumi yapraklar ve çiçeklerle süslüdür. Bu durum Osmanlı süslemeciliğinde süreklilik arz eden özelliğin, miğferlere de yansımış şeklidir. Yazıların anlamlarına bakıldığında 16.yüzyıl ilk yarısına kadar örneklerde Kuran-ı Kerimden alınmış ibarelerle birlikte Sultana övgü içeren yazılar karşımıza çıkarken, 16.yüzyıl ortalarından itibaren, övgü ibarelerinin kalkıp yerlerini tamamen Kur'anı kerim'den alınmış, fetih ve gaza ile ilgili ayetlere bıraktıkları dikkati çekmektedir. Etek ve yalma kısmı yazıdan başka bitkisel yada geometrik motifli bordürlerle de süslenmektedir. Bu özellik 16.yüzyıl ortalarından itibaren demir miğferlerde ve Tombak miğferlerin bir grubunda görülmektedir(Resim.,24/25). Etek yada yalmada oluşan süsleme yüzeyinin, daha dar geometrik yada bitkisel bir bordür ile çevrelenmesi de sözkonusudur(Resim.4,11,20,23).

2.grubu oluşturan ve gövdenin, kaydırılmış eksenlerde, tüm yüzeyinin süslendiği örneklerde;gövde farklı yönlerden gelip, birbirini keserek yalmaya ulaşan yivlerle bölümlenmiştir

(Resim.9,27,28). Örneklerden biri dışında, diğerlerinde başka bir bezeme dikkati çekmez. Resim.9'da yer alan örnekte ise yivlerin kesişmesi sonucu oluşan baklava biçimleri birbirlerine köşelerden zencirek motifleri ile bağlanmıştır. Bu düzenleme kolçak ve dizçeklerde de yüzey bezemesi olarak karşımıza çıkmaktadır(Resim.50/51,90). Baklava formlarının içlerine, zeminleri rumi kıvrık dallarla doldurulmuş, Allahın sıfatları yazılmıştır. Etek ve yalma kısımları, bir önceki gruptada hakim özellik olan, bitkisel zemin üzerinde yazı ile doldurulmuştur.

3.grupta gövdenin, daha serbest bir bezeme yüzeyi oluşturmak üzere, düz bırakıldığı örnekler vardır(Resim.10,13,18/19, 22,24,31/32). Bu grubun alt gruplarını; 1.gövdenin düz bir satıh halinde süslenmeden bırakılması(Resim.10,13,24) 2.gövdenin tamamının belli bir kompozisyon düzeni içinde bitkisel motiflerle doldurulması(Resim.18,32), 3.gövdenin madalyon, kartuş ve şemselerle süslemesi(Resim.19,22,31). Bu gruplarda bulunan eserlerin özellikle 16.yüzyılın ikinci yarısına ait örneklerde, yalma gövde ayırımı kısmen ortadan kalkmıştır. Gövdeden direk tepeliğe geçilmektedir. 2.alt gruptaki örneklerden birinin(Resim.18) gövdesi, helezonik kıvrımlar yapan dallar üzerinde kademeli dizilmiş hatai çiçeklerle süslemiş, diğerinin gövdesi ise, etekten tepeye doğru yönelmiş sümbül, karanfil ve lale gibi naturalist çiçek dalları ile süslenmiştir. 3.alt gruptaki eserlerde ise gövdeye kademeli ya da tek sıra halinde dizilmiş

madalyon,şemse ve kartuşların içleri ince kıvrık dallı zemin üzerinde yazı(Resim.19) veya rumi yapraklardan oluşan kompozisyon ile süslüdür(Resim.22,31). Bu grupta da diğer gruplarda olduğu gibi etek kısımlarını enli bir bordür ve onu çevreleyen dar bordürler dolanmaktadır.Bordürlerde; kartuşlar içinde yazı ve aralarında bitkisel düzenlemeler, iri hatai çiçek ve yapraklardan oluşan bordürler(Resim.18,19,22), geometrik bordürler(Resim.19), palmet, lotus ve rumi kıvrıkdal bordürleri(Resim.22,24,31,32) veya çintemani bordürler(Resim.31) dikkati çekmektedir.

Miğferlerde süsleme yüzeyine sahip diğer kısımlar ise burun siperliklerinin kaşık denilen tepelik kısımları ile, ön, kulak ve ense siperliklerinin üzerleridir. Bu bölümlerde de yüzeye uygun olarak yerleştirilen kompozisyonlar, eserin tüm süsleme programı ile de uyum içerisindedir(Resim.20/23, 32,Çizim.12).

Zırh gömlekler üzerinde uygulanan süsleme programında en dikkat çekici unsur, kompozisyonların üst üste bindirilmiş plakalarda kesintisiz olarak devam etmesidir. Bu husus, bazen tek parçaymış gibi tüm plakaların bir çerçeve içerisinde toplanıp, yazı ya da bitkisel düzenlemelerin bu çerçeve içine yerleştirilmesi şeklinde(Resim.37,Çizim.14), bazen plakalar üzerinde devam eden ve birbirine düğümler ile bağlanmış madalyonlar şeklinde(Çizim.13), bazen de bir kaç plakada tamamlanan iri madalyonlar(Çizim.14) şeklinde dikkati çekmektedir. Plakalar üzerinde süreklilik gösteren süsleme

programlarında, kompozisyon plakaların şekillerine göre daralarak ya da genişleyerek devam eder(Resim.38).

Biçim itibarı ile kalkanlara benzeyen, zırh göğüslüklerin ana gövdelerindeki süsleme programları da kalkanlarda olduğu gibidir. Süslemeler etek ve göbek kısımlarında dairevi bir şekilde gelişmiştir. Göbekte bir rozet, çevresinde ise kademeli olarak bitkisel yada geometrik bordürler yer alır. Etek kısmında oluşan geniş alan, dikey yivler veya şemselerle süslenmiştir(Çizim.17/18). Kenar plakalarda ise, plakanın şekline uygun yerleştirilmiş, şemseler, rozet madalyonlar, yazılar veya naturalist çiçek dalları yer almaktadır.

Üzerlerinde yoğun süsleme uygulanan kolçaklar, süsleme programları ve kompozisyon düzenlerine göre kendi içlerinde söyle gruplandırılır.

1.Grup; Tüm yüzeyin belli bir motif ile doldurulduğu örneklerdir. Bu gruba giren bezeme programı sonsuza uzayabilecek kompozisyonlar oluşturmaktadır. Bu grubun birinci alt grubunu, kolçağın üzerinin tamamen aynı motif ile doldurulduğu örnekler oluşturur(Resim.46,49,52, ve Çizim.20/21). Bu örneklerde yan kanatlar dahil olmak üzere, tüm gövde bitkisel yada gemetrik motiflerle doldurulmuştur. İkinci alt grubu ise yan kanatlar ile ana gödenin dirsek ve bilek arasındaki bölgenin aynı motif ile doldurulduğu örnekler oluşturur(Resim.44/45,47/48.50/51). Bu alt grupta dirsekte,

yatay bordür halinde, bitkisel zemin üzerinde çeşitli övgü ibareleri içeren yazılar bulunur. Bazılarında, uzun olan yan kanatın üzerindede dirsekteki yazı bordürü devam ediyormuş gibi görünür(Resim.44/45,47,50/51). Bilek kısmından başlamak üzere el üzerinde iri dilimli madalyonlar yada yarım şemseler vardır. Bunların içleri de, dirsekte olduğu gibi övgü ibareleri içeren,yazılarla doldurulmuştur(Resim.45,47,48,51). El üzerini bazen yan kanatlardan gelen bir bordür çevrelerken(Resim.44), bazende kademeli rumi-hatai süsleme grubu doldurur.(Resim.47/48,50/51).

Bu gruptaki eserler, 15.yüzyıl ile 16.yüzyıl başına tarihlenmektedir.

2.grubu tüm yüzeyin, kademeli olarak yayılan rumi-hatai süsleme grubu ya da anıtsal bir yazı ile doldurulup, bu kompozisyonların enli bir bordür ile çerçevelenmesi sonucu süslenen kolçaklar oluşturur(Resim.53/56,72 ve Çizim.22/25). Bu örneklerde kompozisyonu çevreleyen bordür, tekrarlanan dörtlü düğüm bordüründen oluşur. Yan kanatlarda da aynı bordürün daha sade bir şekli izlenir. Yazılar ise "Es-Sultan, el-azam, el-Muazzam" gibi övgü ibarelerinden oluşur. Yazılar bazen bitkisel zemin üzerinde son derece dekoratif -çiçekli ve düğümlü Kûfi gibi-olarak işlenmiştir(Resim.56). Bu süsleme kompozisyonları dikkate alınarak, Osmanlının diğer süsleme sanatları ile karşılaştırıldığında 2.grubun eserleri 15.yüzyıl sonu ile 16.yüzyıl başına tarihlendirilmektedir.

Kolçakların üzerindeki 3.süsleme grubunu madalyonlu veya kartuşlu düzenlemeler oluşturur (Resim.57/67, Çizim.26/36). Bu grubun birinci alt grubunu, dirsekte bir yazı bordürü ve gövde üzerinde ard arda sıralanmış madalyonlar oluşturur (Resim.57/62,65/66, Çizim.26/29,33/35). Madalyonlar birbirlerine bazen düğümler ile bağlıdır. Dilimli madalyoların içi, yazı, bitkisel yada geometrik motifler ile doldurulmuştur. El üzerinde bilekten itibaren yarım ya da tam madalyonlar ve kademeli olarak yayılan rumi-hatai kıvrık dal kompozisyonu bulunabilir(Resim.62,65, Çizim.33/35). Dirsekteki yazı, diğerlerinde olduğu gibi uzun olan yan kanatta devam etmektedir. Yan kanatlar bazen bitkisel yada geometrik bordür ile süslenmiş, bazen de yan kanatlarda başlayan bordür, bilekten itibaren ana gövdeye geçerek, el üzerindeki kompozisyonu da çerçevelemiştir(Resim.59). Bu grupta, aynı aks üzerinde bulunan madalyonların arasında, hilal ve mühr-ü Süleyman motifleri de bulunmaktadır(Resim.57/58). Bu grubun ikinci alt grubunu,ana gövdenin ard arda dizilen geometrik kartuşlar ve madalyonlarla süslendiği eserler oluşturur.(Resim.64,67, Çizim.30/32). Bu örneklerde diğerlerinden farklı olarak yazılar, yatay ve dikey satırlar halinde yazılmıştır. Yazıların anlamları diğeleri ile aynıdır. Madalyon ve kartuşların gerek zeminleri, gerekse çevreleri rumi-hatai uslupta çiçek dalları ile süslenmiştir. Ana gövde bir bordür ile çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçeveler bazen düz bir silme, bazen de kıvrık dal

bordüründen oluşur(Çizim.30). Bilek kısımlarında yine yatay satır halinde bitkisel zemin üzerinde yazı yer alır. 3.grubun üçüncü alt grubunda ise iki örnek yer alır. Bunlarda ana gövde köşebentlerle kademelendirilmiş, yukarıda ortada bir rozet ve bundan düğümlerle ayrılarak dört yöne bakan hilaller, alttaki hilalin ucundan çıkan tepeliğe bağlı düğüm motifleri bileğe ulaşır(Resim.63, Çizim.36). Birinde, el üzerine yerleştirilen dilimli dörtgen madalyon, üst kompozisyona bir tepelik ile bağlıdır, diğerinde bilekteki yarım dilimli kartuşun ucunda bir hilal ve yıldız(altı kollu) yer almaktadır. Her ikisinin de dirsek kısmında, bitkisel zemin üzerinde yazı yer alır. Madalyon ve hilallerin çevresi ise, yukarıdan aşağıya doğru akan rumi-hatai uslupta kıvrık dallarla doldurulmuştur.

4.süsleme pogramını oluşturan grup, gövdenin dikey yada kıvrılan bordürlerle süslendiği gruptur. Bunlarda da dirsekte yatay bordür halinde yazı, bilek ve dirsek arasında bordürler halinde rumi ya da rumi hatai kıvrık dallar, bilekte bu kompozizyonu sınırlayan, yatay yazı ya da bitkisel motifli bordürler yer alır(Resim.68/70, Çizim.37/38). El üzerine bilekteki yazı bordürünü taçlandıran bir tepelik ve bu tepeliğin çevresinde geniş bir boşluk oluşturacak şekilde yerleştirilmiş köşebent vardır(Resim.68,70,Çizim.37). Bazılarında ise çerçeve içine alınmış rumi-hatai çiçeklerden oluşan kademeli kompozisyon yer almaktadır(Resim.60,71, Çizim.38). 16.yüzyıl ve 17.yüzyıl başına tarihlenen bu

örnekler, özellikle 16.yüzyıl ortasından itibaren gelişen klasik Osmanlı süsleme sanatının takipçisi olmayan ve eski motifleri kompozisyon düzeninde yaşatan eser grubudur. Diğer bölümlerde de değinildiği gibi, kolçaklarda 16.yüzyıl sonlarından itibaren fonsiyonlarını yitirmeye başlamışlardır.

Dizçeklerde, asıl süsleme uygulanan alanlar diz taslarıdır. Ancak süslemelerin baldır plakalarında da devam ettiği örnekler vardır.

Diz taslarını süsleme programlarının uygulanması açısından bir gruplamaya tabi tutarsak, 1.grup; tüm yüzeyin belli bir motif ile dolgulandığı örnekler, ki bunlar sonsuza uzayabilecek kompozisyonlardır(Resim.74/77,90). 2.grup; Diz tasının merkezinden başlayıp, yayılan ve tas çevresinde bir çerçeve ile sınırlanan kompozisyolardır(Resim.81,84/89, 91,94,97). Bunlarda da kompozisyon kesilmediği takdirde sonsuza devam edebilmektedir. 3.grup, Madalyonlu düzenlemelerdir. Bunlarda çeşitli şekillerdeki madalyonlar, bazen tepeliklerle, bazen düğümlerle sonuçlanmaktadır. Madalyonun içi yazı yada bitkisel motiflerle doldurulmuş, tasın çevresi ise bir bordürle çevrelenmiştir(Resim.79/80, 82,93,96,98,100).

1.grupta genellikle süslemeleri geometrik esaslara dayanan örnekler yer alır. Bunları kendi içlerinde gruplayacak olursak,

1.Geometrik düzenlemeler: Tüm tas üzerinin zik-zak, balık sırtı, uçları sivri haç kolları arasında oluşan sekiz kollu yıldızlarla tüm yüzeyin dolgulaması(Resim.74/76).

2.Geometrik + Bitkisel düzelemeler:Yüzeyin zencireklerle veya düz çizgilerle baklavalar biçiminde bölünmesi sonucu oluşan birimlerin içlerinin bitkisel kompozisyonlarla doldurulması(Resim.90).

3.Bitkisel düzenlemeler: Aynı motifi bir eksen üzeride kaydırarak oluşturulan süsleme(Resim.77)

4.Yazı + Bitkisel düzenleme: Sonsuza giden kıvrık dallı zemin üzerinde, tüm yüzeyin yazı ile kaplanması (Resim.83, Çizim.42).

1. Grubu oluşturan eserler 15.yüzyıl ile 16.yüzyıl başına tarihlenmektedirler.

2.Grupta yer alan dizçeklerde kompozisyon diz tasının merkezinden başlayarak yayılır. Bu grupta detaylara bakılmadığı sürece, genel bir simetri hakimiyeti söz konusudur. Simetrinin küçük detaylarda bozulması, eserin biçiminden dolayı, bezeme yüzeyinden kaynaklanmaktadır.

Genellikle 15.yüzyıl sonu ile 16.yüzyıl ilk yarısına tarihli olan 2.grubun alt grupları ise söyledir;

1. Merkezden başlayıp yayılan, yivler yada bordürler şeklindeki düzenlemeler: Bunlar genellikle Çark-ı Felek düzeninde yayılan bezemelerdir(Resim.84,89,91). Bazılarında çark-ı felek kollarının içleri bordürler şeklinde bitkisel motiflerle de süslenmiştir(Resim.89).

2.Merkeze yerleştirilen genellikle dört yapraklı rozet çiçekten çıkarak, kademeli olarak tüm yüzeye yayılan kompozisyonlar(Resim.85/88,92,94,97 ve Çizim.44/47).

3.grubu ise çoğunlukla örnekleri 16.yüzyıla tarihli olan ve merkeze yerleştirilen bir madalyon yada şemse etrafında süsleme programının geliştiği örekler vardır. Bu grubun alt grupları ise şöyledir;

1. Tasın ortasına dilimli bir madalyon yerleştirilip, içinin yazı ile doldurulduğu örnekler; Bunlarda yazıların zenminleri sonsuza giden kıvrık dallarla doldurulmuştur(Resim.78/80,82, 95/96 ve Çizim.39/41,43,48/49). Madalyonların çevreleri bazen kıvrık dallarla doldurulmuş, bazende boş bırakılmıştır. Çevresi süslenmeyen madalyonların palmet, yada düğüm şeklinde tepelikleri vardır(Çizim.48/49). Madalyon çevreleri, madalyonun uçlarından çıkan motiflerle doldurulmuştur(Çizim. 40,43). 2.grubu iç içe yerleştirilmiş dörtgenler oluşturur. Bu düzenlemeler de madalyonlu düzenlemeleri hatırlatmakla birlikte, kompozisyon geometrik bir düzen etrafında gelişmiştir(Resim.93,98).

Diz taslarında kompozisyon düzeni ne olursa olsun, süslemeyi düz yada bezemeli bir çerçeve mutlaka sınırlamaktadır. Bordürlerde düğümlü geometrik bordürler ile rumi-hatai motiflerden oluşan akıcı kıvrık dallar sık olarak kullanılmıştır(Çizim.41,48 ve Resim.87/88,100).

Baldır plakalarında ise genellikle iki tip süsleme programı karşımıza çıkar.

1.Plaka üzerinde, çerçeve içine alınmış düzenlemenin, sürekli yada atlamalı olarak diğer plakalarda tekrarlanması(Resim.,74 76,96 ve Çizim.49).

2.Başlangıç plakasında başlayan motifin sonsuza doğru sürekli devam etmesi. Bu düzenleme, her bir plaka sırasında atlamalı olarak da devam edebilir (Resim.80,84,89,95,97).

3. Plakalardaki düzelemenin, bir yada birden fazla plaka üzerinde tamamlanarak sürekli dekrarlanması (Resim.98).

Kalkanlarda süsleme programı, biçimlerine uygun olarak, göbek ve etek kısmında gelişmiştir. Süslemeler daire formundaki kalkanın, üzerindeki kademelenmeye de bağlıdır.

Göbekler genellikle, merkeze bakar şekilde, göbek çevresini dolanan bir bordür -yazı, palmet dizisi, zencirek gibi- ile ortada kalan kısma yerleştirilmiş, çin bulutu-rozet çiçek alternatifi, salbekli şemse-selvi alternatifi yada tabanı kenar bordürüne oturmuş salbekli yarım şemse-şemse alternatifi şeklindedir(Resim.101/109,111). Bu düzenlemeler kompozisyonu yüzeye en uygun şekilde yerleştirilmek için oluşturulmuştur. Bu kompozisyon düzeni karşılaştırma bölümünde de değinildiği gibi yuvalak yüzeylerin doldurulmasında Osmanlı çini ve diğer maden eserlerinde de görülmektedir. Bazı örneklerde göbeğin bezenmediği de görülür(Resim.110).

Tek kademeli olan eteklerde de alternatif bezemeler dikkati çeker. Bu bezemeler yazı-bitkisel kompozisyon alternatifi (Resim.103,105), iki ayrı bitkisel düzenleme alternatifi(Resim.102,104,108/109), geometrik kartuşlar ve çin bulutu alternatifi(Resim.107) olarak karşımıza çıkar.

Bazı örneklerde etek kısmı göbeğe doğru uzanan yivlerle bezenmiştir(Resim.101,110). Etek kısmı iki kademeli olanlarda ise, uç kısmı; birbirine kıvrık hatlarla bağlı palmet bordürü, orta kısmı; salbekli yarım şemseler yada etek ve göbekte tekrarlanan selvi ve şemse alternatifi ile süslenmiştir(Resim.106,111). Selvilerin uçları kompozisyonu yuvarlaklığını sağlamak üzere daima merkeze dönük olarak yerleştirilmiştir(Resim.109,111). İstisnasız olarak diğer naturalist motiflerin de(Lale, sümbül, karanfil) merkezi işeret edecek şekilde dizilmiş olmaları ve göbeği çevresini Kur'anı kerimden alınmış bir ayetin -Ayet el Kûrsi- yazılı olması kalkanlar üzerindeki kompozisyonların sembolik bir manası da olabileceğini düşündürmektedir(Çizim.52,54/55). Osmanlı kalkanları süsleme programları ve kompozisyonlar açısınan da, doğu ve İslam kalkanlarından farklıdır (Resim.136,140).

At alın zırhlarında süsleme yüzeyleri, genellikle atın alın kısmını örten ana gövdededir. Ana gövdede olan süsleme programları birkaç şekilde karşımıza çıkar. Bu program alınlığın biçimine bağlı olarak gelişmiştir. Süslemeler, alın ortasında, burun yolu üzerinde yada ortadan sınırlanmış burun çizgisinin iki yanında gelişir.

Genellikle alnın ortasında, kartuş yada madalyon içerisinde yazı ve ona bağımlı olarak gelişen bir süsleme kompozisyonu hakimdir(Resim112/116,120,122/123,125).

At alın zırhlarını süsleme programları açısından

sınıfladığımızda, 1.grup 16.yüzyıla ait demir at alın zırhları oluşturur. 16.yüzyılın ilk yarısına tarihli ve Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleymanın adını taşıyan örneklerde, kitabe kartuşlarının altında ve üstünde birer yarım şemse yer alır(Resim.112/113). Yatay ve iki satırlık kitabe, yanlara birer dilimli madalyor ile bağlıdır. Benzer dilimli madalyon veya şemseler, burun üzerinde de aşağıya doğru devam eder. Göz hizasının altında kalan, burnun iki yanında da birbirine bağlı yarım ve tam madalyonlar yer almaktadır. Madalyonların içleri ve tüm zemin rumi yaprak ve palmetli kıvrık dallarla süslenmiştir. III.Murad adına yapılmış olan at alın zırhında da kitabe iki satır halinde, alın ortasında yer alır(Resim.123,Çizim.66). Kitabe dilimli bir çerçeve ile sınırlanmıştır. Her üç at alın zırhında da Sultanların adları ve onlara övgü içeren ibareler vardır.

2. grubu, burun üzerinde dikey gelişen yüzey bezemesi olan örnekler oluşturur(Resim.121,Çizim.63/64).Bunlarda petek şeklinde bölünmüş olan burun üzerinde, her bir bölümün içine birer rozet çiçek yerleştirilmiştir. Burnun iki yanında ise rozet çiçekler ve onlara bağlı yaprak motifleri kopma olarak dizilmiştir.Bunlarda alın kısmına yerleştirilen, alt kısmı iç bükey dairevi form, burun üzerinden gelen bezemeyi sınırlar. Palmet şeklindeki sorguç yuvasını iki yandan gelen naturalist çiçekler çevreler. Daire formunun etrafında ise rumi yapraklı şemseler ve burun kenarında görülen kopma çiçekler yer alır.

Bu kompozisyon 3.grubu oluşturan örneklerin alın kısmında da benzer şekilde gelişir.

3.grupta burun kısmının bir yiv ile ortadan iki bölüme ayrıldığı at alın zırhları vardır. Bu örnekler ince ve uzun hatları ile 16.yüzyılın 2.yarısından itibaren gelişmişlerdir. 3.grubun ilk alt grubunu, burudan gelen yivin alın ortasında eşkenar dörtgen şeklinde sonuçlanması ile oluşan örnekler meydana getirir(Resim.114/115,Çizim.56/57). Bu örneklerde burnun iki yanında rumi-palmet kıvrık dal bordürleri, alın ortasındaki dörtgen bölümde, genellikle fetih ve gaza ile yazı ve ayetler yeralır. Yazılar geometrik yada bitkisel motifli bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Dörtgenlerin üst kısımlarına yerleştirilen palmet formu içindeki tüylük(sorguç yuvası), tüylüğün iki yanında rumilerden oluşmuş birer şemse, şemselerin yanlarında bir rozet çiçeğe bağlı iki yaprak bulunur. 3.grubun ikinci alt grubunu, alın ortasındaki dörtgen formun iki alt kenarının devam ederek daireye tamamlanması sonucu oluşan düzenlemelere sahip olan örnekler oluşturur(Resim.116/117,Çizim.58/59). Bu örneklerde burnu iki yanında rumi kıvrık dal bordürü ve rumi yapraklardan oluşan salbekli şemselerin uzunlamasına dizilmesi ile meydana gelen kompozisyon vardır. Dörtgenler çerçeve ile sınırlanmıştır. Birinin içinde rumi kıvrık dal kompozisyonu, diğerinde yazı vardır. Daire çevresini tekli zencirek bordürü dolanır. Dörtgenin üst köşesinde, birinci

grupta olduğu gibi tüylük bulunur. Ancak birinde, tüylük, fetih suresi (nasrun min Allah ve Fethun Karib) yazılı bir madalyon üzerine perçinlenmiştir. Tüylüklerin iki yanından çıkan naturalist çiçek dalları, dairenin şekline uygun olarak içe doğru kıvrılıp, tüylük kısmını taçlandırmaktadır. Dairenin dışında kalan kısımlara bağımsız küçük motifler (rozet çiçek, şemse, saadet düğümü) yerleştirilmiştir.
3.grubun üçüncü alt grubunu alın ortasının dairevi bir form ile çevrelendiği örnekler oluşturur(Resim.118/120, Çizim.60/62). Bunlarda dörtgen bölüm ortadan kalkmıştır. Bu grubun geçiş örneği Resim 118'dir. Bu örnekte dairenin ortasına doğru gelen yiv, kıvrılarak iki yana ayrılmış, ortada adeta top gövdeli bir ağaç motifi meydana getirmiştir. Bunun iki yanına ise birer rozet çiçek yerleştirilmiştir. Bu grubun örneklerinde biri çin bulutu ve naturalist çiçek dalları(Resim.118), İkincisi rumi yapraklardan oluşan, yarım ve tam, madalyon ve şemselerle, üçüncüsü ise naturalist çiçekler ve yazı ağırlıklı olmak üzere süslenmiştir. Hepsinin kompozisyon düzenlerinde alın ortasındaki dairevi forma doğru bir vurgulama söz konusudur.

4.grubu Alnın ortasına bir 'T' formu yerleştirilmiş olan örnekler oluşturur(Resim.122,124/125). 'T'nin alt kolu burun ucuna kadar uzanır. Kompozisyonlar bu formun çevresinde gelişmiştir. Bunlarda göz hizasında başlayan yivler burun ucuna kadar devam ederek, burun kısmında bir kademelenme oluşturur. 'T'nin yatay olan kısa kolu biraz geniş tutularak,

yazı yazmak için değerlendirilmiştir. Örneklerden birinde tüylük var, digerlerinde yoktur. Üzerlerinde uygulanan dekorasyon yine 'T'nin üst çizgisini vurgulamaktadır. bu kısım birinde boş(Resim.124), birinde Fetih suresi yazılı(Resim.122), diğerinde eserin sahibinin ismi yazılı (Resim.125) olarak düzenlemiştir. Özellikle Fetih suresi yazılı olan tamamen bir tören silahı niteliğindedir ve üzeri naturalist çiçeklerle süslenmiştir. İkinci örnekte uygulanan kompozisyon düzeni -'T'nin iki yanından çıkan lale ve üst kısımda hilal ve yıldız- sembolik bir anlatıma işaret ediyor gibidir.(112)

At alın zırhlarında süsleme ve kompozisyon açısından 5. ve son grubu 17.yüzyıl örneklerinde buluyoruz. Bunlar da ince-uzun ana gövdenin ortasında tek bir motiften oluşan örneklerdir(Resim.128/129). Alınlığı, bir zülfikar yada uzun bir sapın ucundaki haşşaş çiçeği(?) süslemektedir.

Osmanlı at alın zırhları biçimleri açısından, çevre Türk İslam kültürlerine ait at alın zırhları ile benzerlik göstermesine karşılık, süsleme programları açısından benzememekte ve kendilerine özgü özellik sergilemektedirler.

Plakalardan oluşan at vücut zırhlarında, süsleme programları bu plakalar üzerinde uygulanmıştır. Her bir

---

112 'T' hayat ağacı,iki yanda onu koruyan birer lale -bunlar usluplaşmış ejder başı olabilir-,yukarıda gökyüzünü temsilen hilal ve yıldız -bunlarda Türklerin bayrak sembolüdür-. Ayrıca alın ortasındaki yıldız ya da madalyon düzenlemesi de sembolik olabilecek bir unsurdur. Çünki Türklerde, alnında benek bulunan atın makbul olması inancı ile bağlantılı olarak, atın alnında mevcut olan beneğin zırhı üzerinde de belirtilmesi söz konusu olabilir.

plakanın üzeri genellikle bir çerçeve içine alınmıştır. Süslemeler, her plakada aynı yada atlamalı olarak tekrarlanmıştır(Çizim.67/70). Küçük plakalarda(dikdörtgen) bir saptan çıkan ve uzunlamasına devam eden bir çiçek dalı ve rozet çiçek-geometrik motif alternatifi veya her plakada ortadaki bir rozet yada saptan çıkıp, levhanın üç kenarını dolanan bitkisel motifler görülür. Küçük plaka sıraları arasına belli bir düzenle yerleştirilen büyük plakalar(kare) üzeride madalyon yada rözetler yer alır. Rozetlerin köşelerinde kalan boşluklara, yüzeyi değerlendirmek üzere,bir sap üzerinde yer alan ve madalyonlara doğru dolanan çiçekler yerleştirilmiştir.

4.Süsleme Teknikleri ve Malzemeleri

Osmanlı koruyucu silahlarında uygulanan süsleme teknikleri ve süsleme malzemesi-tombaklama dışında-, daha önce maden eserlerin karşılaştırılması ile ilgili bölümde de değinildiği gibi 12.yüzyıldan beri Türk ve İslam dünyasında kullanılan tekniklerdir. Ancak yüzyıllara ve çeşitli kültür çevrelerine göre, tekniklerin uygulanmasında küçük farklılıklar dikkati çekmektedir.

Osmanlı koruyucu silahlarında kazıma tekniğinin "çalma usulu" genellikle uygulanan bir yöntemdir. Kazınarak belirlenen motif konturlarının dış zemini, genellikle motif konturlarını takip eden hatlarla, kumlanmıştır. Motif ile zemin arasında kontras oluşturmak üzere uygulanan bu teknik

tüm ortadoğu bölgesinde ortak bir özelliktir(Resim.132,137). Ancak Timurlu eserlerinde, zeminde çift yönlü çapraz taramalarla, kontrasın sağlandığı örnekler vardır. Zeminin çapraz taranarak pürüzlendirilmesi Osmanlı kuruyucu silahlarında, 16.yüzyıl ortalarına tarihlenen, bir kaç örnekte görülmektedir(K.N.:116). Sadece kazıma ve kumlama tekniğinin uygulandığı örneklerin üzeri genellikle yaldızlanmış veya tombaklanmıştır. 16.yüzyıl ortalarına kadar kumlama tekniği sadece zemin kumlamasında kullanılırken, Bu dönemden itibaren motif içinde de kullanılmıştır. Özellikle tombak eserlerde dikkati çeken bu husus, yazılarda değil, motiflerin içlerini doldurmada kullanılmıştır(Resim.18/19, 23,105/106). Bunda amaç altın görünümündeki yüzeyi fazla matlaştırmamak ve bu arada yazıları vugulamak olmalıdır. Kakma tekniğinde ise kakma yapılacak zemin genellikle çaprak paralel çizgiler halinde taranmış, bazende kumlanmıştır. Çok ince varak halindeki metal hafif darbelerle bu pürüzlü yüzey üzerine yedirilmiştir. Bu da ortak bir tekniktir ancak, bazı Timurlu ve Akkoyunlu eserlerinde zeminin çift yönlü olarak çapraz tarandığını veya zemine hiç dokunulmadan, derin açılmış kontur yivlerinin kenarlarındaki metal artıklarının kakılan levha üzerine kapatıldığını görmekteyiz. Bu örneklerde kakma yapılan yüzey zeminden hafif dışa taşkın görünmektedir. Bu teknik katalogdaki eserler üzeride görülmemiştir.Özellikle 14.yüzyıl ortasından 16.yüzyıl başına kadar olan örneklerde rastladığımız bir tel kakma şekli

vardır ki, bu da gerek, Şirvanşah gerekse Akkoyunlu eserlerinde karşımıza çıkan bir usuldür. Enli, bodür çizgilerinin ya da madalyon konturlarının varak kakma yerine ince kıvrımlar yapan ve yazı taklidi bir görünüş arz eden tel kakma tekniğidir. Bu teknikte, diğer tekniklerde olduğu gibi zemin yine verev paralel çizgiler halinde taranmış ve teller çekiçlenerek bu pürüzler arasına yedirilmiştir(Resim.1,6, 45/47, 49,54/57,63, 66,74/77,82,87/88-Karşılaştırma, Resim.131,133). Kakma malzemesi olarak 15.yüzyıl sonuna kadar, altın, gümüş, bakır kullanılmıştır(K.N.:49/51,62, 85/88). Bu teknikler Türk ve İslam Maden Sanatında daha önce kullanılan tekniklerdir.

16.yüzyılda altın ve gümüş kakmalar devam ederken, bakır ortadan kalkmıştır. 16.yüzyılın ortalarına kadar azalarak kullanılmaya devam eden altın ve gümüş kakma, yüzyılın ortalarından itibaren yerini yaldız/sıvama ve tombaklama tekniklerine bırakmıştır. Altın ve gümüş yaldızlama olarak karşımıza çıkan teknik demir eserlere uygulanmıştır. Bu uygulama motif içinin sıvanarak yaldızlanması(K.N.:11) veya tüm eser yüzeyinin yaldızlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tüm yüzey yaldızlamasında yaldız çok ince tabaka halinde sürüldüğü için, kolay aşınmıştır ve bu nedenle tam yaldızlı bir eser günümüze gelememiştir. Ancak, üzerinde gümüş yada altın yaldız izleri olan örnekler vardır (K.N.:1,13,26,35,37,43,55, 83,105,109,127,128,140,147/150). Demir koruyucu silahların

altınla yaldızlanması I.bölümde de belirtildiği gibi erken tarihlerden itibaren Türklerde kullanılan bir tekniktir. 16.yüzyıl ortalarına doğru Osmanlı koruyucu silahlarında görülen yeni bir teknik ise 'tombaklama'dır. Bir çeşit altın yaldızlama usulü olan, ancak diğer yaldızlama tekniklerinden çok daha dayanıklı olan, bu teknik, tören malzemesi olarak kullanılan bakır eserlerin tamamı üzerinde görülmektedir.

Osmanlı koruyucu silahlarında, kabartma tekniği de yoğun olarak uygulanmıştır. Bu teknik yivlerle yüzeyin dekorlanması şeklinde karşımıza çıktığı gibi, bazı gruplarda esere form kazandırmak maksadı ile de uygulanmıştır. Kabartma tekniği süslemelere, zaman zaman bezeme yüzeyleri de oluşturmuştur. Katlogdaki eserlerde sık sık karşımıza çıkan bu yöntem, içten ya da dıştan çekiçleme yöntemi ile uygulanmıştır.

Osmanlı koruyucu silahlarında süsleme tekniği olarak kullanılan diğer bir usul de ajur tekniğidir. Bu teknik, az da olsa 16. yüzyıl ortalarına kadar, demir koruyucu silahlarda görülür. Aynı cins madenden ajur tekniği ile kesilmiş motifler bordür yada madalyon şeklinde eserin üzerine perçinlenmek sureti ile uygulanmıştır(Resim.4,5,9, 38,67). 16.yüzyılın ikinci yarısından 17.yüzyıl ilk yarısına kadar ise bakır(tombak) eserlerde, eserin doğrudan üzerine uygulanmıştır(Resim.104,108/109,131). Silahtan çok bir gösteri malzemesi olan bu örneklerde, eserin içi renkli kumaş kaplanarak, çok renkli bir görüntü ortaya koyulmuştur.

V.OSMANLI KORUYUCU SİLAHLARININ ÇEVRE KÜLTÜRLERE AİT KORUYUCU SİLAHLAR İLE KARŞILAŞTIRILMASI

1.Avrupa Koruyucu Silahlarıyla

Avrupa koruyucu silahları genel görünüşleri itibarı ile Osmanlı yada Türk-İslam koruyucu silahları ile karşılaştırılmayacak şekilde birbirinden farklıdır. Bir tarafta zincir örme tekniği ile adeta dokuma gibi vücuda giydirilen zırhlar, diğer tarafta ise sadece dövme tekniği ile vücudun anatomisine uygun şekilde işlenmiş levhaların birbirine eklenmesi ile vücutları hapseden zırhlar vardır. Kuşkusuz her iki grubunda kendilerine göre bir takım avantajları olabilir. Osmanlı zırhlarında genelde vücudun can alıcı bölümleri levhalarla takviye edilip korunurken, Avrupa zırhlarında levhalar vücudu tepeden tırnağa bir kılıf gibi kaplamaktadır. Bu durum hayvan zırhları için de geçerlidir. Oysa Osmanlı zırhlarında kullanılan zincir örgü bir yandan eklem yerlerinin rahat hareket etmesini sağlıyor, diğer yandan vücuda nefes aldırıyor, ayrıca sağlam ve sıkı zincir örgüsü ile metal levhanın gördüğü işlevi görüyor ve hafifliği ile de çevik ve rahat hareket kabiliyeti sağlıyordu. Burada üzerinde durulmak istenilen husus biçimsel açıdan birbirine tamamen zıt iki grubu karşılaştırmaktan ziyade, tarihin akışı içerisinde birbirlerinden etkilenmeleri olacaktır. Osmanlı cebehanesine savaş ganimeti olarak getirilmiş ve üzerine cebehane damgası(Kayı boyu işareti) vurularak saklanmış bir çok Avrupa silahı olmasına rağmen,

18.yüzyıla kadar Osmanlılar Avrupa zırhlarından etkilenmemişlerdir. Cebehaneye getirilen bu silahlar arasında koruyucu silah olarak en büyük yekunu miğferler oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak bu gün Türkiye'de dünya çapında hatırı sayılabilecek önemli bir Avrupa miğfer koleksiyonu oluşmuştur. Miğferlerin çokluğuna karşılık vücut zırhlarının hiç denecek kadar az olması ise vucut zırhlarını ganimet olarak pek benimsemedikleri düşüncesi akla gelmektedir. Buna karşılık doğu hazinelerinden gelen vücut zırhlarının sayısı çok fazladır. Sonuç olarak Osmanlılar zırh formlarında belkide kendilerine özgü özelliği yakaladığı için geleneklerini bozmamış ve sürekli ilişki halinde olmasına rağmen biçimleri ve yapım teknikleri açısından onlardan etkilenmemişlerdir.

Osmanlı zırhları Avrupa zırhlarından etkilenmez iken, bazı Avrupa devletlerinin zırhlarında Osmanlı veya Türk etkilerini bulmak mümkündür. Bu etkilenme öncelikle Macarlar, Ruslar, Almanlar ve İtalyanlar'da daha dikkat çekicidir.

Macarların Türk zırhlarından etkilenmesi onların Osmanlı döneminde Türklere olan yakınlıklarının yanı sıra, çok daha erken tarihlerde Batı Hun İmparatorluğunun toprakları üzerinde hüküm sürmüş olmasından kaynaklanmaktadır. I.bölümde anlatıldığı üzere zincir örme zırh geleneği Türkler' de Hunlar'dan bu yana devam eden bir gelenektir. Özellikle Macaristan'da bulunan Peçeneklere ait(M.S.9.yüzyıl) Nagyzentmiklos hazinesindeki 2.numaralı sürahi üzerinde

izlenilen zırhlı süvari tasviri, örme zırh ve peçelikli miğfer geleneğinin izlerini taşımaktadır. Osmanlı döneminde ise geçmişten gelen sıcak ilişkilerin de etkisi ile Macar sanatı ve kültürü Osmanlı geleneklerinden yoğun olarak etkilenmiştir. Halen Askeri Müze'de bulunan 16.yüzyıl ortalarına tarihlenen Macar zırh gömleği(Env.16526) ile miğferi(Env.5575) Türk etkisi ile yapılmış Macar koruyucu silahlarının çarpıcı iki örneğidir. Zırh gömlek; tamamen zincir örme olarak işlenmiş, yarım kollu, önden göğüse kadar açık ve yarım kolludur. Zincir örme tekniğinde Osmanlılarda da uygulanan perçinli halkalar kullanılmış, her bir halka etrafındaki dört halkadan da geçirilmiştir. Ancak zincir telleri Osmanlı zırhlarındakine göre daha ince çekilmiş ve halkaları daha küçüktür(yaklaşık çapları 0,6mm.dir.). Miğfer ise siperlikli Türk tipi miğferdir. Osmanlı miğferlerinde olduğu gibi etek, gövde, yalma ve tepelikten oluşan miğferin gövdesi dikey yivlidir ve üzerine Türk tezyinatı etkisi olarak bakırdan yapılmış altı kollu yıldızlar perçinlenmiştir.

Ruslar da Türklerin zincir örme zırh geleneğinden etkilenmişlerdir. Macarlarda olduğu gibi sıcak ve sempatik ilişkiler olmasa bile Ruslar da sürekli Türklerle yakın ve iç içe yaşamış bir topluluktur. I.bölümde anlatıldığı gibi kuzey Karadeniz, Altaylar ve Kafkasya bölgelerindeki Türk buluntuları zincir örme zırhın eski bir gelenek olduğunu göstermektedir. Osmanlı dönemin de de kısmen Türk'lerin

kontrolu altında olan bu bölgede zırh üretimi devam etmektedir (113). Bu bölgelere çok yakın yaşayan Rusların Türk zırhlarından da etkilenmesi kaçınılmazdır. Yine Askeri Müze'de bulunan bir miğfer(Env.13270) ve bir zırh gömlek(Env.16402) bu etkileşimi açıkça ortaya koymaktadır. Üzerlerinde kayı damgası da bulunan eserlerin Osmanlı cebehanesine ganimet olarak girdiği anlaşılmaktadır. 17.yüzyıla tarihlenen miğfer Osmanlı siperlikli miğferleri formundadır. Ancak tepeliği 16.yüzyıl öncesi peçelikli miğferlerinde olduğu gibi oldukça yüksek ve sivri bir çubuk şeklinde bitmektedir.Türk başlıklarındaki bu şekilde sivri tepelik bir rütbe sembolü olarak "yiğitlik ve alplik" ile bağlantılı olduğunu, başın göğe ermesini temsil ettiğini ve bu unsurun İslamiyetten önceki dönemlerde de var olduğunu daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Ancak bu sivri tepelikler 16.yüzyıl ortalarından itibaren terkedilmiş, rütbe alameti olarak sorguç yuvaları kullanılmaya başlanmıştı. Oysa bu Rus miğferi 17.yüzyıla aittir. Türk etkisinde yapılmış Rus koruyucu silahlarına ikinci örnek ise bir zırh gömlektir (Resim.144) Önden açık ve yarım kollu olan gömleğin göğüs ve sırt kısmı yaklaşık 1,5x4cm. boyutlarında plaka sıraları ile

---

113 Evliya Çelebi,**a.g.e.**, C.4,s.1210,C.5,s.1619, C.6,s.1923,C.7,s.475,C.10,s.471 ve D.Alexander,"Two Aspects of Islamic Arms and Armour", **Metrapolitan Museum Journal**,18(1984), s.97/109

takviye edilmiştir. Eser 17.yüzyıla ait olmasına rağmen plaka boyutları Osmanlılarda 16.yüzyıl öncesinde kullanılan boyutlarda ve sıklıktadır. Plakalar Osmanlılardan farklı olarak üstteki plaka alttakinin üzerine bindirilerek sıralanmıştır. Ayrıca koltuk altlarına gelen plakalar tek bir levhadan oluşmaktadır. Zincir örmeler, Osmanlılarda görüldüğü gibi bir sıra perçinli ve bir sıra perçinsiz halkalardan oluşmaktadır. Ancak farklı olarak teller daha ince ve halkalar daha küçüktür (yaklaşık çap:0,7mm dir.).

Özellikle Türk miğferlerinden etkilenen diğer bir grupta Alman miğferleridir. Alman miğferlerinin Türk miğferlerinden etkilenmesi 16.yüzyıl ortalarından itibaren başlar. Bu etkileşim Macar ve Rus etkileşiminden daha farklı olarak, formları açısından çağdaşı olan Osmanlı miğferlerinden etkilenmişlerdir. Ayrıca bu etkileşim tezyinatlarında da farkedilmektedir. Literatüre "Türk Tipi Miğfer" olarak geçen bu miğferlerin bir kaç örneği Askeri Müze'de de mevcuttur. Üzerlerindeki Kayı damgası, bunların(Env.12135,12275) da Osmanlı cebehanesine ganimet olarak girdiklerini göstermektedir. Bu miğferler 16.yüzyıl ortalarından itibaren gövrülen, dikey yivli, konik küllahlı ve beyzi tepeliklidir. Yivlerin içleri ise aşağıdan yukarıya devam eden kazıma tekniğinde bitkisel motiflerden oluşan su-yolu bordürleri ile süslenmiştir. Süslemeler sadece Osmanlı süslemelerine benzetilmek üzere taklit edilmiştir. Bu nedenle Osmanlı motif repertuarına uymamaktadır. Osmanlı

miğferlerinden etkilenilerek yapılmış miğferlere son örnek olarak, yine 16. yüzyıla tarihlenen ve Askeri Müze'de bulunan İtalyan miğferini(Env.12794) vermek yerinde olacaktır. Bu da Alman miğferlerinde olduğu gibi sivri küllahlı ve siperlikli Osmanlı miğferlerinden etkilenmiştir.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür, ancak amacımız Osmanlı koruyucu silahlarından etkilenen Avrupa koruyucu silahlarını tek tek anlatmaktan ziyade, belli bir dönemde Avrupa koruyucu silahlarının Osmanlı koruyucu silahlarından etkilendiğini vurgulamaktır. Etkilenilen dönem 16. ve 17. yüzyıldır. Bu yüzyıllar ise Osmanlı İmparatorluğunun en geniş sınırlarına ulaştığı ve üç kıtada hüküm sürdüğü dönemdir. Bu nedenle güçsüzün, sağlam ve güçlü bir kültürden etkilenmesi doğal bir sonuçtur. Nitekim bu durum 18.yüzyılın sonlarında tersine dönmüştür. Özellikle askeri güç açısından zayıflamış olan Osmanlı İmparatorluğunda devlet eliyle başlatılan batılılaşma çalışmaları sonucu, orduda bazı ıslahatlar yapılmış ve buna bağlı olarak da askeri kıyafetlerde de batı etkileri görülmeye başlamıştır. Ancak adı geçen bu dönemde silah teknolojisinin gelişimine bağlı olarak koruyucu silahlar önemini yitirmiştir. Bu dönemde sadece Avrupa tarzı çelik başlıklar, ön ve arkada birer levhadan oluşan çelik göğüslükler kullanılmıştır. Fabrika üretimi olan bu örnekler ise üzerlerinde her hangibir el sanatı ve süsleme ürünü olmadığı için kataloğa dahil edilmemiştir.

2. Şirvanşahlar, Akkoyunlar, Timurlar, Memluklar ve Safevi Koruyucu Silahlarıyla

Osmanlı ile çağdaş olan Şirvan Şahlar(1155-1551), Akkoyunlular(1378-1508), Timurlular(1370-1506), Memluklular(1250-1517) ve Safaviler(1501-1786) önemli Türk ve İslam devletleridir.

Karşılaştırmada özellikle bu doğu devletlerinin seçilmesinin ana nedeni Osmanlı ile çağdaş oluşları, Halklarının ya da yönetimlerinin büyük bir kısmının Türklerden oluşması, Osmanlı devleti ile sıkı ilişkiler içinde olmaları, sanatta yüksek seviyeye erişmiş olmaları gibi nedenlerdir. Ancak asıl neden özellikle koruyucu silahlarının yapım malzemesi, biçimleri ve tezyinatları açısından birbirinden ayırd etmekte güçlük çekilecek kadar ortak özellikler yansıtmasıdır.

Yukarıda anılan bu devletlere ait en güzel koruyucu silah örnekleri Askeri Müze'de bulunmaktadır. Bunlar ganimet olarak Osmanlı cebehanesine girmiş silahlardır. Dolayısı ile üzerlerinde kendi milliyetlerini belirleyici damgalardan başka Osmanlı devleti kayı damgası veya bir Osmanlı paşasının mührünü de bulmak mümkündür. Üzerinde bir Osmanlı paşasının yada beyinin adını bulduğumuz her silahın Osmanlı silahı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunların bir kısmı kazanılmış bir zaferden sonra savaş ganimeti olarak el koyulan, karşı tarafın silah arsenalinden alınarak, ordu komutanı tarafından şavaşta başarı gösteren kişilere zafer müjdesi olarak dağıtılan hediyelerdir. Böyle olunca silahın

yeni sahibinin, silah üzerine kendi mührünü basması da en tabi hakkıdır. Bu nedenle son derece girift ilişkiler içerisinde olan ve geçmişleri aynı temellere dayanan bu kültür çevrelerine ait silahları ayırd etmek için çok daha ince detaylara bakmak gerekecektir. Bu karşılaştırmada daha kesin deliller ortaya koyabilmek için, yukarıda adı geçen devletlerin Osmanlı cebehanesine girmiş silahlarından emir ve sultanlara ait olup kitabeli olanlar tercih edilmiştir.

Şirvan Şahlar 1155-1551 yılları arasında Hazar denizinin batısında Kuzey Azerbaycan, Ermenistan ve Dağistan bölgelerinde hakimiyet kurmuşlardır. Başkentleri önceleri Şamahi 1382'den sonra ise Derbent olmuştur. Irak Selçukluları, İldenizliler, Harezmşahlar, Moğollar, İlhanlılar, Celayirliler, Timurlular, Kara Koyunlular, Ak Koyunlular, Safeviler ve Osmanlılara tabi olmuşlardır. Bazı araştırmacılar Şirvan Şahlara ait koruyucu silahların Osmanlı cebehanesine Yavuz Sultan Selim(1512-1520)'in 1514 de Safevi hükümdarı Şah İsmail'i yenmesinden sonra İstanbul'a getirilen Tebriz arsenalindeki silahlarla birlikte geldiğini ileri sümektedirler(114). O halde bu silahlar Safevi hazinesine 1501 yılında Nahçivan'da yaptıkları savaş sonrası gelmiş olmalıdır.

---

114 Ersin Bilgütay, "Askeri Müze Koruyucu Silah Departmanında Bulunan Ünik malzemeler ve Bunun Düşündürdükleri", **II.Müzecilik Semineri**,İstanbul 1995, s.121

Şirvan Şahlara ait birinci eser Sultan I.Keykubat(1317-1344)'a ait olan zırh gömlektir(Env.21300). Göğüs ve sırt kısmından ince dikdörtgen plakalarla takviye edilmiş, diğer tarafları zincir örme, önden açık, arkadan yırtmaçlı, sivri yakalı ve yarım kolludur. Önde altı, arkada yedi sıra plaka vardır. Plaka boyutları yaklaşık 2x10cm. dir. Zincir halkaları metal perçinlidir. Levhalar üzeri gümüş kakmalarla süslenmiştir. kompozisyonların geniş tutulmuş çerçevlerinde yazı taklidi gibi sarmal kıvrımlar yapan gümüş teller kakılmıştır. Zırh gömleğin arkasındaki plakalarda bazı övgü ibareleri ile birlikte "emir Sultan Keykubat Bahadur" ve zırh ustası "Amgah" adı yazılıdır. Ön tarafta zincir örgü arasına dökülmüş bakır mühürde ise "Zafer Ağlıkon(?)" gibi bir ibare okunmaktadır. Bu muhtemelen eserin daha sonraki sahiplerinden birinin mührüdür. Gömleğin ön kısmında yer alan çift taraflı bağlantı tokaları sarı madenden yapılmıştır ve her iki ucu palmet şeklindedir. Tokalar plakalar üzerine metal perçinlerle rapt edilmiştir. Bu eserin kilit sistemleri dışında diğer özellikleri Osmanlı zırh gömlekleri ile aynı olup, plakalarının inceliği ve plaka sıralarının fazlalığı 14.yüzyıl özelliği yansıtmaktadır(115). Şirvan Şahlara ait ikinci örnek Sultan I.Halil(1418-1464)'e ait Zırh gömlektir. Yine zincir örgü, önden açık, arkadan yırtmaçlı, sivri

---

115 E.Bilgütay,"**a.g.m.**", s.221/224'de bu eseri yayınlamıştır. Araştırmacı aynı makalesinde karşılaştırmada kullanılan ve kitabesi okunmuş diğer eserlerin de kitabelerinin Prof.Dr.Ludvik Kalus tarafından okunarak değerlendirildiğini bildirmektedir.

yakalı, yarım kollu ve ön ve sırtı metal plaka takviyeli bir zırh gömlek söz konusudur. Zincir halkaları metal perçinlidir. Plakalar önde 4 arkada 5'er sıradır. Plakalar bir öncekine göre daha iridir. Üzerleri gümüş kakmalarla yazı ağırlıklı olarak bezenmiştir. Ön plakalarda görülen perçin izleri kilit sisteminin Keykubat'a ait örnekteki gibi olması gerektiğini düşündürmektedir.Ancak mevcut kilit sistemi Osmanlı zırhlarının kilit sistemlerine benzemektedir. Bu nedenle bağlantı sistemlerinin Osmanlıların eline geçtikten sonra yenilendiği düşünülebilinir. Eserin arkasında, orta bölümün sağ tarafında bazı övgü ve hayır duası içeren ibarelerle birlikte "Sultan Halil Allah Bahadur" adı okunmaktadır. Görüldüğü gibi kitabesi dışında yapım ve süsleme malzemesi, biçimsel özellikleri açısından Osmanlı zırhlarından pek farkları yoktur. Karşılaştırma örneklerine Şirvan Şahlardan alınmış üçüncü eser ise Sultan Ferruh Yesar(1464-1500)'a ait miğferdir. Dövme demirden yapılmış olan miğfer peçelikli miğferler formundadır. Etek, gövde, yalma ve tepelik kısmından oluşmaktadır. Form olarak Orhan Gazi miğferine(R.1) benzemekle birlikte, gövdedeki diagonal yivler daha geniş ve derin tutulmuştur. Tepelik Orhan Gazi miğferinde olduğu gibi pirizmatik biçimdedir. Tepelik kısmının altında araştırmacıların "Karahisari tarzı" dediği yazı uslubunda Farsça çeşitli övgü ve yüceltme ibarelerinin arasında "Yesar Şah Sultan Halil'in oğlu Allah seni ölümsüz kılsın" yazılıdır(116)

---

116 E.Bilgütay,"a.g.m.,s.124'de yayınlanmıştır.

Kitabelerin çevrelerini dolanan dilimli bordürlerin içleri sarmal gümüş tel kakmalarla dolgulanmıştır. Gövde ve etek kısmı gümüş kakma tekniğinde 15.yüzyılın karekteristik motifleri iri hatai-rumi kıvrım dal kompozisyonları ile süslenmiştir.

Şirvan Şah eserlerinden sonra yine Askeri Müze'den bir kaç Ak Koyunlu koruyucu silahı örneği vermek yerinde olacaktır. Ak Koyunlular 1378-1508 yılları arasında Diyarbakır, Doğu Anadolu ve Azerbaycan bölgelerinde hüküm sürmüşlerdir. Fatih Sultan Mehmet(1451-1481)'in 1473 yılında Otlukbeli savaşında Ak Koyunlu Sultanı Uzun Hasan'ı yenmesi sonucu Uzun Hasan'ın silah arsenalinin büyük bir kısmı da İstanbul'a nakledilmiştir. Ayrıca bunların da bir kısmının zafer müjdesi olarak dağıtıldığı düşünülürse Osmanlıların Ak Koyunlu koruyucu silahları ile iç içe yaşadığı anlaşılacaktır. Tarihe Uzun Hasan adı ile geçmiş ve asıl adı Nasrüddin Ebu Nasır'a (1453-1478) ait zırh gömleğin (Env.4331/2) sırt kısmının ortasında sağ tarafta plakalar üzerinde övgü içeren ibarelerin yanında "Sultan Adil Hasan Bahadur" ve "Allah, Ali" ibareleri geçmektedir. Plakalar üzerine uygulanan süslemelerde altın ve gümüş kakma bir arada kullanılmıştır. Önden açık, arkadan yırtmaçlı ve yarım kollu olan zırhın önü 4, arkası 5 sıra plaka ile takviye edilmiştir. Ön sıraların her birinde beşer plaka bulunur. Osmanlı Cebehanesine Uzun Hasan'ın oğlu Yakub el-Gazi(1479-1490)'nin de iki adet zırh gömleği (Env.4339/2 ve 16462), bir kolçak(Env.16387)

ve iki adet de dizçeği (Env.16558) vardır. (Resim.132/134, Çizim.81). Zırh gömleklerden birinin üzerinde Arapların, Acemlerin, Türklerin yol gösterici sultanı gibi ibarelerle Yakub el-Gazi'ye övgüler yağdırılırken, diğerinin önündeki bakır butonda tuğra şeklinde istiflenmiş, "Sahib-ü Emir Yakub el-Gazi" yazılıdır. Bu ibareye göre bu zırh muhtemelen Yakub el-Gazi'nin sultan olmadan önce kendi adına yaptırdığı bir silahtır. Bu zırh gömlek de yatay sıralar halinde perçinli ve perçinsiz zincir halkaları ile örülüp, ön ve sırt kısmı metal plakalarla takviye edilmiştir. Perçinsiz zincir halkaları diğerlerine nazaran daha iri, yassı ve olukludur. Plakaların üzeri gümüş kakma tekniğinde süslenmiştir. Gümüş kakmalarda önce motif konturları çizgi halinde kazınmış, zemin içi Osmanlı koruyucu silahlarında ki gibi pürüzlendirilmeyip boş bırakılmıştır. Boş zemin üzerine yerleştirilen gümüş levhanın üzerine konturlardaki metal artıkları çekiçlenerek kapatılmıştır(Env.16468). Uzun Hasan'ın zırh gömleği ile aynı tarzda yapılmış ancak sahibi belli olmamakla birlikte usta adı, tarih ve şehir adı vermesi açısından önemli bir diğer örnek Askeri Müze Env.14851'de kayıtlı eserdir. Diğer zırhlarla genelde aynı özellikleri yansıtan bu zırh gömleğinde sırt kısmında sağ üst taraftaki plakalar üzerinde "Amel-i Ustad Ruh Allah Fi Kubaci sene 891" yazılıdır. Hicri yılla verilmiş olan bu tarih miladi 1486 yılına karşılık

gelmektedir(117).

Osmanlı koruyucu silahlarını Timurlu koruyucu silahları ile de karşılaştırdığımızda durum pek farklı değildir. Timur devleti 1370-1506 yıllarında Maveraünnehr ve İran bölgesinde hüküm sürmüştür. Timurlu koruyucu silahlarından karşılaştırmada kullanacağımız ilk örnek Sultan Mehmed Bahadur(1442-1451)'a ait miğferdir. Göz oyuklu ve peçelikli formdaki miğferin hafif şişkin gövdesi dikey olarak uzanan ince yivlidir. Miğfer bu haliyle 15.yüzyıl sonu ve 16.yüzyıl başı Osmanlı miğferlerine son derece benzemektedir. Tepelik altında ve etek kısmında yer alan kitabesi sadeleştirildiğinde şu anlam çıkmaktadır; "Mükemmellik timsali, gücü, Allah onu koruyacaktır. Sultan Mehmet Bahadur, bütün sultanların, şahların bütün dünyanın merkezi, vücudunun üzerindeki baş gökyüzüne doğru uzanacaktır". Tepelik kısmı Orhan Gazi miğferinde olduğu gibi pirizmatik bir form üzerinde çubuk kısmından oluşmaktadır. İkinci örnek ise 15.yüzyıla ait bir Zırh gömlektir(Env.21301/Resim.138). Modeli diğer zırh gömlekler ile aynıdır. Zincir kısmı yatay sıralar halinde perçinli ve perçinsiz halkalar ile örülmüştür. Takviye plakalarının üzeri çift yönde çapraz taranarak, plakaların ortasına geometrik hatların hakim olduğu aynalı tarzda yazılar ve madalyonlar yerleştirilmiştir. süslemelerde gümüş ve bakır tel

117 Bu tarih Şirvan Şah Ferruh Yaser'in Saltanat devrine rastlamaktadır ve Akkoyunlular'la Şirvan Şahlar arasında çok sıkı ilişkiler vardır. Ak Koyunlu Sultanı Yakub el Gazi 1479 yılında Ferruh Yesar'ın kızı ile evlenmiştir.

kullanılmıştır. Çift renkli malzeme kullanımı 15. yüzyıl Osmanlı koruyucu silahları ile 16.yüzyıl kalkanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca zeminin çapraz taranması yine 16.yüzyıl ortalarına tarihlenen söğüt kalkanlarının demir göbeklerinde de görülmektedir. Timurlulara ait bir başka örnek ise tas kısmı üç parçadan oluşan dizçektir (Env.16558/Resim.139). Diz tasının üç parçalı oluşu dışında diğer özellikleri Osmanlı dizçekleri ile aynıdır.

Memluk Koruyucu silahları ile de Osmanlı koruyucu silahları arasında yakın benzerlikler vardır(Resim.135/137). 1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye'de hüküm sürmüş olan Memlukların saltanatı 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından sona erdirilmiştir. Bu olaydan sonra Halifelik de Osmanlı devletini eline geçmiş ve kutsal emanetlerle birlikte bütün Memluk silah arsenali Osmanlı hazinesine ve Cebehanesine getirilmiştir. Dolayısı ile Osmanlılar, Memluk silahları ile yakından tanışmışlar ve onlardan etkilenmişlerdir. Zırh gömlek, dizçek ve kolçaklar biçim ve yapım teknikleri açısından diğer Türk ve İslam devletlerine ait zırhlara benzemekte olup, belirgin farklılıkları tezyinat ve süsleme tekniklerinde karşımıza çıkmaktadır. Örnekleri yine Askeri müze'den vermek gerekirse ilk örneği 15.yüzyıla tarihlenen bir zırh gömelek(Env.3008) oluşturacaktır. Zincir kısmı perçinli ve perçinsiz zincir halkalarla örülmüş, ön ve sırt kısmı yatay sıralar halinde

dar ve uzun dikdörtgen plakaların aşağıdan yukarıya doğru bindirilmesi ile oluşmuş ve plakalar enli, tek bir çerçeveye alınarak altın sıvama tekniğinde yazı ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. Motif zeminleri kumlama ile pürüzlendirilmiştir. Zırh, diğerlerinde olduğu gibi önden açık, arkadan yırtmaçlı ve yarım kolludur. İkinci örnek bir dizçektir. Genel anlamda diğerlerinden farklı olmayan bu eserde tas üzerinde yer alan sülüs yazı ve çevresindeki bitkisel bordür tarama zemin üzerine gümüş sıvama tekniği ile süslenmiştir. Zincir örme kısmında yer alan bakır buton üzerinde Memluklara özgü rozet şeklinde mühür vardır. Diğer bir Memluk eseri yine 15.yüzyıla tarihlenen kalkandır(Env.17410/Resim.136). Daire formlu olmasına rağmen Osmanlı kalkanlarında olduğu gibi kademeli değil tek bir satıhtan oluşmaktadır. Etek çevresi iç bükeyliğini kaybetmiş ve düz sonuçlanmaktadır. Kalkanın merkezinde iri bir kabara vardır. Etek çevresini Osmanlı kalkanlarında da rastlandığı gibi bir yazı kuşağı dolanır. Kalkanın merkezine iri bir kabara perçinlenmiştir. Diğer bir örnek Sultan Ebu Nasır Kayıtbay(1468-1496)'a adına yapılmış demir at alın zırhıdır(Env.178/Resim.137). Form olarak III. Murat adına yapılmış demir at alın zırhına son derece benzemektedir. Eserin üzeri kazıma ve kumlama tekniğinde süslenmiştir. Ayrıca eser üzerinde görülen bir saptan çıkan üç yapraklı tomurcuk çiçekler de 16.yüzyıl ilk yarısına ait Osmanlı koruyucu silahlarının süslemelerinde çok kullanılmıştır. (Çizim.72.c)

1501-1786 yılları arasında İran bölgesinde hüküm sürmüş olan Safeviler de başlangıçta kendinden önceki kültürlere ait koruyucu silahların formlarını kullanırken 16.yüzyıl sonlarndan itibaren formlarını değiştirmeye başlamışlardır. Bu değişiklik kendini daha çok miğferlerde, zırh göğüslüklerde, kolçaklarda ve kalkanlarda göstermiştir. (Resim.140/143) Miğferlerde tepelikler basıklaşmış ve konik formlu küllahlar yerini adeta yarım küre şeklinde başlıklara bırakmıştır. Daire formundaki zırh göğüslüklerin yerini dörtgen formunda **car ayna** denilen ikisi önde ve arkada, ikisi yanlarda olmak üzere dört parçadan oluşan çelik göğüslükler almıştır. Kolçaklarda ise dirsek boğumu kalkmış, dirsek kısmı dirseği tam kavrıycak kıvrılmış ve kol boyu bilekte bitirilerek, bilekten itibaren zincir örme eldiven şeklinde elçek kısmı eklenmiştir. Resim.73'de görülen kolçak Safevi etkisinde yapılmış bir Osmanlı kolçağıdır. Kalkanlar ise yine yuvarlak formda olmasına rağmen etek kısımları düz, göbek kısmı ise oldukça iç bükey kubbe biçimindedir. Safevi kalkanlırının çapları da daha küçüktür. Ayrıca göbeklerinin ortasına simetrik olarak perçinlenmiş oldukça iri başlı dört adet kabara vardır(Askeri Müze Env.5709/Resim.141). Bunlar içteki kol yastığını taşımaktadır. Bütün bu değişikliklerden başka Safevi koruyucu silahlarında Osmanlı ve Safevi öncesi Türk ve İslam koruyucu silahlarında pek rastlanmayan figürlü süsleme de tezyinata girmiştir. Sembolik olan bu figürler zaman zaman tılsım gibi inançlarla da ilgilidir.

Sonuç olarak Osmanlı koruyucu silahlarını ortak kültür ve tarihi çevre içinde yaşamış olan özellikle Şirvan Şah, Ak Koyunlu, Timurlu ve Memluklu koruyucu silahlarından tam olarak ayırd etmek çok zordur. Bu sınıflamaya Safeviler dahil edilmemiştir. Çünki özellikle 16.yüzyıl sonlarından itibaren Safevilerde formlar oldukça değişmiştir. Diğerlerini ise genelde Türk İslam koruyucu silahları adı altında toplayarak, farklılıklarını, yapım ve süsleme tekniklerindeki küçük detaylar ile motiflerde bulmak mümkün olmaktadır. Bunu yaparken de silahlar üzerinde yer alan milliyet belirleyici yazı, damga ve mühürlerde önemli ip uçlarını oluşturmaktadır.

VI. OSMANLI KORUYUCU SILAHLARINI TEKNIK, MALZEME VE SÜSLEMELERI AÇISINDAN ÇEŞITLI SANAT DALLARINDAKI ESERLER ILE KARŞILAŞTIRMA

1. Madeni Eserler ile,

Osmanlı koruyucu silahları üzerinde görülen motif ve kompozisyonları, diğer maden eserlerde aradığımızda, gerek eserlerin biçimsel özelliklerine göre gelişen kompozisyon düzenleri, gerek motif çeşitleri, gerekse süsleme teknikleri açısından zaman zaman doğrudan bağlantılar kurulabileceği anlaşılmaktadır.

Bu karşılaştırmanın hedefi Osmanlı maden sanatı içinde, koruyucu silahların yerini belirlemektir. Ancak Osmanlı maden sanatını hazırlayan ortam olması ve konuya ışık tutması açısından Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletleri döneminden kısaca söz etmek daha doğru olacaktır.

Konuya, maden süsleme teknikleri açısından baktığımızda Osmanlı koruyucu silahları üzerinde kullanılan süsleme tekniklerinin Selçuklu sanatında kullanıldığını görmekteyiz. Bu dönemde özellikle kakma ve delik-işi tekniklerinin daha önce hiçbir dönemde görülmeyen ölçüde geliştiği farkedilmektedir(118). 12.yüzyıl ortalarında Horasan'da gelişen kakma tekniği 13.yüzyıl başlarında İrandan Mezapotamya'ya sıçramış ve oradan Kuzey Afrika ve İspanya dışında bütün İslam ülkelerine yayılmıştır (119). Selçuklu devrinde tunç eserler üzerine kakma olarak bakır, prinç ve gümüş uygulanmıştır. 13.yüzyıl ilk yarısında bakır kakma

---

118 Ü.Erginsoy,**a.g.e.**,s.124
119 Ü.Erginsoy,**a.g.e.**,s.125

yavaş yavaş ortadan kalkarken, 13.yüzyıl ortalarından itibaren altın kakmalar kullanılmaya başlanmıştır(120). Bakır ve prinç kakma özellikle kataloğumuzda bulunan, 15.yüzyıla tarihli bir grup koruyucu silah ile 16. yüzyıla tarihli söğüt kalkanların demir göbeklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu maden sanatı ustaları, yalnızca kakma tekniği ile çalışmayı tercih eden Mezapotamya'lı ustalardan farklı olarak, İran Selçuklu ustaları gibi, çeşitli süsleme tekniklerini bir arada kullanmışlardır (121). 13.yüzyıl Anadolu maden sanatı için önemli bir örnek olarak, halen Türk İslam Eserleri Müzesinde bulunan Artuklu, prinç ibrik kaidesi(Nr.102); dövme tekniği ile yapılmıştır. Üzerinde altın ve gümüş kakma, kazıma ve tarama teknikleri uygulanmıştır. Yine 13.yüzyıl 2.çeyreğine tarihli ve halen Konya Müzesinde bulunan prinç buhurdanlığa(Nr.399) baktığımızda eserin kazıma ve delik-işi teknikleri ile süslendiğini görmekteyiz (122). Burada motif konturları kazınmış ve zemin paralel çizgilerle pürüzlendirilmiştir. Motif ile zemin arasında kontras oluşturmak maksadı ile uygulanan bu teknik Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Ancak koruyucu silahlarda zemin

---

120 Ü.Erginsoy, **a.g.e.**, s. 125
121 Ü.Erginsoy, **a.g.e.**, s. 509
122 **Anadolu Medeniyetleri Sergisi Kataloğu**, İstanbul 1983, C.III, D.139

pürüzlendirilmesi genellikle kumlama şeklinde yapılmıştır.

Ajur tekniğinin sevilen bir teknik olarak başarı ile uygulandığı Anadolu Selçuklu devrinde, Osmanlı koruyucu silahlarında olduğu gibi zemin boşaltılarak motifin ortaya çıkarılması usulü uygulanmıştır.

12.yüzyıl sonları 13. yüzyıl başlarında kaburgalı yada yivli formlarda eserler üretilmeye başlanmıştır (123). Bu durum daha sonra Osmanlı koruyucu silahlarında da -özellikle miğfer, kolçak, dizçek ve kalkanlar-devam edmiştir.

Aynı dönemin motif ve kompozisyonlarına baktığımızda, bitkisel süslemelerin yanında Anadolu Selçuklu sanatının en karekteristik özelliği olan ve sonsuzluğu sembolize eden geometrik düzenlemeler ön plana çıkmaktadır(124). Osmanlı koruyucu silahlarında geometrik bezeme genelde çok kullanılmamıştır. Ancak 15.yüzyıla tarihlediğimiz bir grup koruyucu silah vardır ki bunların yüzey bezemesinde geometrik düzen hakimdir.

Atabekler devrinde görülen figürlü kompozisyonlardan başka İlhanlı ve Memluk döneminde maden sanatına anıtsal kitabe frizleri de girmiştir (125). Bu büyük kitabe frizleri 16.yüzyıl başına kadar Osmanlı koruyucu silahlarında da devam etmiştir. 14.yüzyıl ilk ceyreğinden sonra Islam

---

123 Ü.Erginsoy, **a.g.e.**,s.102
124 Ü.Erginsoy, **a.g.e.**,s.502
125 Ü.Erginsoy, **a.g.e.**,s.510

maden sanatında figürlü kompozisyonlar giderek azalmış ve yerlerini bitkisel motiflere bırakmıştır (126)

14.yüzyıl ortalarından itibaren İslam maden sanatında önce bir duraklama ve zamanla eser sayısında azalma ile kalite düşüklüğü ortaya çıkmıştır (127). Bunun başlıca sebeplerinden biri günlük kullanım eşyasında Uzak doğudan gelen mavi-beyaz porselenlerin pazar bulmasının yanı sıra, özellikle 15.yüzyıldan itibaren madenin savaş sanayiinde bol olarak kullanılması olmuştur. Maden silah yapımında tarihin başlangıcından itibaren kullanılmaktaydı, ancak 14.yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ateşli silahlar-özellikle toplar-, üretilen madenin büyük bir kısmını harcamaktaydı.

1.1. Diger Osmanlı silahları

Araştırmanın konusunu oluşturan koruyucu silahlar dışında maden eserler grubuna dahil edebileceğimiz, atıcı, delici, vurucu, kesici ve ateşli olmak üzere gruplara ayrılan silahlar da vardır. Bunlar arasında süslemeleri ve teknikleri açısından, daha yakın paralellikler kurabileceğimiz asıl gruplar kesici ve ateşli silahlardır.

Kesici silahların ana maddesi demir-çeliktir. Kesici gövdeleri dövülerek yapılmıştır. Bezeme yüzeyleri koruyucu silahların yanında çok daha azdır. Ancak süsleme tekniklerinde, koruyucu silahlarda olduğu gibi, kazıma, altın ve gümüş kakma, altın sıvama gibi teknikler uygulanmıştır. Balta, kılıç, hançer, yatağan gibi alt

---

126 Ü.Erginsol, **a.g.e.**,s.510
127 Ü.Erginsoy, **a.g.e.**, s.510

gruplara ayrılan kesici silahlarda, koruyucu silahlardan farklı olarak, çok sık usta ve sahip adına rastlanır. Kur'an'dan alınmış fetih ve cihat ile ilgili ayetler, hayır temenni eden dualar ve övgü ibareleri kesici silahlar üzerindede görülür. Yazılar, koruyucu silahlarda olduğu gibi, basık dilimli kartuşlar ya da madalyonlar içerisinde yer alır. Yazı çeşitlerinde, yine koruyucu silahlarda olduğu gibi kufi(düz, düğümlü veya çiçekli), sülüs, nesih, talik kullanılmıştır. Süsleme motiflerinde, koruyucu silahlarda olduğu gibi rumi yapraklardan oluşan salbekli yarım ve tam şemseler, mühr-ü Süleyman, Çark-felek, Saadet düğümü gibi sembolik motifler dikkati çekmektedir.

Ateşli silahlara baktığımızda yapım tekniğinde farklı olarak döküm ortaya çıkmaktadır. Ateşli silahların koruyucu silahlar ile daha yakın paralellik kurabileceğimiz en önemli alt grubu toplardır. 15.yüzyıldan itibaren elimizde örnekleri mevcuttur. Topların yapım malzemesi tunçtur. Üzerlerine kazıma ve kabartma teknikleri uygulanmıştır. Kazıma tekniği sonradan uygulanmış olmasına rağmen, kabartma tekniği dökümle birlikte kalıp olarak yapılmış, motifler sonradan törpülenerek düzeltilmiştir. Bu nedenle süsleme tekniği olarak sadece kazıma tekniğinin uygulanışı ile bir bağlantı kurmak mümkündür. Koruyucu silahlarda olduğu gibi, toplarda da motif konturları kazınarak şekillendirilmiştir. Ancak, motif ya da yazının zemini kumlama değil tarama usulü ile

pürüzlendirilmiştir. Bazı örneklerde ise içi, boş kalemlerle kumlama yapılmıştır(Askeri Müze, Env.19). Her iki usulde de zemin pürüzlendirilmesi için materyalin sağlamlığı ve cidar kalınlığı önemlidir. Tunçdan dökülerek yapılmış kalın cidarlı toplarda uygulanması mümkün olan bu yöntem, demir ya da bakırdan dövülerek yapılmış, ince cidarlı koruyucu silahlarda uygulanamamıştır. Bu nedenle zeminin pürüzlendirilmesinde, ucu küt kalemle hafif çekiçleme yapılarak zemin kumlanmıştır. Buna rağmen 16.yüzyıla ait söğüt kalkanların, demirden yapılmış kalın göbek kısımlarında bu tekniğin(zemin taraması) az da olsa uygulandığını görmekteyiz.

Topların süsleme programları silindirik ve uzun gövdelerine göre gelişmiştir. Ancak tek tek, motiflere ve kompozisyonlara baktığımızda, tarihsel gelişim içerisinde, koruyucu silahlar ile paralellikler kurmak mümkündür. İlk örnek Fatih dönemine ait olduğu kabul edilen bir 15.yüzyıl topudur(Askeri Müze, Env.3). Topun silindirik gövdesi bordürler halinde, kabartma tekniği ile süslenmiştir. Bitkisel ve geometrik motifli bordürlerin süslediği topun üzerinde, genelde bir geometrik süsleme hakimiyeti vardır. Balık sırtı, zik-zak, meander, ok-ucu, düğüm, yıldız ağları bordürleri ve aralarında rumi-palmet bordürleri görülür. Geometrik düzenlemelerin çokluğuna ve çeşitliliğine bakıldığında 15.yüzyıla tarihlediğimiz bir grup kolçak ve dizçek ile paralellik kurulabilecektir. Bu topta bordür

olarak uygulanan geometrik düzenlemeler, bahsi geçen koruyucu silahlarda yüzey bezemesi olarak uygulanmıştır. Toplarda koruyucu silahlardan farklı olan bir yön de, eserin kimin adına ve kim tarafından döküldüğü daima belirtilmiştir. Bu nedenle motif karşılaştırması yaparken, koruyucu silahların tarihlendirilmesine de ışık tutulmaktadırlar. Kanuni Sultan Süleyma adına dökülmüş bir grup top (Askeri Müze Env.15,16, 17) üzerinde 16.yüzyıl ilk yarısına tarihlediğimiz koruyucu silahlar üzerinde rastlanan çin bulutlarını, rumi-palmet motiflerini, uçları palmet motifi ile sonuçlanan basık dilimli kartuşları,iri hançer yapraklarını bulmak mümküdür. Ayrıca bu topların yivli gövdeleri bize miğferlerin, kolçak ve dizçeklerin yivli gövdelerini hatırlatmaktadır. 17.yüzyıla tarihli bir başka top (Askeri Müze Env.28) üzerindeki iri hançer yaprakları,laleler, karanfiller, hatailer, selviler, pars benekleri gibi motiflerde yine 16.yüzyıl sonu ve 17.yüzyıla tarihlediğimiz koruyucu silahlarla yakın paralellik göstermektedir.

Silahlar ile süsleme teknikleri ve motif çeşitleri açısından karşılaştırma yapabileceğimiz son grup tüfeklerdir. Tüfeklerin elimizdeki en erken örnekleri 16.yüzyılın 2.yarısına aittir. Tüfek namlularında da süsleme tekniği olarak kazıma, altın ve gümüş kakma, altın sıvama, kabartma teknikleri uygulanmıştır. Altın ve gümüş kakma 16.yüzyıl 2.yarısında koruyucu silahlarda pek yaygın değildir. Kabartma tekniği uygulanmıştır. Ancak, namlulardaki kabartma

genellikle döküm tekniği ile yapılıp, sonradan törpülenerek düzeltildiği için, katalog malzemesindeki uygulamadan farklıdır. Süsleme kompozisyonları ise dar ve uzun yüzeye bağımlı gelişmiştir. Buna rağmen koruyucu silahlardaki motifleri tüfeklerin süslemelerinde de bulmamız mümkündür. Bunların başında; pars benekleri, rumi-hatai bordürler, içleri rumi yapraklarla doldurulmuş salekli yarım şemseler, palmet dizileri, saadet düğümü, mühr-ü Süleyman gibi motifler gelmektedir (128). Askeri Müze'deki Osmanlı Koruyucu silahlarının benzerleri Topkapı Sarayı Müzesinde de mevcuttur. Ancak bunların büyük bir kısmı saray hazinesine aittir. Bu nedenle bunların süslemelerinde Askeri Müze'dekilerden farklı olarak telkari ve taş kakma teknikleri de uygulanmıştır(129).

1.2.Günlük Kullanım Eşyaları

Osmanlı dönemi günlük eşyalarında da, kataloğumuzdaki eserler ile süsleme tekniği ve motif açısından paralellik kurabileceğimiz yönler vardır. Bu bölümde ilk örneğimiz Topkapı Sarayında bulunan ve 16.yüzyıl ilk çeyreğine tarihlenen bakır kaptır (130). Kabın dış yüzeyinde kazıma tekniği uygulanmıştır. Motif konturları kazınarak

---

128 Tülin Çoruhlu, **Osmanlı Tüfek, Tabanca ve Techizatları(Askeri Müzeden Örneklerle)**, Ankara 1993

129 N.Atosoy, **Splendors of the Ottoman Sultans**, Memphis 1992, s.46,50/51,52,108,111,123

130 **Anadolu Medeniyetleri Kataloğu**, Istanbul 1983,C.III, s.119

belirlenmiş, dış zemin ise koruyucu silahlardan farklı olarak çift yönde taranarak pürüzlendirilmiştir. Bakır kabın motif ve kompozisyon düzeni (rumi-hatai kıvrımdal) Osmanlı süsleme sanatının özelliği olarak aynı dönemin koruyucu silahlarında da görülmektedir. 16.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen (1520/30) ve Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan bir başka örnek ise demir aynadır(Nr.2/1801). Aynanın arkasında yer alan kompozisyon düzeni ve motifler, 16.yüzyıla tarihlenen koruyucu silahlarda görülen kompozisyon düzenine işaret etmektedir. Kenar bordürdeki yuvarlak dönen, basık dilimli kartuşlar içindeki yazılar, kartuşlar arasındaki boşlukların bitkisel motiflerle doldurulması, merkezde yer alan dilimli madalyon ve şemse - kartuş alternatifi, Kalkanlar ve miğferlerin kompozisyon düzenini hatırlatmaktadır. Şemse ve kartuşlar içinde yer alan çin bulutu motifi de, yine 16.yüzyıl ortalarından itibaren özellikle kalkanlarda sık kullanılan bir motiftir. Ayrıca demir üzerine altın kakma tekniği de kataloğumuz ile paralellik gösterir.

Yine 16.yüzyıl 1.çeyreğine tarihlene ve Victoria-Albert Müzesinde bulunan gümüş maşrapa,Osmanlı koruyucu silahlarına motif ve kompozisyonları açısından benzediği gibi süsleme tekikleri açısından da benzemektedir (131). Motif konturları

131 **Anadolu Medeniyetleri Kataloğu,** İstanbul 1983,C.III, s.167

kazınmış, zemin kumlanmış ve tüm yüzey altın yaldızlanmıştır. Bu süsleme tekniği aynı şekilde, demir ve bakır koruyucu silahlarda uygulanmıştır. Ancak bakır olanlarda altın yaldız yerini, tombaklama tekniğine bırakmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan, 16.yüzyıl ilk yarısına tarihli gümüş tepsi(Nr.23/1625) de süsleme tekniği açısından Osmanlı Koruyucu silahları ile aynı özelliği gösterir. Tepsinin göbek kısmına yerleştirilen yuvarlak madalyon içindeki süslemelerin motif konturlarında kazıma, dış zeminin de kumlam tekniği uygulanmştır. Hatai-rumi kıvrık dal kompozisyonu çağdaşı olan koruyucu silahlar üzerinde de görülür.

16.yüzyıl sonuna ait bir başka örnek ise Türk İslam Eserleri Müzesindeki altın gülebdandır(Nr.91). Eser üzerinde görülen motifler, 16.yüzyılın 2.yarısı ve 17.yüzyıl başına tarihlenen tombak eserler üzerindeki düzenlemelerle benzerlik gösterir. Gülebdanın kaidesindeki ajur tekniği ile işlenmiş çift yönlü palmet dizisi, teknik ve motif açısından bakır kalkanların etek bordürlerini hatırlatır. Gövdede bulunan ve bir saptan çıkarak yayılan naturalist çiçekler (lale, karanfil, gül ve kapaktaki servi) aynı dönemin koruyucu silahları(tombak) üzerindeki motifler ile paraleldir (132).

Yine 17.yüzyıl ilk yarısına tarihlenen ve Sultan Ahmed türbesinde bulunan gümüş mihrab şamdanının ağız kısmında delik işi tekniği ile uygulanmış rumi-palmet bordürü,

---

132 **Anadolu Medeniyetleri Sergisi Katalogu**, C.III,s.181

16.yüzyıl sonu ve 17.yüzyıl başına tarihli ajur tekniği ile yapılmış tombak kalkanları ve daralarak yükselen kaide kısmının orta bölümünde yer alan salbekli şemseler ise, aynı dönemin miğfer ve kalkanlarını hatırlatmaktadır. Şemselerin motif konturları kazınmış, zeminleri taranarak pürüzlendirilmiştir(133).

Osmanlı günlük kullanım eşyalarına vereceğimiz son örnek ise Türk İslam Eserleri Müzesinde bulunan bir gümüş buhurdandır(Nr.18). Ajur tekniği ile işlenmiş kapak kısmındaki rumi kompozisyonlar ve servi motifi yine aynı teknikle işlenmiş ve aynı döneme tarihlenen(17.yüzyıl) miğfer ve kalkanlara işaret etmektedir(134).

2. Cini-Keramik, Dokuma-Kumaş, Ahşap, Tezhip sanatı Ürünleri ile,

Osmanlı koruyucu silahları üzerindeki motif ve kompozisyonları, tek tek aradığımızda Osmanlının bütün süsleme sanatları ve el sanatı ürünlerinde bulmamız mümkündür. Ancak araştırmanın amacı bu değildir. Bu nedenle sadece motif üsluplarının paralel geliştiğini vurgulamak maksadı ile bir kaç örnek verilecektir.

Osmanlı koruyucu silahlarının süslemelerini Türk çini sanatında görülen motiflerle karşılaştırırken, motiflerin tek tek karşılaştırılmasından ziyade, benzer kompozisyonların benzer yüzeylerde uygulanması üzerinde durmak yeterli

133 **Anadolu Medeniyetleri Sergisi Kataloğu**, C.III,s.256
134 **Anadolu Medeniyetleri Sergisi Kataloğu**, C.III,s.257

olacaktır.

Biçimlerdeki en yakın benzerlik tabak ve taslardaki, yuvarlak ve iç bükey formlar ile, kandiller ve dar ağızlı sıvı kaplarındaki daralarak konikleşen kısımlardır. Koruyucu silahların diz tasları, göğüs plakaları, kalkanlar ve miğferler bu karşılaştırmada ele alınacaktır. Biçimsel özelliklere bağımlı olarak gelişen kompozisyonlar, bu eserlerle, çini sanatı ürünlerinin arasında bir bağ kurmaya neden olmaktadır. Biçimsel bağlantılardan başka bordür, madalyon/rozet ve kartuş bezemelerinde de bağlantı kurmak mümkündür.

Osmanlı koruyucu silahlarına göre erken örekler olmasna rağmen, Selçuklu döneminin mimariye bağımlı çini sanatında, geometrik kompozisyonların hakim olduğu bir grup koruyucu silahın süslemelerine öncülük etmiş, bazı unsurları bulmak mümkündür. Konuyu fazla derinleştirmeden, iki örnek vermek gerekirse; birincisi Kubadabad sarayı(1236 civarı) çini karolarındaki sekiz köşeli yıldızlar arasında yer alan sivri uçla haç kollarndan oluşan düzenleme, ikincisi ise Malatya Ulu Cami(1247) kubbe içindeki merkezde bir madalyon ve bu madalyondan çıkarak yayılan çark-ı Felek düzenindeki kompozisyondur. Birinci örnek 15.yüzyıla ait bir grup dizçek ve kolçak üzerindeki sekiz köşeli yıldızlar ve aralarında oluşan haç kolları ile yapılmış yüzey bezemesini, ikincisi ise 16.yüzyıla tarihli bir grup dizçeğe ve yivli gövdeli(ya da yiv taklidi) miğferler ile kalkanlara işaret etmektedir.

Benzer yüzeylere uygulanan kompozisyon yakınlığı yanı sıra, bordür ve motiflerde de benzer yakınlıkların kurulabileceği vurgulanmıştı. Bu durumun yakın bir örneği ise, Bozoyük Kasım paşa hamamına(15.yüzyıl) ait bir çini levhadadır(135). İki satırlık kitabeyi çevreleyen basık dilimli kartuşlar ve aralarında yer alan dilimli madalyon düzeni, madalyonlar içindeki rozet çiçekler ve rumi-hatai kompozisyon 16.yüzyıl miğferlerinin etek çevresindeki düzenlemelerin öncüleri gibidir. 15. yüzyıl ikinci yarısında çini sanatında görülen, merkezdeki bir çiçek ya da rozetten çıkarak yayılan, rumi-hatai kompozisyonları aynı döneme tarihli diz taslarında da karşımıza çıkar. Derin çini tabaklarda görülen bu kompozisyon düzeni, diz tasları ile biçimsel benzerlik de göstermektedir. 1510/15 yıllarına tarihli sığ bir tabak ile 16.yüzyıl kalkanlarının göbek kısımlarının karşılaştırılması söz konusu olduğunda ise bir merkez etrafına dizilmiş çin bulutları dikkat çekicidir(136).

Bir başka benzerlik de kandillerin şişkin gövdeleri ve ağız çevrelerinde yer alan basık dilimli kartuşların birbirlerine düğümlerle bağlanarak dizilmesidir. 16.yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen bu tür kandiller, miğferlerin etek kısımlarında görülen aynı tür kompozisyonları hatırlatmaktadır(137). Ayrıca 16. yüzyılın son çeyreğine ait

135 Gönül Öney, **Türk Çini Sanatı**, İstanbul 1976.s.67
136 Nurhan Atasoy-Julian Raby, **İznik**,Londra 1989,resim.291
137 N.Atasoy-J.Raby, **a.g.e.**, resim.288/290

sürahilerin gövdelerinden boyun kısımlarına geçişte oluşturulan, aşağıdan yukarıya doğru kıvrılarak ve daralarak uzanan yiv taklidi dekorasyon, aynı dönemin miğferlerinin gövde ve yalma kısımlarında kullanılmıştır(138).

16. yüzyıla ait çini kapların kaideleri, boğum yerleri ve ağız çevrelerinde izlenen geometrik geçme, tekli düğümler, meanderler, palmet dizileri gibi bordürler ile, 16.yüzyıl sonu ve 17.yüzyıl başına ait eserlerde görülen çintemaniler, naturalist çiçek dalları(lale, sümbül, karanfil), serviler ve hançer yaprakları da Osmanlı silahlarında aynı dönemlerde görülen motiflerdi(139).

Halen büyük bir kısmı Askeri Müze'de muhafaza edilen Osmanlı Saray ve Ordu çadırlarının süslenmesinde kullanılan motifler ile Osmanlı koruyucu silahları üzerinde görülen motifler arasında da yakın benzerlikler kurmak mümkündür. Dokuma, aplike ve iğne işi olarak yapılan bu motifler Osmanlı süsleme sanatlarının zengin motif repertuarını ortaya koyacak güzelliktedir. Bu motifler; palmetler, rumi yapraklar, lale, karanfil ve sümbüllerden oluşan naturalist çiçek demetleri, serviler, rozet ve yıldız çiçeklerden oluşmakta olup benzer kompozison düzenleri ile koruyucu silahlar üzerinde de görülmektedir(140).

Cilt ve tezhip sanatında, kompozisyon düzenlerinde kullanılan; yuvarlak madalyonlar, salbekli şemseler, iri

---

138 N.Atasoy-J.Raby, **a.g.e.**, resim.743
139 N.Atasoy-J.Raby, **a.g.e.**, resim.680/681,743/745,762/763
140 Askeri Müze, Env.23810,26381,23661

tepelikler, köşe bentler, ince kıvrık-dal zemin üzerine yazılmış yazılar, dilimli yuvarlak madalyonlar, basık dilimli kartuşlardan oluşan kenar bordürleri, rumi-kıvrıkdal ve rumi-hatai bordürler, düğümlerle birbirine bağlanan madalyon ve kartuşlar, 15.yüzyıl ortasından 16.yüzyıl ortasına kadar tarihlenen koruyucu silahlar üzerinde de görülmektedir (141). 16.yüzyıl ortalarından itibaren özellikle tezhip sanatında görülen ve diğer sanat dallarında da uygulanan, doğadan alınmış motifler (lale, sümbül, karanfil) ile çintemani ve pars beneği motifleri de koruyucu silahların süslemesinde paralel olarak görülmüştür.

Topkapı Sarayı Müzesindeki deri üzerine aplike tekniği ile yapılmış çizmede(nr.2/4447) görülen rumi-palmet kompozisyonu, 16.yüzyıl son çeyreğine tarihli kaftan(nr.13/221) üzerindeki pars benekleri içinde oluşan hilal ve yıldızlar, çin bulutları, naturalist çiçekler, İslam Eserleri Müzesindeki 16.yüzyıl ilk yarısına tarihli, ahşap Kur'an Muhafazasının (nr.5) kubbesindeki palmet dizileri,zik-zaklar, gövdenin üst bordüründü dört dilimli yuvarlak madalyon ve basık dilimli kartuş alternatifi, kartuşların yazı, madalyonların bitkisel motiflerle doldurulması, yine İslam eserleri Müzesinde bulunan bir başka ahşap kur'an muhafazasının (nr.13/16.yüzyıl sonu)kubbe kısmındaki geometrik düzenleme Osmanlı koruyucu silahları ile yakın benzerlik göstermektedir.

---

141 **Anadolu Medeniyetleri Sergisi Kataloğu**, İstanbul 1983, s.107,109,112,113

VIII. S O N U Ç

Koruyucu silahlar, savaşçının dışarıdan gelebilecek her hangibir saldırıya karşı vücudunu korumak üzere geliştirilmiş bir çeşit savaş giyisisidir. Başlangıcından beri, ahşap, deri, keçe, maden (altın, demir, bakır, prinç vb.) gibi dayanıklı ve sağlam, çeşitli malzemelerden yapılmışlardır. İnsan oğlunun tarih sahnesine çıktığı ve ilk saldırı silahlarını icad ettikleri zamanlardan itibaren, savunma silahı olarak ortaya çıkmışlar ve yavaş yavaş gelişmişlerdir. ateşli silahların ortaya çıkışı ile birlikte önemlerini yitirmeye başlamışlar ve tören ve gösteri silahı olarak kullanılmaya devam etmişler, modern silahların icadı ile birlikte tamamen ortadan kalkmışlardır.

Bu araştırmaya konu olan 'Osmanlı Koruyucu Silahları' halen Askeri Müze envanterlerine kayıtlı eserler arasından, araştırmanın amacına uygun olarak seçilmiş 151 adet objeden - 33 adet miğfer, 9 adet zırh gömlek, 5 adet zırh göğüslük, 38 adet kolçak, 30 adet dizçek, 12 adet kalkan, 20 adet at alın zırhı, 4 adet at vücut zırhı- oluşmaktadır. Araştırmamızın amacı 8 grup altında topladığımız Osmanlı koruyucu silahlarını, süslemeleri, süsleme teknikleri, biçimsel özellikleri ve malzemeleri açısından Osmanlı 'Süsleme Sanatları' ve 'Maden Sanatı' içerisinde belli bir yere oturtabilmektir. Kendi alanında ilk akademik çalışma olan bu tezin hazırlanması sırasında kaynak bulabilmek çok zor olmasına rağmen, mevcut bilgi ve belgeler en iyi şekilde

değerlendirilmeye çalışılmıştır. En önemli kaynağı ise tamamen orjinal olan ve ilk defa bir araya getirilerek kataloglanmış olan eserlerin kendisi oluşturmuştur. Katalogda sunulan malzeme -bir kaç eser dışında- henüz literatüre geçmemiştir(143).

Eserlerin değerlendirilmesi hususunda, üzerlerinde uygulanan süslemeler, teknikler, malzemeler ve biçimsel özellikler göz önünde bulundurularak, Katalog malzemesi 'Türk Maden Sanatına', dolayısı ile 'Türk Sanat Tarihi bilimine kazandırılmıştır.

Osmanlı 'Koruyucu silahları', bilinen en erken Türk buluntularından başlamak üzere, devam eden eski bir geleneğin takipçisidir.

Türkler İslamiyetten evvelki en erken devirlerden itibaren yurt edindikleri bölgeler itibariyle maden kaynaklarını ellerinde tutmuşlar ve madeni işleyerek çeşitli eşya ve sanat eserleri meydana getirmişlerdir. Bu gün erken devir Türk Sanatında madeni eserlerin bolluğu, özellikle silahların çokluğu yukarıda sözünü ettiğimiz maden kaynaklarının işlenme yetkisinin Türklerin elinde oluşuyla ilgilidir.

---

143 Literatüre geçmiş olan eserler, tanıtım amacı ile sergi kataloglarında, el kitaplarında yada Askeri Müze'nin tanıtım makalelerinde yer almıştır. Bknz.
Fulya Bodur, **Türk Maden Sanatı**, İstanbul 1987, A.144,155, 157,160,162,167,168,169,171/177,179/181,184/185,187
B.Emiroğlu-vd., **Askeri Müze**, İstanbul 1983, s.26,27,31/
A.Bıyık-vd., **Askeri Müze**, İstanbul 1993, s.4244,48/51.
N.Atasoy, **Splendors of Ottoman Sultans**, Memphis 1992, s.113,120'deki resimler ve T.Çoruhlu, 'Kalkan', **Ilgi**, S.60, İstanbul 1990

Çin kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre, Göktürkler Juan-Juanlara tabi olarak yaşıyorken "Altay'ın Demircileri" olarak anılıyor ve bağlı oldukları devletin tüm silahlarını da üretiyorlardı. Konumuz açısından düşündüğümüzde, proto-Türk devrinden itibaren Türklerde koruyucu silahların yapıldığı ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zaten tezimizin birinci bölümünde de söz ettiğimiz gibi Çin kaynaklarında bu konuda belge durumunda bilgiler vardır. Türklerin eski yurtlarında yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar neticesinde, bu durumu teyid edici Arkeoloji ve Sanat Tarihi malzemesi de elde edilmiştir. Bu konudaki maddi buluntular Türklerde zırh giyme geleneğinin çok eski olduğu yolundaki düşüncemizi ıspatlayabilecek miktardadır. En mühim buluntulardan biri "Altın elbiseli adam" olarak tanınmış olan Kazakistan'daki Esik Kurganından (M.Ö.4-3.yüzyıl) çıkarılan, plakaların üst üste bindirilmesi ile yapılmış altın zırh ve oldukça sivri külahlı miğfer giymiş olan prenstir (Resim.153).

Göktür devrinin kaya resimlerinde de görülen zırhlı süvariler (Çizim.83/84), Uygurları tasvir eden resimlerde görülen zırhlı figürler (Resim.149/152), Macaristan'daki Peçenek Hazinesinde bulunan 2 numaralı sürahi üzerindeki zırhlı süvari tasviri, Rey'de bulunan bir Selçuklu stuccosu üzerindeki zırhlı süvariler(Resim.148), Türk Islam Eserleri Müzesinde bulunan Selçuklu taş kabartmasının üzerindeki zırhlı askerler(Çizim.85) ve daha bir çok eser de bu

geleneğin eskiliğini ıspat edici enteresan örneklerdir.

Türklerde madenin ve özellikle demirin işlenmesi, silah ve zırh yapımı yalnızca maden cevherlerinin bulunduğu bölgeleri ellerinde bulundurmaları sebebiyle ilgili değildir. Bu konunun din, mitoloji ve folklörden kaynaklanan sebepleri de vardır.

Örneğin"Ergenekon Destanı"ndaki 'Demirci ve 'Demirin Eritilmesi' motifleri günümüz Türk topluluklarında bile etkili olan mitolojik motiflerdir. Bu destan aynı zamanda eski "Türk Türeyiş Efsanesinin" bir uzantısıdır.

Proto-Türklerde ve Hunlarda 'bir kılıç kültü'nün bulunması silahla bağlantılı olması, dolayısı ile konumuz açısından önemlidir. Silahı inançlarla bağlantılı kılan bu husus, özellikle mezar taşlarında Osmanlı dönemi sonuna kadar devam etmiş bir geleneğe işaret etmektedir. Gerek Peçevi Tarihinde gerekse Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde karşılaştığımız "Gök demir" veya "Gök Demire bürünmüş yiğitler" deyimi eski bir gelenek olarak demire atfedilen kutsiyete işaret etmektedir.

Gök demire bürünmek deyimi, tepeden tırnağa zırh giymiş kişiler için kullanılmaktadır. Osmanlıların zırh giymesinin inançla da bağlantılı olduğuna en önemli kanıtlardan biri, silahlar üzerinde rastladığımız dini içerikli ve direk gaza ve cihat ile ilgili olan dua ve ayetlerdir. Yazıların en çarpıcı örneği ise "Nasrun min Allah ve Fethun Karib ve Beşir-ül Mü'minin, Ya Muhammed (Ya Muhammed; Müslümanlara

müjdele, Fetih yakındır ve Zafer Allahtandır) şeklindeki ayettir. Fetihten önce Mehter tarafından da okunan bu ayet, koruyucu silahlar üzerine seçilerek yerleştirilmiştir. Eserler üzerine son derece ince kaligrafi zevki ile işlenen bu ayetler inanç uğruna yapılan savaşın sanat ile birleşmesidir. Gerek katalog malzememize, gerek tasvirlere ve erken buluntulara bakarak zırhların sıradan askerler tarafından giyilmediğini ileri sürebiliriz. Katalogda mevcut örneklerin bir kısmında sahip (Sultan, emir, bey, vezir, paşa) isimlerinin bulunması, diğer bir kısmında da rütbe alameti unsurların bulunması bunların mevki sahibi kişiler ile komutanlar tarafından kullanıldığına işaret etmektedir. Ayrıca bu kişilerin birinci dereceden muhafızları ve bindikleri hayvanları da zırh giymektedir(142).

Bu bağlamda zırh aynı zamanda önemli bir tören kıyafetidir. Bu durumu Osmanlı dönemi kaynakları (yazılı kaynaklar ve tasvirler) ortaya koymaktadır. Bu da eski bir geleneğin devamıdır. Bu duruma atıfta bulunan en önemli örnek bir Uygur Manihaist minyatürüdür. Ünlü Uygur hükümdarı Bögü Kağan'ın muhtemelen Mani dinini kabul edişini gösteren sahnede, diğer figürlerin aksine hükümdarın tamamen zırhlı olması, zırhın rütbe ve kutsallık gibi konularla ilişkisini ve ayrıca tören için bilhassa giyilen bir kıyafet olduğunu

142 Bu gün halen Osmanlı Mehterini temsilen, aslına uygun olarak yaşatılan Mehter takımında, bağımsızlığı sembolize eden Kös ve Sancakları bekleyen iki muhafız, miğfer ve kalkanı dahil olmak üzere, zırh giymektedir. Bu durum zırhlı muhafızların Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki törenler sırasındaki önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

göstermektedir. Kıyafetin tamamını izlediğimizde ise, kolçağı, zırh gömleği, miğferi ile Osmanlı zırhlarının öncüsü olduğunu görmekteyiz(Resim.152)

Koruyucu silah adı altında toplanan Osmanlı zırhları, savaşçının kendi vücudunu korumak için kullandığı miğfer, zırh gömlek, zırh göğüslük, kolçak, dizçek ve kalkan ile atını korumak için kullandığı alın zırhı ve vücut zırhlarından oluşmaktadır. Bunların yapımında en yoğun kullanılan malzeme demir, bakır ve ağaç (söğüt) dalıdır.

Yukarıda adı geçen eserler, silah kategorisi içerisinde bir savaş aleti olarak değerlendirilmesine rağmen, üzerlerinde uygulanan el sanatı işçiliği dolayısı ile geçmişi belgeleyen birer sanat eseri konumundadırlar. Bu araştırmanın konusu da eserlerin bu yönü ile ele alınması yani "Osmanlı Koruyucu Silahları üzerinde görülen süslemeler ve teknikler"dir.

Katalog malzemesi üzerindeki veriler ve kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında; 14.yüzyıl ortalarından 17.yüzyıl sonuna kadar geçen geniş zaman dilimi içerisine yayılan Osmanlı koruyucu silahları, Osmanlı Askerinin sadece savaşarak ülkeler feth eden savaşçı değil, ince bir sanat zevkine sahip, sanatı ve güzelliği seven ve bunlara önem veren bir insan olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu güne kadar bir savaş aracı olarak değerlendirilen bu eserler araştırmamızda, Türk Sanat Tarihi objeleri arasında

hak ettikleri yere yerleştirilmeye çalışılmıştır. Karşılaştırma ve değerlendirme bölümlerinde de değinildiği gibi Osmanlı Koruyucu silahları üzerinde uygulanan süslemeler ve kompozisyonlar, Osmanlının diğer sanat dallarında uygulanan süsleme uslupları ile paralel olarak gelişmiştir. Süsleme üsluplarının gelişiminde zaman zaman çevre kültürlerin de etkisi olmuştur. Bu etkileşim bilindiği üzere diğer sanat dallarında da izlenmektedir. 15.yüzyıl 2.yarısı ile 16.yüzyıl ilk çeyreğinde çok yoğun olarak yaşanan bu etkileşim daha çok doğu ve Islam kültürlerinden gelmiştir. Osmanlı imparatorluğu adı geçen bu dönemde "Dünya Imparatorluğu" olma yolunda, sürekli sefer halinde ve sınırlarını genişletme çabasındadır. Dolayısı ile çevre kültürler ile ilk karşılaşan ordu ve askerdir. Aynı zamanda bu büyük ordu için oldukça çok sayıda silah üretilmektedir. Bu savaşlar sırasında ard arda gelen zaferler ve zaferler neticesinde devlet cebehanesine bol miktarda ganimet silah girmektedir. Bu silahlardan başka feth edilen ülkelerin silah atölyelerinin de Ustaları ile birlikte Osmanlı himayesine girmiş olduğu düşünülürse, kültürler arası etkileşimin kaçınılmaz olduğu ortaya çıkacaktır. Ancak, genellikle doğudan gelen ve Osmanlı kültürüne pek de yabancı sayılmayan bu dış etkilerin, temelinde de daha önce de belirttiğimiz gibi eski Türk gelenekleri yatmaktadır. Ancak bu gelenekler Osmanlı sanatı içerisinde yorumlanmıştır.

Osmanlı koruyucu silahlarının Türk Sanat Tarihi bilimine en büyük katkısı Maden sanatı dalında olmuştur. Osmanlı maden eserlerinin günümüze gelebilmiş en kalabalık grubunu oluşturan silahlar arasında değerlendirilen katalog malzemesi, Osmanlı maden sanatının en önemli gruplarından birini teşkil eder. Diğer maden eserlerden farklı olarak oldukça çok sayıda günümüze gelebilmiş olmaları, devletin malı sayılmaları ve devletin kontrolu altındaki Cebehanede yüzyıllar boyu saklanmış olmalarından ileri gelmektedir. Bu şekilde bilinçli olarak biriktirilmeleri Türk Müzeciliğinin doğuşuna ve dolayısı ile Türkiye'de ilk Müzenin açılmasına(1846) neden olmuştur. Zaman zaman devlet cebehanesinden, tekrar silah yapımında kullanılmak üzere eser çıkarılıp satıldığı veya eritildiği bilinmekle birlikte, sanata olan saygıdan dolayı, üzerlerinde el sanatı işçiliği olan eserlerin bu işlemin dışında bırakıldığı kanısındayız. Aksi takdirde, bizim bu araştırmada kullandığımız kataloğun oluşması mümkün olamazdı.

Osmanlı silahlarının imalatı, ham maddesinin temini dahil olmak üzere Cebecibaşının kontrolunde yapılırdı. Sözlük kısmında da belirtildiği gibi 'cebe' zincir örme zırhlar için kullanılan çok eski bir terimdir ve 'cebeci' ise Osmanlı döneminde Ordunun silah ihtiyacını karşılayan Askeri sınıfın adıdır(Cebeci Ocağı). Imalathaneler başkentte ve Balkanlardan Hazar Denizine kadar yayılan ve doğrudan ya da himaye olarak Imparatorluğa bağlı topraklar üzerinde bulunan, maden

yataklarına yakın yerlerdeki kale ve merkezlerde idi.

Osmanlı Koruyucu silahlarında iki örnek dışında Usta adına rastlanmaz. Bu yapımcıların kendileri değil, devlet için çalıştıklarından dolayı eserlerine imza atmadıklarını düşündürmektedir. Aynı şekilde eserler üzerinde imalathane, şehir adı ve tarih de -iki örnek dışında- bulunamamıştır. Buna rağmen sahip isimlerine sık rastlanmaktadır. Sahibi belli olan eserlerin Sultan, Bey, Paşa ve Vezirlere ait olduğu dikkat çekicidir.

Eserlerle ilgili kaynakların hiç denecek kadar az olması, eserler üzerinde rastlanan verilerin yetersizliği, buna karşılık zengin malzeme ve süslemeleri eserlerin ancak Sanat tarihi metodları ile değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur.

Osmanlı Koruyucu silahlarının süslemesinde Osmanlı sanatının diğer alanlarında kullanılan motif ve kompozisyonlar uygulanmasına rağmen, Süsleme programlarında hiyerarşik bir düzenleme söz konusudur. Süsleme programları eserlerin yüzeylerine göre gelişmiştir. Özellikle yazılar ve bazı sembolik motifler, eserlerin fonksiyonlarına uygun olarak seçilmiş ve obje üzerine yerleştirilmiştir. Eserler biçimsel özellikleri açısından da kronolojik bir gelişim takip ederler.

Kataloğu oluşturan malzemenin ait olduğu dönem göz önünde bulundurulduğunda, bu dönemde Osmanlı ordusu dünyanın en

kalabalık ordusu konumundadır. Bu ordudaki askerlerin hepsi zırh giymese de, Komutanlar ve onların muhafız birlikleri zırh giymektedir. Dolayısı ile bu silahlar Osmanlı maden sanatının en geniş uygulama alanı bulduğu sahadır. Bu nedenle, Osmanlı Koruyucu silahları bir yandan Osmanlı Ordusunun zenginliğini, görkemini ve sanat zevkini yansıtan, diğer yandan da Osmanlı Maden sanatının gelişimi içerisinde adı geçen dönemi aydınlatması açısından önemli eserlerdir.

IX. S Ö Z L Ü K

AŞUK/YAŞUK: Demir başlık, Tulga (Kaşgarlı M.,C.I,s.466

AT ALIN ZIRHI; (ing.Chanfron, Champfron): Atların başlarını korumak üzere yapılan, demir veya bakır başlıklardır.

CEBE/CEVŞEN: Zincir örme zırh.(EVLIYA Ç.,C.5,s.1687)

CEBECİ: Osmanlı İmparatorluğunda, Ordunun ihtiyacı olan her türlü silahın temin edilmesinden yükümlü olan Askeri sınıfın adıdır. Dolayısı ile silahın yapımı, dağıtımı, toplanması, bakımı ve muhafazasından sorumludurlar.

DAVUDİ KALKAN/MİĞFER/ZIRH: Kur'an-ı Kerim'deki tasvirine göre Hz.Davud'un zırh giymiş, kuvvetli ve heybetli görünüşlü bir asker olduğu tanımından yola çıkarak, sağlam ve heybetli bir görünüm sergileyen zırhlara verilen isim olmalıdır. (EVLİYA Ç.,C.3,s.1076)

DERBENDİ TULGA/DERBENDLİ TOĞULKA: Taşra kale muhafızlarının kullandığı, demirden yapılmış ve sıradan bir işçik sergileyen miğferler için kullanılan bir tabir olmalıdır.(Topkapı Sarayı Arşivi, D.10026,s.19/20 ve EVLİYA Ç., C.4,s.1210)

DERBENDİ ZIRH: Kale muhafızlarını giydiği demir örme zırhlar(Topkapı Sarayı Arşivi,D.10026)

DİZÇEK; (İng.Cuisses, Cuissards, Cuishes): Diz ve baldırı korumak için yapılan zırh parçasıdır.

DOLANİ KALKAN: Kanatlı denilen, bir tarafı kanat şeklinde uzayan dörtgen kalkanlar için kullanılan bir terim olmalıdır. (Topkapı Sarayı Arşivi, D.10026,s.23).

ELÇEK; (İng.Gauntlet): Elleri korumak üzere , metalden yapılmış, uzun eldivendir.

FRENGİ ZIRH: Osmanlı olmayan ve ganimet olarak Osmanlı hazinesine girmiş olan Avrupa zırhları için kullanılan bir terim olmalıdır. (Topkapı Sarayı Arşivi,D-10026)

GÖBEKLİ KALKAN: Osmanlı kalkanları için kullanılan bir tabirdir. Daire formundaki kalkan, kademeli bir şekilde etek ve göbek kısmından oluşur.(Topkapı Sarayı Arşivi,1505 tarihli Hazine defteri,s.23, nr.10026)

GÖK RENGİ DEMİRE BÜRÜNMEK: Sadece gözleri görünecek şekilde tepeden tırnağa demir ve çelikten yapılmış zırhlar giymiş olmak.(EVLİYA Ç., C.5, s.1619/PEÇEVİ,C.I,s.219)

KALKAN; (Ing.Shield): Demir, bakır veya ağaç dalından yapılarak, metal ile takviye edilmiş bir koruyucu silah çeşitidir. Sol ele takılarak, vücudu dıştan gelecek saldırılara karşı korur, sağ elle ise karşı tarafa karşı silah kullanılır. (EVLİYA Ç., C.I, s.173 / MARSİGLİ,s.159/ PAKALIN,C.II,s.151)

KALKANCIYAN: Kalkan yapan esnafa verilen ad.(KÜTÜKOĞLU, s.217)

KALKANG: Düşmandan gizlenmek için kullanılan her şey, Tura kalkan(KAŞKARLI M.,C.II,III, s.441,356,82,221,386)

KALLAVI TULGA; İri ve yüksek demir miğferler için kullanılan bir tabir olmalıdır.(EVLİYA Ç., C.5,s.1687/PAKALIN, C.II,152)

KOLÇAK;(Ing.Greaves): El üzerinden, dirsek boğumuna kadar devam eden kısmı korumak üzere yapılmış, metal zırh parçasıdır.(Başbakalık Arşivi, Cevdet Ask.nr.47749/PAKALIN, C.II,s.288)

MIĞFER;(Ing.Helmet): Savaşçının başını korumak üzere kullanılan, sivri küllah şeklindeki metal başlıktır. Demir ya da bakırdan yapılmışlardır.(Başbakanlık Aşivi.Cevdet Ask.,nr.47749/PAKALIN, C.II,s.532)

OMUZ ZIRHI:(Ing.Gorget) Göğsün ve sırtın üst tarafı ile omuzları koruyan zırh parçasıdır.

PEÇELİKLİ MIĞFER: Ağız kısmına zincir örgü peçelik geçirilmiş olan miğferler için kullanılan bir terimdir. Önden açık olan zincir örgü, omuzlara kadar yayılarak tüm boyunu korur. İhtiyaç halinde peçelik kısmı toplanarak gövdede bulunan çengele asılarak yüz açılır. Bu tip miğferle batı literatürüne "Turban" miğfer olarak da geçmiştir.(STONE,s.40)

POLAT: Zırh ve silah yapımında kullanılan hafif sulandırılmış demir, çelik.(EVLİYA Ç., C.4,s.1210/C.5,s.1619)

SERPENAH: Miğfer(Başbakanlık Arşivi,Cevdet Ask.,nr.47749)

SİPERLİKLİ MIĞFER: Osmanlılarda 16.yüzyıldan itibaren görülen ve etek kısmına ön, arka ve yanlardan, ense, kulak ve alnı korumak için siperlikler eklenmesi ile oluşmuştur.

SORGUÇ: Miğferlerde veya diğer başlıklarda rütbe işareti olarak takılan tüy (KÜTÜKOĞLU,s.223 /PEÇEVİ, s.84,122/ PAKALIN,C.III,s.257)

ŞEHRİ/ŞEHRİYARİ TULGA: İstanbul'da yaşayan ve Saray çevresinde görevli komutan ya da askerlere mahsus, malzemelerinin ve işçiliğinin kalitesi ile diğerlerinden ayrılan miğferler için kullanılan bir terim olmalıdır.(Topkapı Sarayı Arşivi,D.10026, s.19/20)

ŞEHRİ ZER NİŞANİ TULGA: Tombak ya da altın yaldızlı miğferlerdir. Genellikle saray muhafızları ve üst komutanlar tarafından kullanılan iyi kalitede işlenmiş miğferler ile ilgili bir tabir olmalıdır.(Topkapı Sarayı Arşivi, D.10026,s. 19/20)

ŞİRİNKALE: Demirden yarım daire, ucu konuk külahlı miğferler içi kullanılır.(MARSİGLİ,s.159)

TAŞ: Miğferler için kullanılan bir tabirdir.Solaklarla Peyklerin giydiği başlık. (Başbakanlık Arşivi, Cevdet Ask. nr.3072 ve EVLİYA Ç.,C.4,s.1210-1211/PAKALIN,C.III,s.413). Bu terim dizçeklerin diz kısımları için de kullanılmaktadır.

TEKNE KALKAN: Hayvan derisinden yapılmış elips şekilde ve iç bükey kalkan(PEÇEVİ,C.I,s.219/EVLİYA Ç.,C.5,s.1619)

TOLGA/TULGA/TOGULGA: Miğfer(Topkapı Sarayı Arşivi 1505 tarihli Enderun Hazine Defteri,s.19-20,nr.10026/PAKALIN,C.III,s.510)

TÜYLÜK: Miğferlerin yada at alılıklarının üzerinde bulunun ve içine tüy(Sorguç) koymaya yaralyan boru şekline yuva.(PAKALIN,C.III,s.540).

YANCIK: At vücut zırhlarının yan parçaları için kullanılan bir terimdir.(EVLİYA Ç., C.4,s.1210/C.5,s.1619/PAKALIN,C.III, s.604)

YARAGLIG: Zırhlı, cebeli. Yaraglıger-zırhlı adam-(KAŞGARLI M.,C.III,s.49/27)

YARIK: Zırha ve kalkana verilen genel isim. Parçaları birbirinden ayırd etmek için, zrh ve cebeye "Kübe Yarık", demir göğüslüğe "Say Yarık" denir.(KAŞGARLI M.,C.III,S.15/12)

YARIKLANDI: Adam zırhlandı, zırh gömlek giydi, cebelendi. (KAŞGARLI M., C.III,s.114/26,115/4)

ZIRH: Zırhlı ceket, bunlar gömlek gibi elbise üzerine giyilirler.(MARSİGLİ,s.159/PAKALIN,C.III,658)

ZIRH ELDİVEN: Dirseğe kadar kolu örten kolçak. Elçek (MARSİGLİ,s.159)

ZIRH GÖĞÜSLÜK; (İng.BREASTPLATE): Demir veya bakırdan yapılıp, etrafına sincir halkaları ile eklenmiş plakalardan oluşan, bağlantı kayışları ile göğüse sırta bağlanan yuvalak plaka şeklinde zırh parçasıdır.

ZIRH GÖMLEK; (İng.Coat of mail): Zincir örme ya da zincir örme arasına sırt ve göğüste metal plakalar takviye edilmiş, adeta zincir örülmüş bir elbisedir.(Başbakanlık Arşivi, Cevdet Ask.,nr.47749)

ZIRH KÜLAH; Özellikle 17.yüzyılda yaygınlaşan ve zincir örme zırhların üzerine takılan bir başlıktır. Tepe kısmında daire formunda hafif iç bükey bir başlık ve buna etek kısmından eklenerek boyuna kadar uzanan, zincir örgüden oluşur. Zincir örme arasında yüzü açıkta bırakacak bir oyuk bulunur.(EVLİYA Ç.,C.4,s.1210/1211)

ÇİZİM LİSTESİ

1.Osmanlı Koruyucu silahları üzerinde görülen damga, tuğra ve mühürlerden örnekler
1/1.kayı boyu damgası, 1/2.Çavuldur boyu işareti,
1/3.yarım palmet şeklinde damga,
a.El-Fakir Mehmed Paşa, b.El-Fakir Mahmud Paşa, c.Mustafa, d.El-Fakir Ali Paşa, e.El-Fakir Hasan Paşa, f. Ya Davud Paşa, g.El-Fakir Ahmed Paşa, h. El-Fakir Hafız Ahmed, ı. Ali Karlu, i. Behram Paşa, j. Hadım Sinan Paşa, k. Ali Karlu

2.Behram Paşa'ya ait miğfer,
etek bordüründen detay(E.15195)

3.Hasan Paşa'ya ait miğfer,
a.etek,b.yalmadan detay(E.17771)

4.Miğfer, etek ve gövdeden detay(E.9558)

5.Mustafa mühürlü miğfer, etekten detay(E.14466)

6.Miğfer(E.7947),detay

7.Miğfer(E.6624),gövde ve etek bordüründen detay

8.Hadım Sinan Paşa miğferinden detay(E.7951)

9.Mehmed Paşa'ya ait miğfer(E.5577),
etek bordürü detayı

10.Selim Paşa(?)'ya ait miğfer(E.14718)

11.Hasan Paşa'ya ait Miğfer(E.10494),
etek bordürü detayı

12.Hasan Paşa'ya ait miğfer(E.13724),
burun siperliği alemi

13.Ali Karlu'ya ait Zırh gömlek(E.16394),
ön plakalardan detay

14.Behram Paşa'ya ait Zırh gömlek(E.22610),
ön ve sırt plakalardan detay

15.Hadım Sinan Paşa'ya ait Zırh Gömlek,
ön plakalardan detay(2775)

16.Zırh Göğüslük(E.12619), detay

17.Zırh Göğüslük(E.166), detay

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKİMANTASYON M...

18.Zırh Göğüslük(E.16468), detay

19.Kolçak(E.11837)

20.Kolçak(E.11291)

21.Kolçak(E.10730/2)

22.Kolçak(E.12114/19)

23.Kolçak(E.11951)

24.Kolçak(E.14582)

25.Kolçak(E.16489)

26.Kolçak(E.10825)

27.Kolçak(E.14622)

28.Kolçak(E.14622)

29.Kolçak(E.22642)

30.Kolçak(E.11951)

31.Kolçak(E.11951)

32.Kolçak(E.10886)

33.Kolçak(E.10886)

34.Kolçak(E.11951)

35.Kolçak(E.10825)

36.Kolçak(E.12114/9)

37.Kolçak(E.11611)

38.Kolçak(E.11611)

39.Dizçek(E.12391), diz tasından detay

40.Dizçek(E.22613), diztasından detay

41.Dizçek(E.16591), diz tasından detay

42.Dizçek(E.16319), diz tası

43.Dizçek(E.16558), diz tası

44.Dizçek(E.16558), diz tası

45.Dizçek(E.21308), diz tası

46.Dizçek(E.16558), diz tası

47.Dizçek(E.14473), diz tası

48.Dizçek(E.22613), Diz tası ve baldır plakalarından detay

49.Dizçek(E.22613), diz tası ve baldır plakalarından detay

50.Dizçek(E.16445), diz tası ve baldır plakalarından detay

51.Kalkan(E.17419), etek ve gövbekten detay

52.Kalkan(E.4326), etek ve göbekten detay

53.Vezir Mehmet Paşa'ya ait Kalkan(E.21264),
etek bordürleri ve göbekten detay

54.Hafız Ahmed Paşa'ya ait kalkan(E.4519/6),
etek ve göbek motifleri

55.Silahtar(?) Mustafa Paşa'ya ait Kalkan(E.17402),
etek ve göbekten detay

56.At Alın zırhı(E.169)

57.At Alın zırhı(E.7165)

58.At Alın Zırhı(E.8359)

59.At Alın Zırhı(E.8360)

60.At Alın Zırhı(E.7153)

61.At Alın Zırhı(E.8358)

62.At Alın Zırhı(E.14894)

63.At Alın Zırhı(E.7166)

64.At Alın Zırhı(E.168)

65.At Alın Zırhı(E.1754)

66.III.Murad adına yapılmış
At Alın Zırhı(E.176)

67.Ön sağrı zırhı(E.25859/1), detay

68.Ön sağrı zırhı(E.25859/2), detay

69.Boyun zırhı(E.25859/3), detay

70.Sağrı zırhları(E.25859/4), detay

71.Kalkan(Tombak) üzerinden alınmış motifler,
16.yüzyıl sonu-17.yüzyl başı
(Deniz Müzesi, Env.280)

72.Osmanlı Koruyucu silahları üzerinde görülen
motif ve bordürler.

a. Rumi yapraklar

b. Rumi, palmet ve lotuslar

c. Hatai uslupta çiçekler

d. Lale, karanfil, sümbül, yıldız çiçekler ve rozet çiçekler

e. Rozet, dörtgen, mühr-ü Süleyman, sitilize
edilmiş hilal ve yıldızlar, düğümler

f. Çeşitli tepelikler

g. Geometrik bordürler, düğümlü bordürler ve çintemani bordür

h. Kıvrık dal bordürleri

ı. palmet ve lotus dizileri

i. Palmat-rumi ve hatai bordürler

j. Çeşitli yapraklar

73.Peçelikli Osmanlı miğferi

74.Siperlikli Osmanlı miğferi

75.Osmanlı zırh küllah

76.At Alın zırhı

77.Kolçak

78.Dizçek

79.Osmanlı Kalkanı

a.ön yüzü

b.arka yüzü

80. Akkoyunlu Sultanı Yakub-el Gazi(1478-1490)'ye ait dizçekten detay(Env.16558)

81. Akkoyunlu Sultanı Yakub el-Gazi(1478-1490)'ye ait dizçekten detay(Env.22613)

82. Metal perçinli halkalardan oluşan zincir örgünün oluşturulması(Reid,s.64)

1. Haddede çekilmiş telin halka oluşturacak şekilde kıvrılması

2. Halkaların kesilmesi

3. Perçin yerlerinin preste ezilmesi

4. Perçin pensesi

5. Halkanın perçinlenmesi

6. Beşli halkalardan oluşan zincir örgü sistemi

83. Hangay dağlarında zırhlı Göktürk Süvarilerini gösteren kaya resimleri(Nowgorodowa,s.213)

84. Osmanlı koruyucu silahlarında olduğu gibi bindirme plakalardan yapılmış zırhlı 'Göktürk Süvarileri'. Rekonstrüksiyon(Nowgorodowa,s.215)

85. Selçuklu taş kabartmasında
"Zırhlı Askerler",
Türk İslam eserleri Müzesi, Env.2540

RESİM LİSTESİ

1.Sultan Orhan Gazi(1326-1362)'ye ait miğfer(E.15732)

2.İshak Paşa(1470/72)'ya ait miğfer (E.13891)

3.Davut Paşa(ölm.1499)'ya ait miğfer (E.11738)

4.Ali Karlu'ya ait miğfer,
15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı (E.9487)

5.Miğfer(Amel-i Esad Sa'ad),(E.12008)

6.Behram Paşa(ölm.1532)'ya ait miğfer(E.15195)

7.Behram Paşa(ölm.1532)'ya ait miğfer(E.13462)

8.Vezir Hasan Paşa'ya ait miğfer(1580/81),(E.17771)

9.Miğfer, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyl başı(E.9558)

10.Miğfer, 16.yüzyıl ilk yarısı(E.15679)

11.Miğfer, 16.yüzyıl başı(E.7949)

12.Emir Mehmed'e ait Miğfer(E.7948)

13.Miğfer, 16.yüzyıl, 'Mustafa' damgası var.(E.14466)

14.Mehmed Beşe'ye ait miğfer, 16.yüzyıl(E.10804)

15.Miğfer,16.yüzyıl 2.yarısı(E.8254)

16.Miğfer,16.yüzyıl(E.6622)

17.Miğfer,16,yüzyıl(E.2638)

18.Miğfer, 16.yüzyıl 2.yarısı(E.7947)

19.Miğfer,16.yüzyıl ortası(E.6624)

20.Mehmed Paşa'ya ait Miğfer,(E.165)

21.Miğfer, 16.yüzyıl 2.yarısı(E.1092)

22.Hadım Sinan Paşa(ölm.1596)'ya ait Miğfer,(E.7951)

23.Miğfer, 16.yüzyıl 2.yarısı(E.7950)

24.Mehmed Paşa'ya ait Miğfer(E.5577)

25.Mehmet Paşa'ya ait Miğferler,
16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı (E.13542-10494)

26.Vezir Hasan Paşa'ya ait miğfer, 1580/81
(E.13724)

27.Vezir Hasan Paşa'ya ait Miğfer(1580/81),(E.23958)

28.Miğfer(Tombak), 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı(E.23690)

29.Miğfer(Tombak), 17.yüzyıl(E.6891)

30.Miğfer(Tombak), 17.yüzyıl(E.6895)

31.Miğfer(Ustası: Seyyid Mehmed), 17.yüzyıl(E.22167)

32.Miğfer(Tombak), 17.yüzyıl(E.1090)

33.Sadrazam Mahmud Paşa'ya ait Zırh Gömlek(ölm.1474),(E.249)

34.'Ali Karlu' mühürlü zırh gömlek,
15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı (E.16394)

35.Behram Paşa'ya ait Zırh Gömlek(ölm.1532),(E.16433)

36.Behram Paşa'ya ait Zırh Gömlek(ölm.1532),(E.22610)

37.Behram Paşa'ya ait Zırh Gömlek(ölm.1532),(E.16359)

38.Zırh Gömlek, 16.yüzyıl 1.yarısı(E.4332/2)

39.Hadım Sinan Paşa'ya ait Zırh Gömlek(ölm.1596),(E.2775)

40.Gazi Turhan Bey'e ait Zırh Gömlek(1778/1869),(E.25592)

41.Zırh Göğüslük, 16.yüzyıl 2.yarısı(E.12619)

42.Zırh Göğüslük, 16.yüzyıl sonu-17.yüzyl başı(E.166)

43.Zırh Göğüslük, 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı(E.16468)

44.Kolçak, 15.yüzyıl(E.11291)

45.Kolçak, 15.yüzyıl(E.11291)

46.Kolçak, 15.yüzyıl(E.14499)

47.Kolçak, 15.yüzyıl(E.7990)

48.Kolçak, 15.yüzyıl(E.11047)

49.Kolçak, 15.yüzyıl(E.16289)

50.Kolçak, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.14330)

51.Kolçak, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.11837)

52.Kolçak, 15.yüzyıl 2.yarısı(E.22175)

53.Kolçak, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.11951)

54.Kolçak, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.14582)

55.Kolçak, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.16489)

56.Kolçak, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.11476)

57.Kolçak, 15.yüzyıl sonu(E.25319)

58.Kolçak, 15.yüzyıl 2.yarısı(E.10825)

59.Kolçak, 16.yüzyıl başı(E.14622)

60.Kolçak, 15.yüzyıl(E.22642)

61.Kolçak, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.14400)

62.Vezir İshak Paşa(1470/72)ya ait kolçak,(11046)

63.Kolçak, 15.yüzyıl sonu(E.14163)

64.Kolçak(Sahibi: Mustafa), 16.yüzyıl 1.yarısı(E.10825)

65.Kolçak, 16.yüzyıl(E.11951)

66.Kolçak, 15.yüzyıl 2.yarısı(E.14505)

67.Kolçak, 16.yüzyıl 1.yarısı(E.14330)

68.Kolçak, 16.yüzyıl 1.yarısı(E.11611)

69.Kolçak, 16.yüzyıl(E.11611)

70.Kolçak, 16.yüzyıl(E.12030)

71.Kolçak, 16.yüzyl sonu-17.yüzyl başı(E.14409)

72.Kolçak, 17.yüzyıl(E.12314)

73.Kolçak, 17.yüzyıl(1461)

74.Dizçek, 15.yüzyıl(E.16602)

75.Dizçek, 15.yüzyıl(E.16602)

76.Dizçek, 15.yüzyıl(E.27224)

77.Dizçek, 15.yüzyıl(E.16602)

78.Dizçek, 15.yüzyıl sonu(E.12391)

79.Dizçek, 15.yüzyılsonu-16.yüzyıl başı(E.16371)

80.Dizçek, 15.yüzyıl sonu(E.16551)

81.Ali Karlu'ya ait dizçek,
15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.16445)

82.Dizçek, 15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl başı(E.22613)

83.Dizçek, 15.yüzyıl 2.yarısı(E.16319)

84.Dizçek, 16.yüzyıl(E.16565)

85.Dizçek, 16.yüzyıl(E.16558)

86.Dizçek, 16.yüzyıl başı(E.21308)

87.Dizçek, 16.yüzyıl başı(E.22582)

88.Dizçek, 16.yüzyıl başı(E.22582)

89.Dizçek, 16.yüzyıl(E.16565)

90.Dizçek, 16.yüzyıl(E.16565)

91.Dizçek, 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı(16558)

92.Dizçek, 16.yüzyıl(E.16558)

93.Dizçek, 16.yüzyıl(E.18001)

94.Dizçek, 16.yüzyıl sonu(E.14473)

95.Dizçek, 16.yüzyıl ortası(E.22613)

96.Dizçek, 16.yüzyıl (E.22613)

97.Dizçek, 16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı(E.16445)

98.Dizçek, 16.yüzyıl ortaları(E.16457)

99.Hafız Ahmet Paşa(1563/1632)'ya ait dizçek,(E.16392)

100.Dizçek, 17.yüzyıl başı(E.3001)

101.Kalkan, 16.yüzyıl(E.4340)

102.Söğüt Kalkan, 16.yüzyıl(E.25704)

103.Söğüt Kalkan, 16.yüzyıl(101)

104.Kalkan, 16.yüzyıl((E.17403)

105.Kalkan, 16.yüzyıl 2.yarısı(E.4326/10)

106.Mehmet Paşa'ya ait Kalkan,
16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl başı(E.21264)

107.Kalkan(Söğüt), 16.yüzyıl sonu(E.100)

108.Hafız Ahmet Paşa'ya ait Kalkan(1563/1632),(E.4519/6)

109.Silahtar(?) Mustafa Paşa'ya ait Kalkan, 17.yüzyıl
başı(E.17402)

110.Kalkan, 17.yüzyıl(E.21263))

111.Kalkan, 17.yüzyıl(4535)

112.Yavuz Sultan Selim(1512/20) adına yapılmış
At Alın Zırhı(E.170)

113.Kanuni Sultan Süleyman(1520/66) adına yapılmış
At Alın Zırhı(E.175)

114.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl(E.169)

115.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl(E.7165)

116.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl(E.8359)

117.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl(E.8360)

118.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl 2.yarsı(E.7153)

119.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl(E.14893)

120.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl 2.yarısı(E.14894)

121.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl ortası(E.168)

122.At Alın Zırhı, 16.yüzyıl 2.yarısı(E.1754)

123.Sultan III.Murad(1574/1595) adına yapılmış
At Alın Zırhı(E.176)

124.At Alın Zırhı, 17.yüzyıl başı,(E.7157)

125.Hafız Ahmed Paşa'ya (1563/1632)ait
At Alın Zırhı(E.177)

126.At Alın Zırhı, 17.yüzyıl başı(E.8356)

127.At Alın Zırhı, 17.-18.yüzyıl(E.24145)

128.At Alın Zırhı, 17.yüzyıl(E.16467)

129.At Alın Zırhı, 17.yüzyıl(E.21512)

130.Zırh gömlek, Şirvanşahlar(?), 14.yüzyıl, muhtemelen Çaldıran savaşında(1514) Safeviler'den ganimet olarak ele geçmiş ve gaza hediyesi olarak Behram Paşa(ölm.1532) ya verilmiştir.

131.Peçelikli miğfer, Şirvanşahlar, 15.yüzyıl 2.yarısı, (Env.14628)

132.Miğfer, Akkoyunlu, 15.yüzyıl 2.yarısı

a.etekten ayrıntı

b.yalmadan ayrıntı

133.Akkoyunlu Sultanı, Uzun Hasan'ın oğlu Yakub el-Gazi(1478-90)'ye ait zırh gömlek

a.ön

b.arka

134.Dizçek, Akkoyunlu Sultkanı Yakub el-Gazi'ye ait (Env.16558)

135.Dizçek, Memluk, 15.yüzyıl

136.Kalkan, Memluk, 15.yüzyıl(Env.17410)

137.a.At alın zırhı, Memluk Sultanı Ebu Nasır Kayıtbay(1468-1496)'a ait (Env.178),

b.alın kısmından ayrıntı

138.Zırh gömlek, Timurlu, 15,yüzyıl(Env.21301)

a.ön

b.arka

139.Dizçek, Timurlu, 15.yüzyıl sonu(Env.16558)

140.Kalkan, Hint, 17.-18.yüzyıl(Env.124)

141.Kalkan, İran, 18.-19.yüzyıl(Env.5709)

142.Miğfer, İran, 17.-18.yüzyıl(Env.22169)

143.Kolçak, İran, 17.-18.yüzyıl(Env.2925)

144.Zırh Gömlek, Rus, 17.yüzyıl(Env.16402)

145.Ali Şir Nevai, Hamse(1530), Leyla ile Mecnun kabilelerinin savaşı, s.145b'de zırhlı figürler(Rogers-Çağman,s.187, f.135)

146.Nizami, Hamse(1475/6), Hüsrev ve Behram Gur'un savaşı, s.51b'de zırhlı figürler(Rogers-Çağman, s.113,f.71)

147.Firdevsi, Şehname(1370), İsfendiyar'ın Kurtlarla Savaşı, (Rogers-Çağman, f.52)

148.Büyük Selçuklu stuccosunda zırhlı süvariler, Rey

149.Çin resminde zırhlı Uygur süvarileri, 9.yüzyıl (Ettinghausen, f.3)

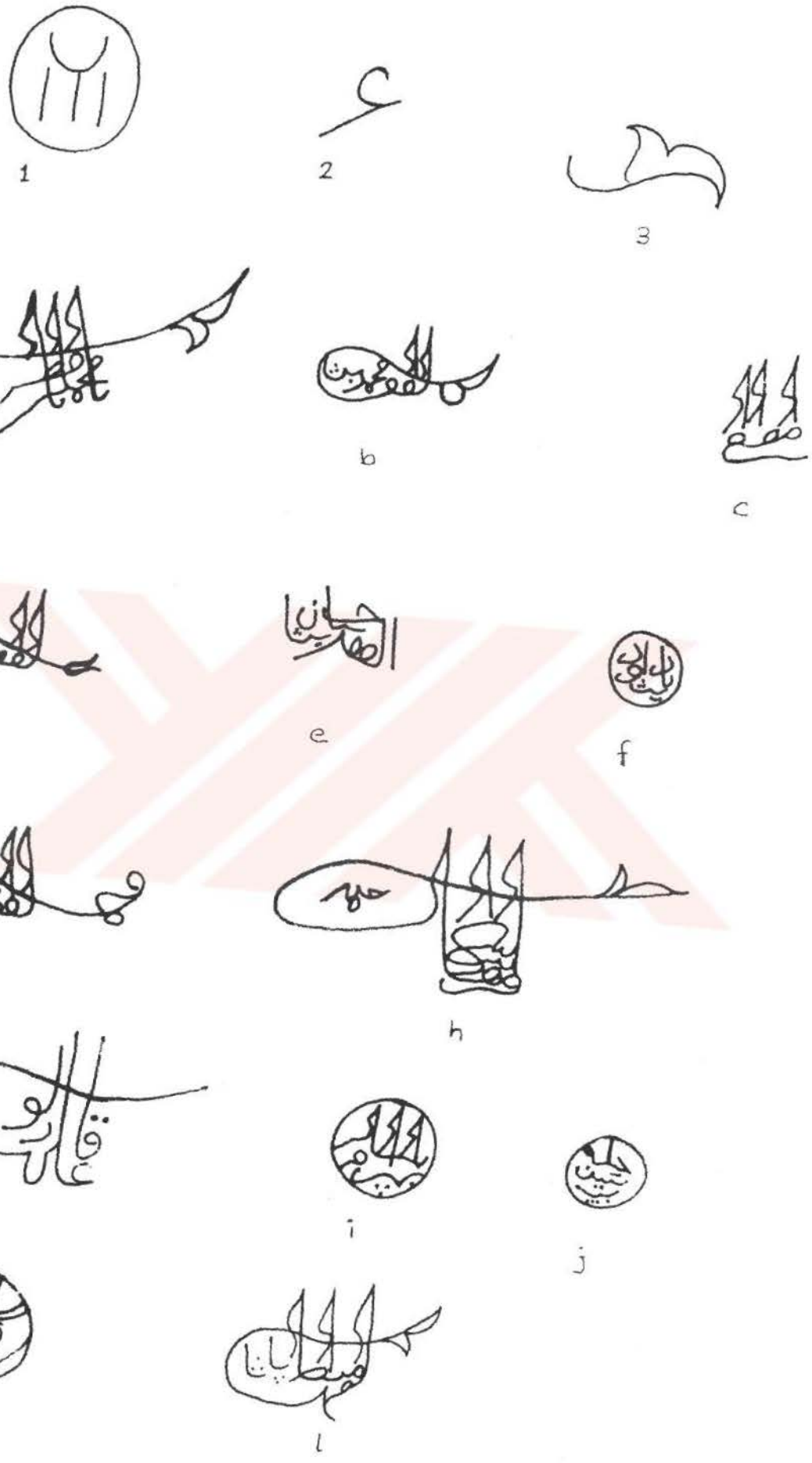
150.Çin resminde zırhlı uygur atları, 9.yüzyıl (Ettinghausen,f.), at başlıklarında atın sahibinin rütbesini vurgulayan tüy(sorguç) var.

151.Uygurların eski başkenti Koço'dan bir Uygur freskosundan ayrıntı. 9-10.yüzyıl. Miğferin tepesindeki sorguç bu şahsın rütbe sahibi olduğuna işaret etmektedir.(Ettinghausen, f.1)

152.Uygur Hükümdarı Bögü Kağan'ın 732 yılında Mani tapınağını ziyareti(bu ziyaretin Bögü Kağan'ın mani dinini kabul edişi ile bağlantılı olduğu sanılıyor). Bu dini tören tasvirinde Mani rahibin elini tutan Türk Kağanı'nın zırhlı oluşu dikkat çekicidir. (A.Von Le Coq, levha 8a)

153.Kazakistan'ın Esik Kurganından çıkan Hun(bazı bilim adamlarına göre Saka) prensi, Altın elbiseli Adam, M.Ö.4-3.yüzyıl, (Akişev, s.)

ÇİZİMLER

ÇİZİM. 1

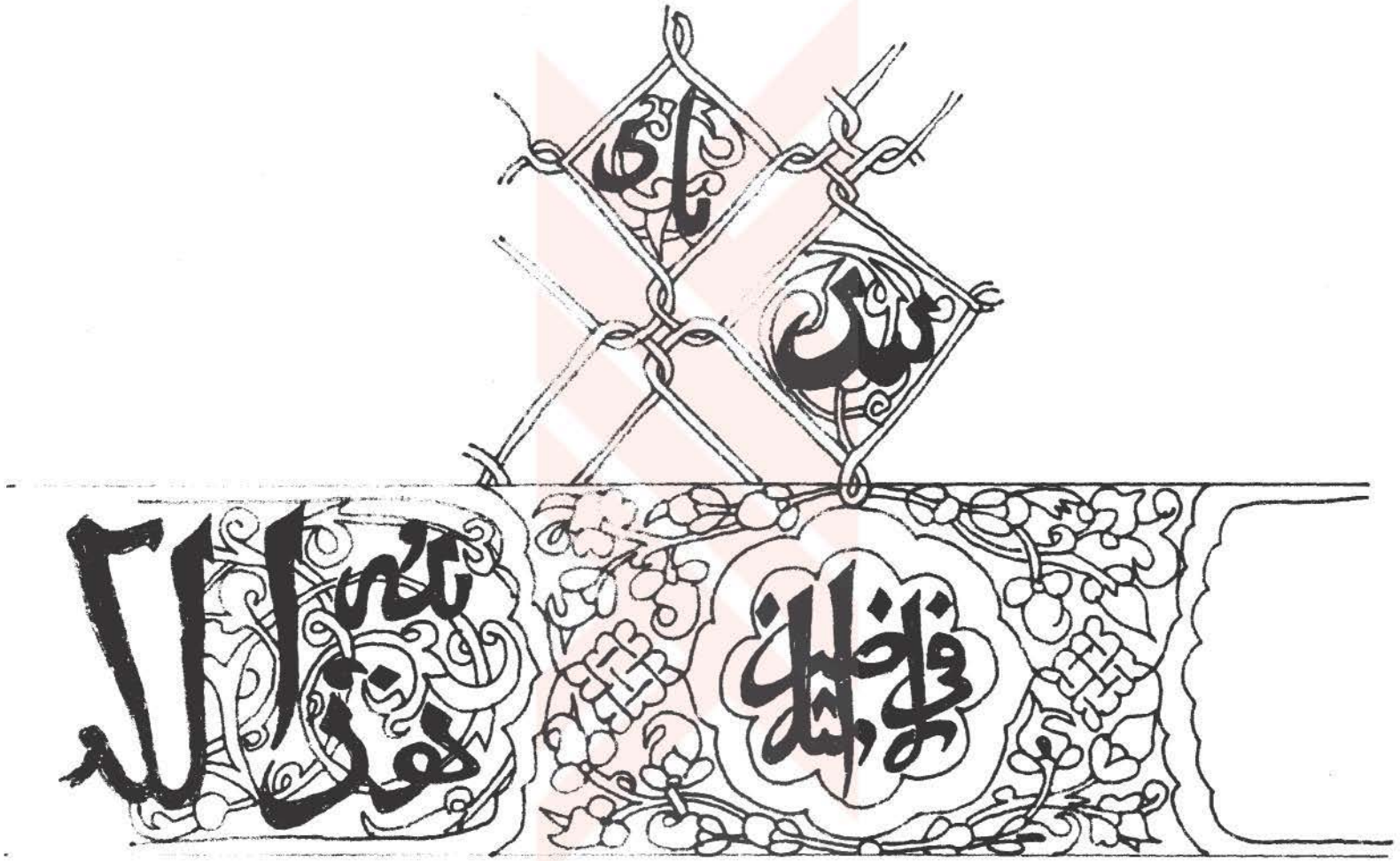
Şizim. 2

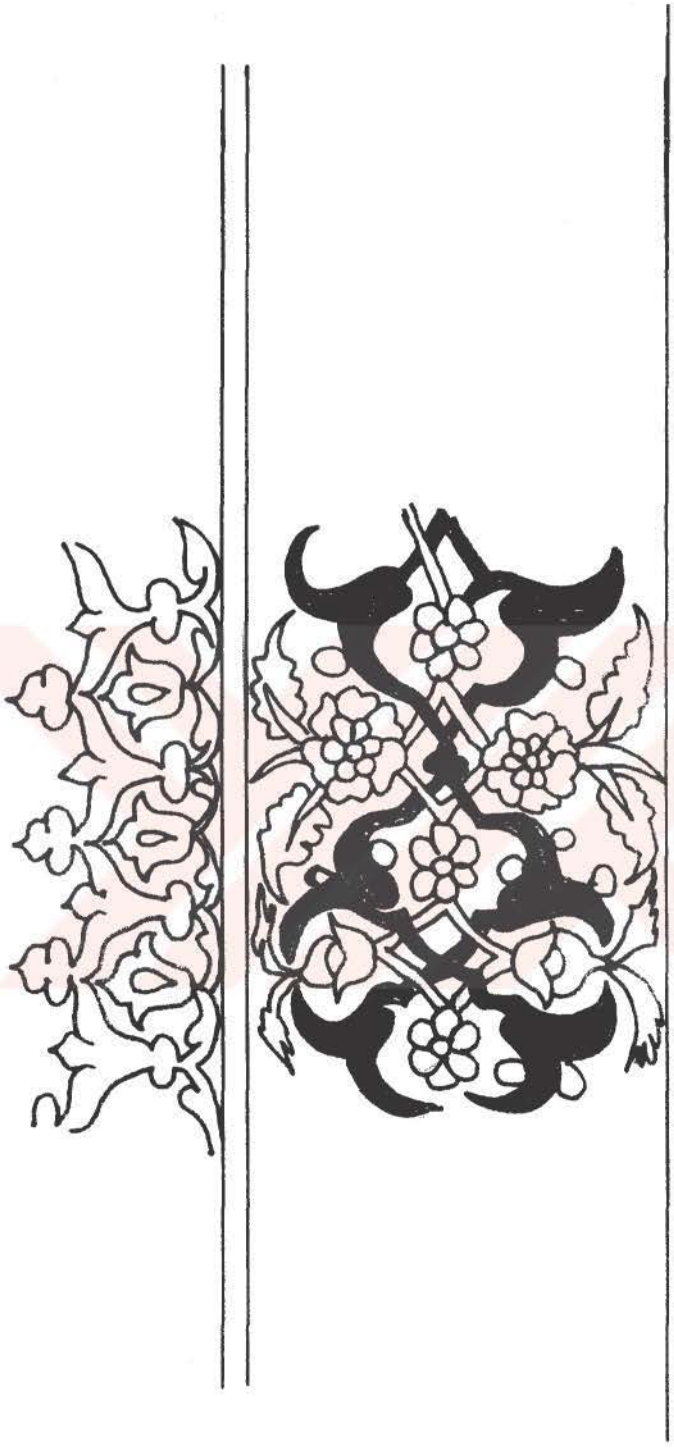

YALMA (Detay)

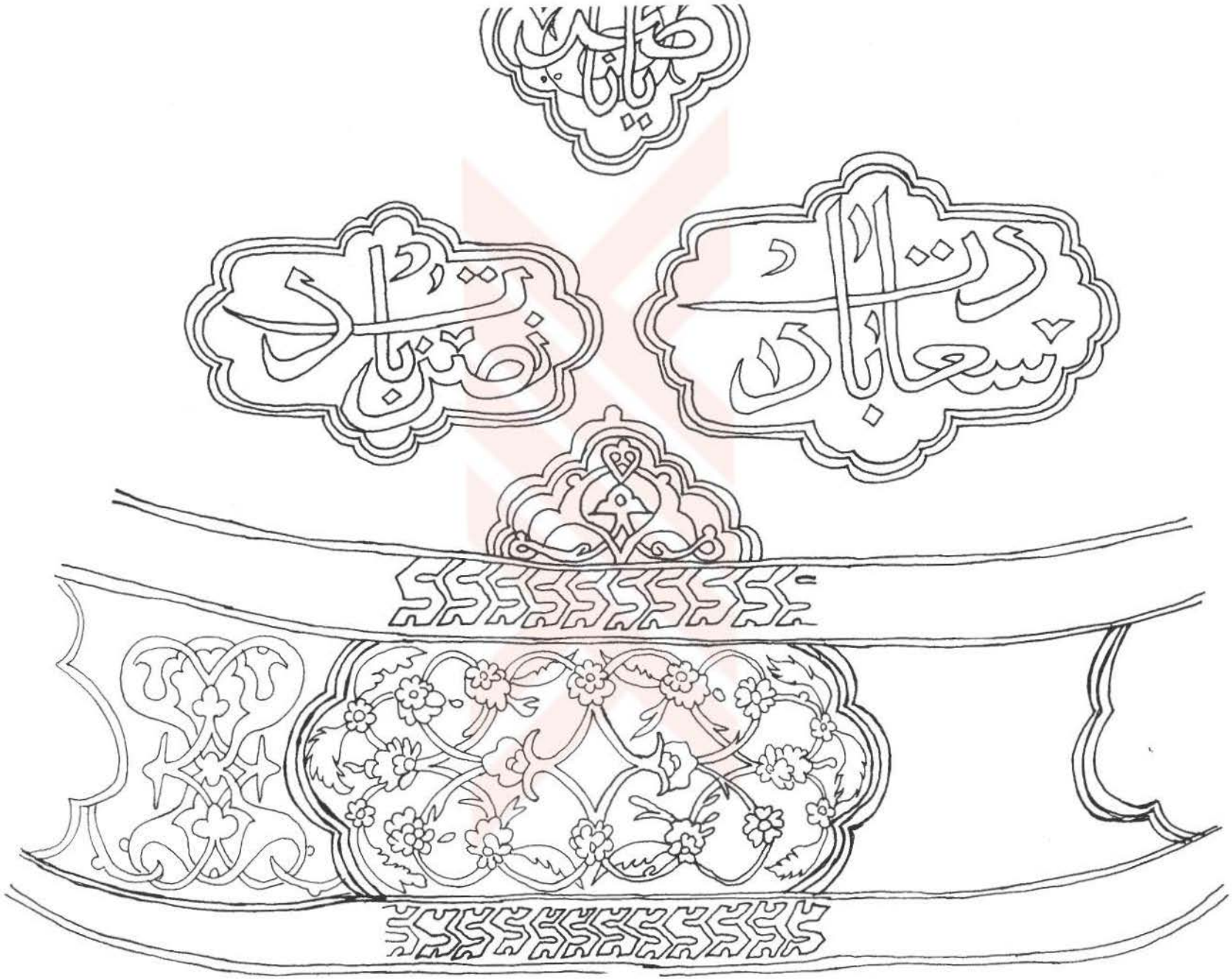
ÇİZİM. 3

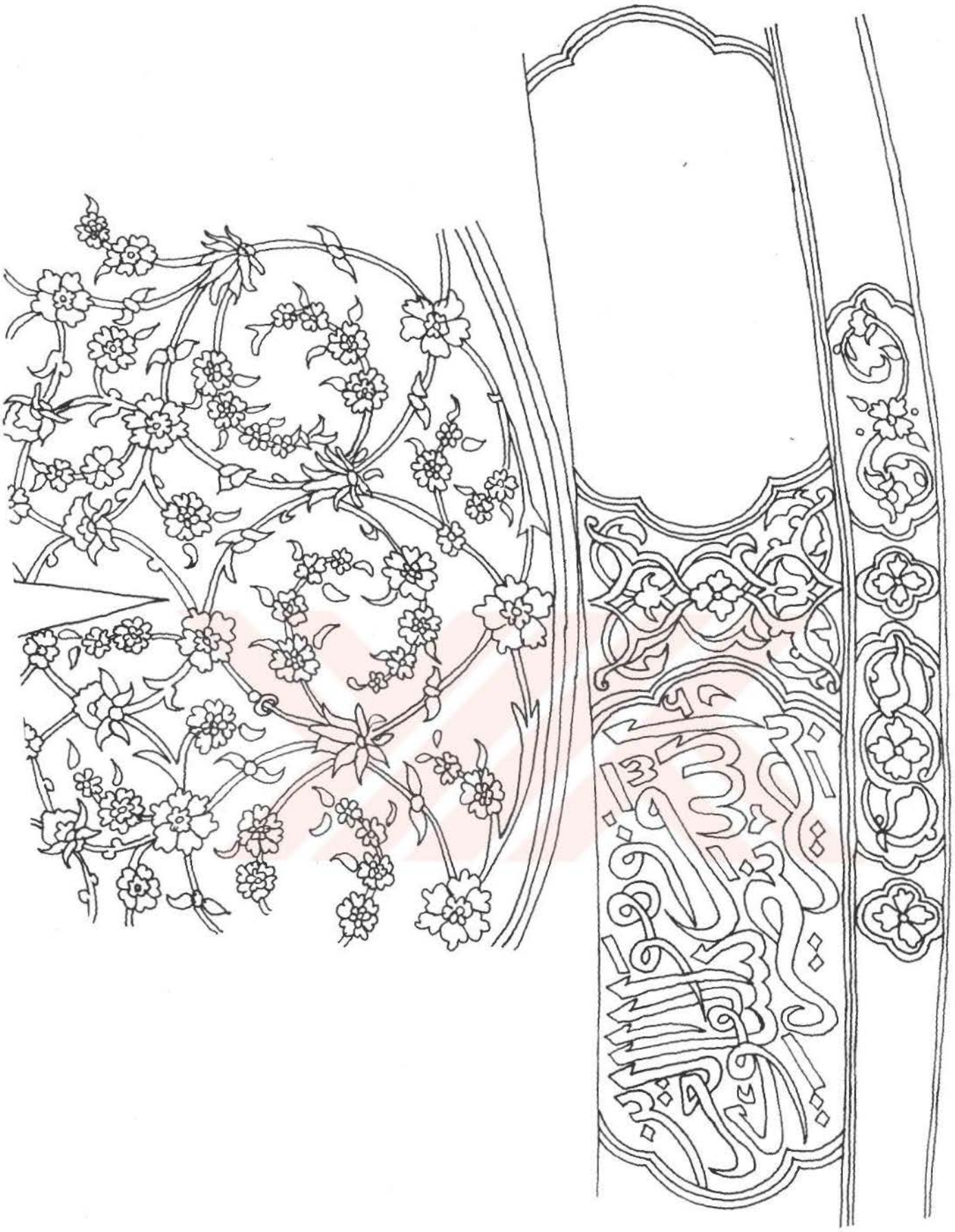
ÇİZİM.4

ÇİZİM. 5

ÇİZİM. 6

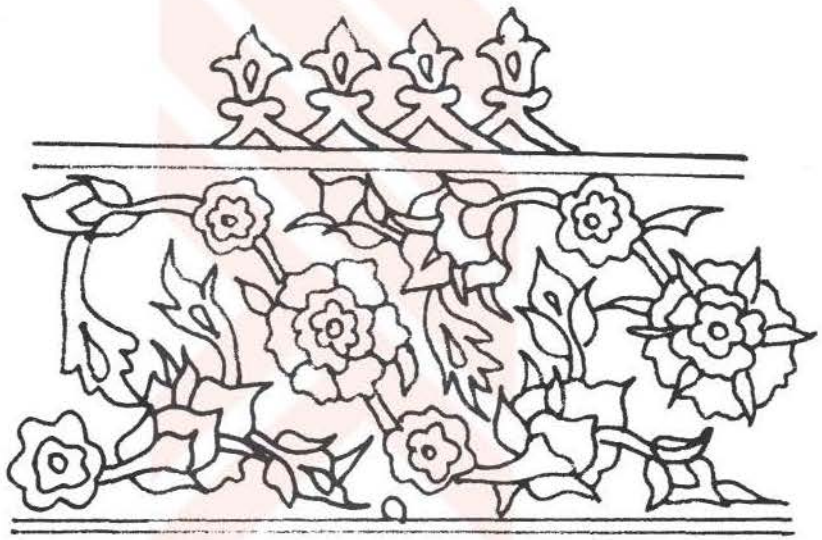

ÇİZİM. 7

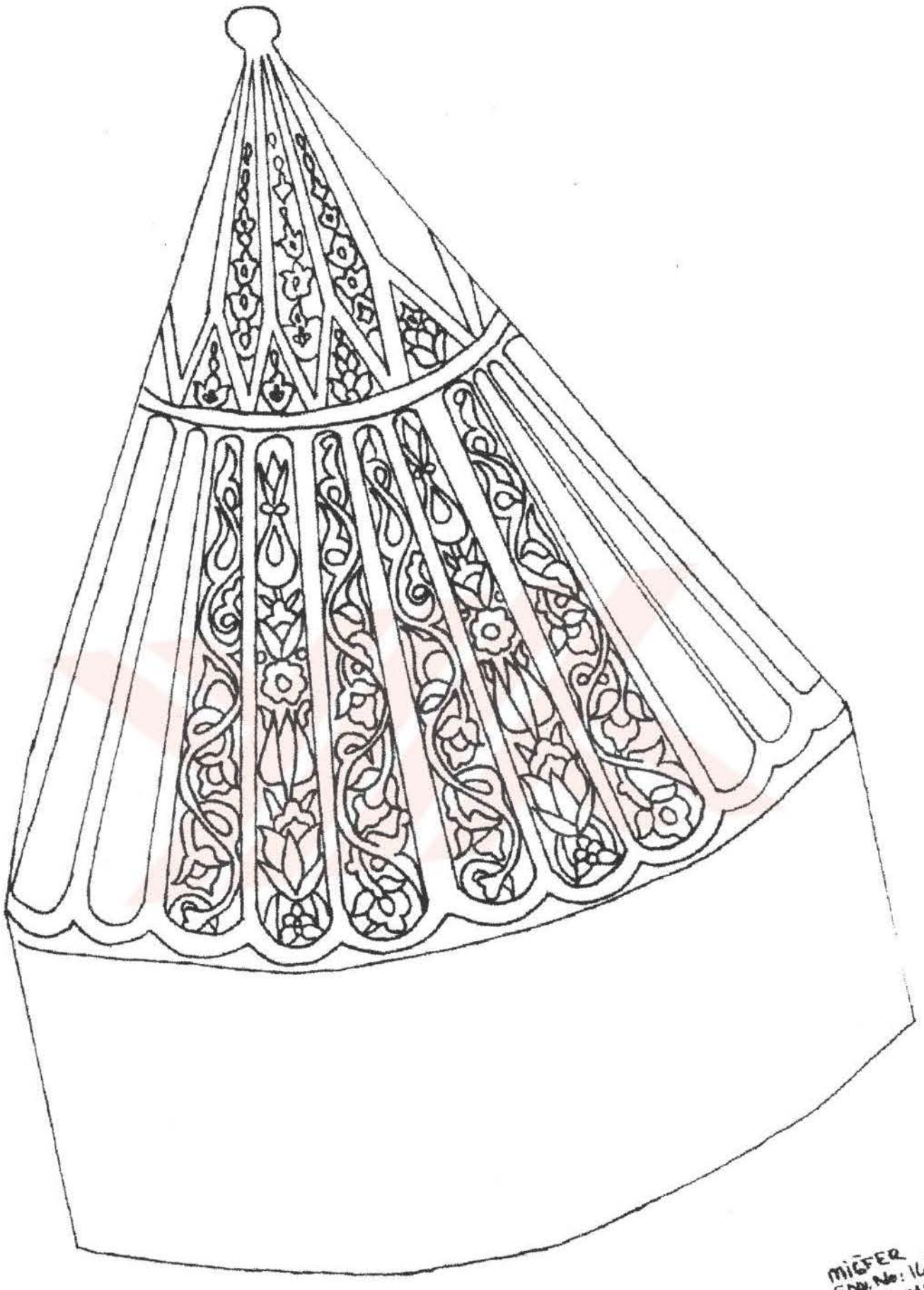

ÇİZİM.8

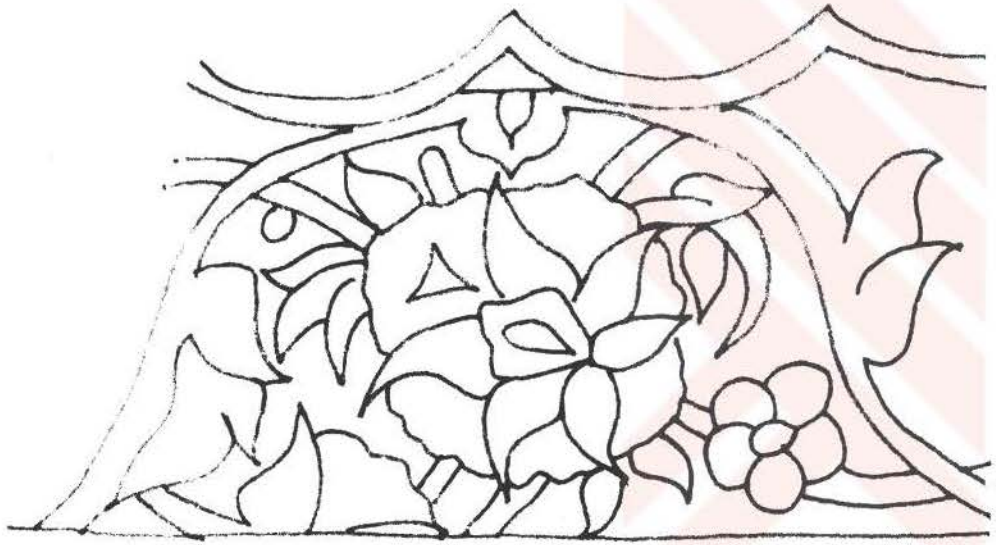

MİĞFER (DETAY)
ENV. NO: 5577

ÇİZİM. 9

ÇIZIM. 10

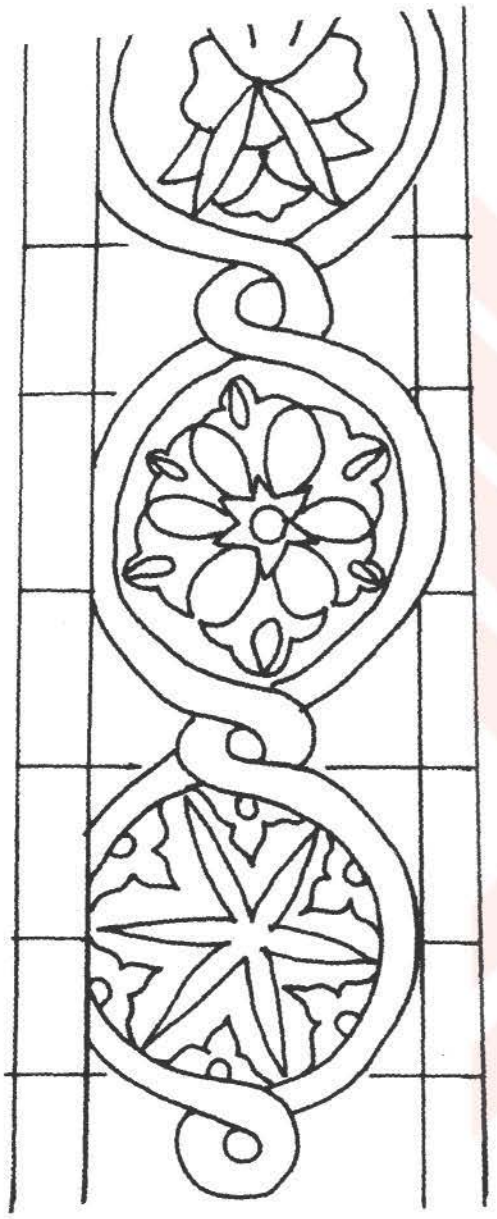

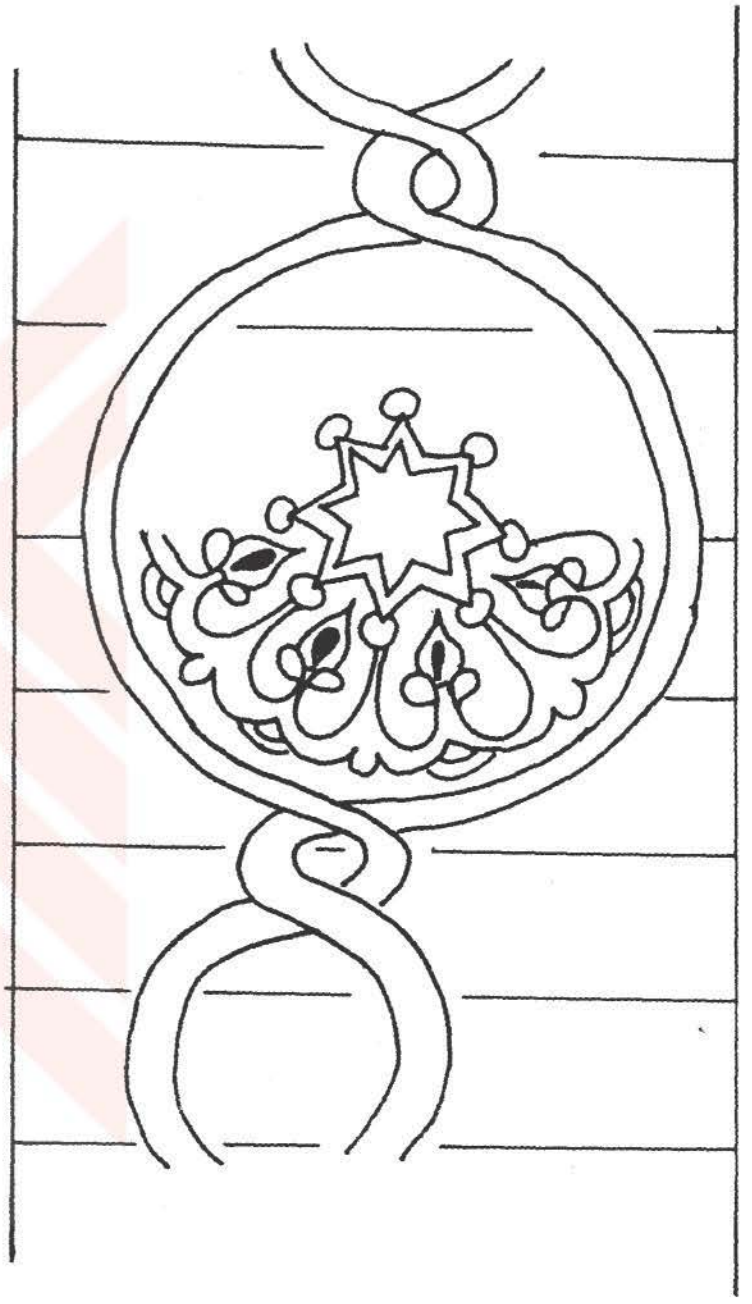
ÇİZİM. 11

MİĞFER (Burun siperliği ale

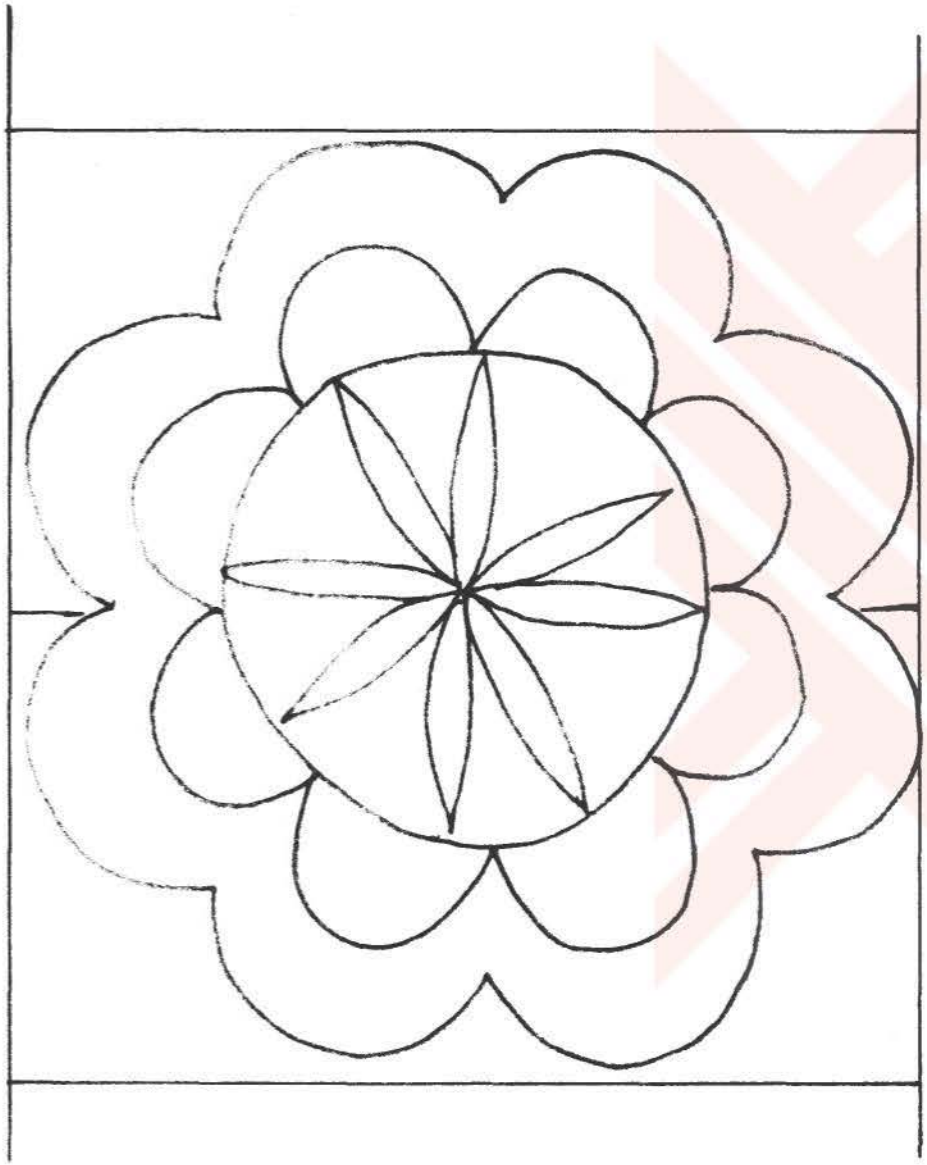
ÇİZİM.12

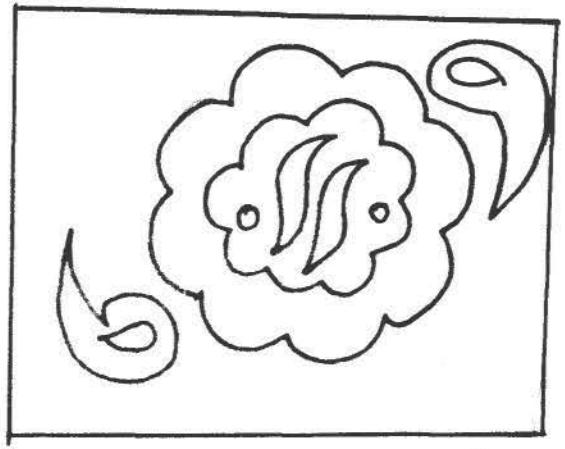

ZIRH GÖMLEK (DETAY)
ENV. NO: 16394
(ALİ KARLI'ya ait)

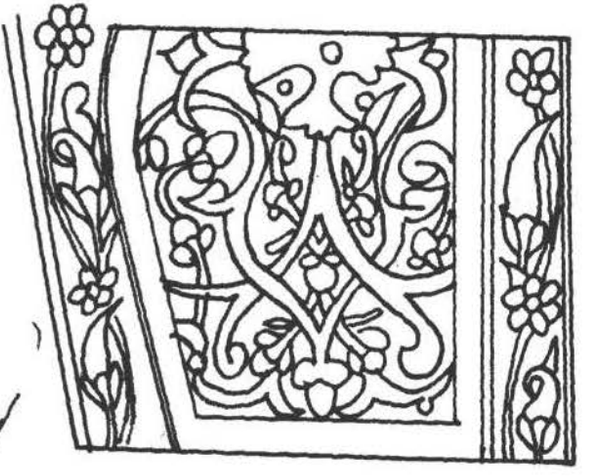
ÇİZİM. 13

ZIRH GÖMLEK (Detay)
ENV. NO: 22610
(Behram Paşa'ya ait)

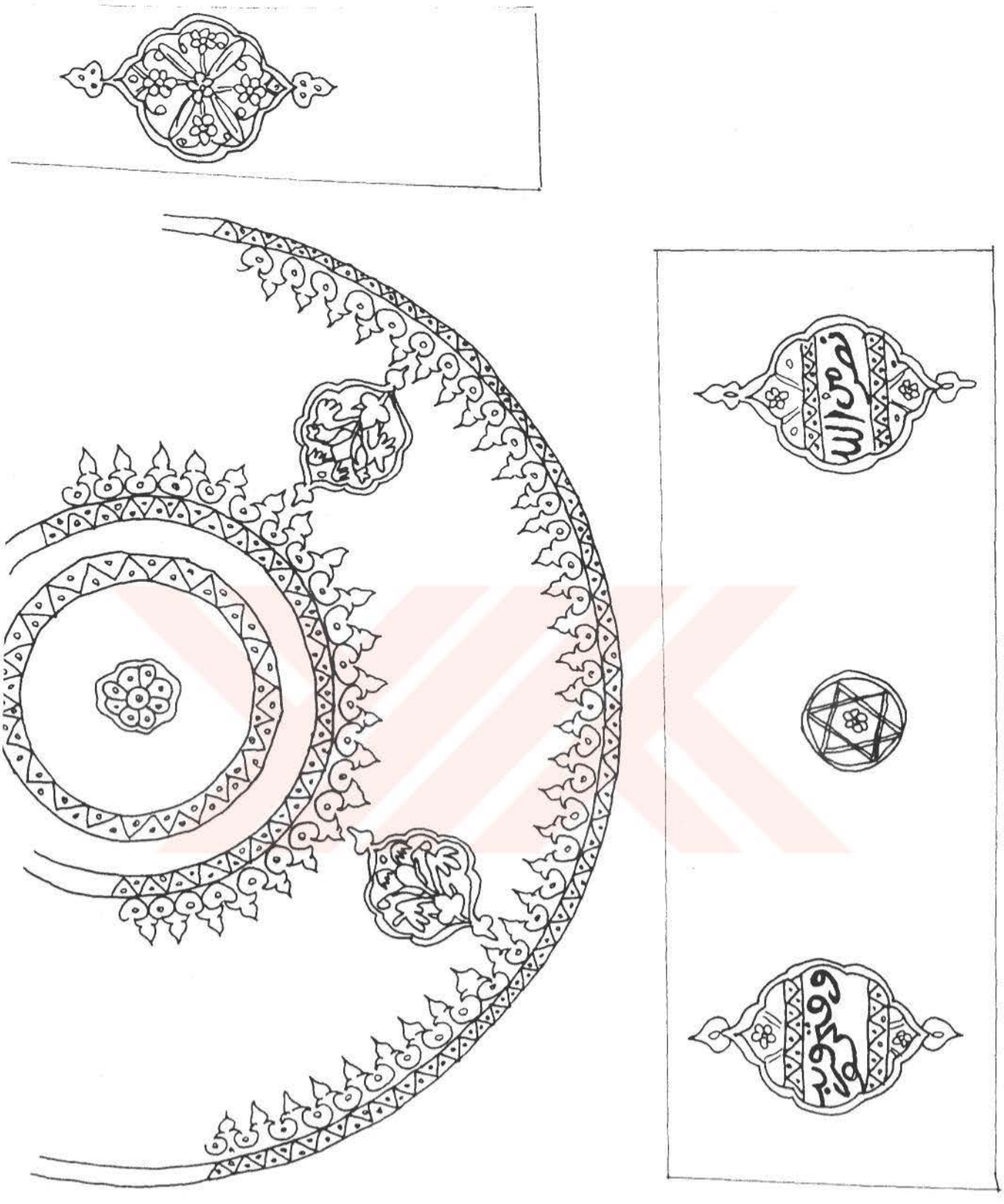
ÇİZİM. 14

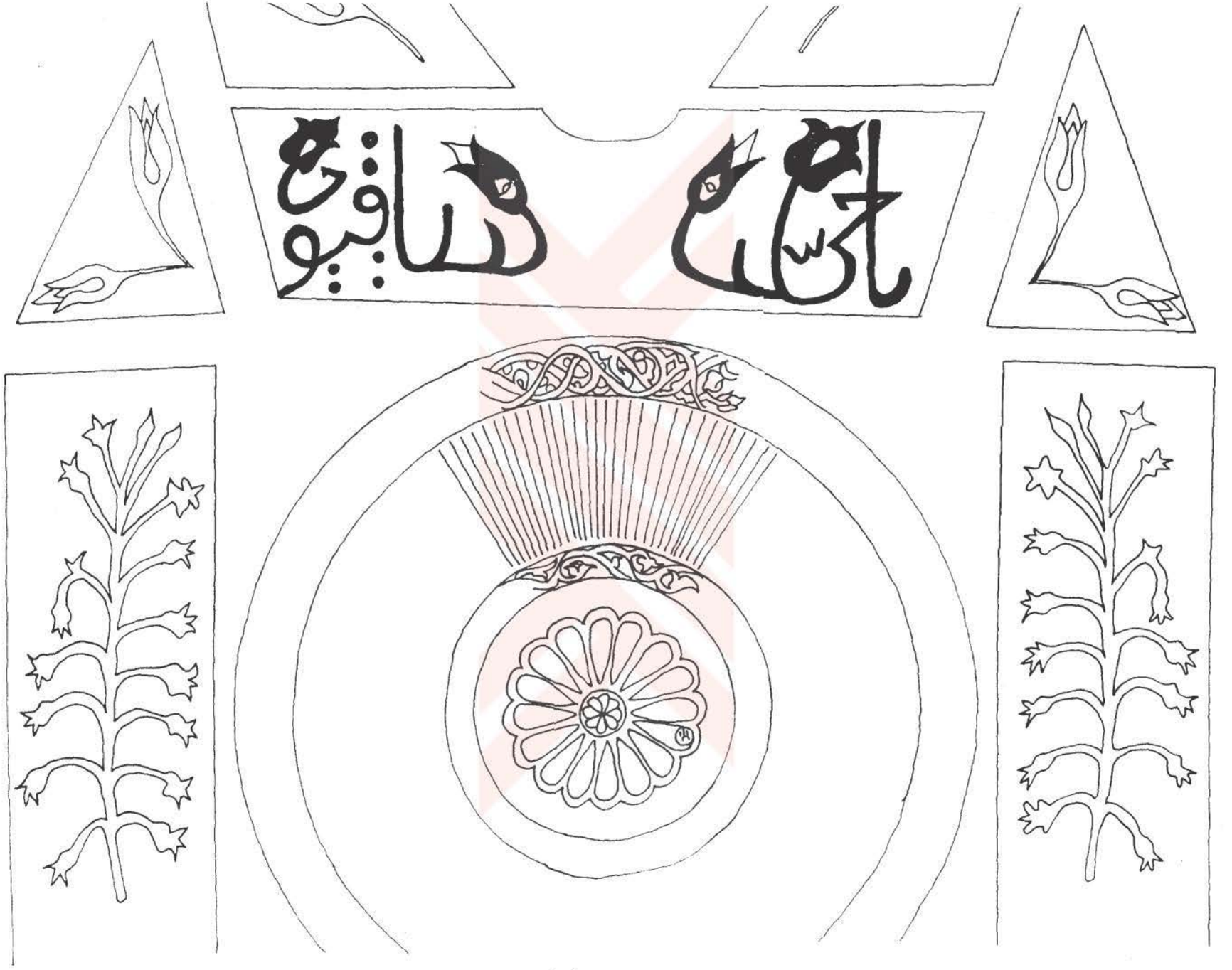

ÇİZİM. 15

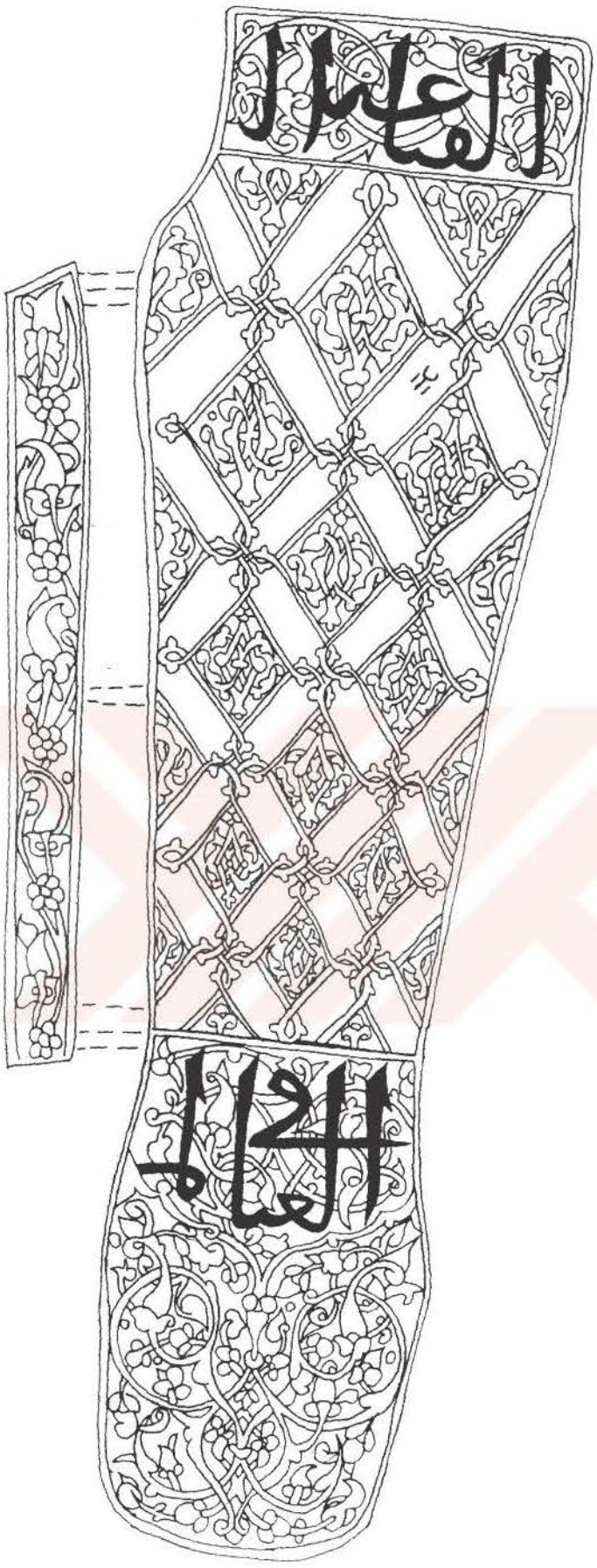

ÇİZİM.16

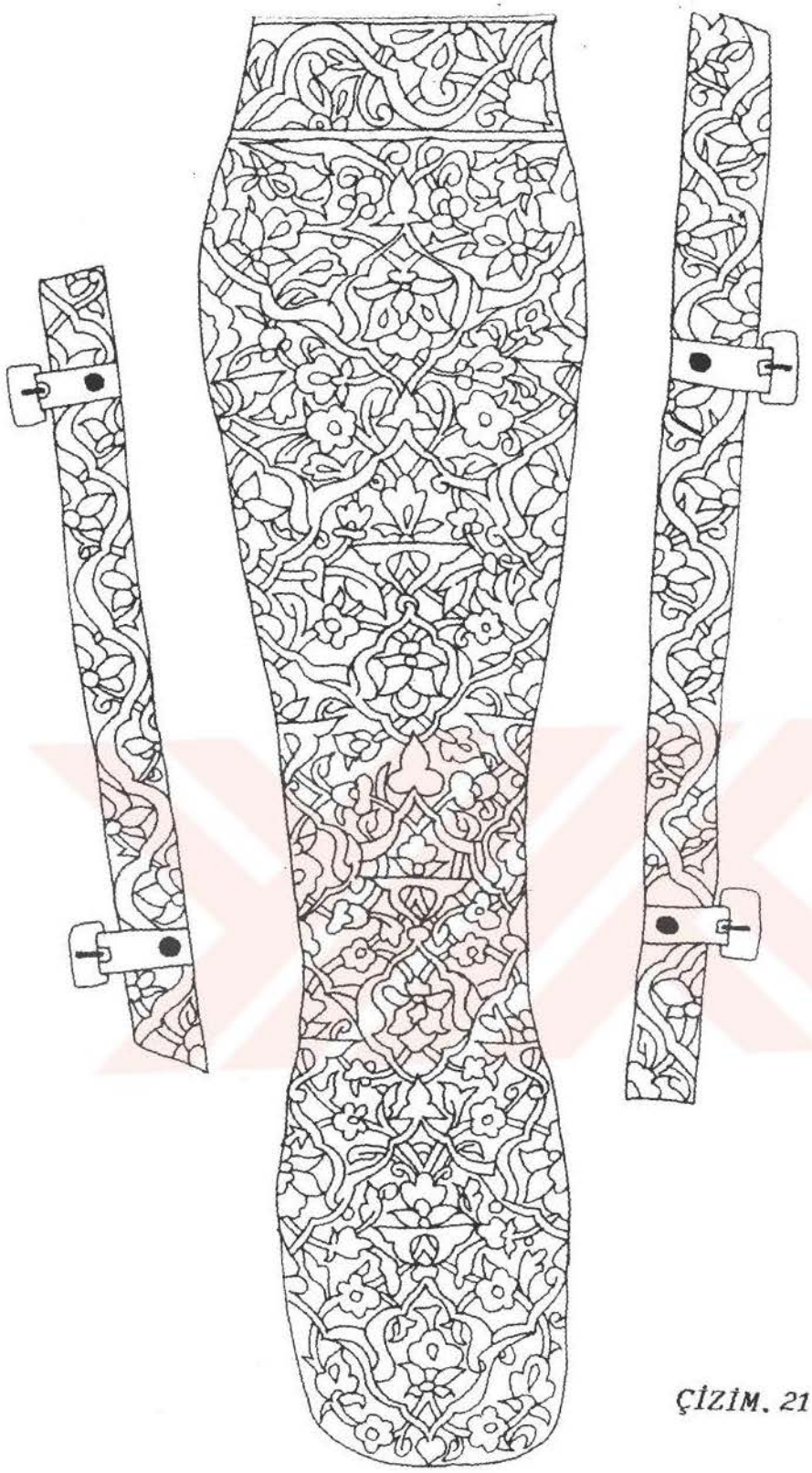
ÇİZİM. 18

ÇİZİM. 19

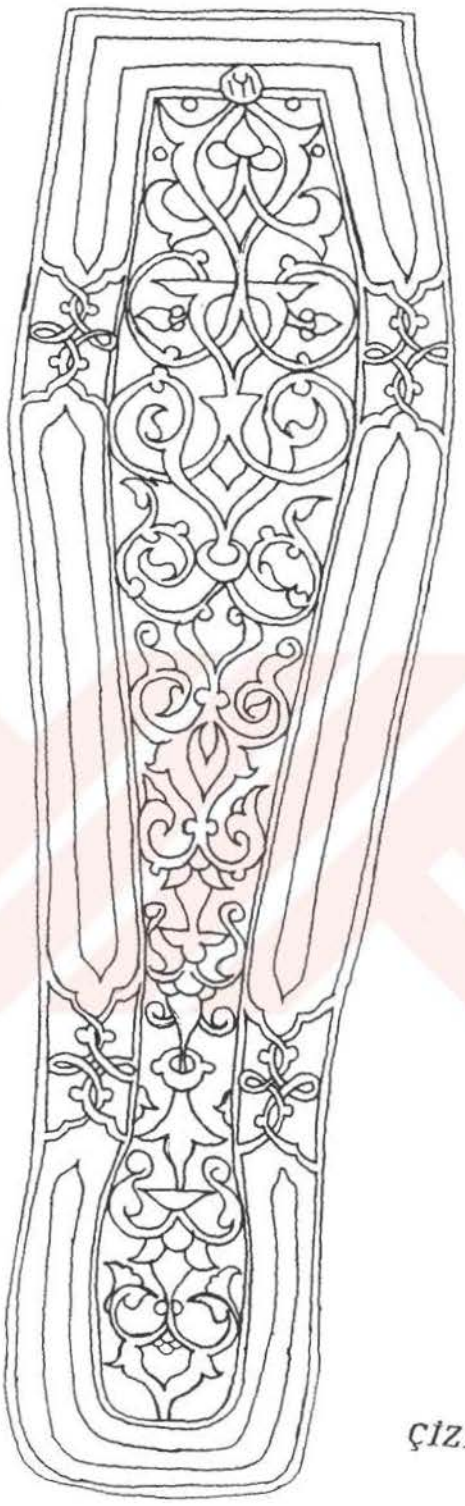
ÇİZİM.20

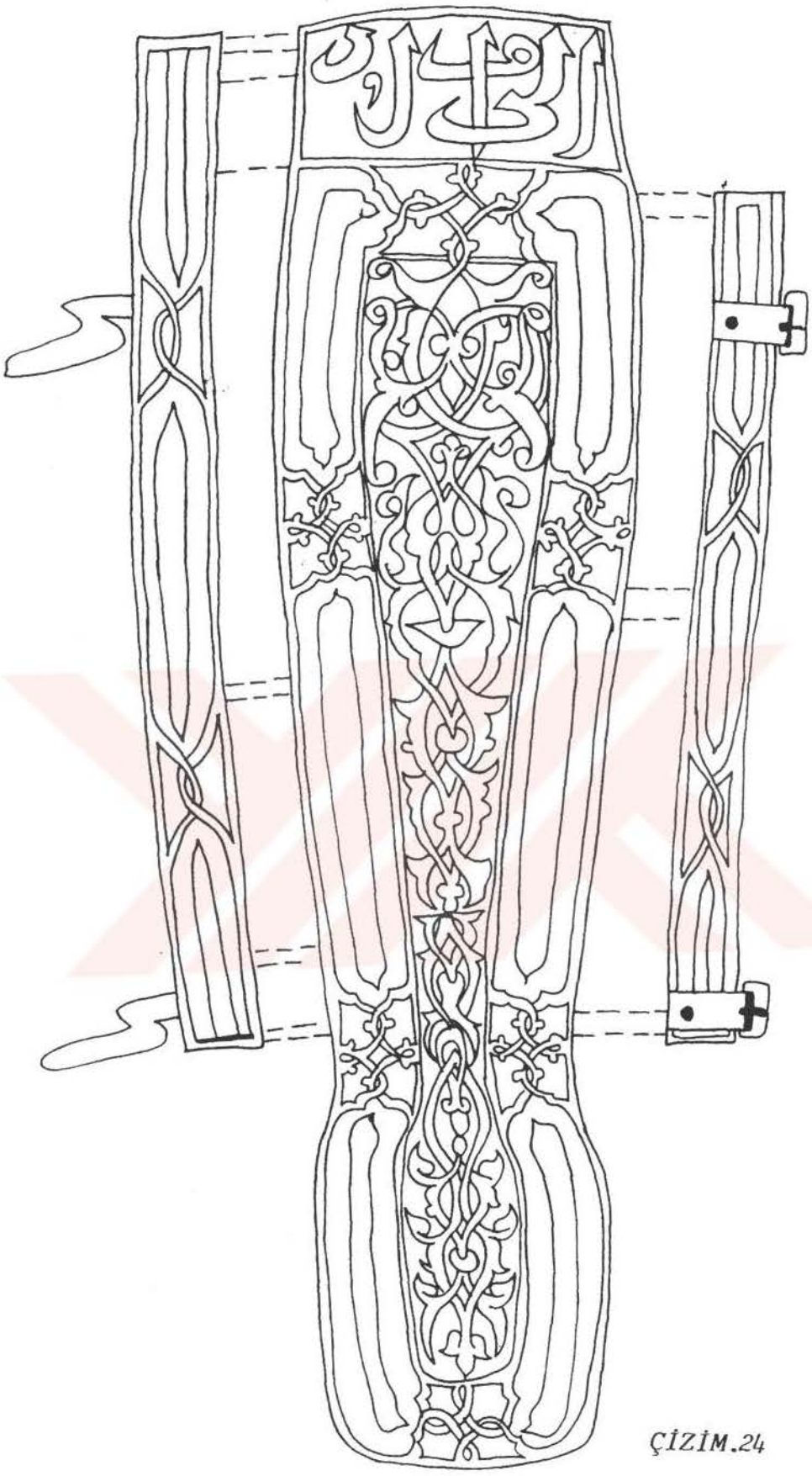
ÇİZİM. 21

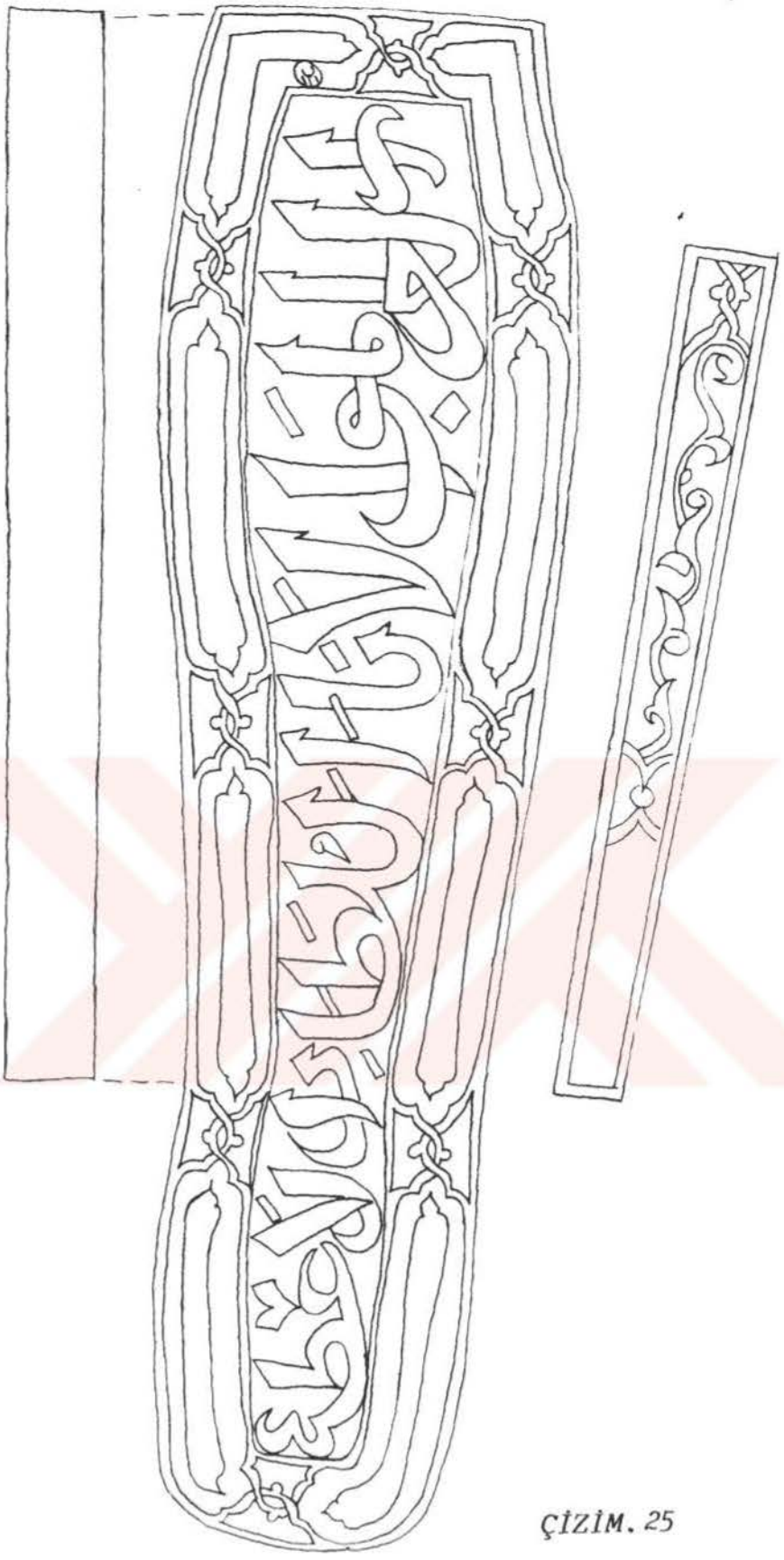
ÇİZİM. 22

ÇİZİM. 23

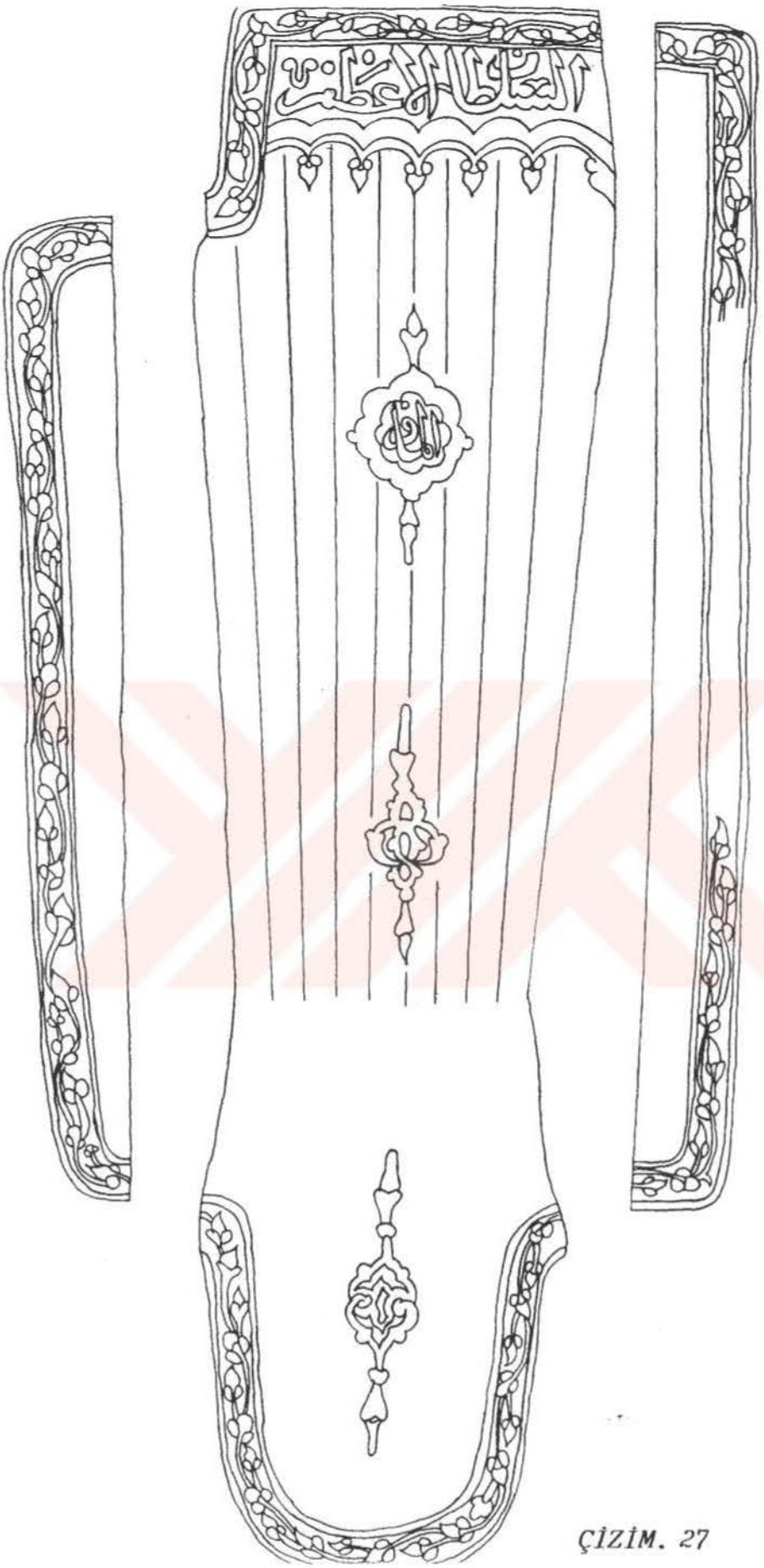
ÇİZİM.24

ÇİZİM. 25

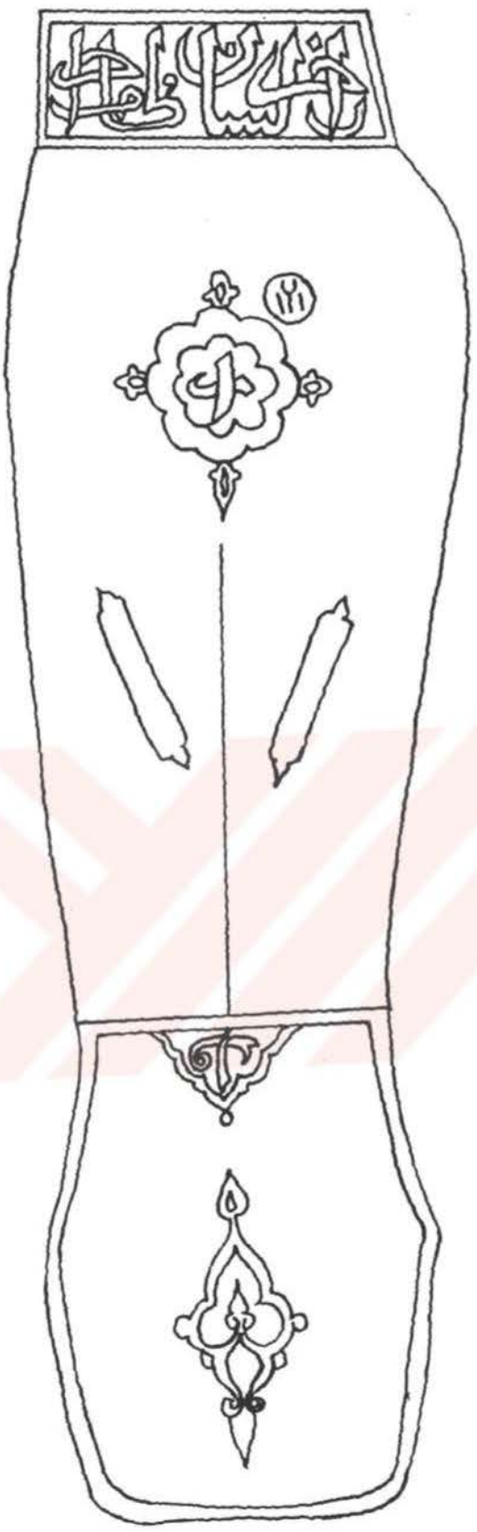
ÇİZİM. 26

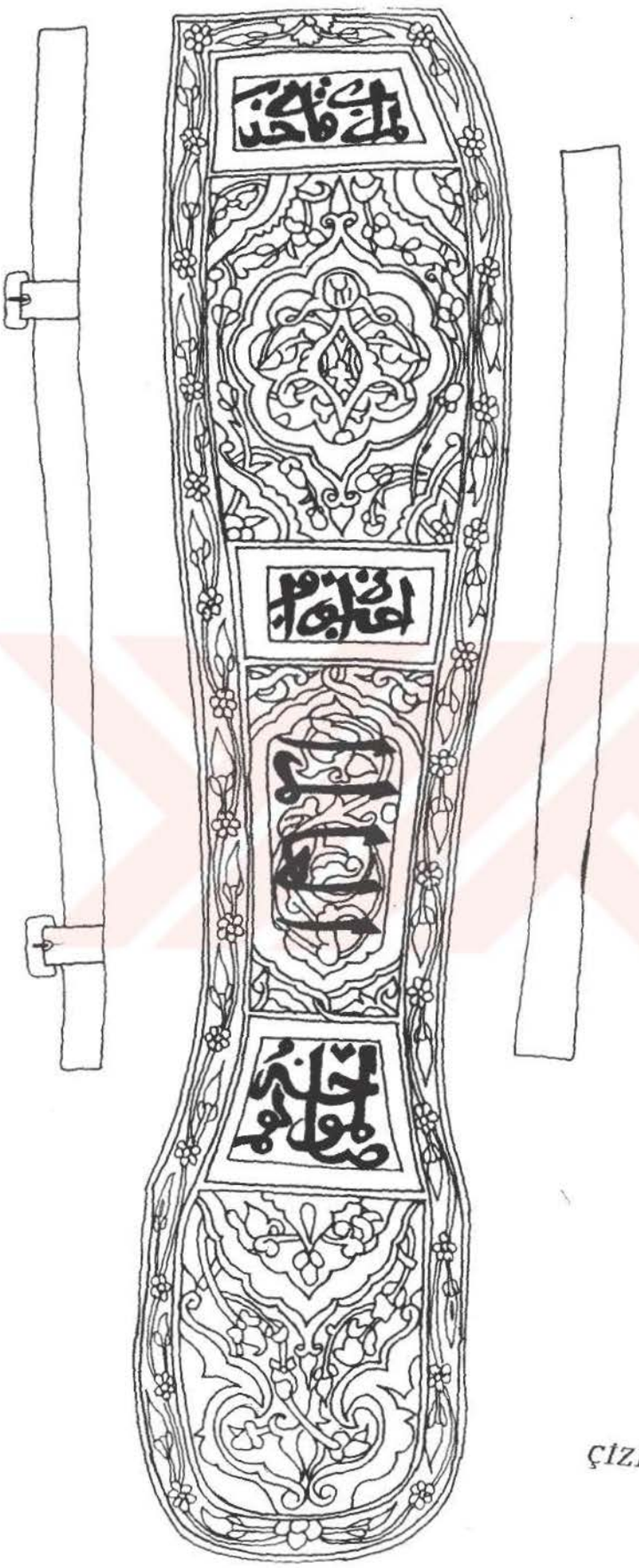
ÇİZİM. 27

ÇİZİM.28

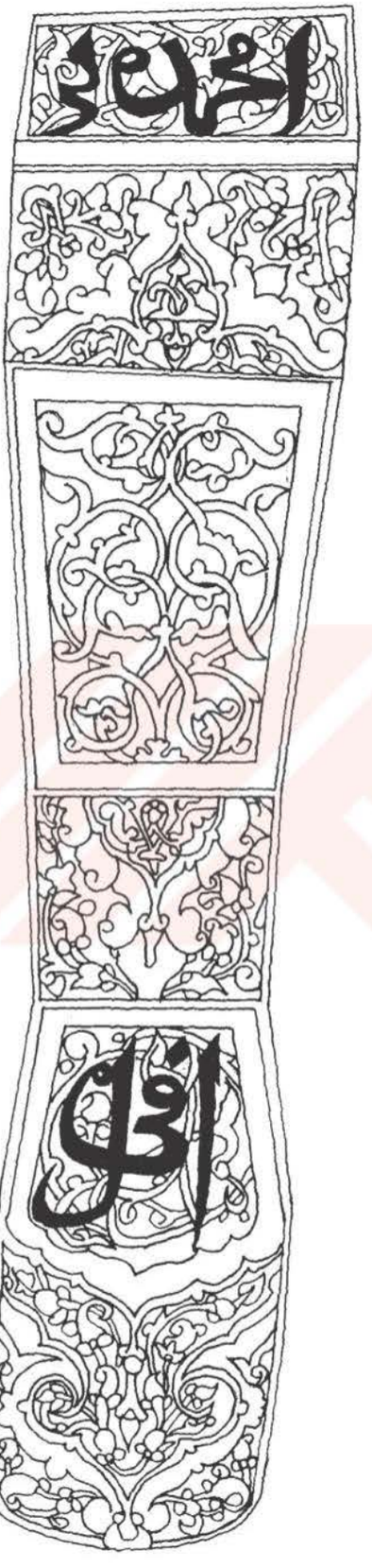
ÇİZİM. 29

ÇİZİM. 30

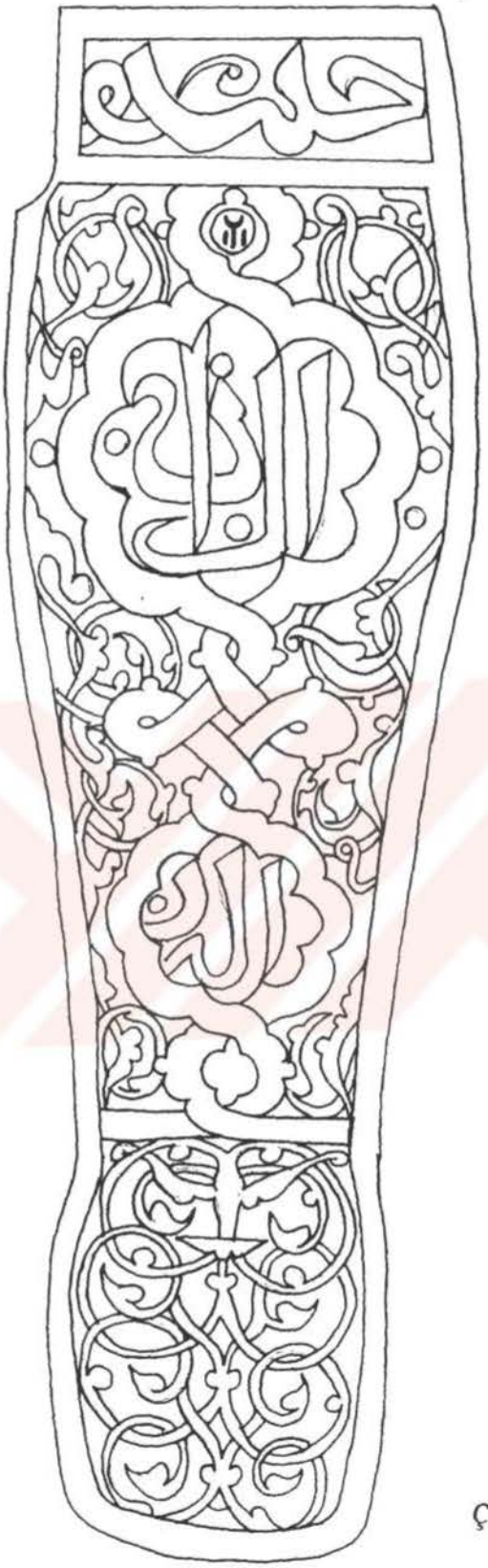
ÇİZİM. 31

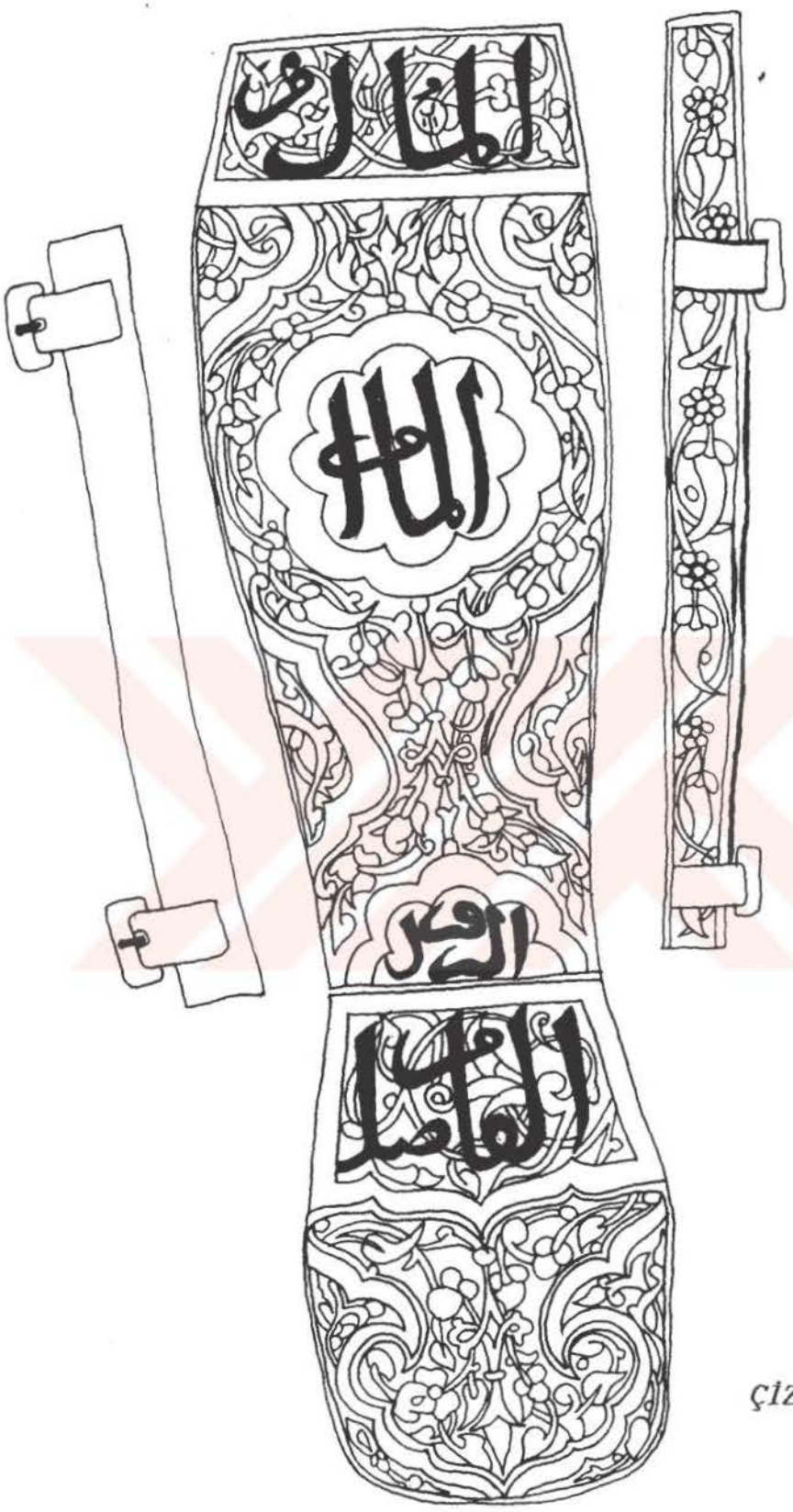
ÇİZİM. 32

ÇİZİM. 33

ÇİZİM. 34

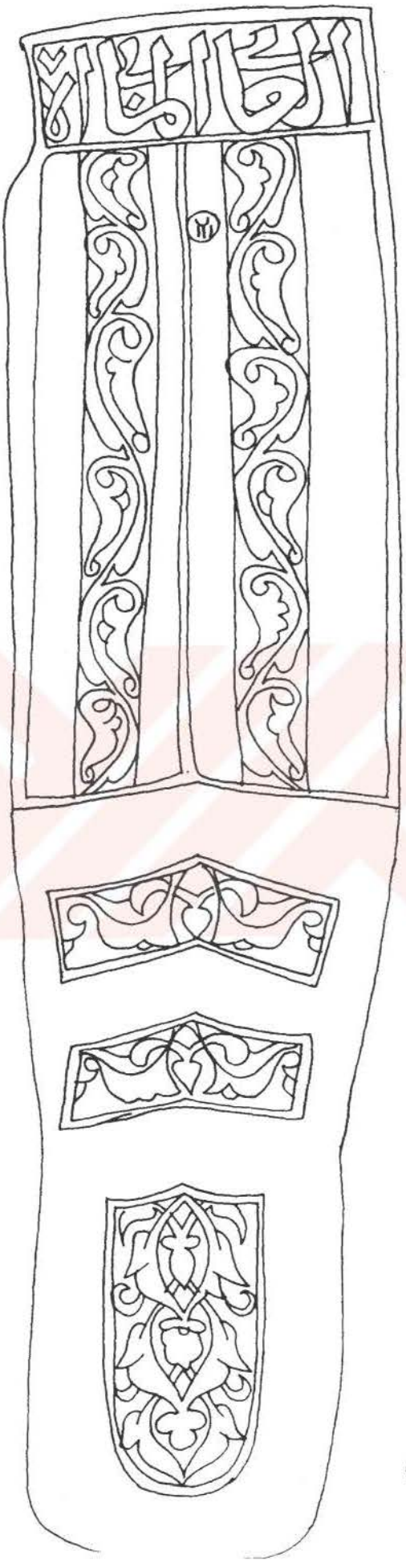
ÇİZİM. 35

ÇİZİM. 36

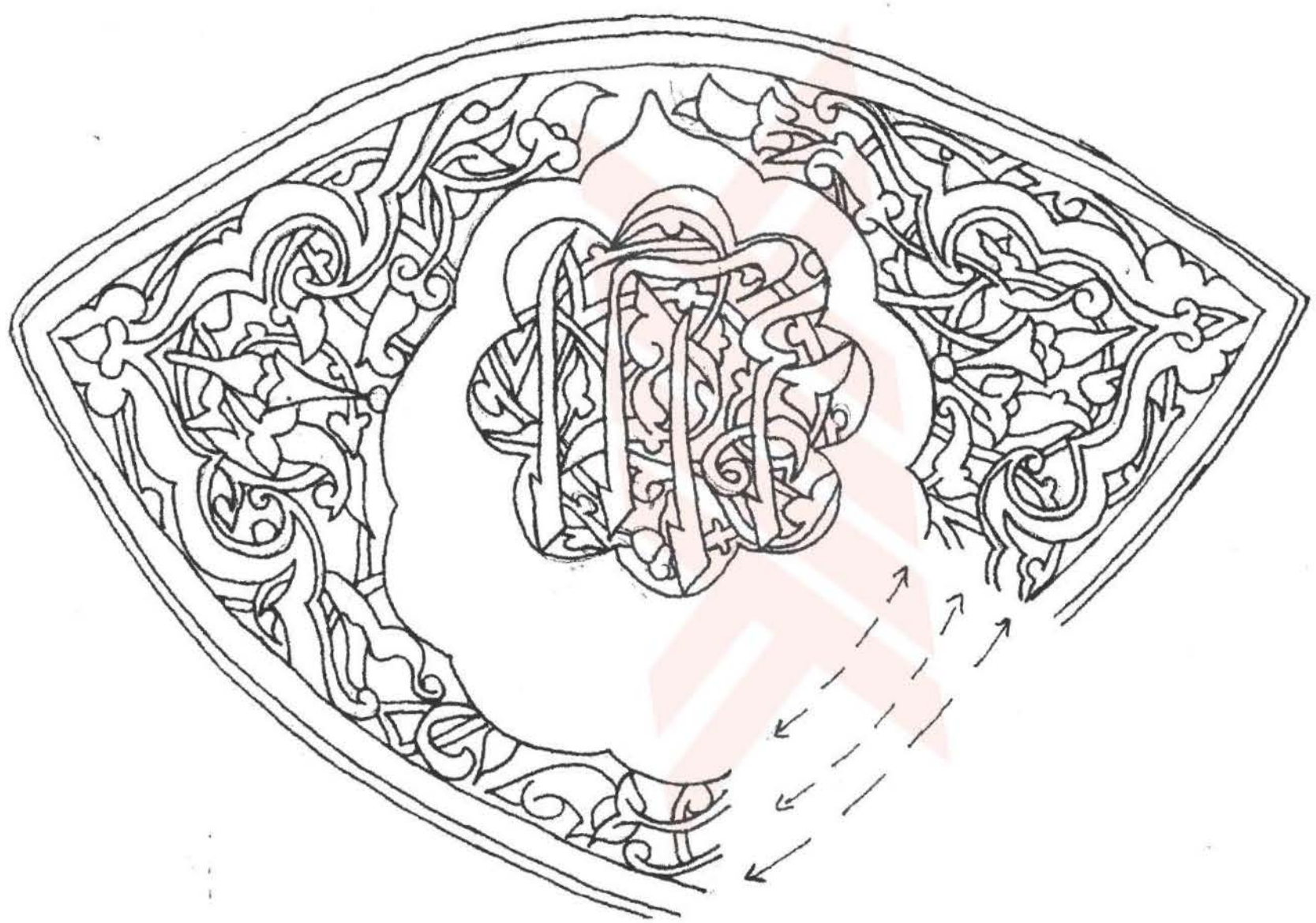

ÇİZİM. 37

ÇİZİM. 38

ÇIZIM. 39

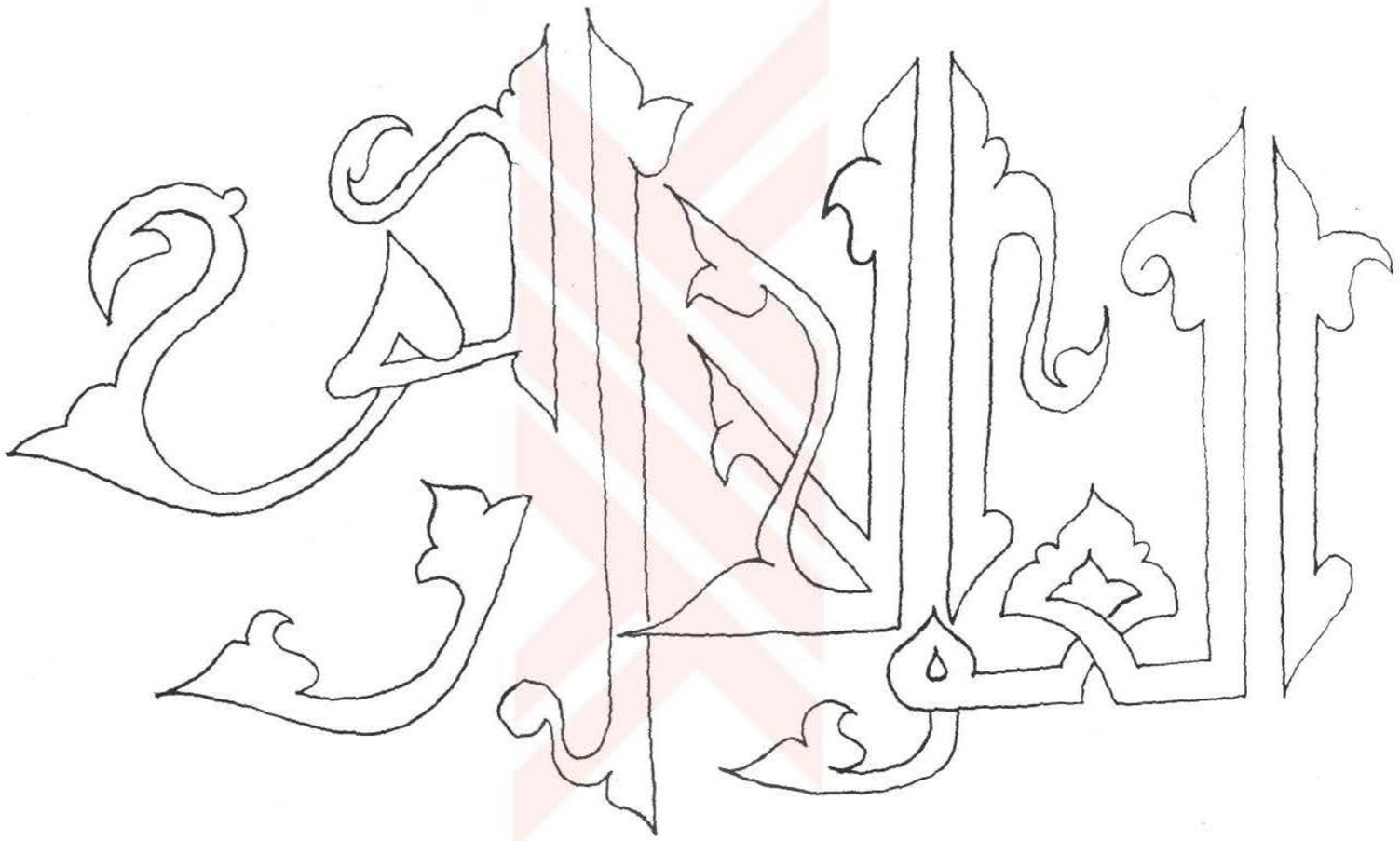

ÇİZİM. 40

ÇİZİM. 41

ÇİZİM. 42

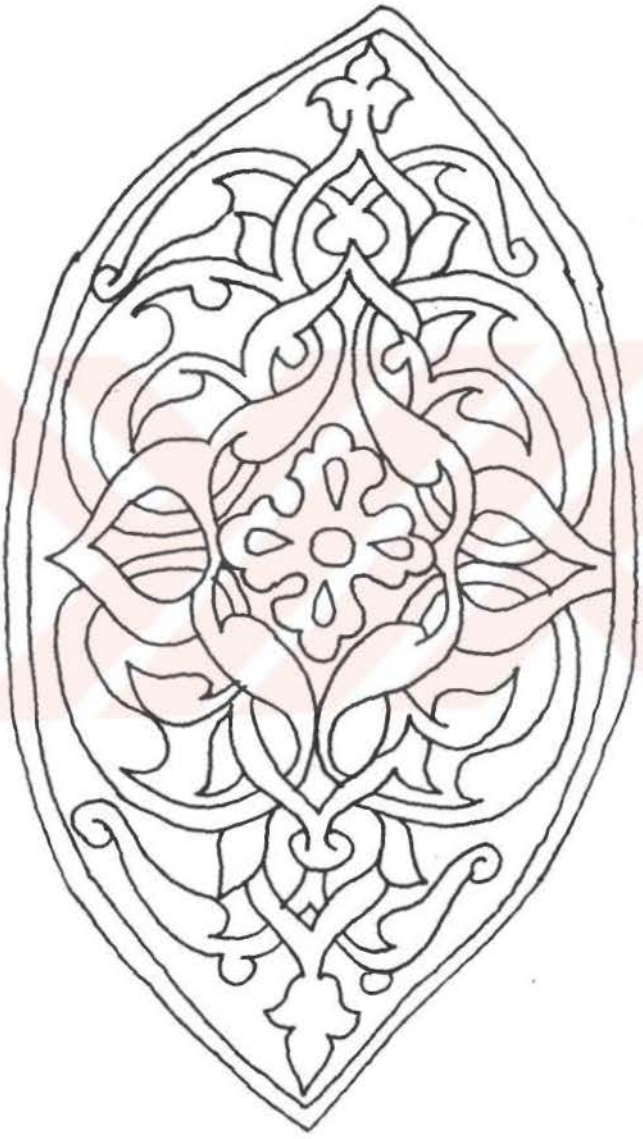

Çizim. 43

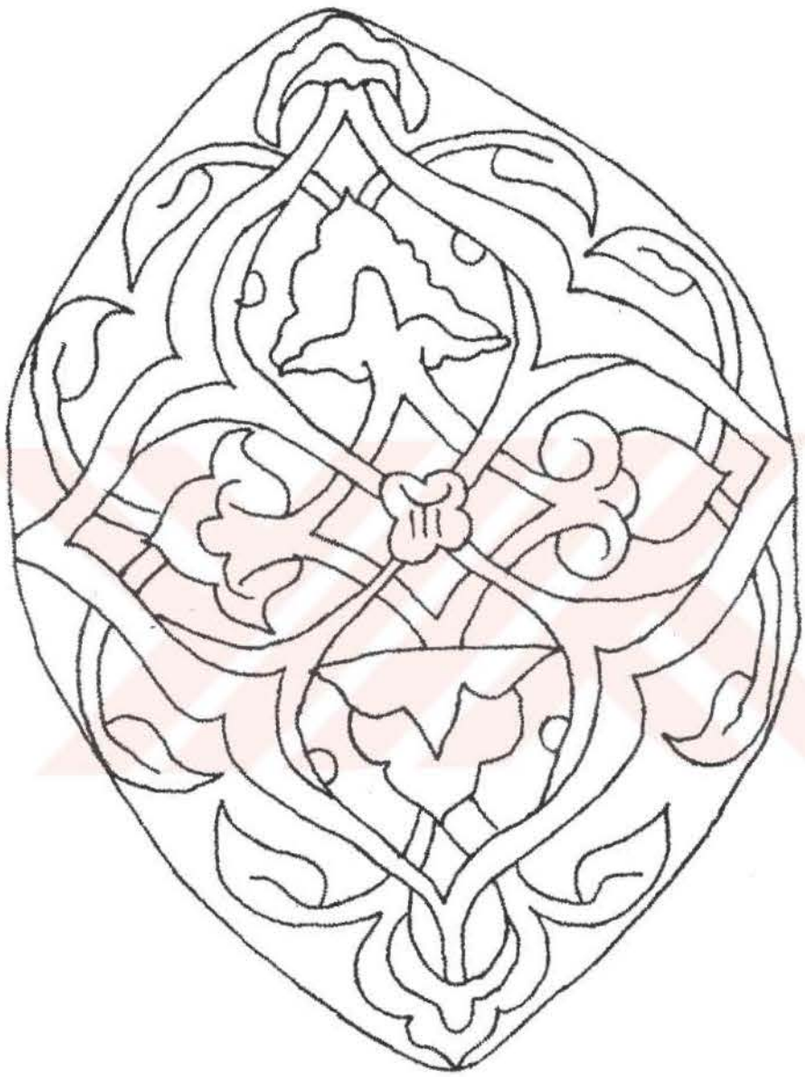

ÇİZİM. 44

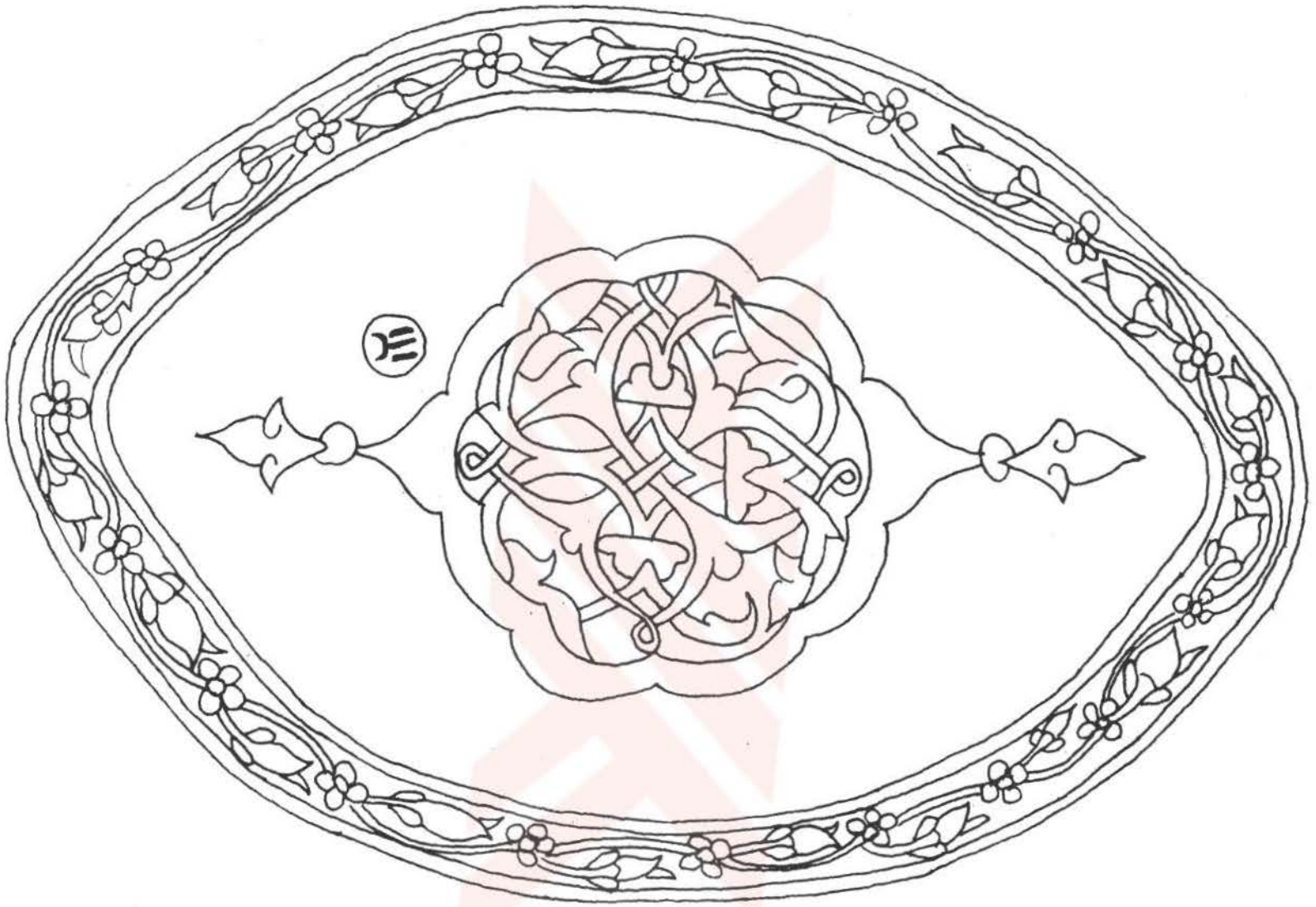
ÇİZİM. 45

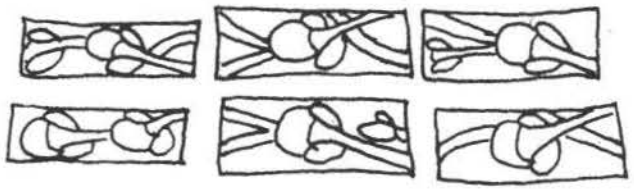
ÇİZİM. 46

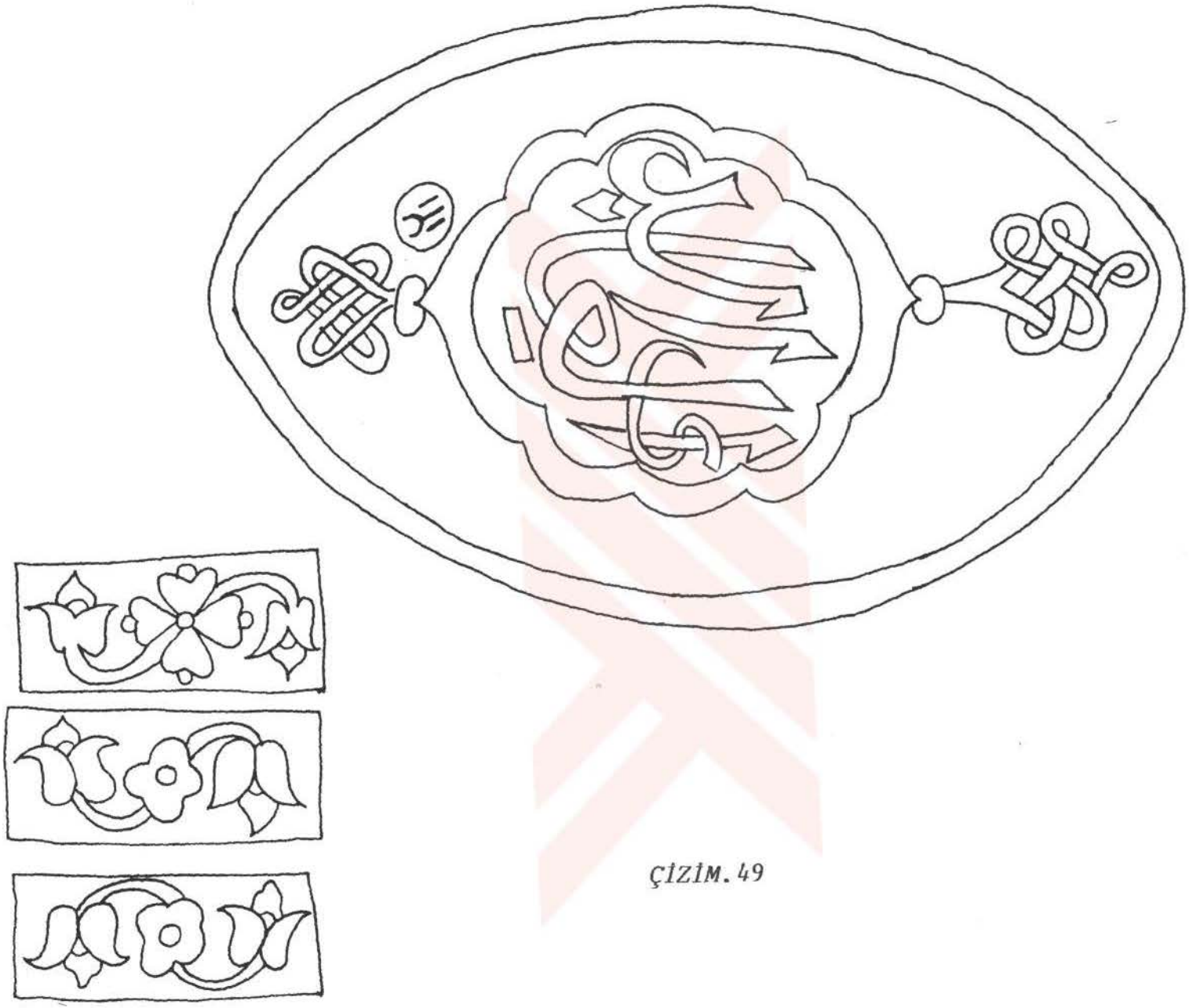

ÇİZİM. 47

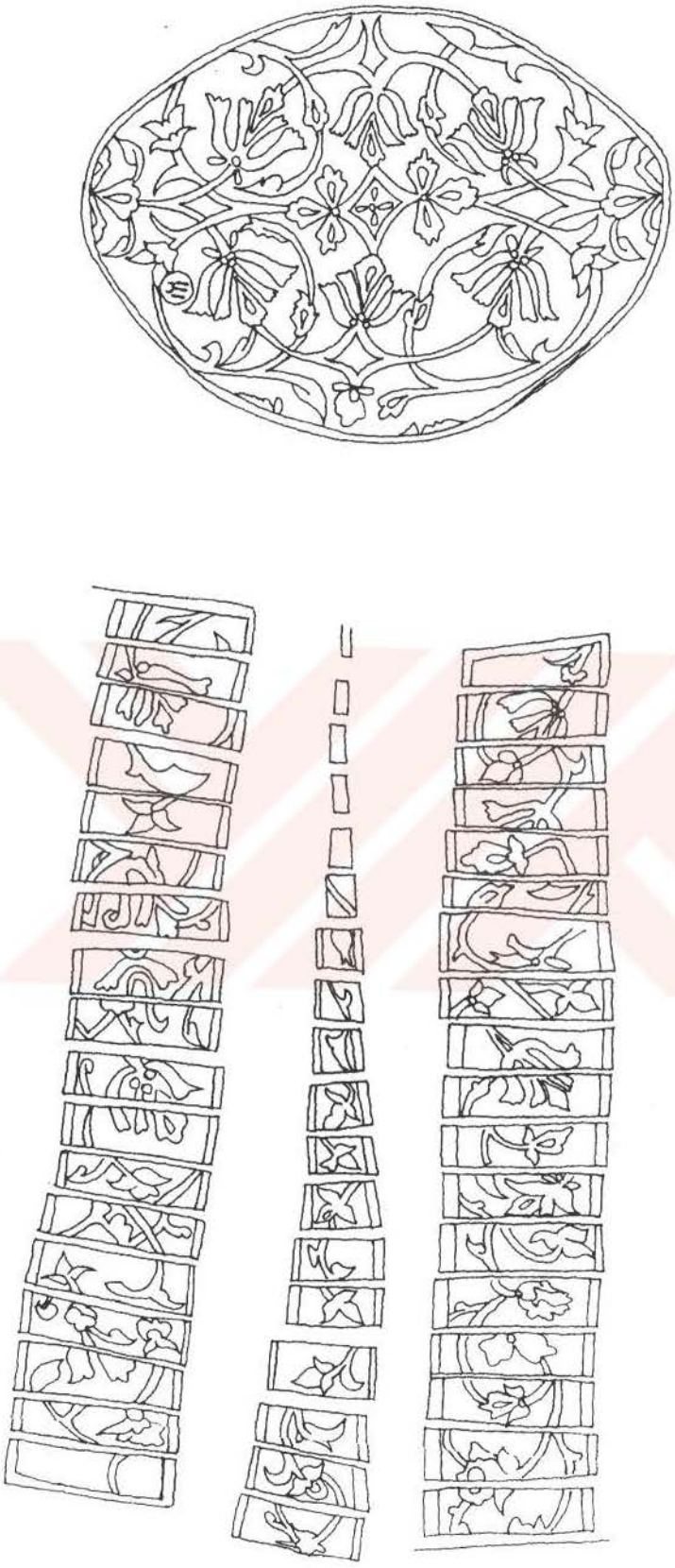

ÇİZİM. 48

ÇİZİM. 49

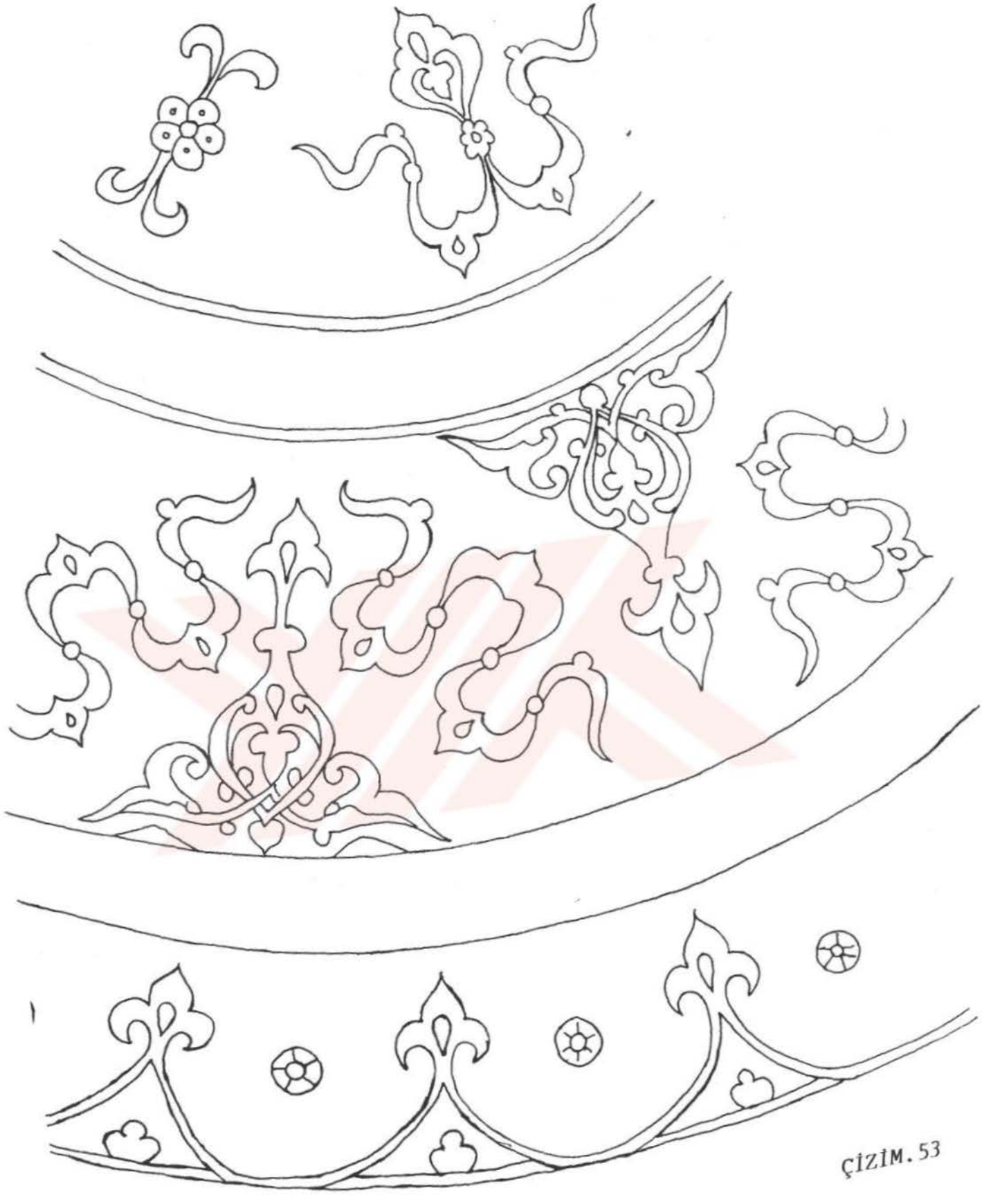
ÇİZİM. 50

ÇİZİM. 51 7419

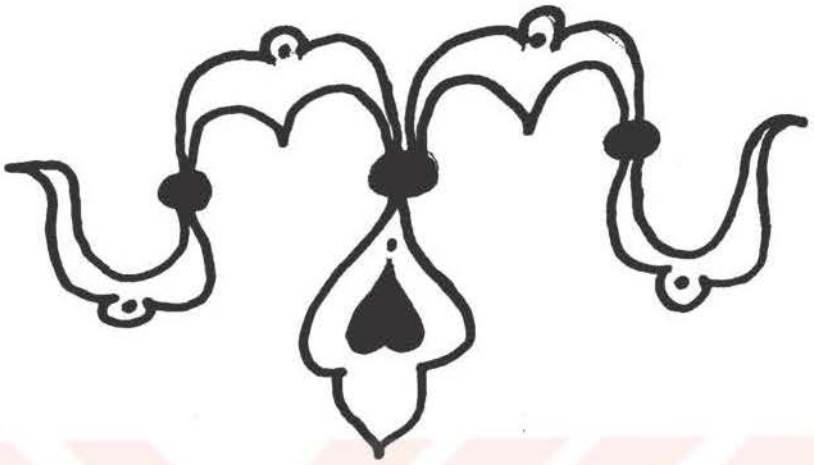
T. ÇORUHLU

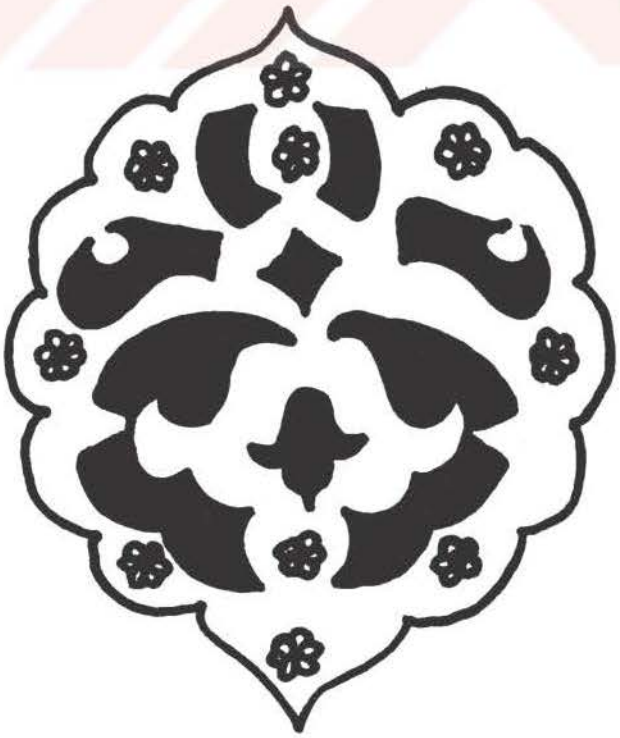
ÇİZİM. 52

ÇİZİM. 53

ENV. NO: 21
KALKAN
T. GÖRÜH

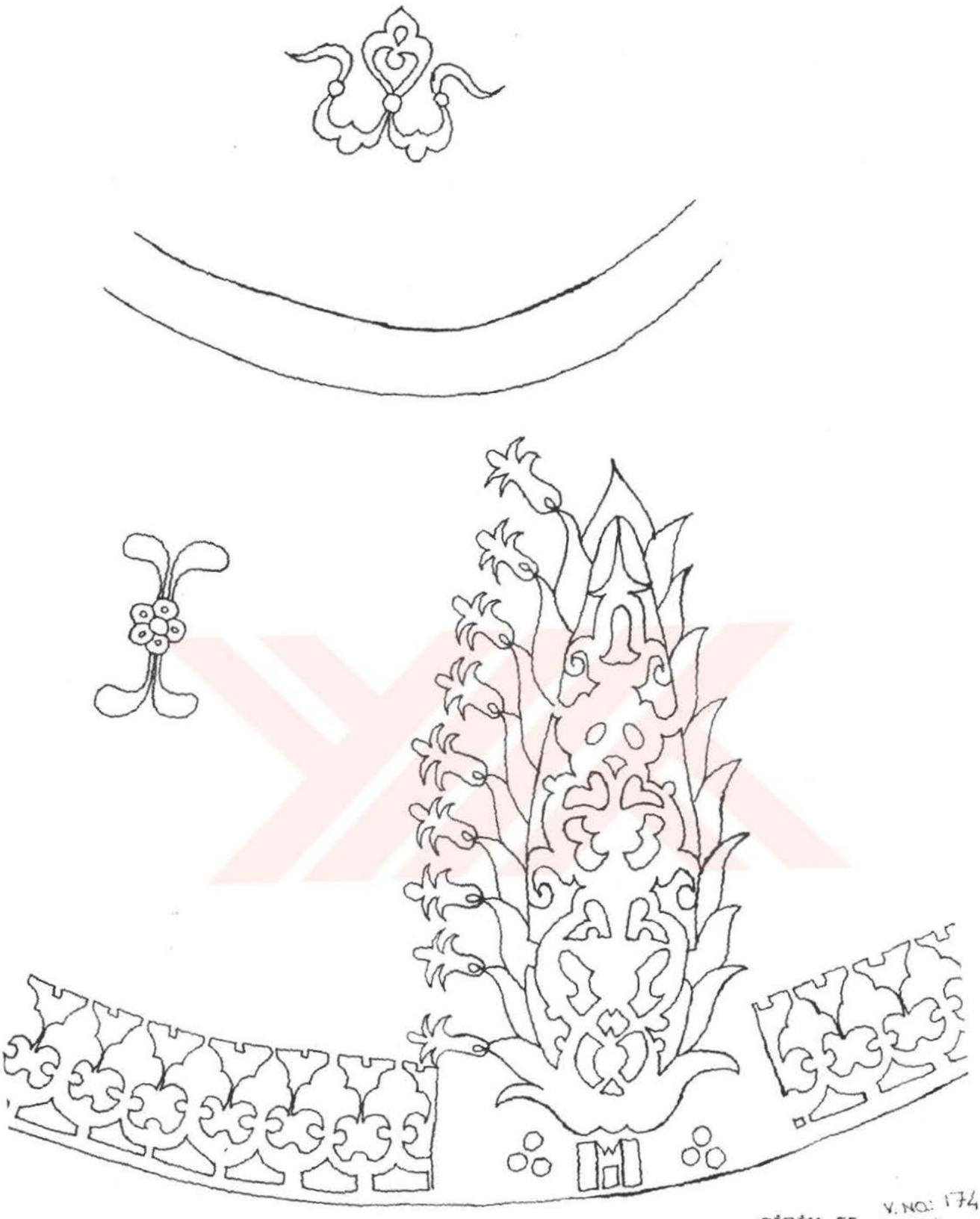

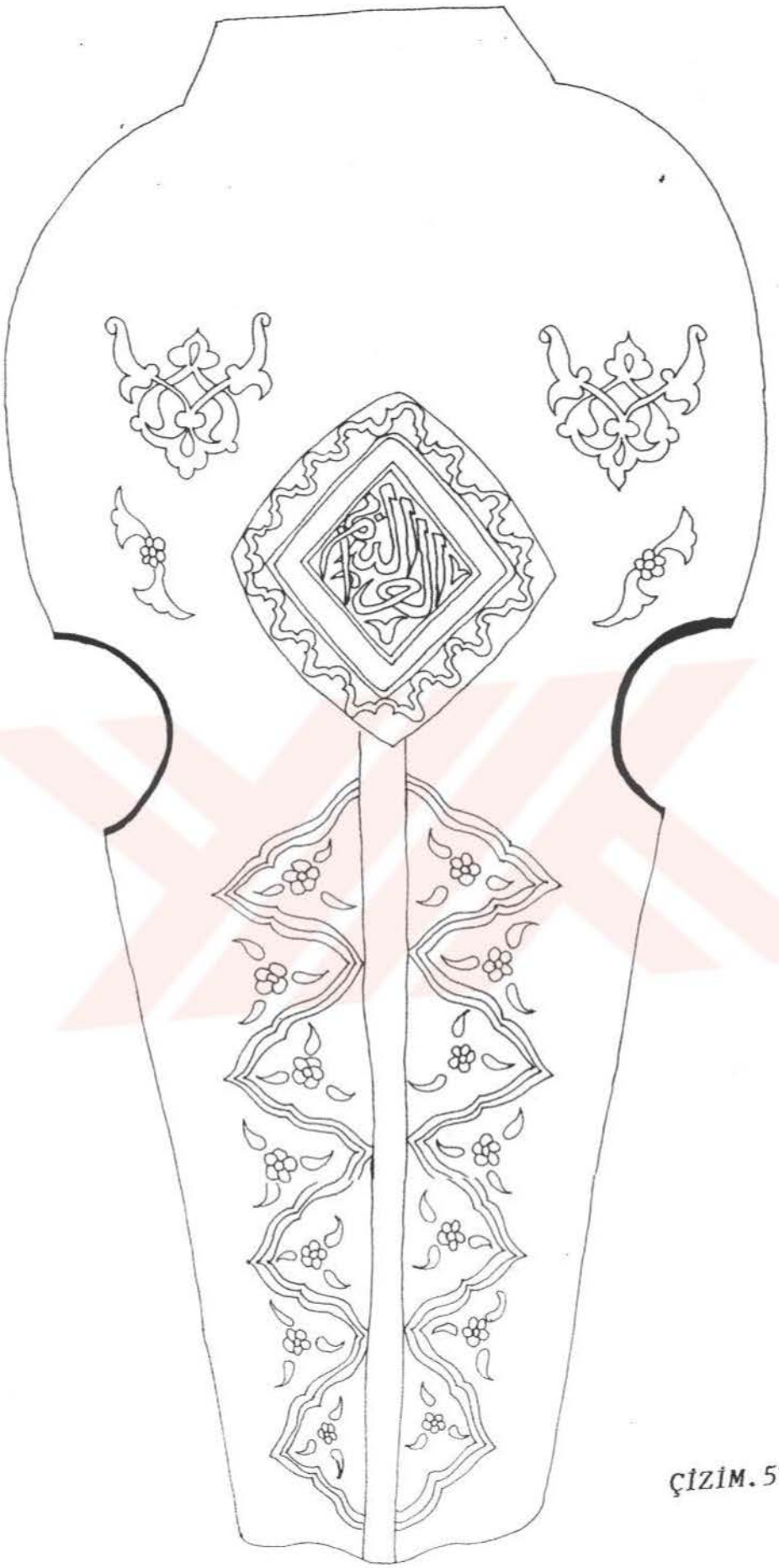
KALKAN
ENV.No.: 4519/6

ÇİZİM. 54

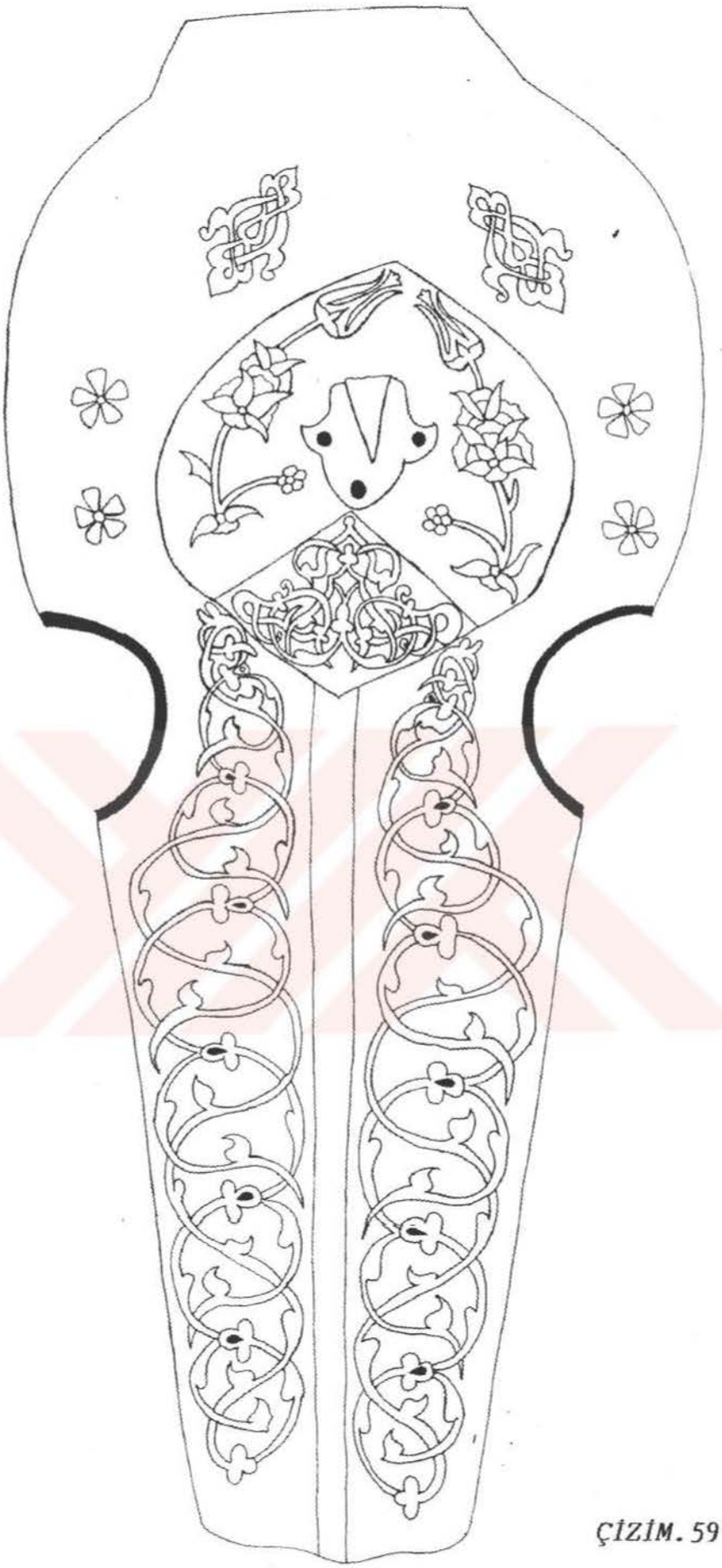
ÇİZİM. 55 V. NO: 174
İLKAN
ÇORUHLU

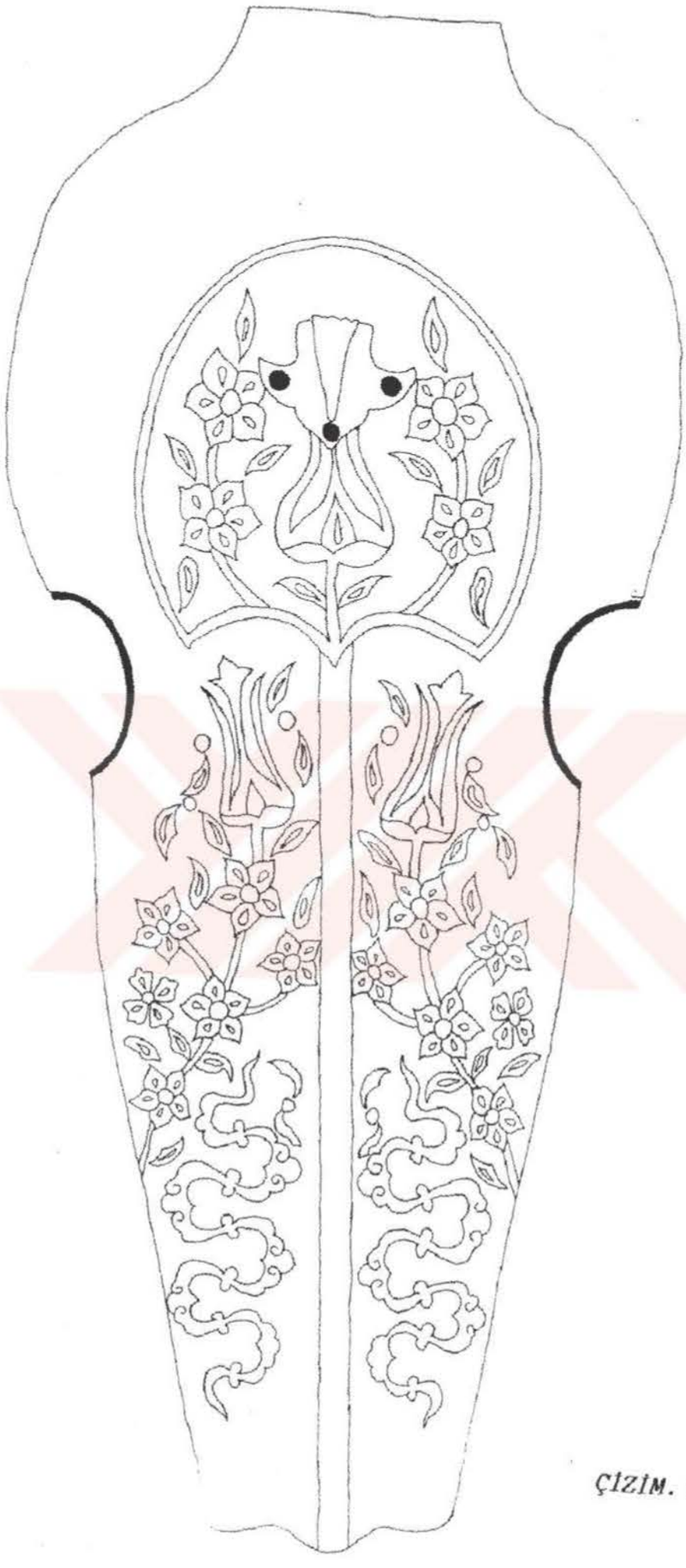
ÇİZİM. 57

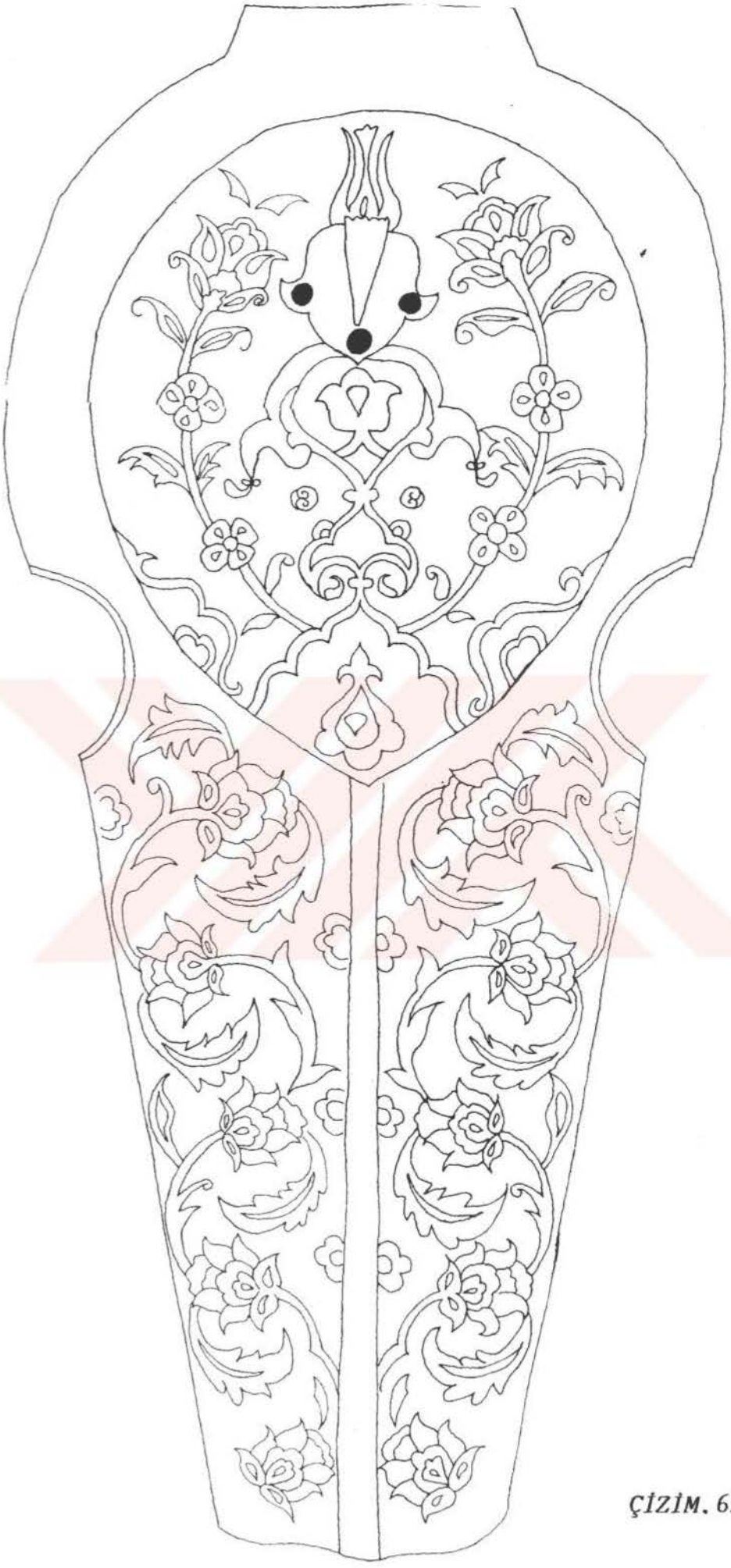
Çizim. 58

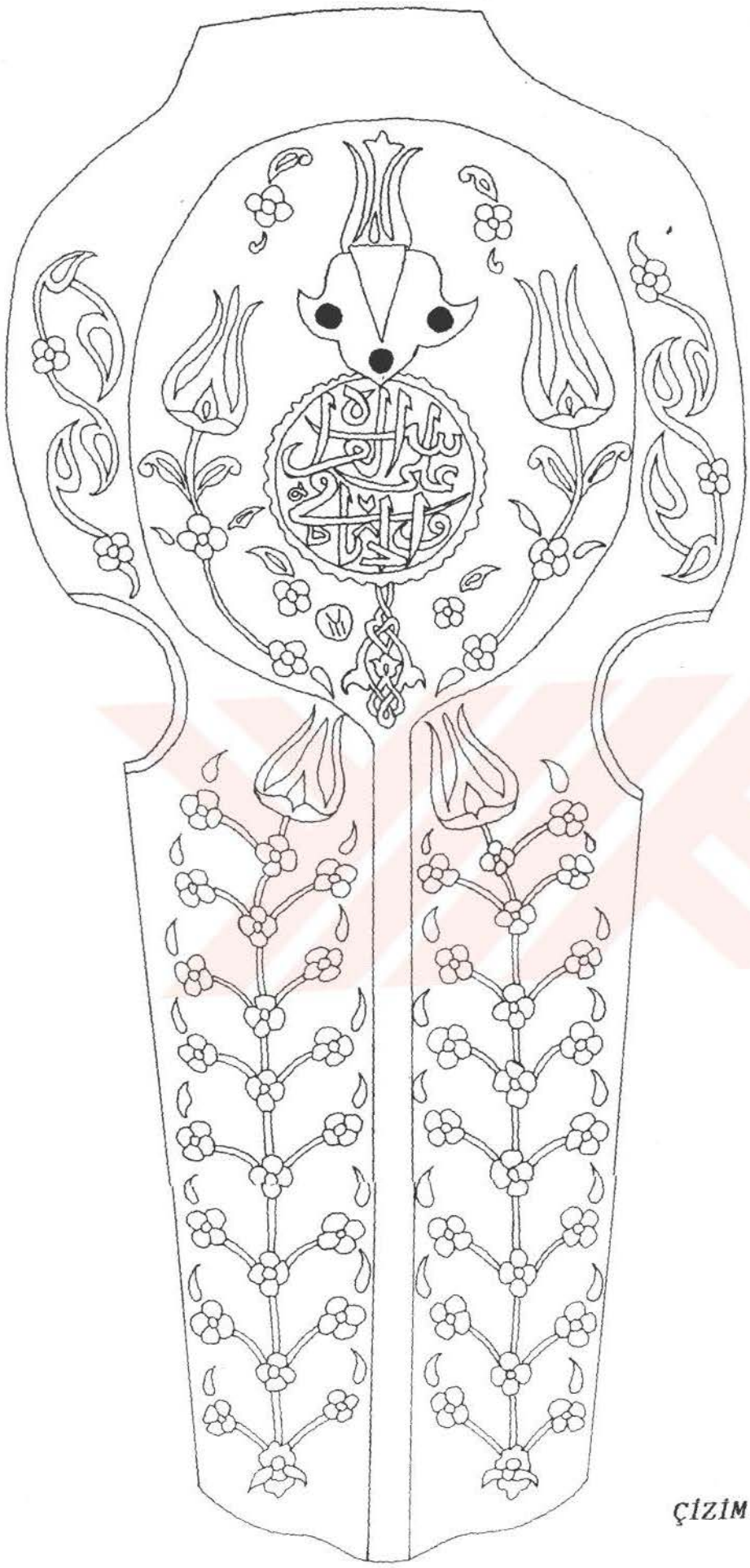
ÇİZİM. 59

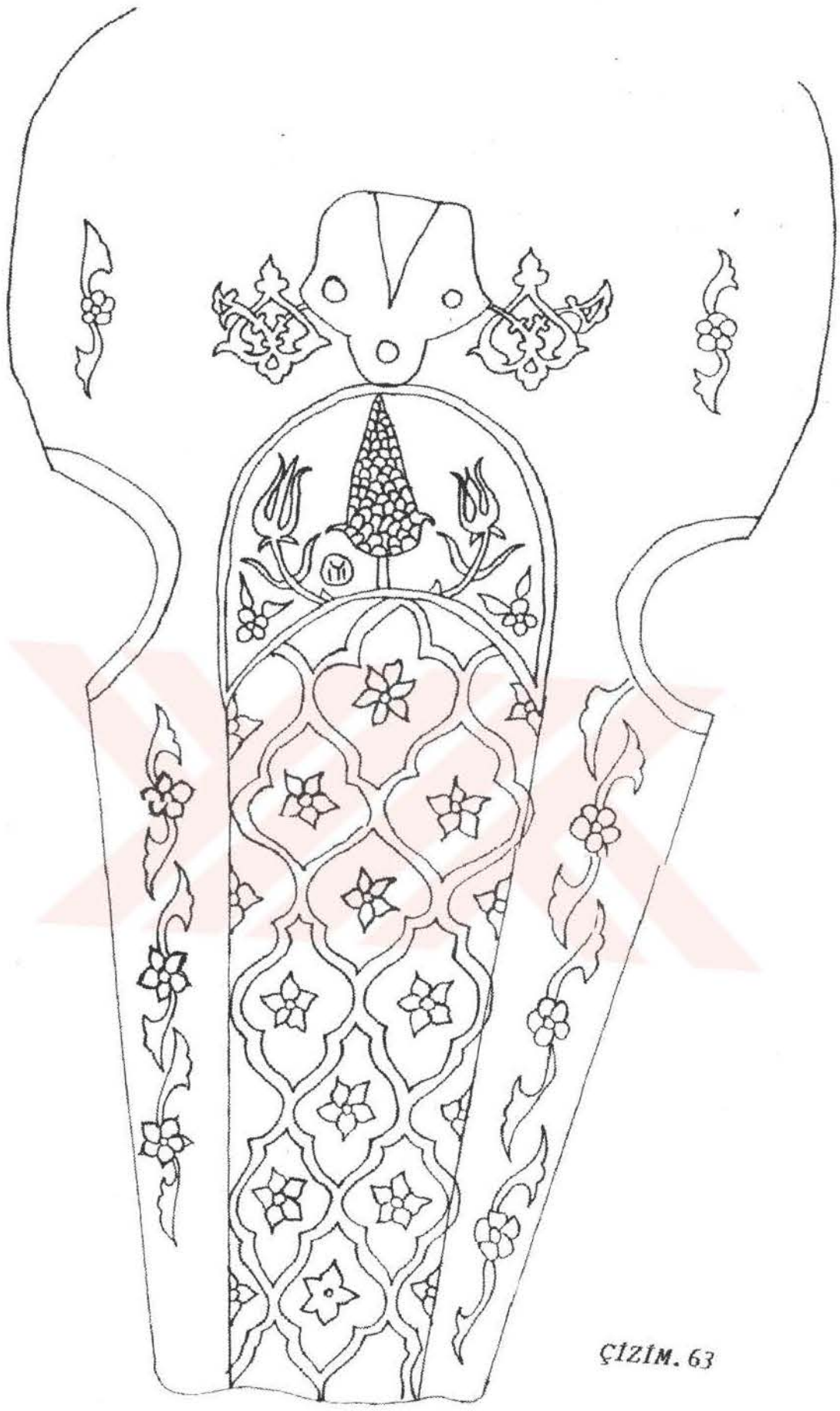
ÇİZİM. 60

ÇİZİM. 61

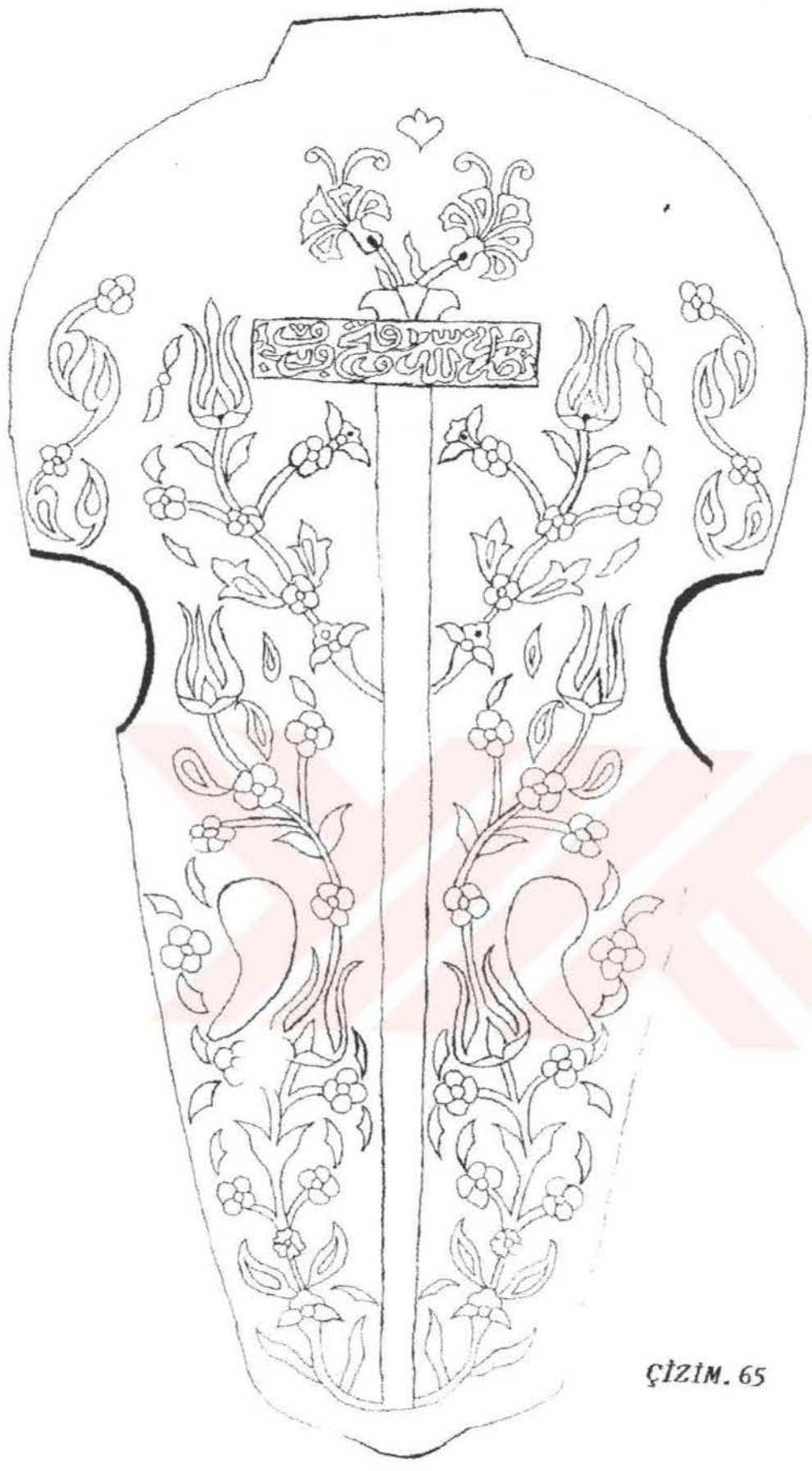
ÇİZİM. 62

ÇİZİM. 63

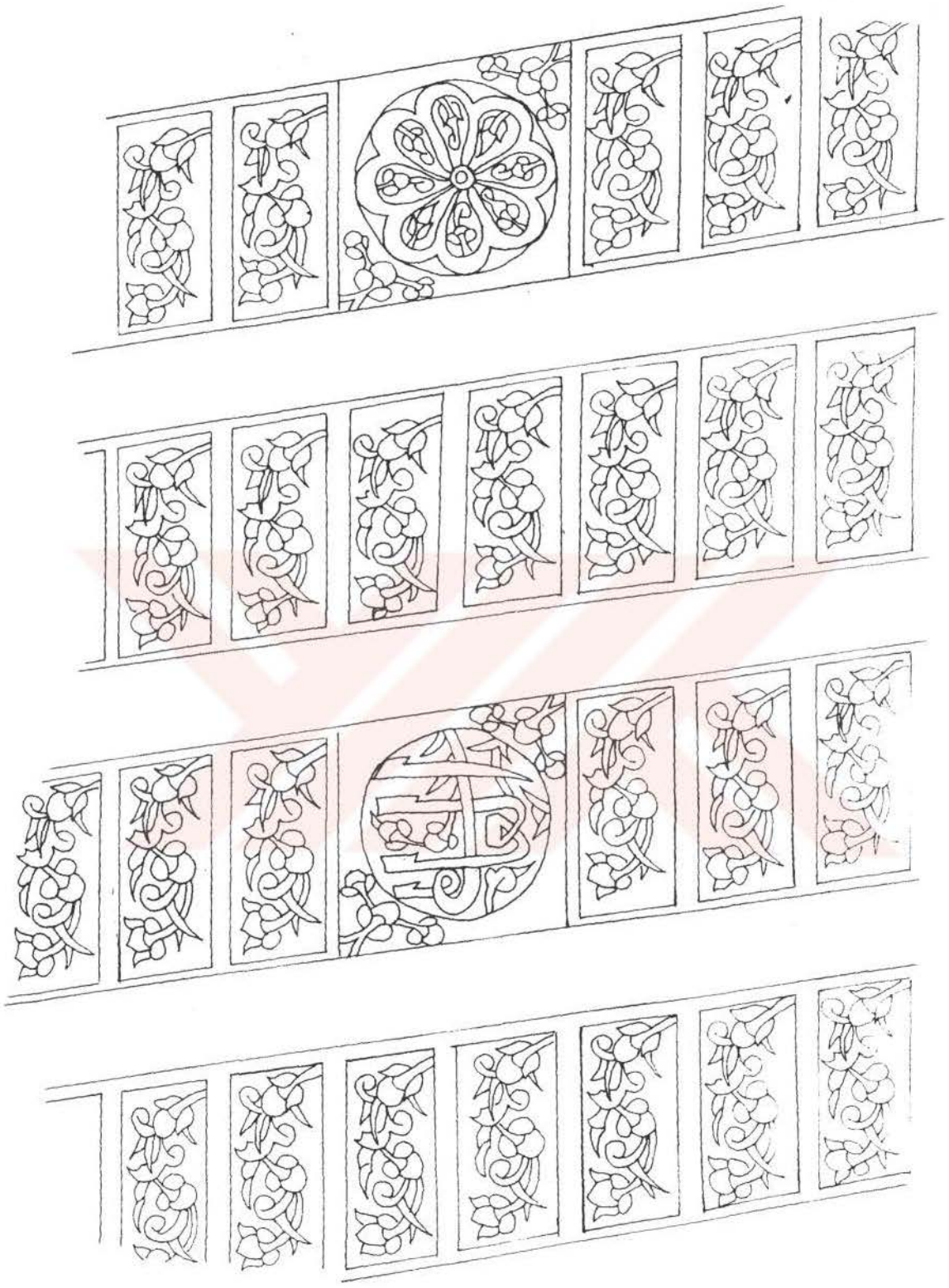
ÇİZİM. 64

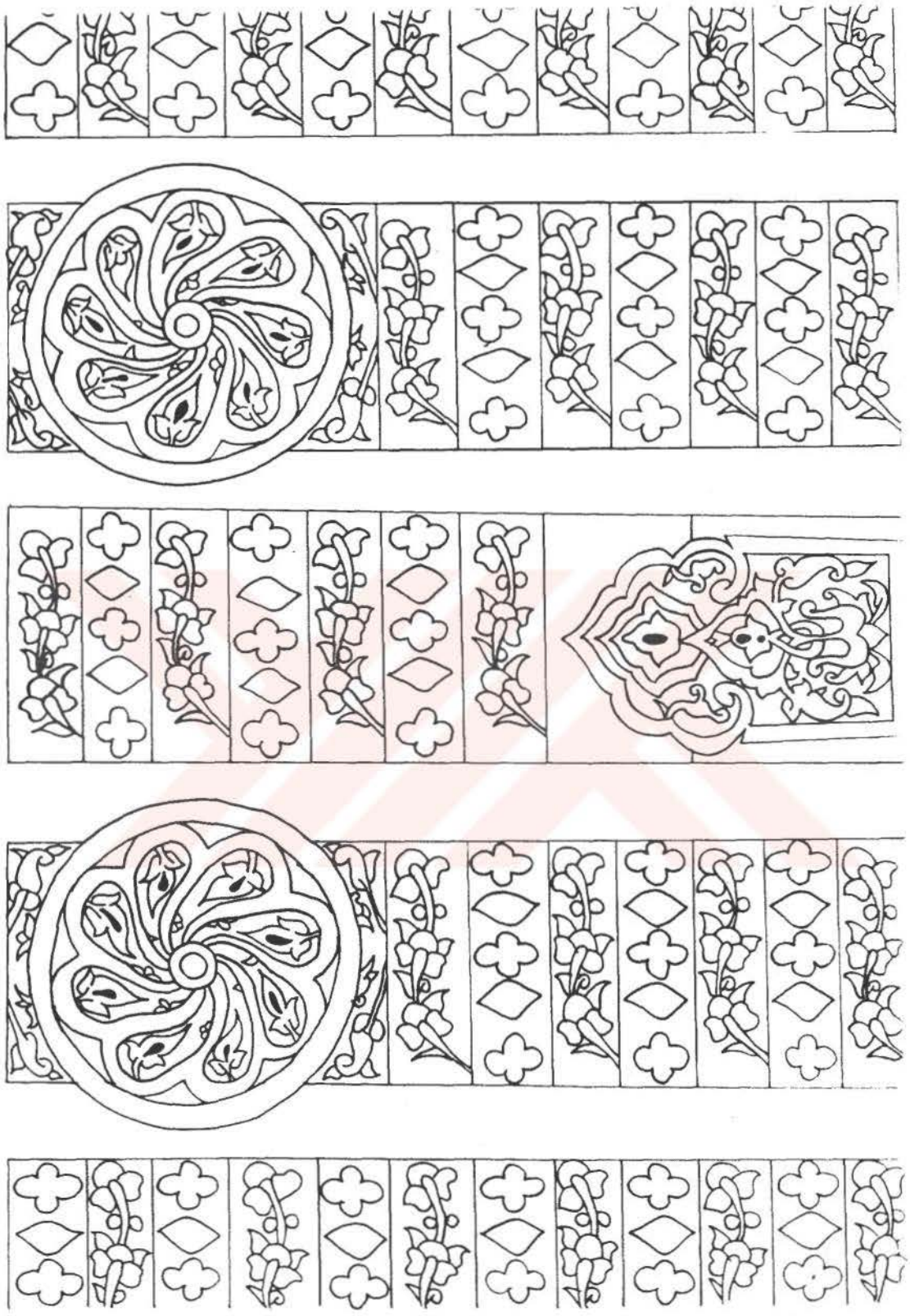
ÇİZİM. 65

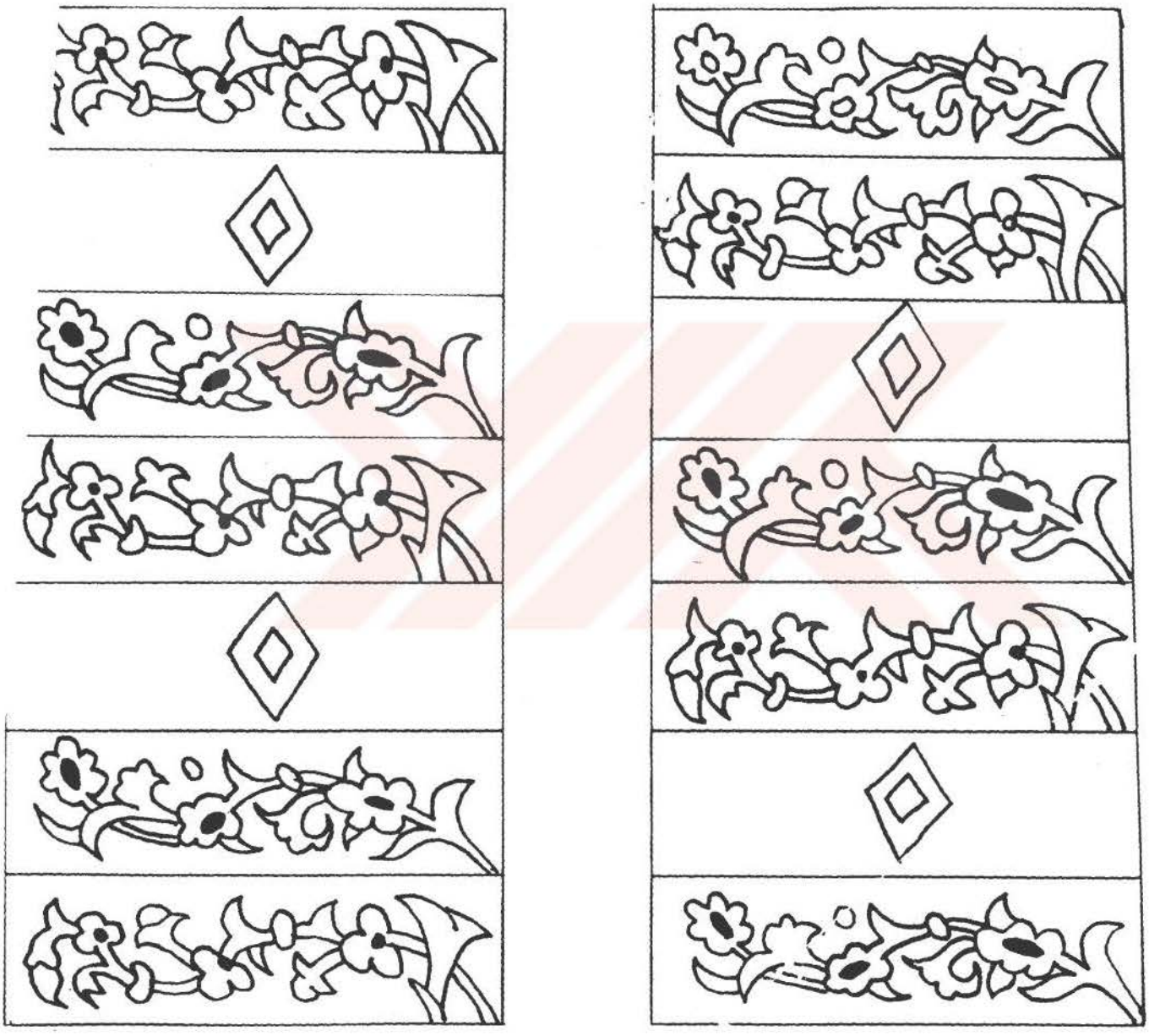
ÇİZİM. 66

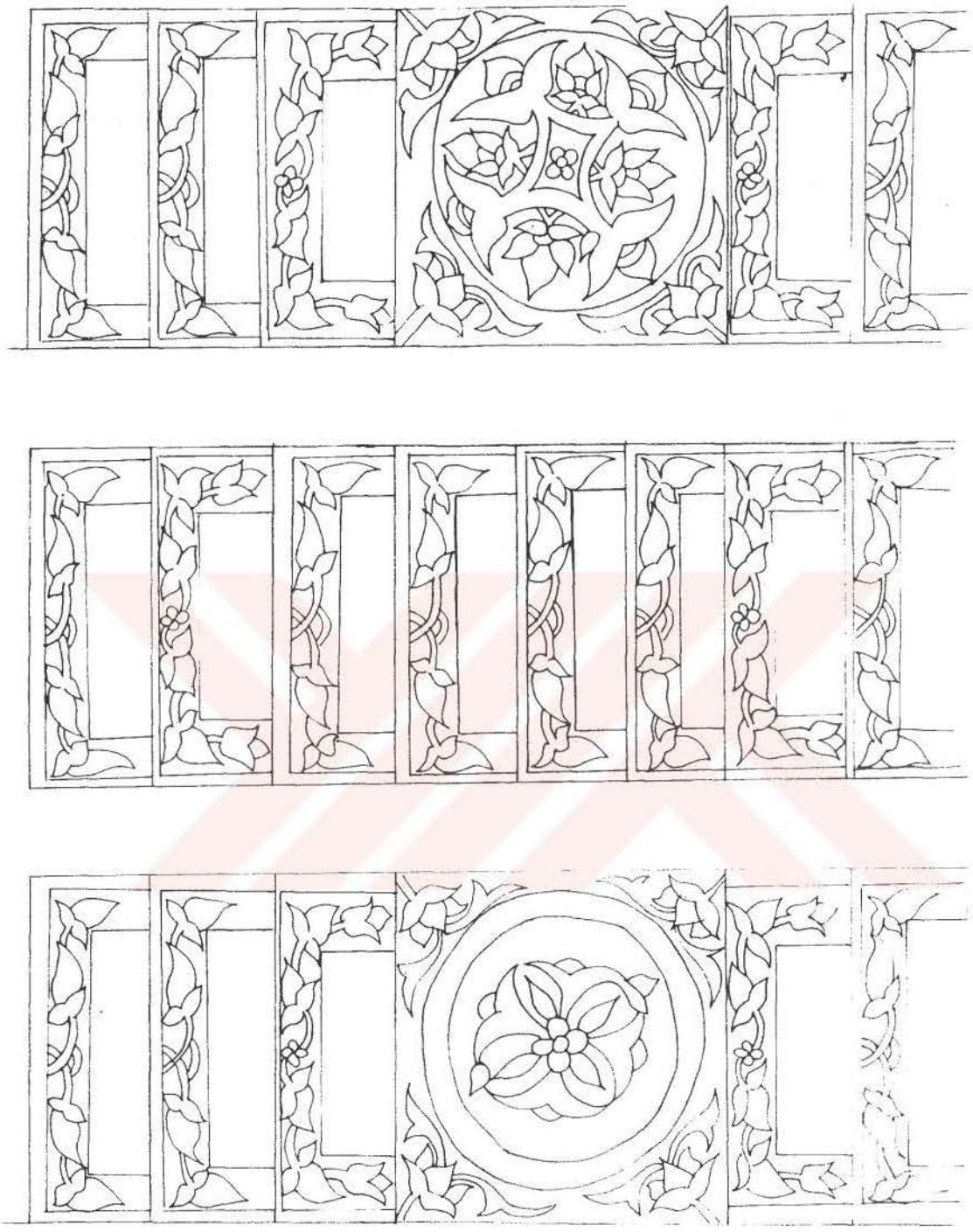
ÇİZİM. 67

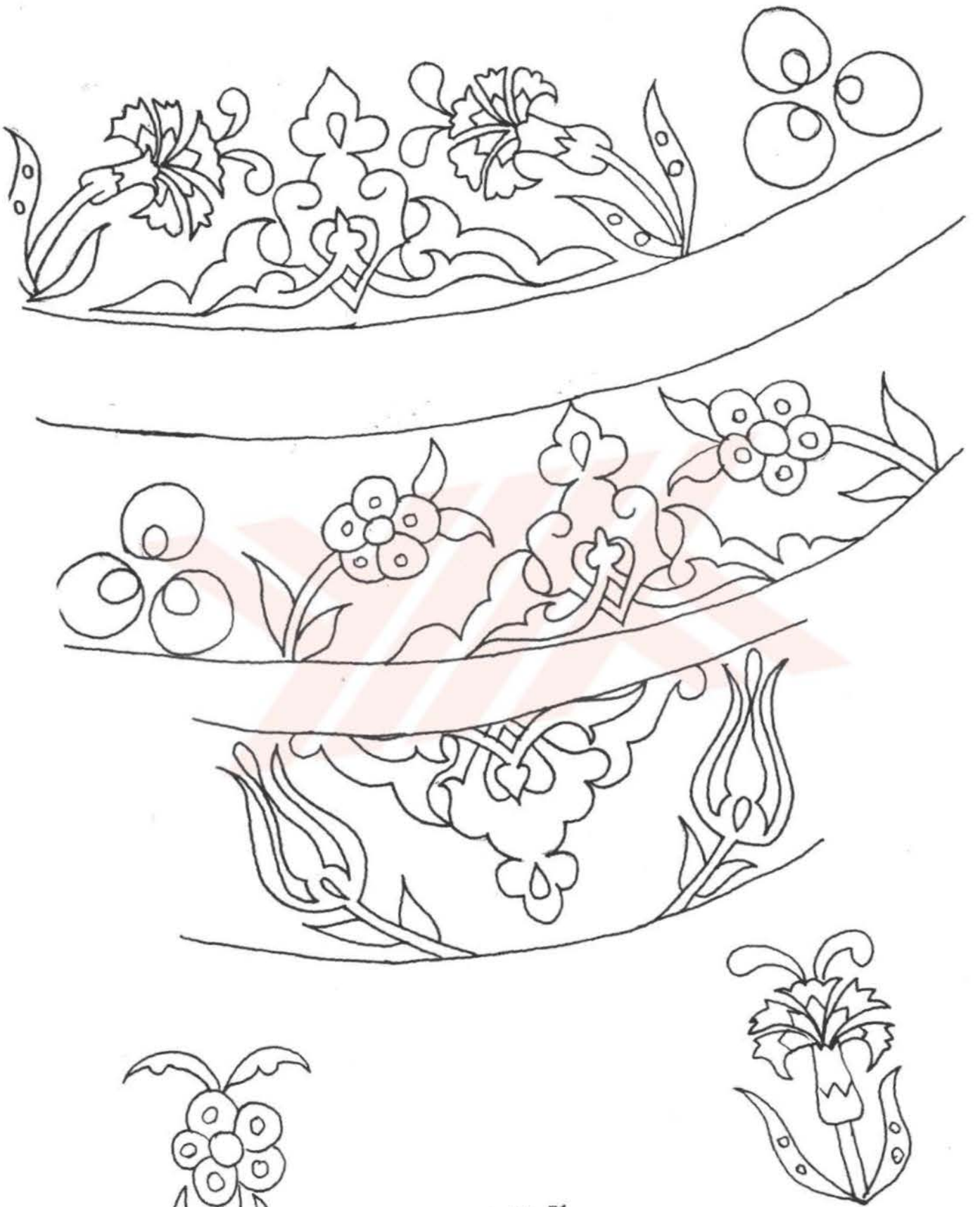
ÇİZİM. 68

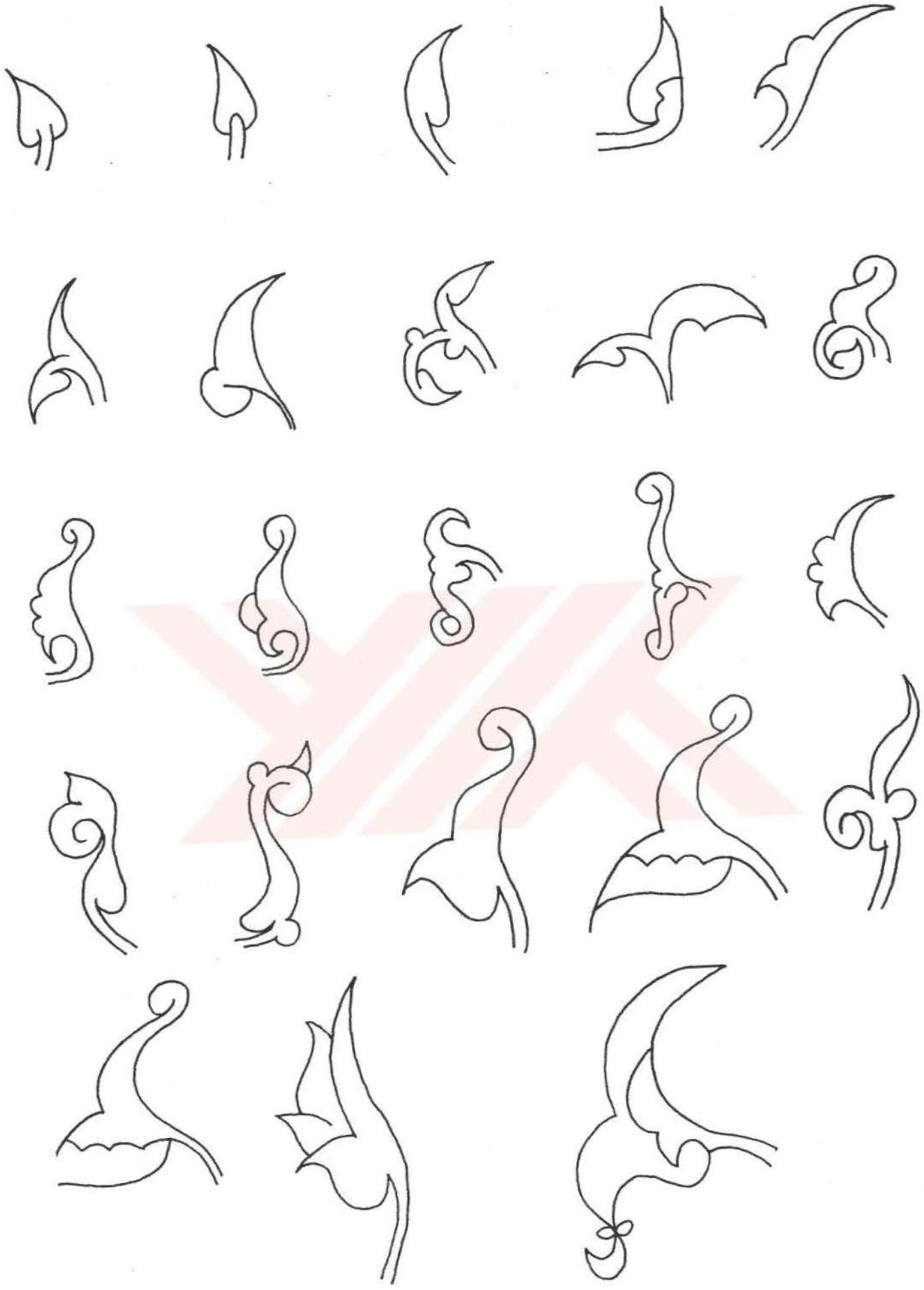
ÇİZİM. 69

ÇİZİM. 70

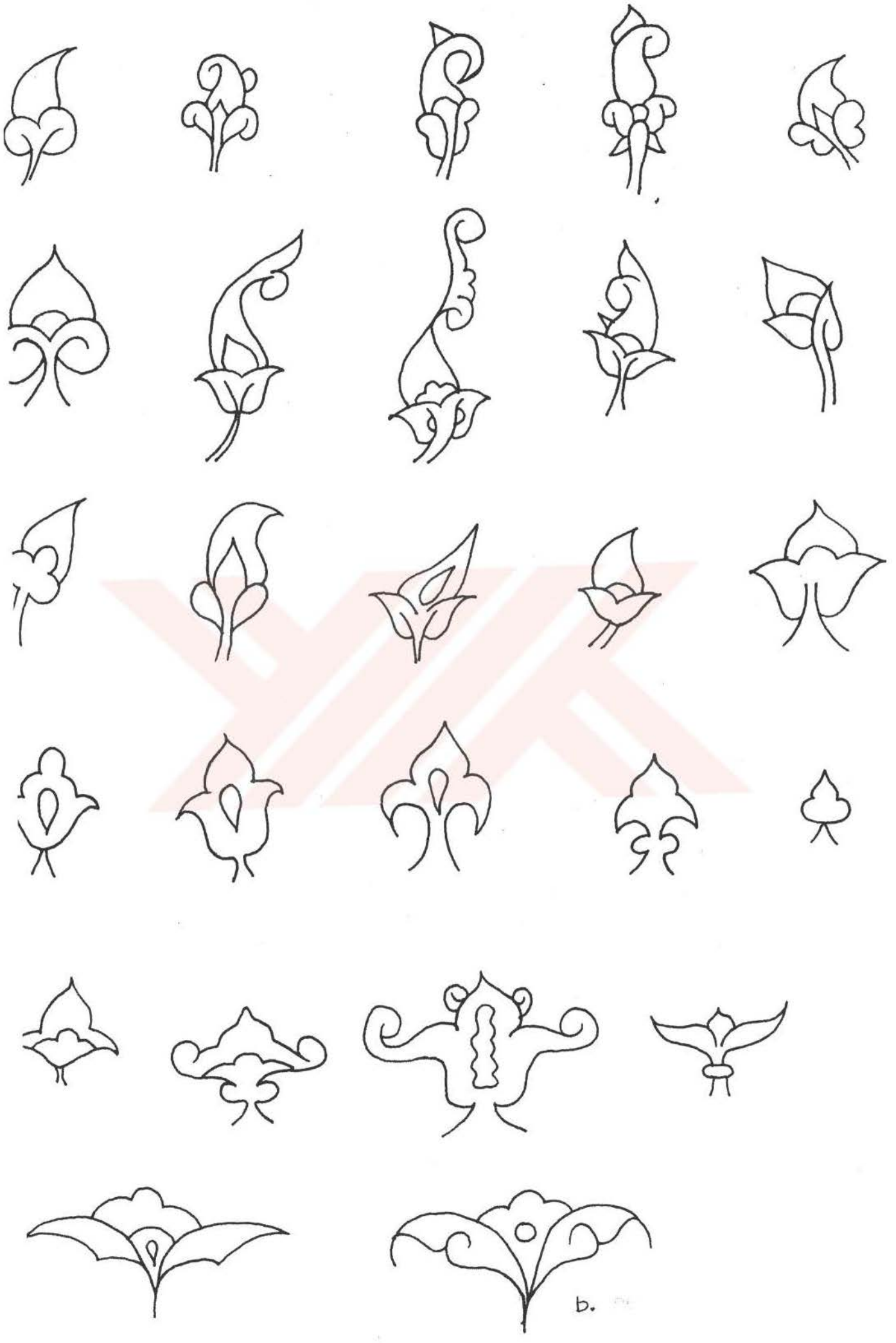

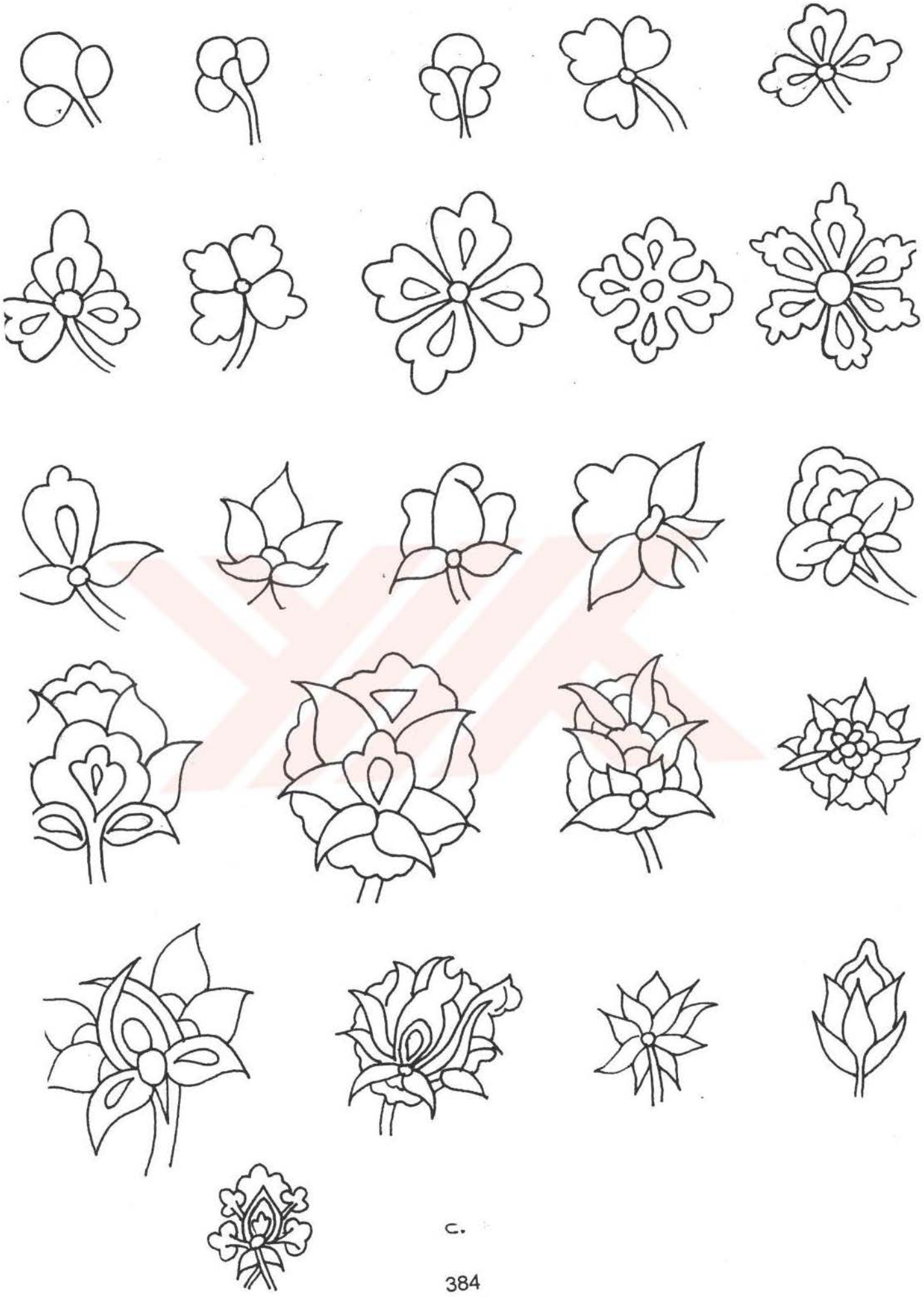
ÇİZİM. 71

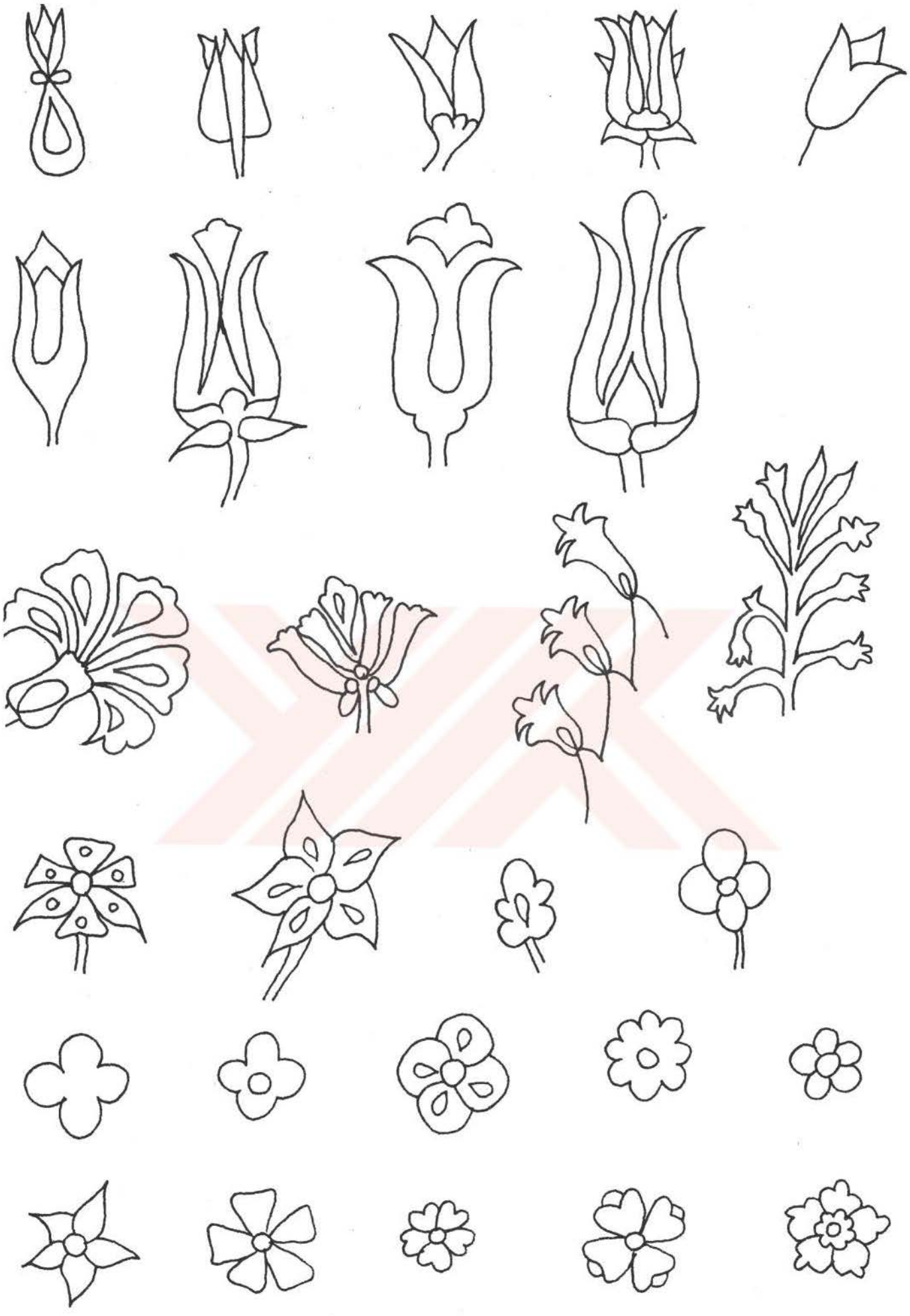
ÇİZİM. 72

-a-

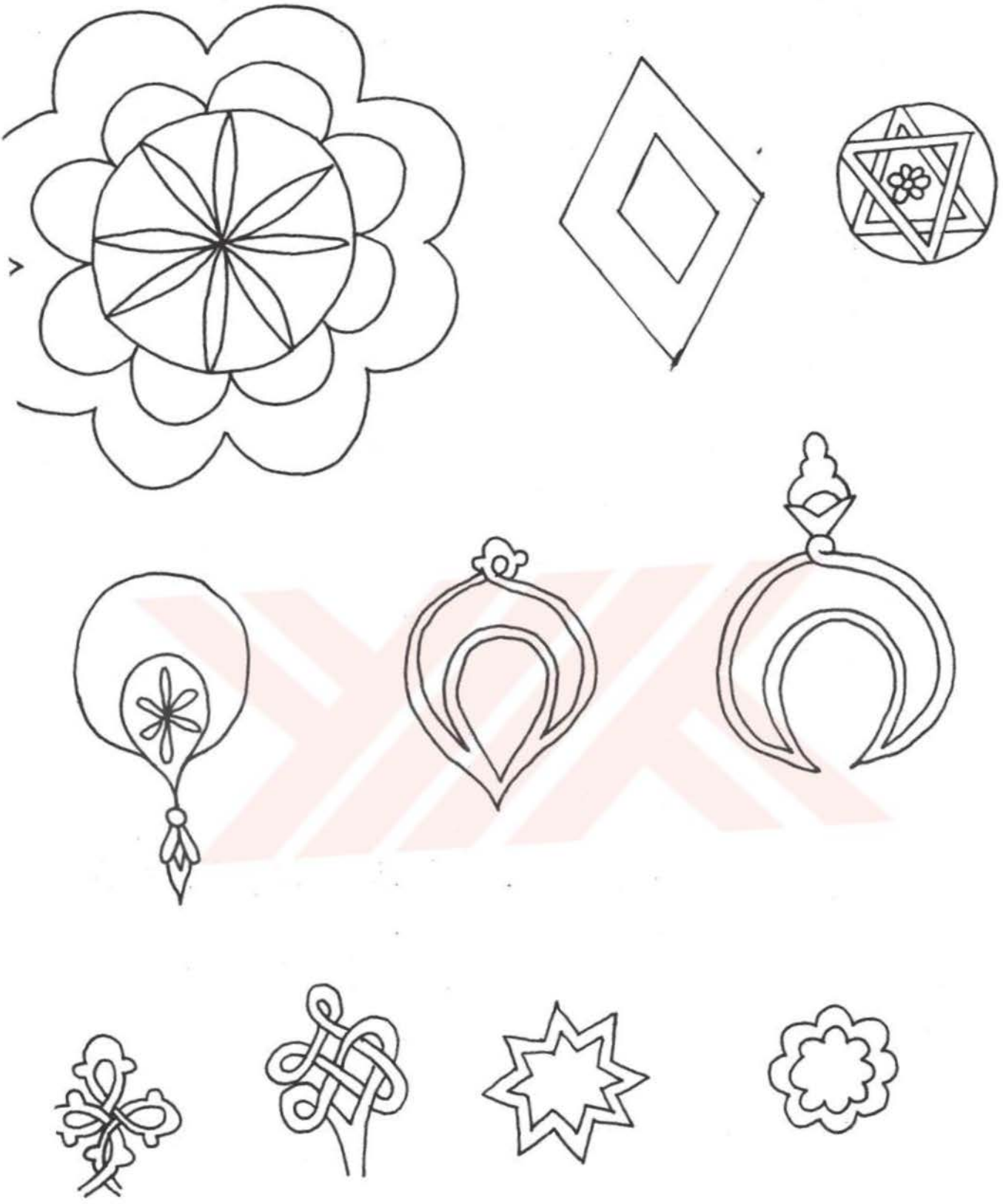

b.

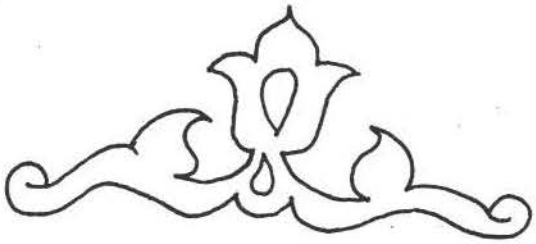
c.

d.

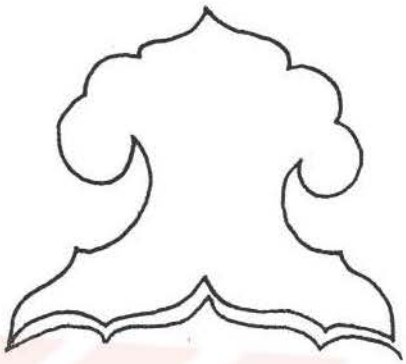

e.

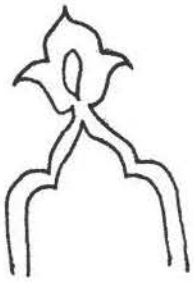

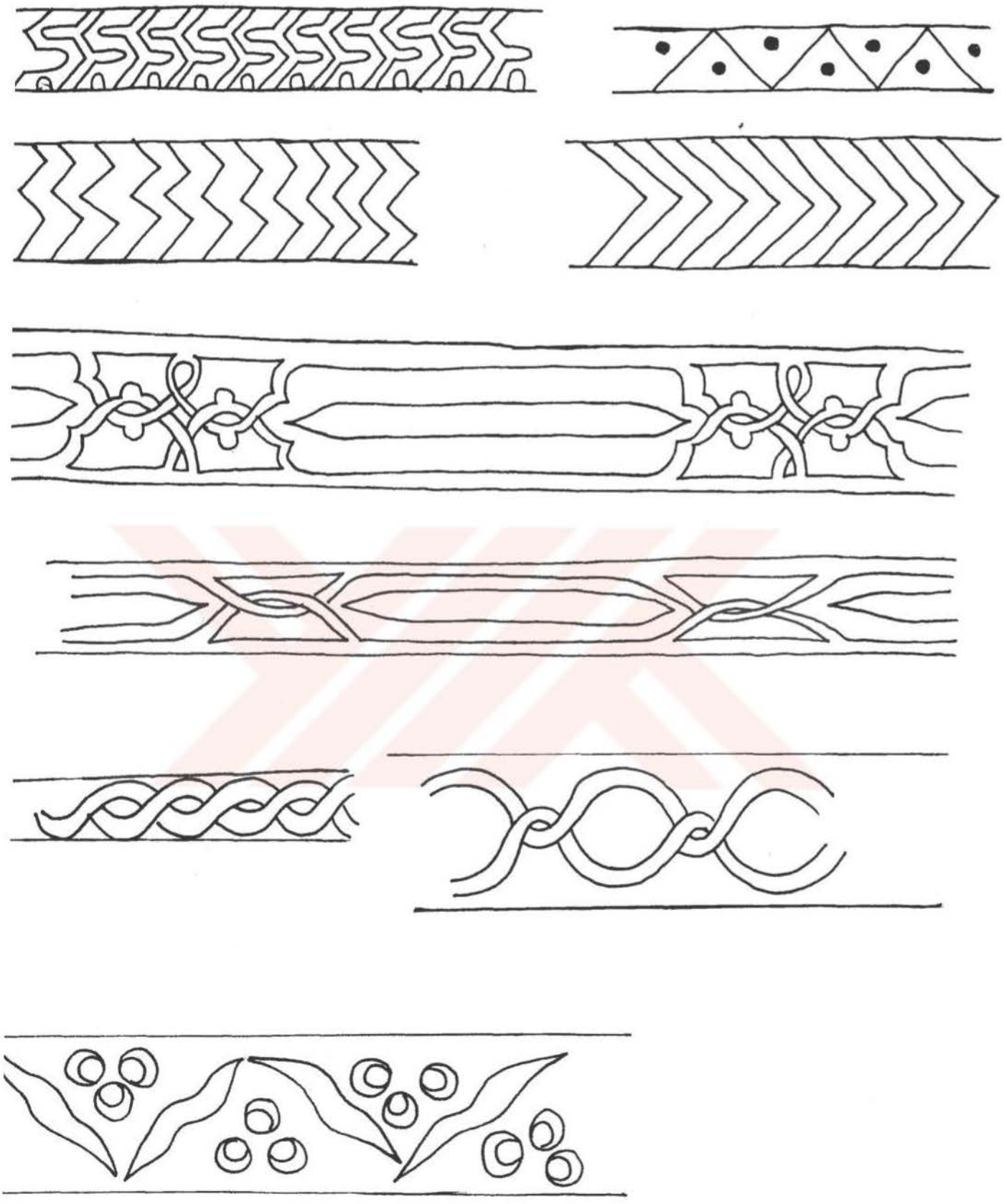

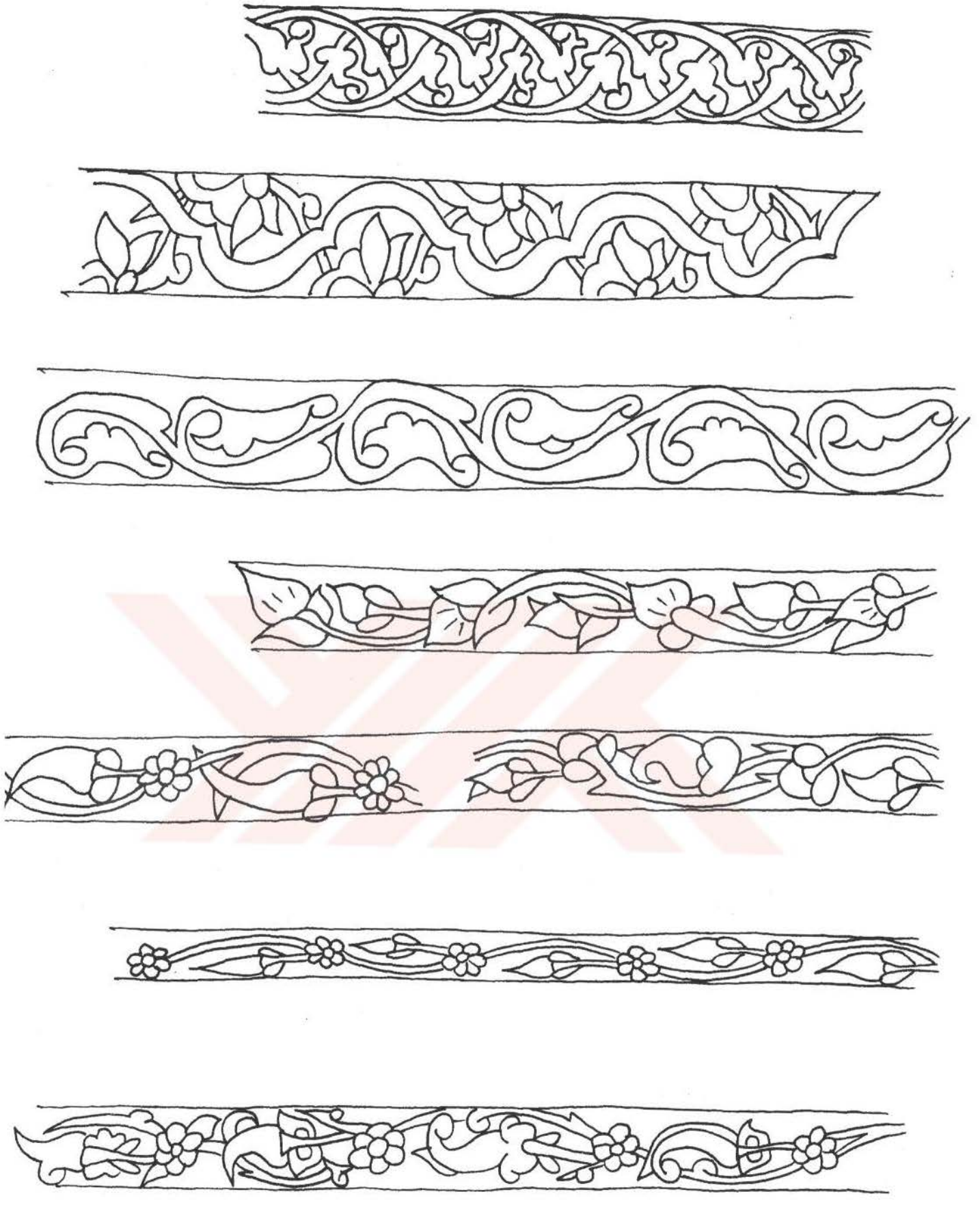

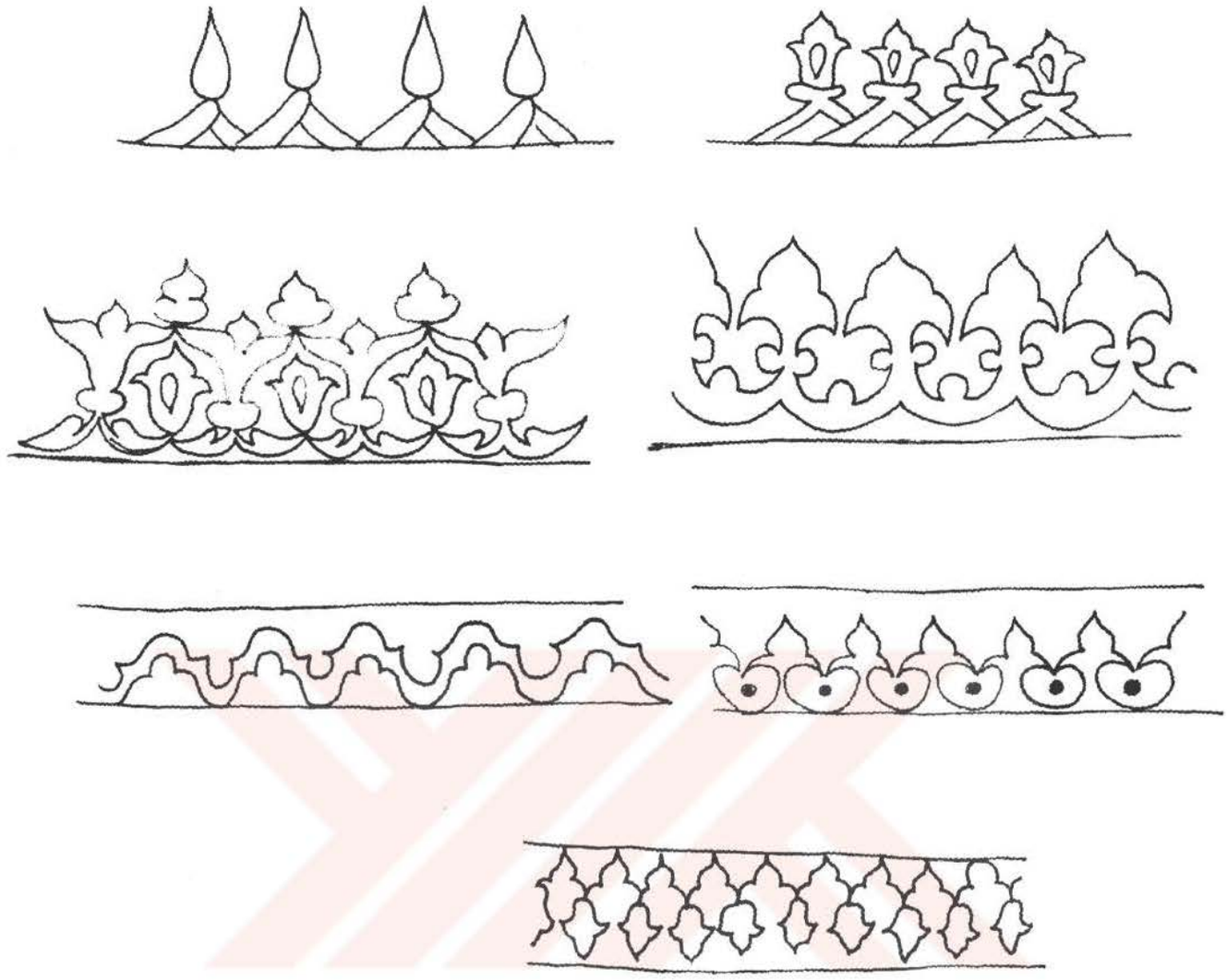
f.

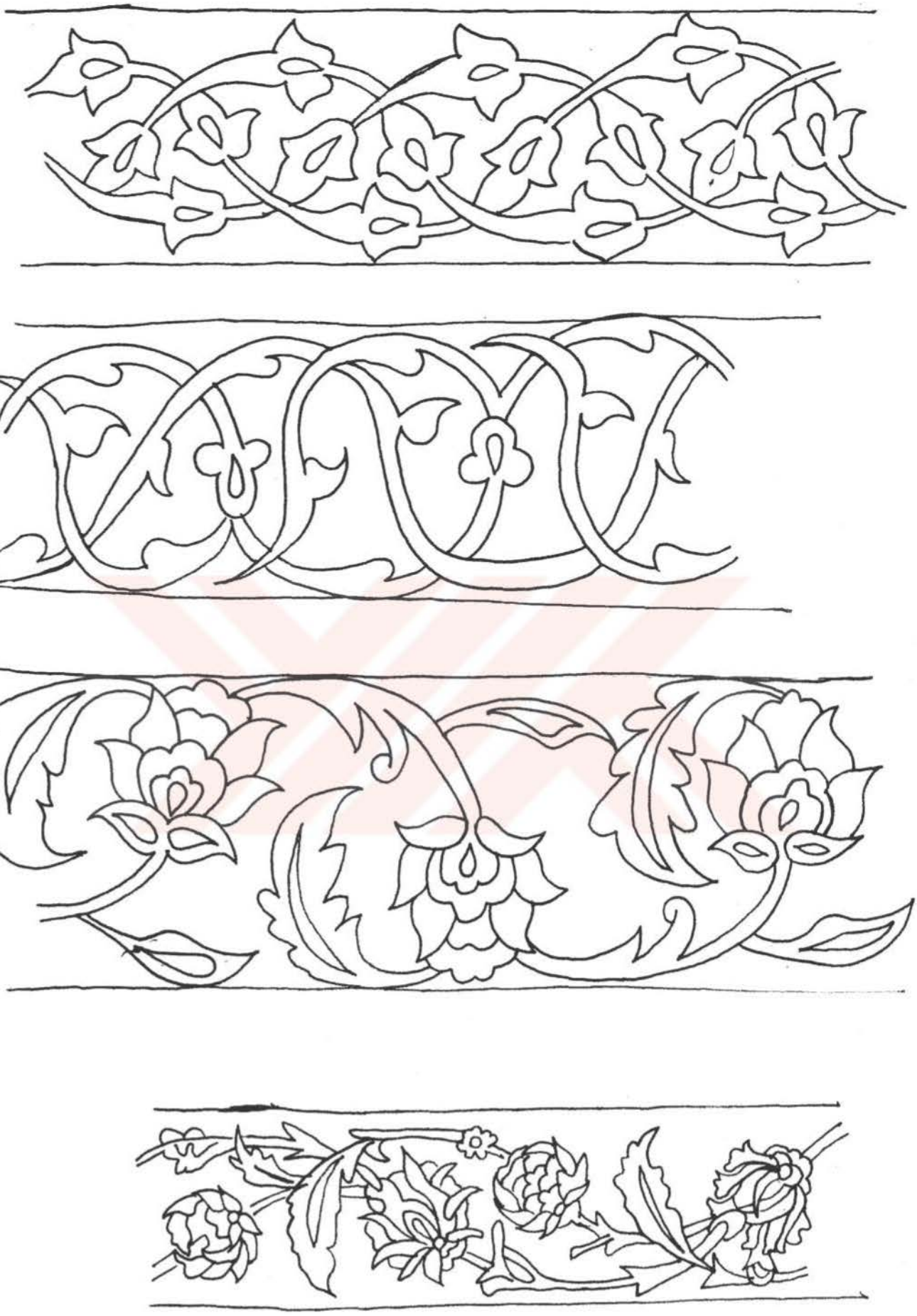
9.

h.

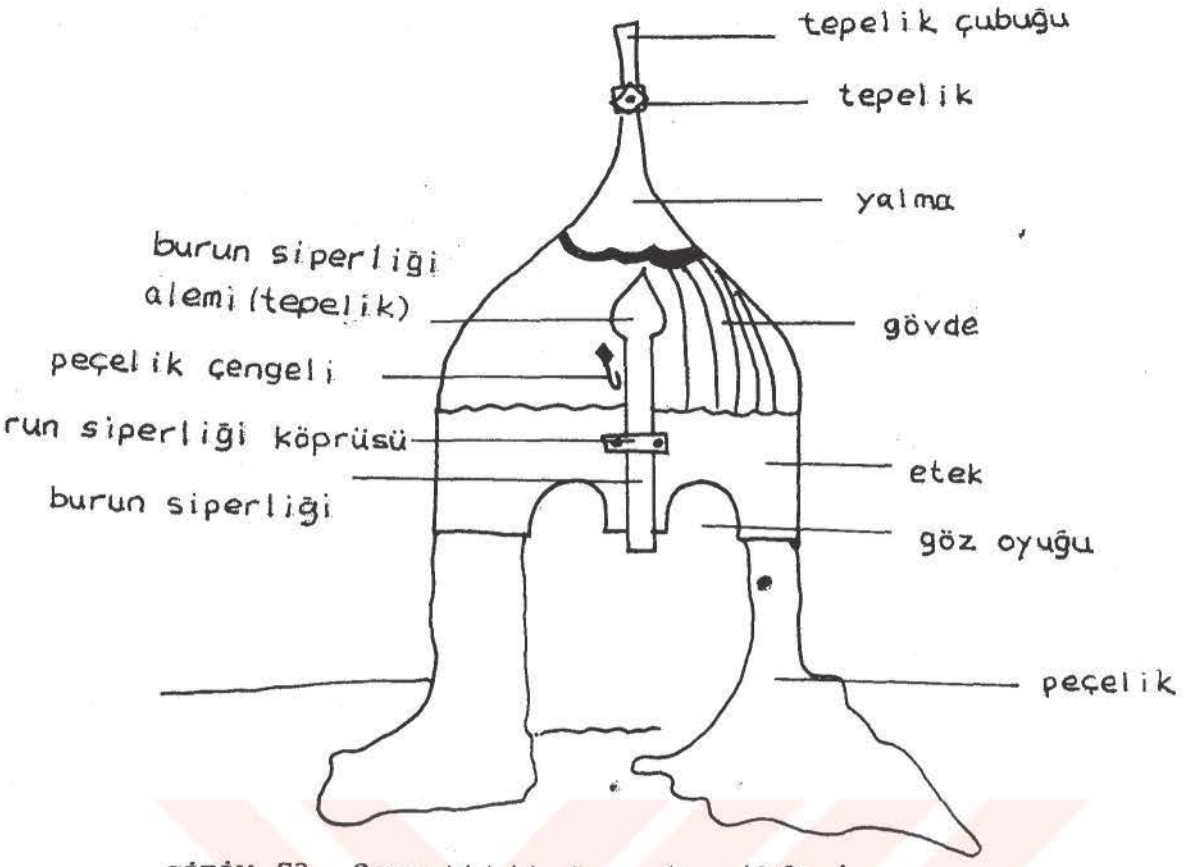
1. Saimet ve lotus dizileri

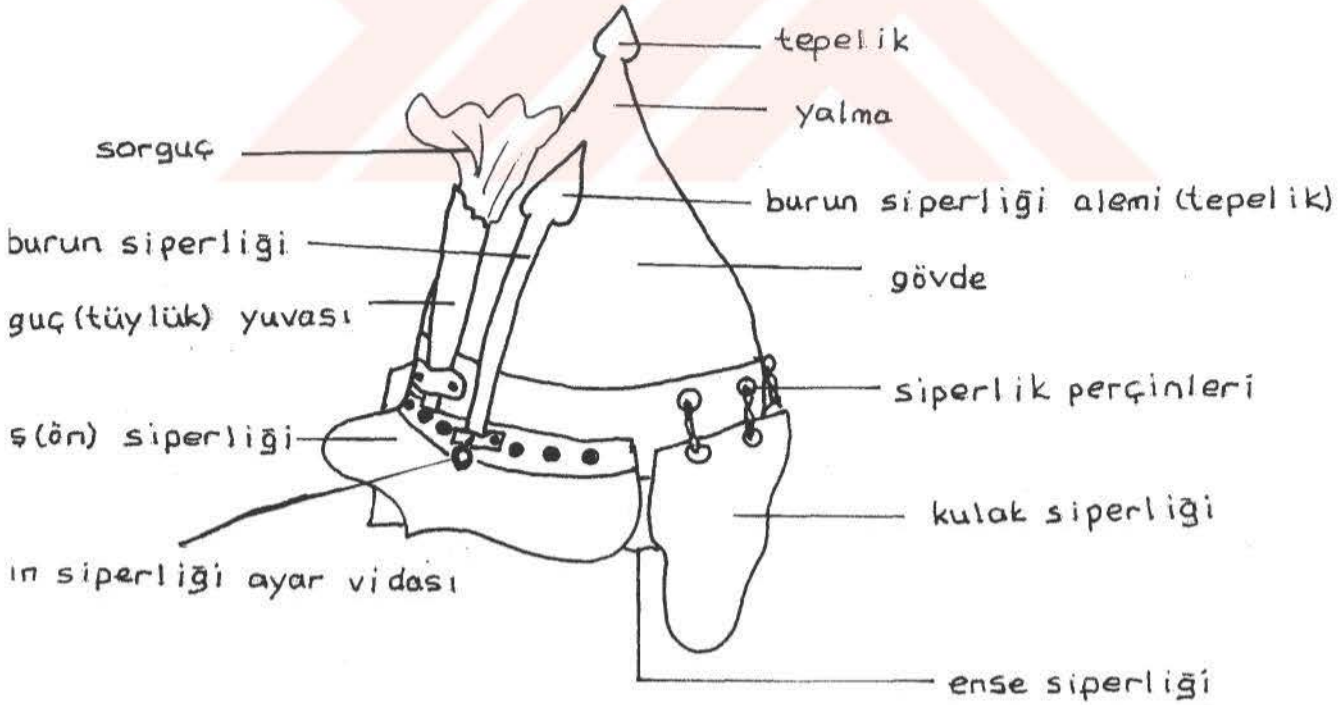
i. Rahatı-cami ve nakış bordürler

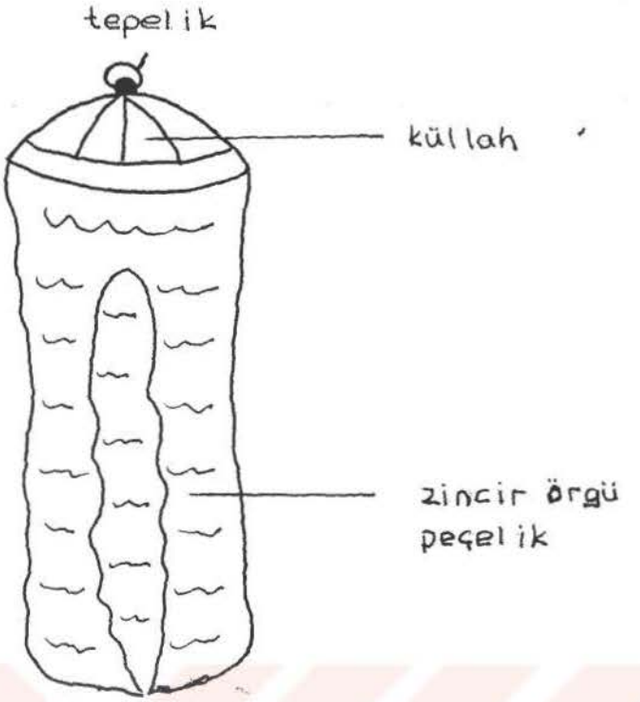
j. Çeşitli yapraklar

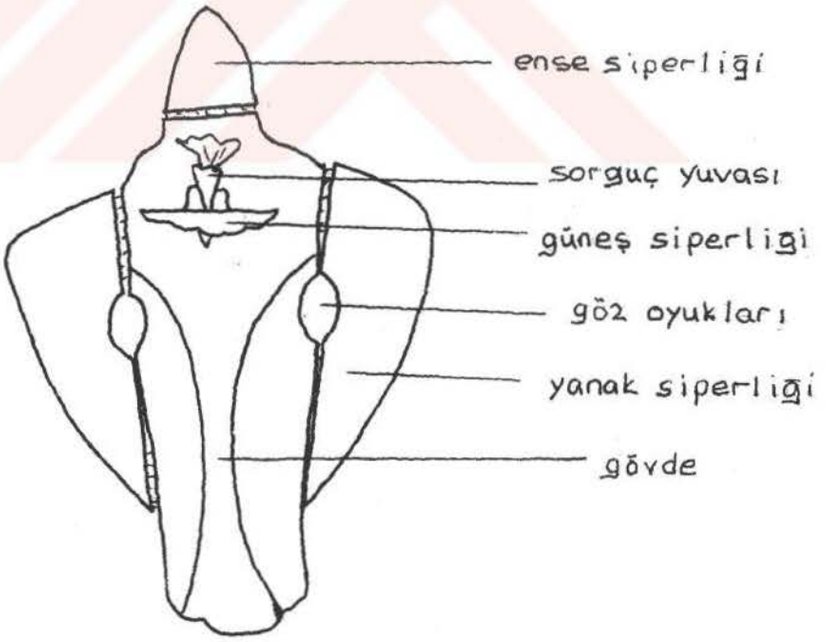
ÇİZİM. 73 Peçelikli Osmanlı miğferi

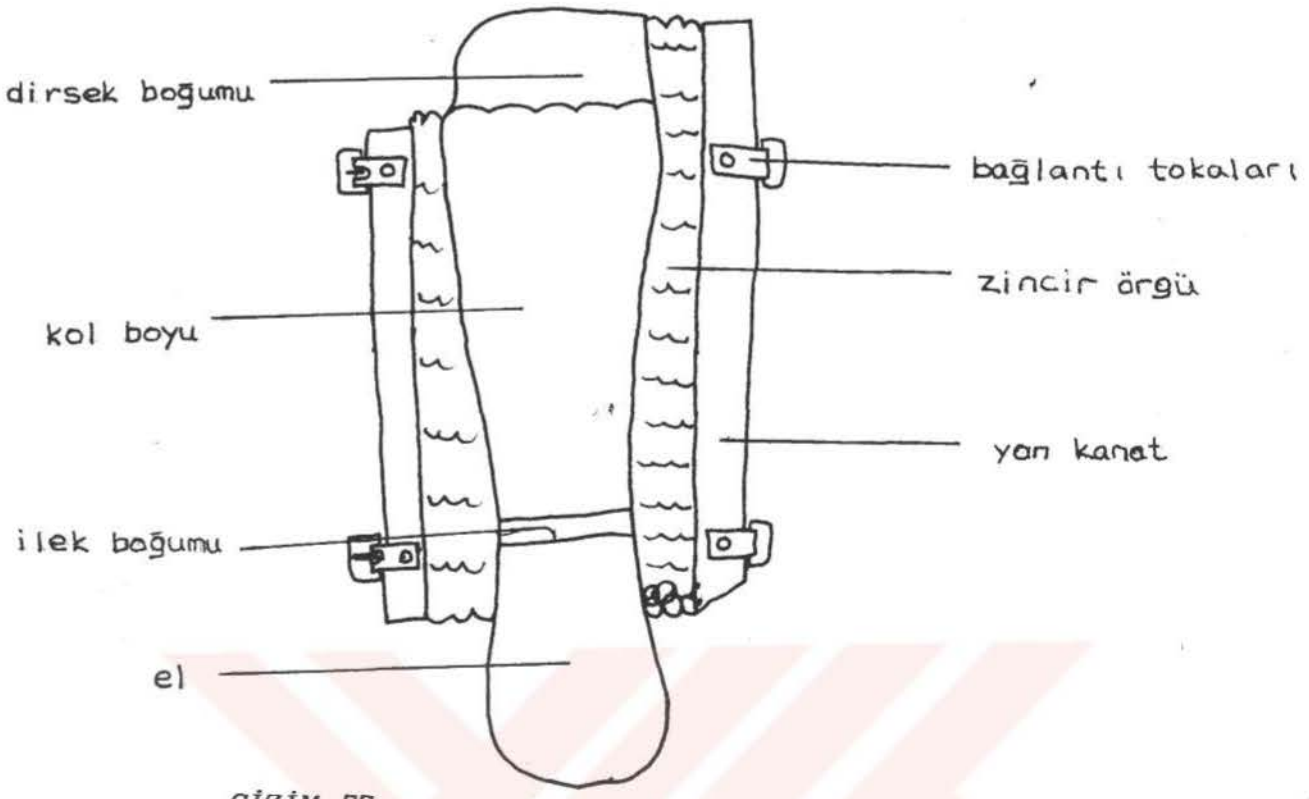
ÇİZİM. 74 Siperlikli Osmanlı miğferi

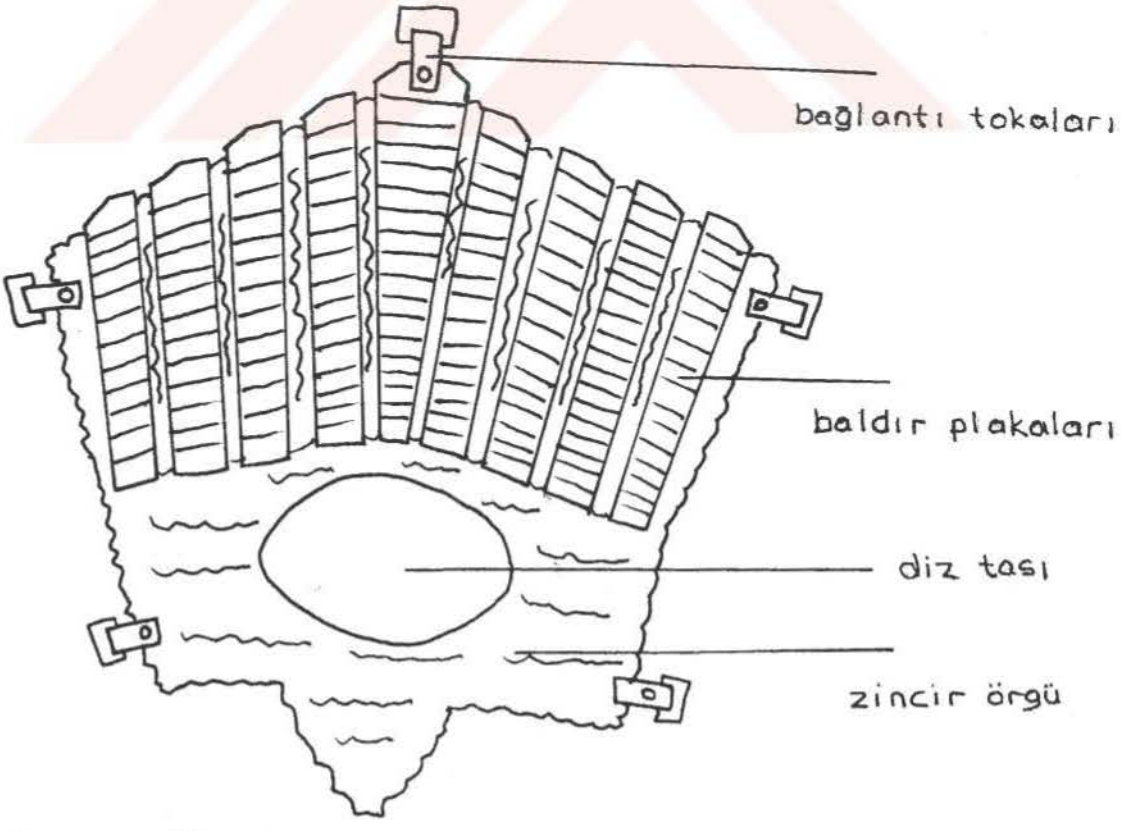
ÇİZİM. 75 Osmanlı zırh küllah

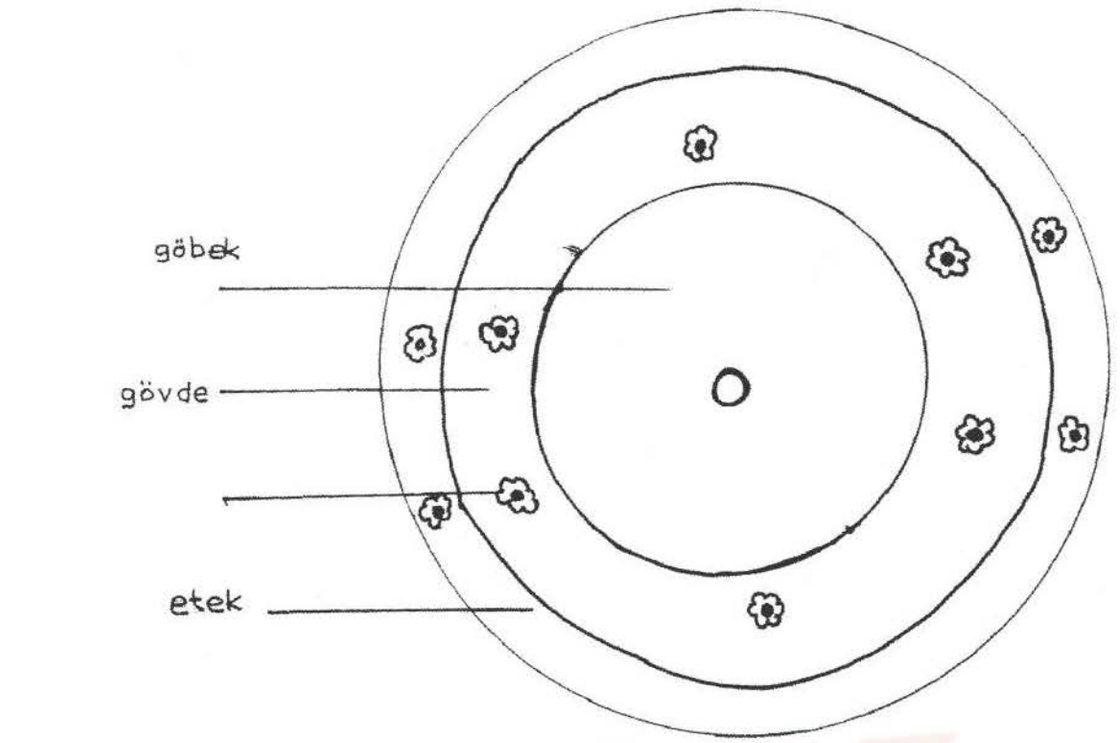
ÇİZİM. 76 At Alın zırhı

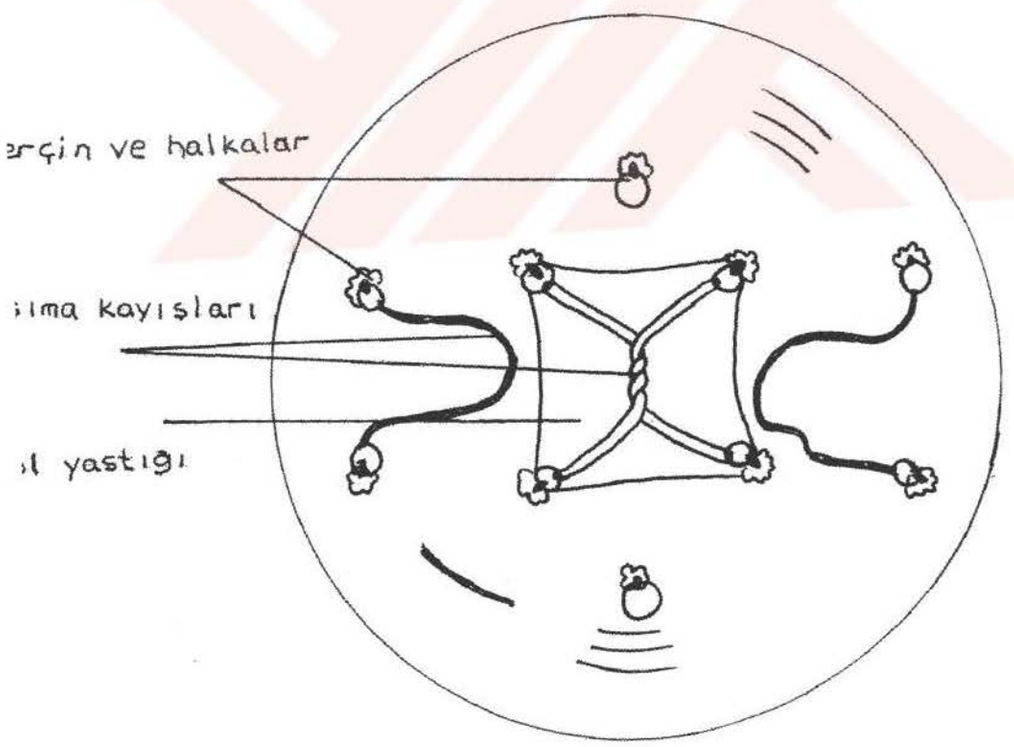
ÇİZİM. 77 Kolçak

ÇİZİM. 78 Dizçek

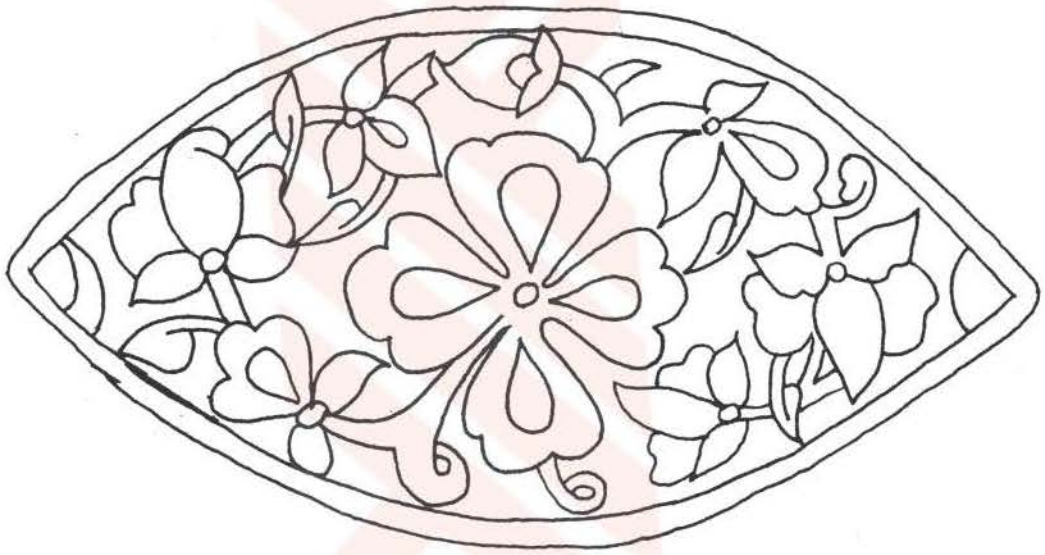
a. ön yüzü

b. arka yüzü

ÇİZİM. 79

Demanlı kalkanı

ÇİZİM. 80

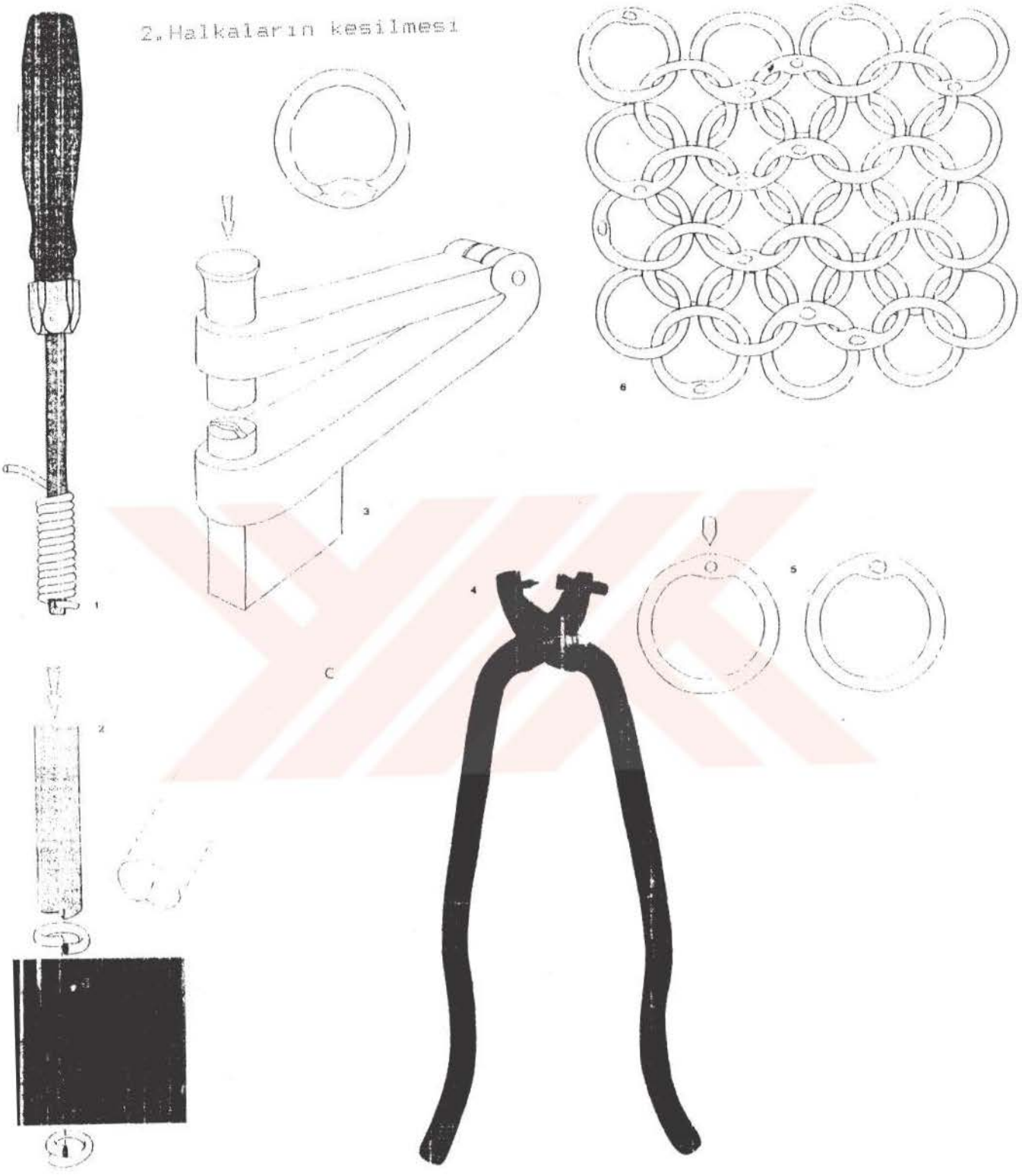

ÇİZİM. 81 Akkoyunlu Sultanı Yakub el-Gazi(1478-1490)'ye ait
dizcekten detay(E-N.2261?)

ÇİZİM. 82 Metal perçinli halkalardan oluşan zincir örgünün oluşturulması (REID, s.64)

1.Haddede çekilmiş telin halka oluşturacak şekilde kıvrılması

2.Halkaların kesilmesi

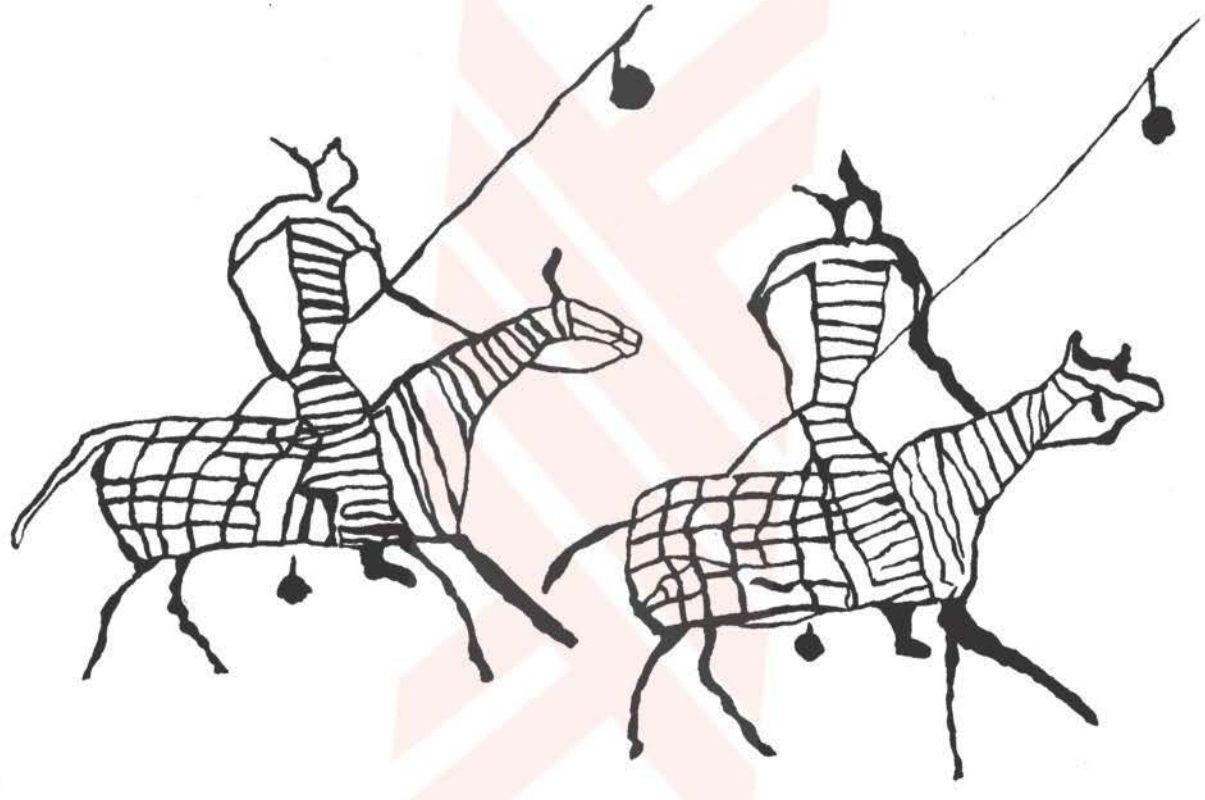

3.Perçin yerlerinin preste ezilmesi

4.Perçin pensesi

5.Halkanın perçinlenmesi

6.Beşli halkalardan oluşan zincir örgü sistemi

ÇİZİM. 83

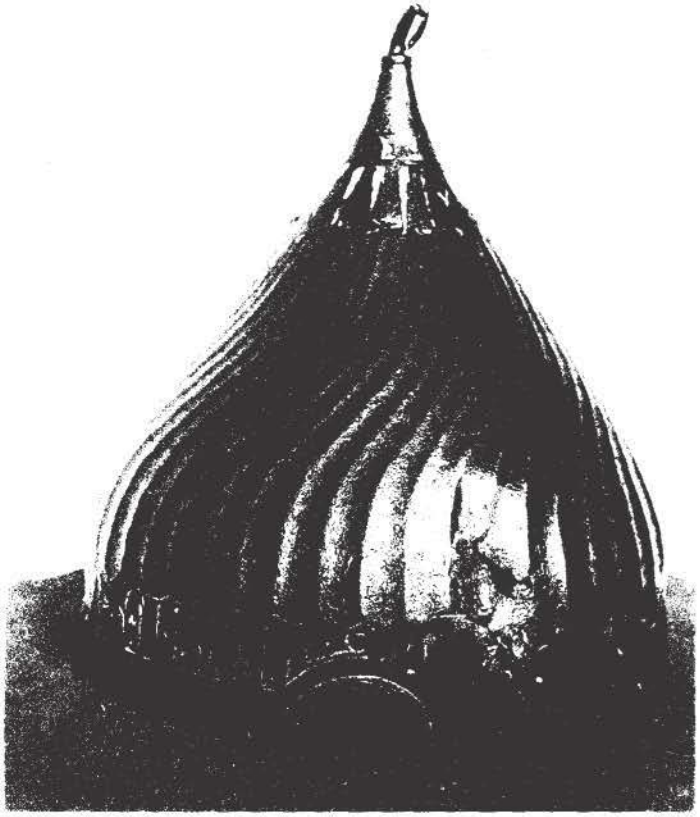
Hangay dağlarında zırhlı Göktürk Süvarilerini gösteren kaya resimleri(Nowgorodowa,s.213)

ÇİZİM. 84 Osmanlı koruyucu silahlarında olduğu gibi bindirme plakalardan yapılmış zırhlı Selçuk Süvarileri. Rekonstrüksiyon(Nicolle,1975)

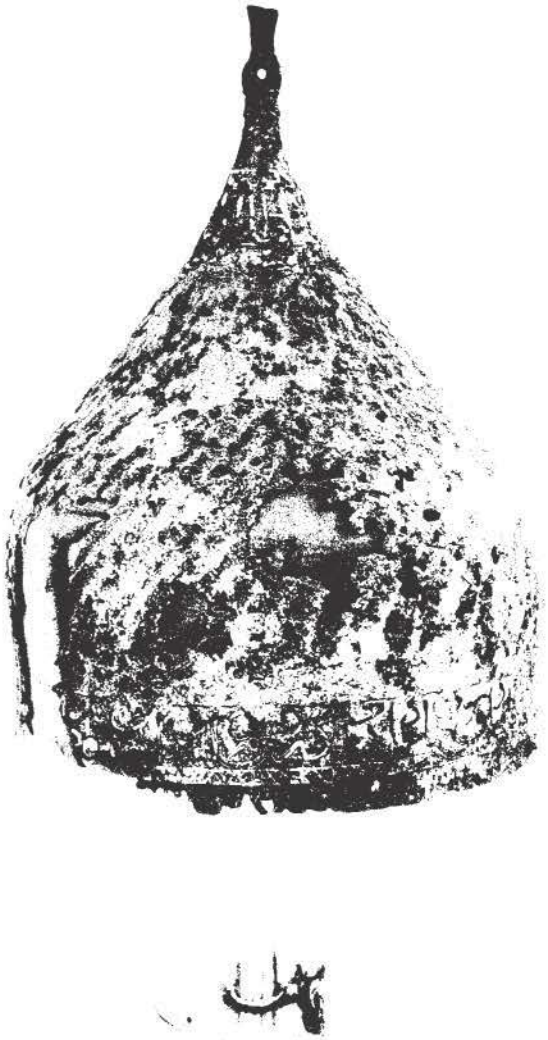
ÇİZİM. 85
Selçuklu Askerleri

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

RESİMLER

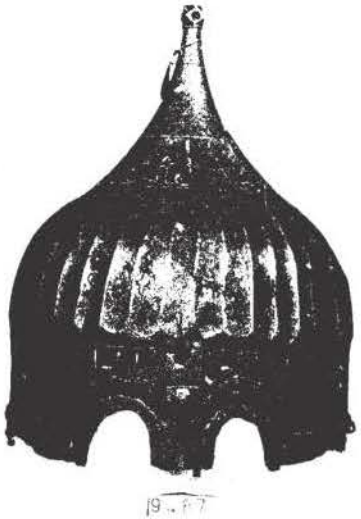
RESİM. 2

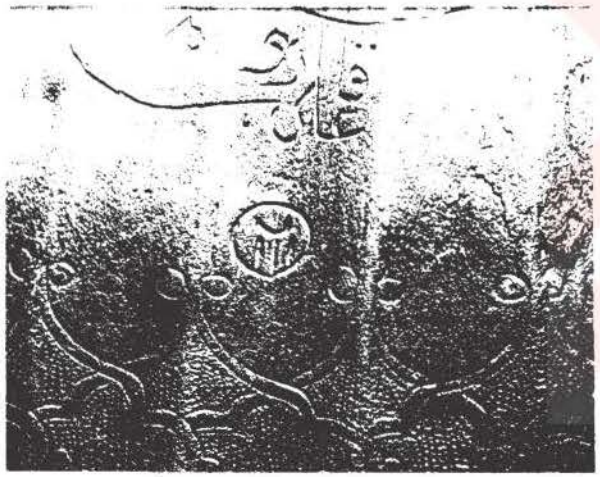

RESİM. 1

RESİM. 3

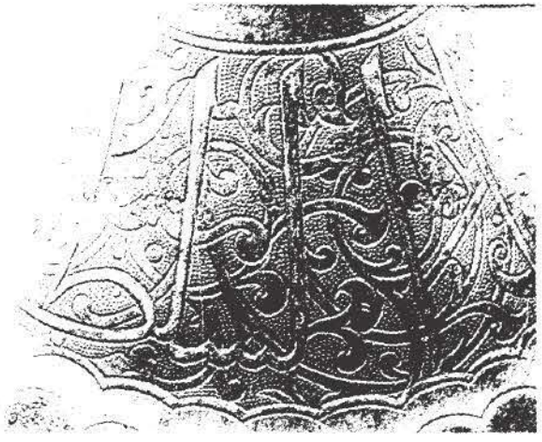
RESİM. 4

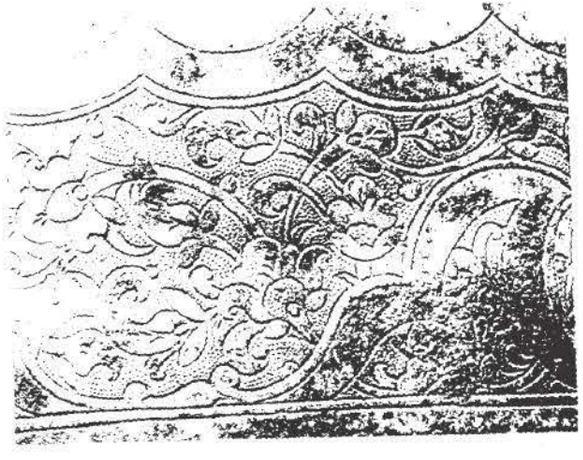

RESİM. 6

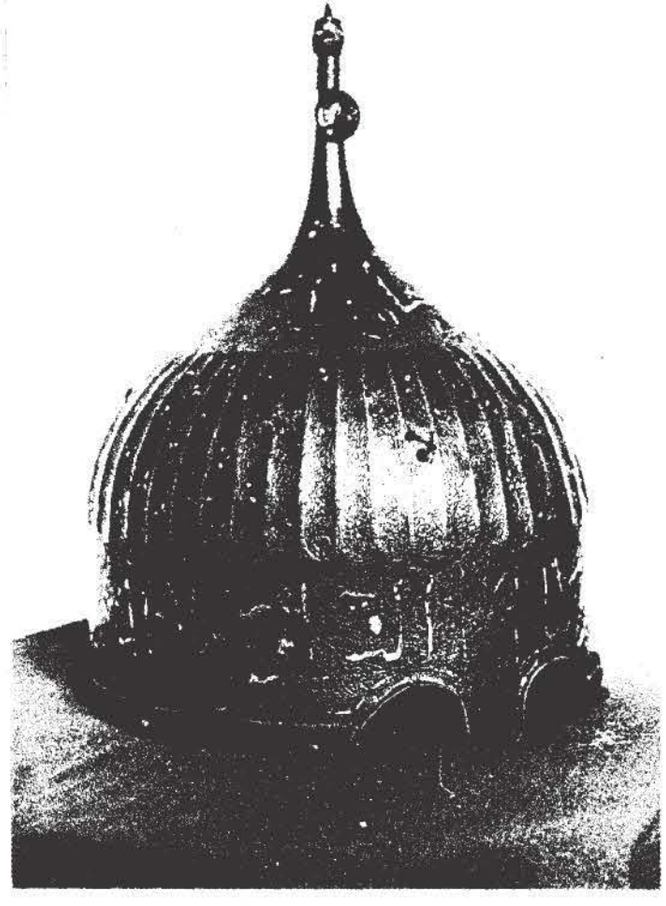
RESİM. 5

RESİM. 8

RESİM. 7

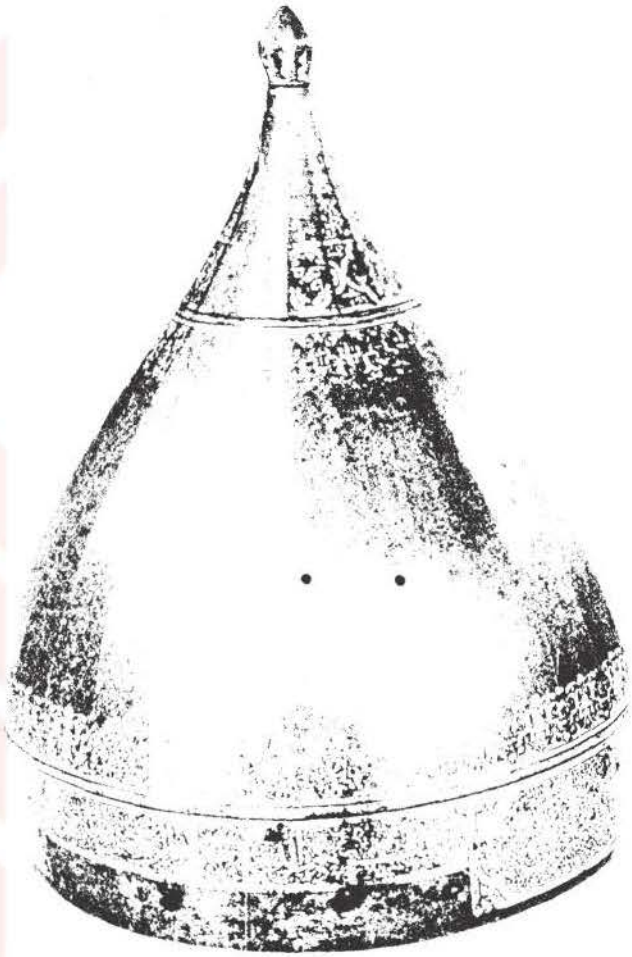
RESİM. 9

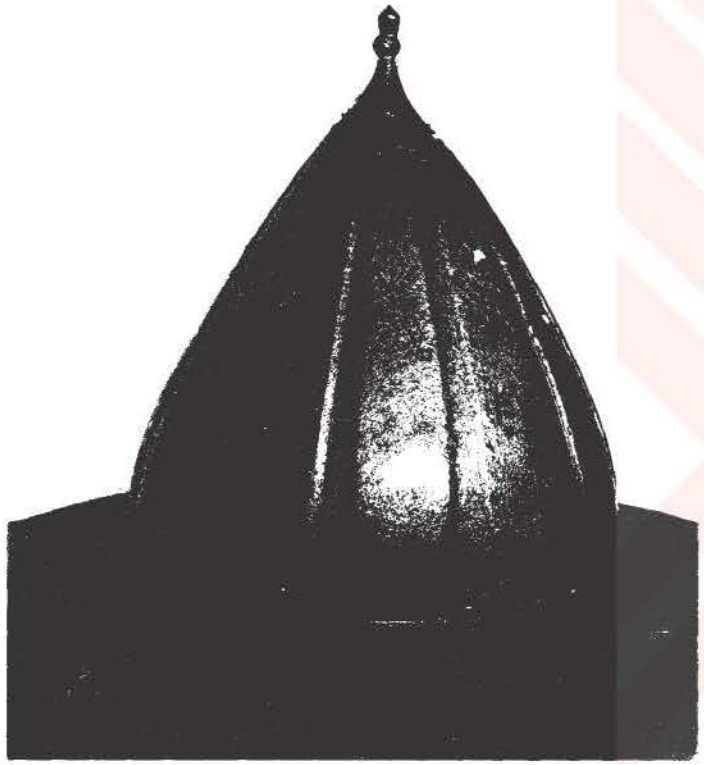
RESİM. 10

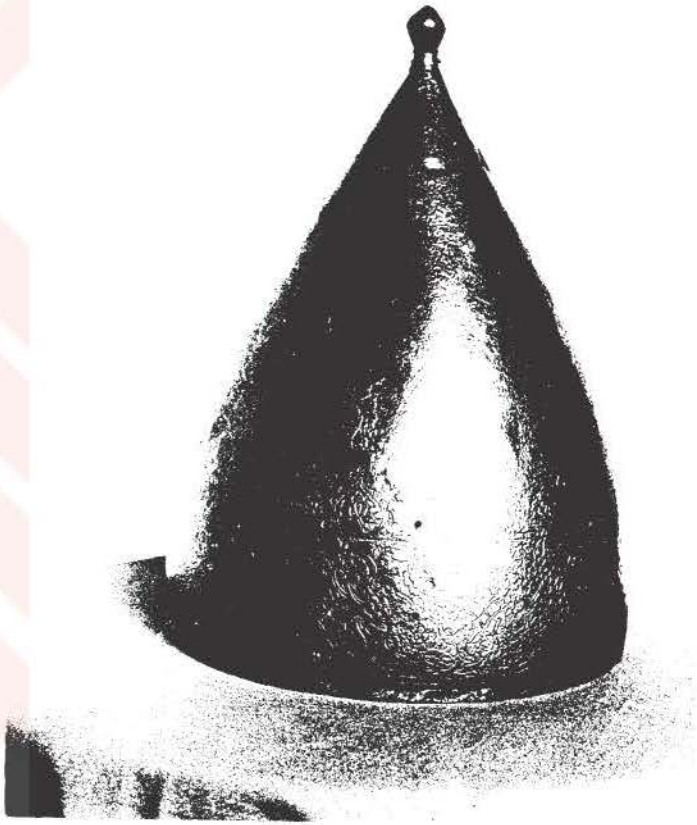
RESİM. 12

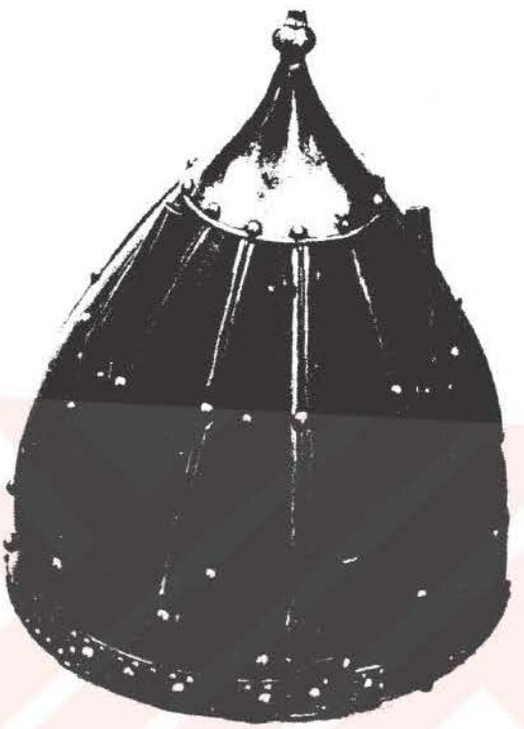
RESİM. 11

RESİM. 14

RESİM. 13

RESİM. 15

RESİM. 16

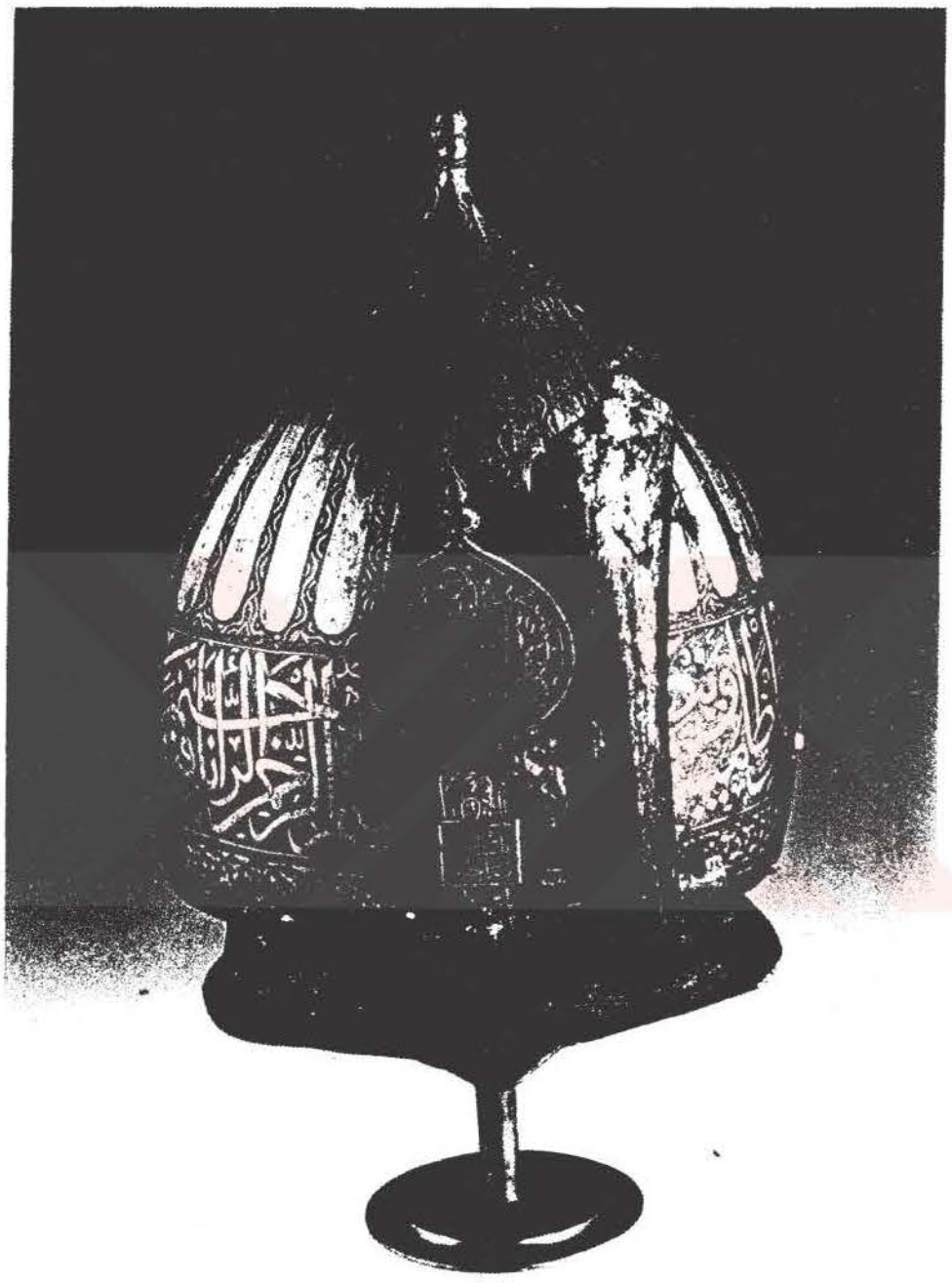
RESİM. 17

RESİM. 18

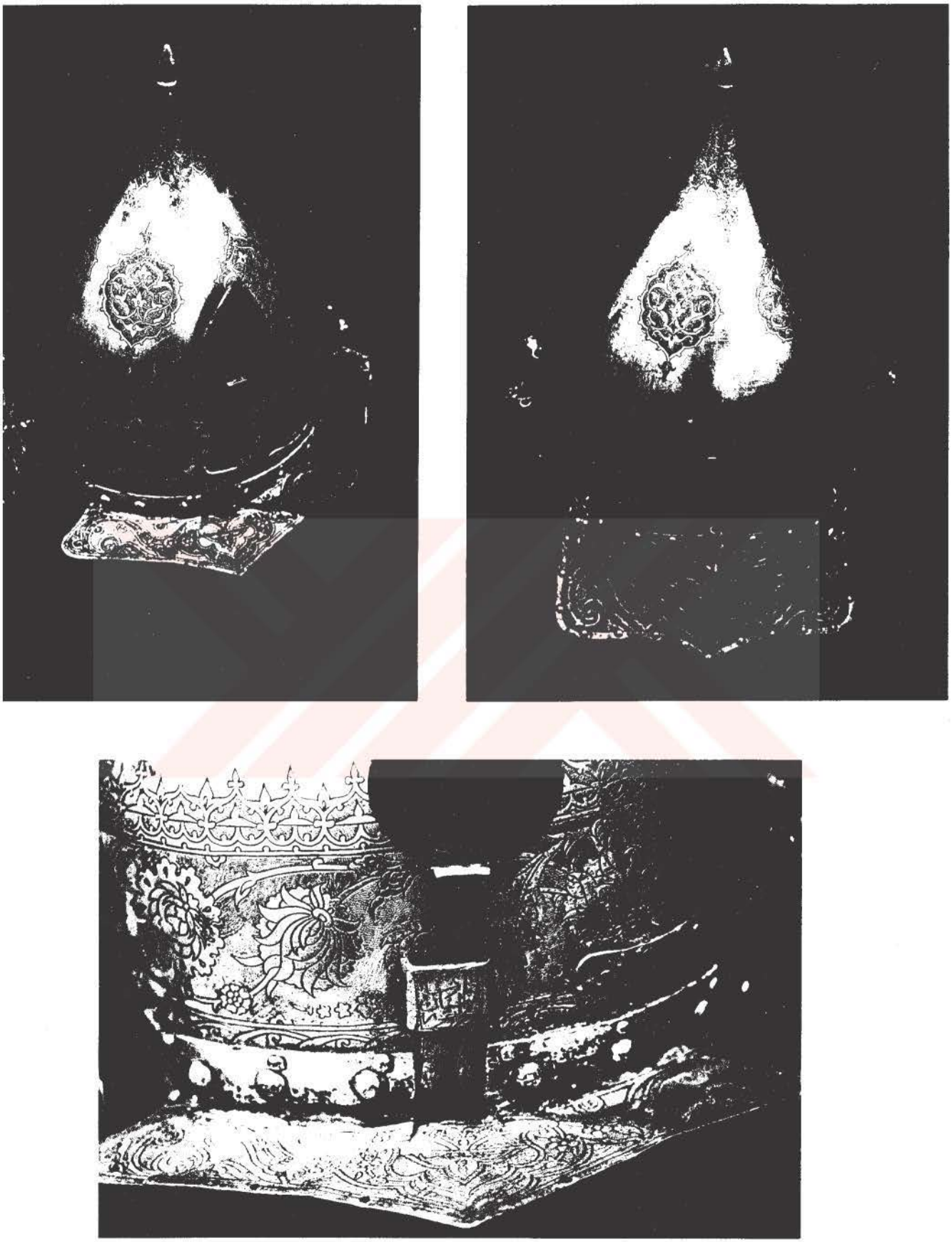
RESİM. 19

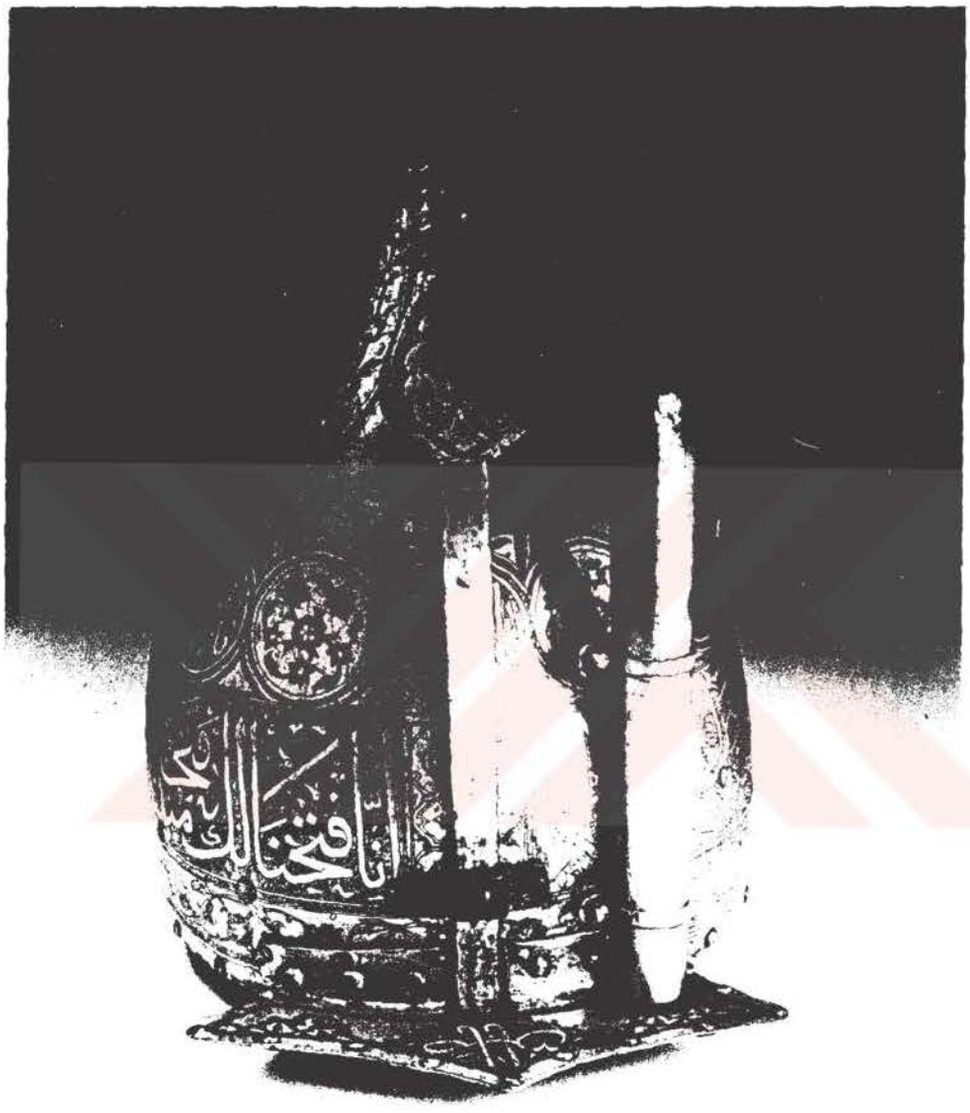
RESİM. 20

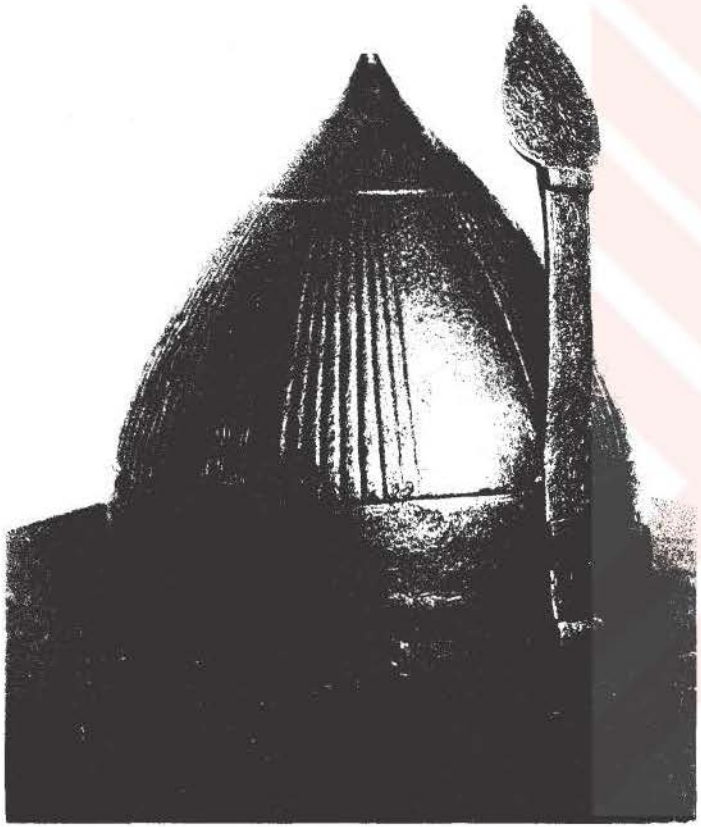
RESİM. 21

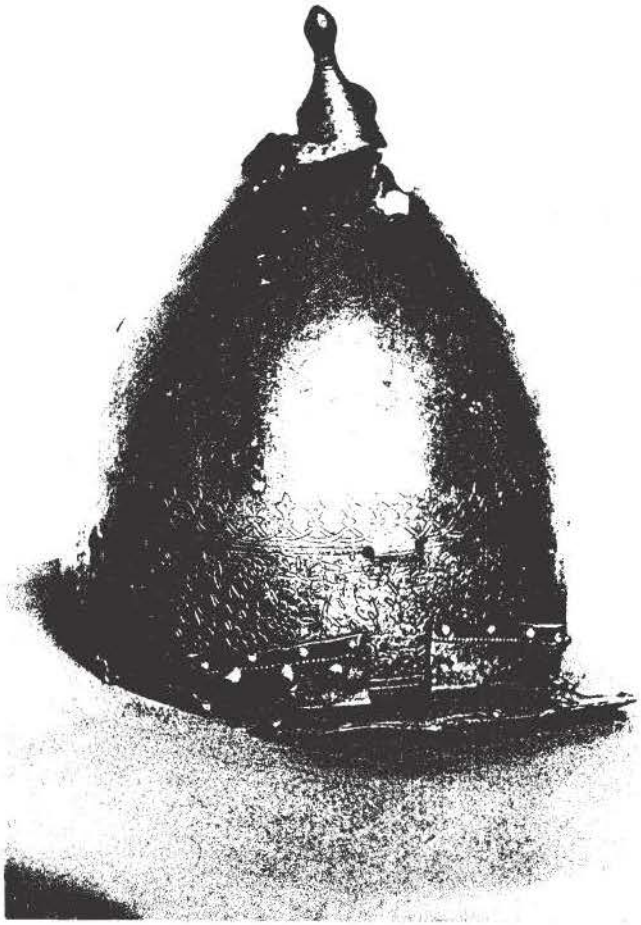
RESİM. 22

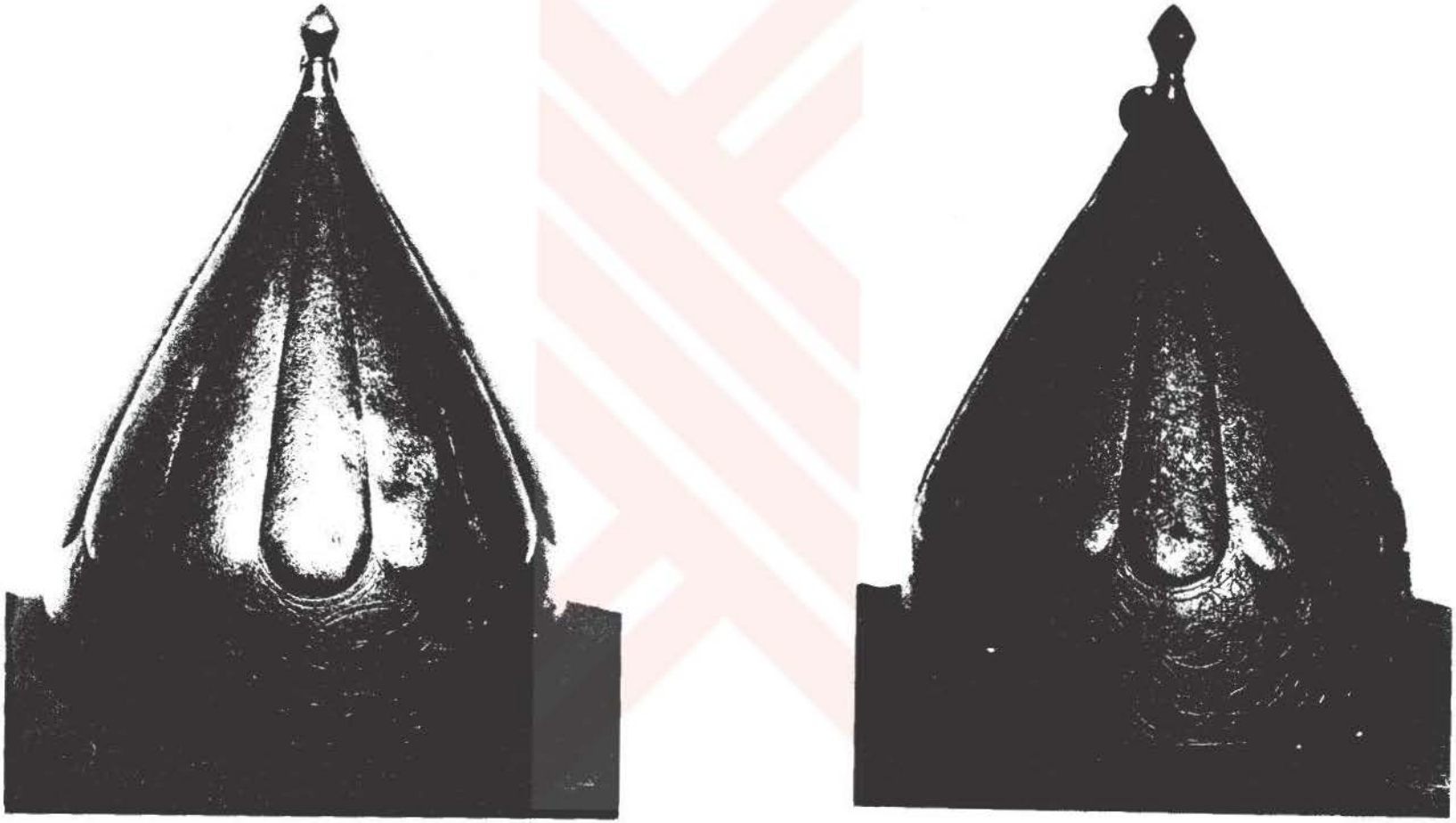
RESİM. 23

RESİM. 26

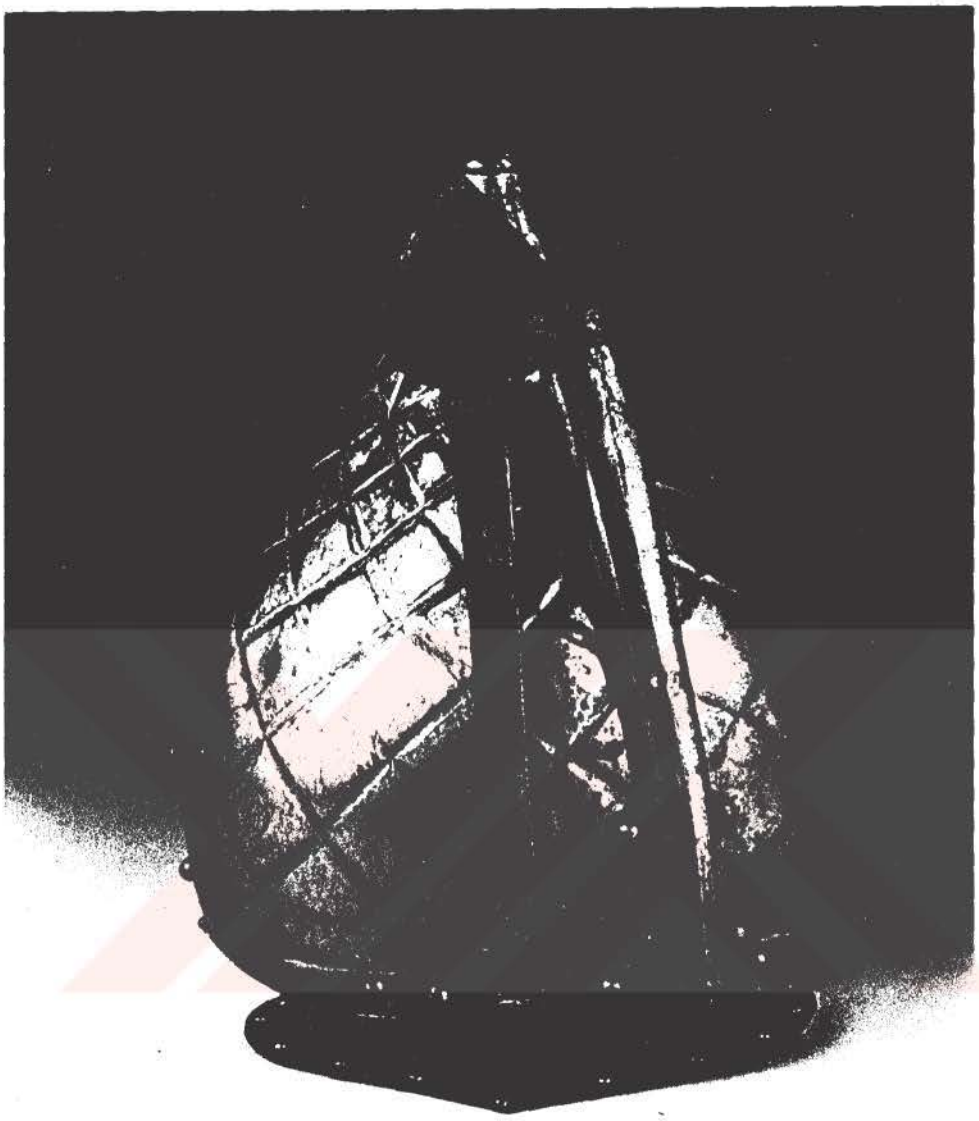
RESİM. 24

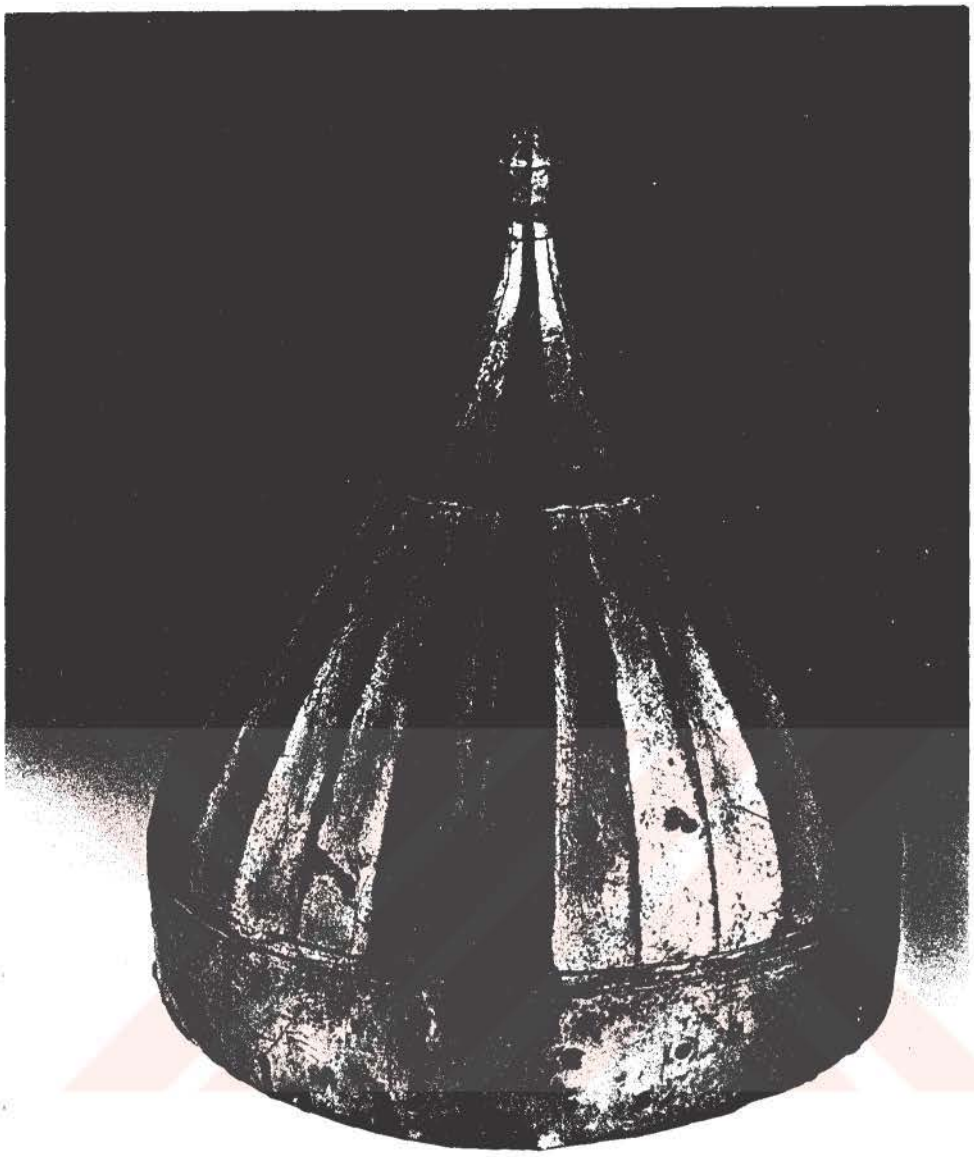
RESİM. 25

RESİM. 27

RESİM. 28

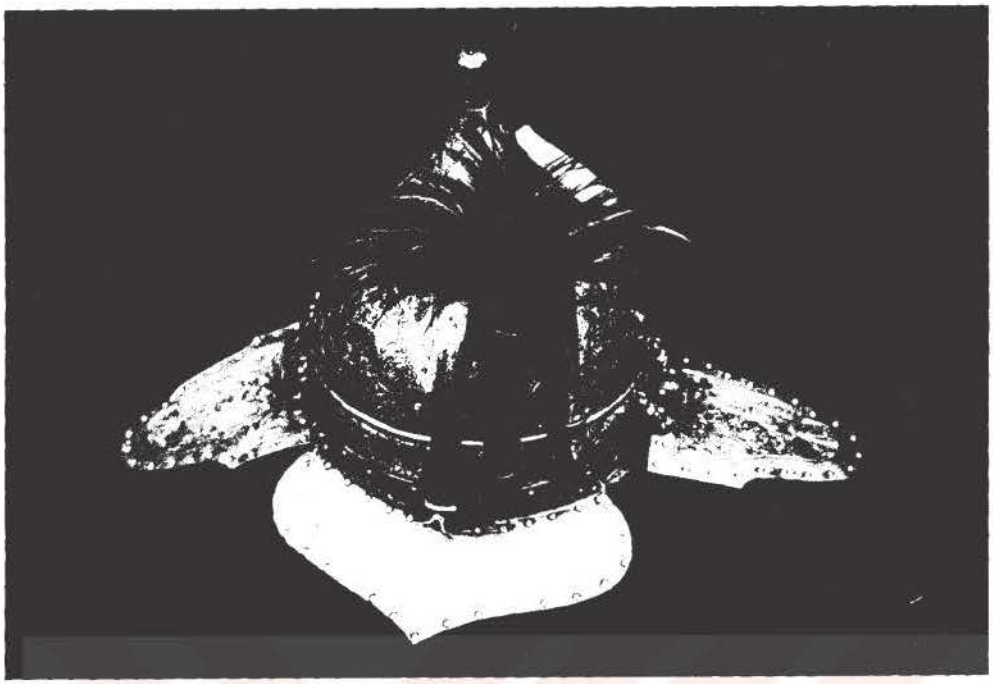
RESİM. 29

RESİM. 30

RESİM. 31

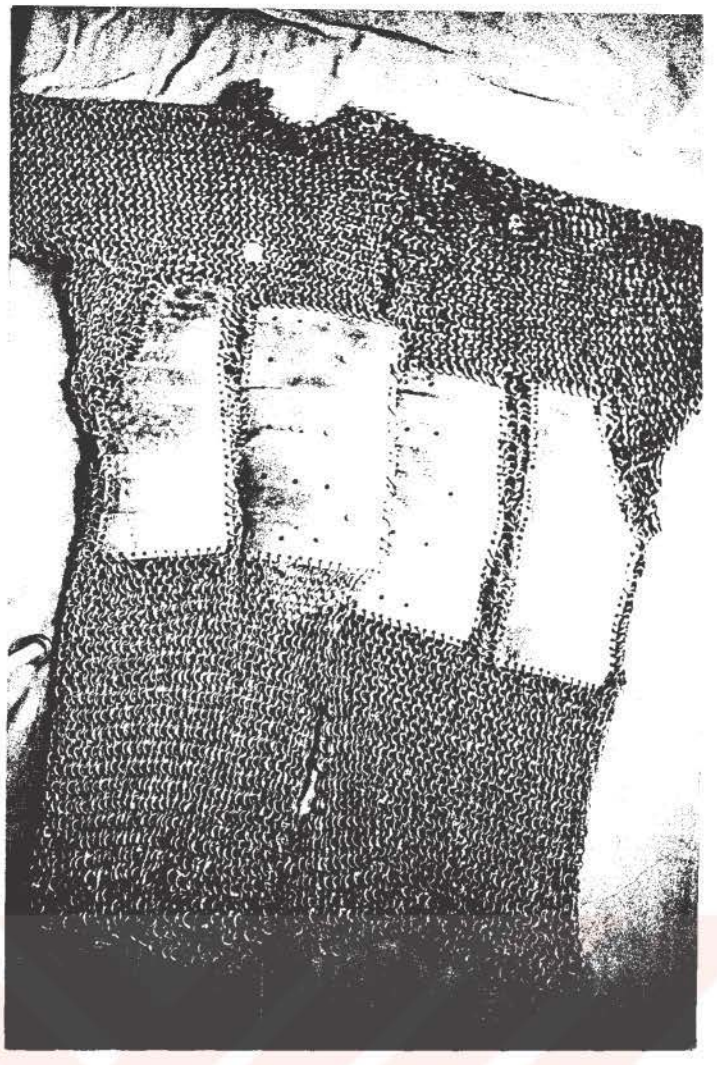

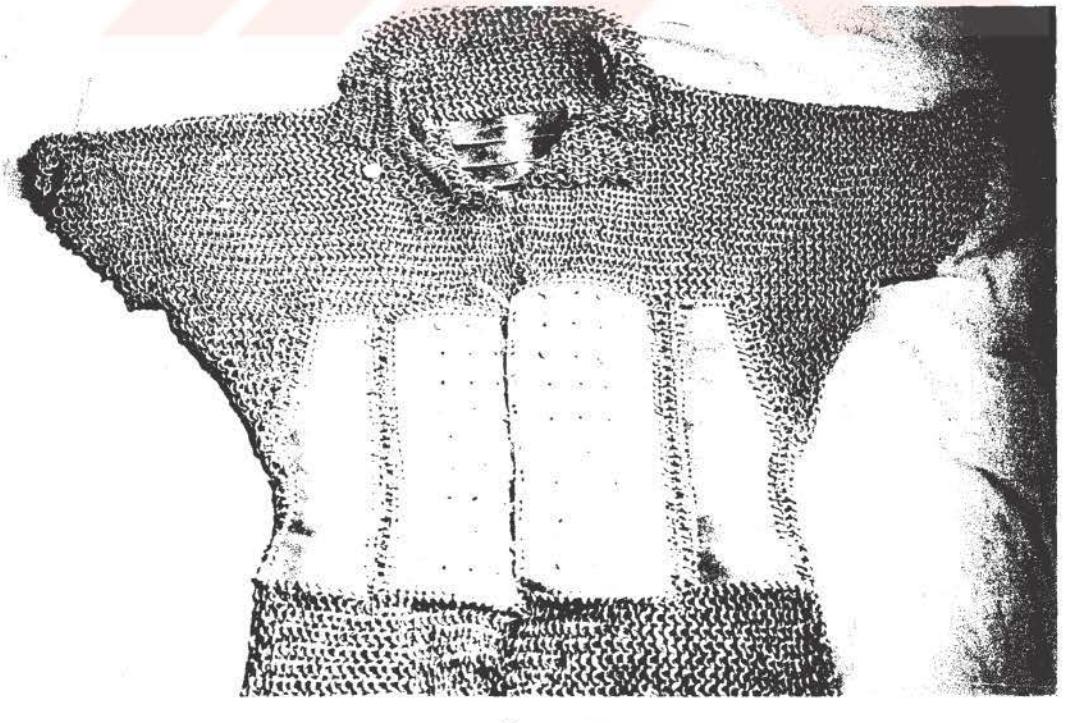
RESİM. 32

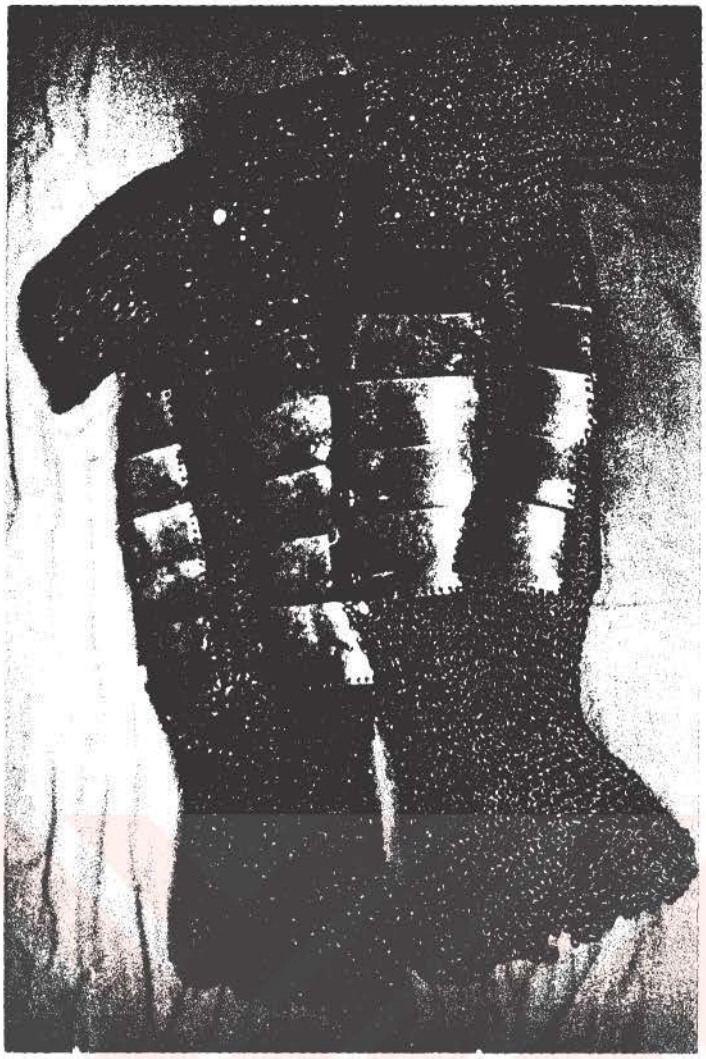
RESİM. 33

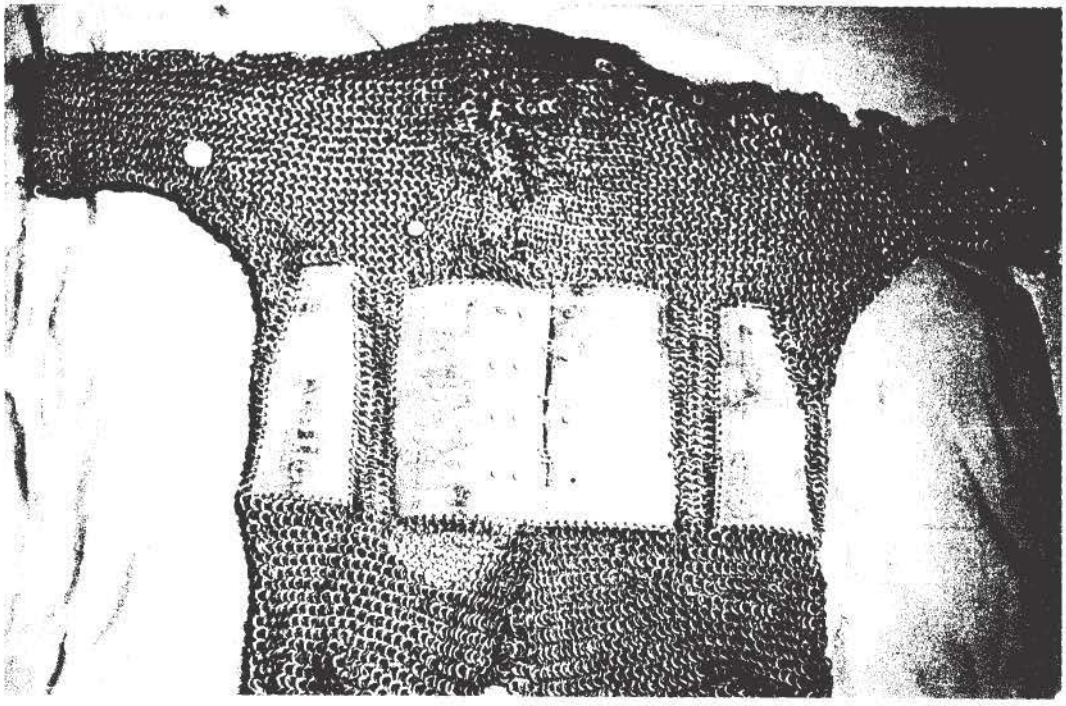
RESİM. 34

RESİM. 35

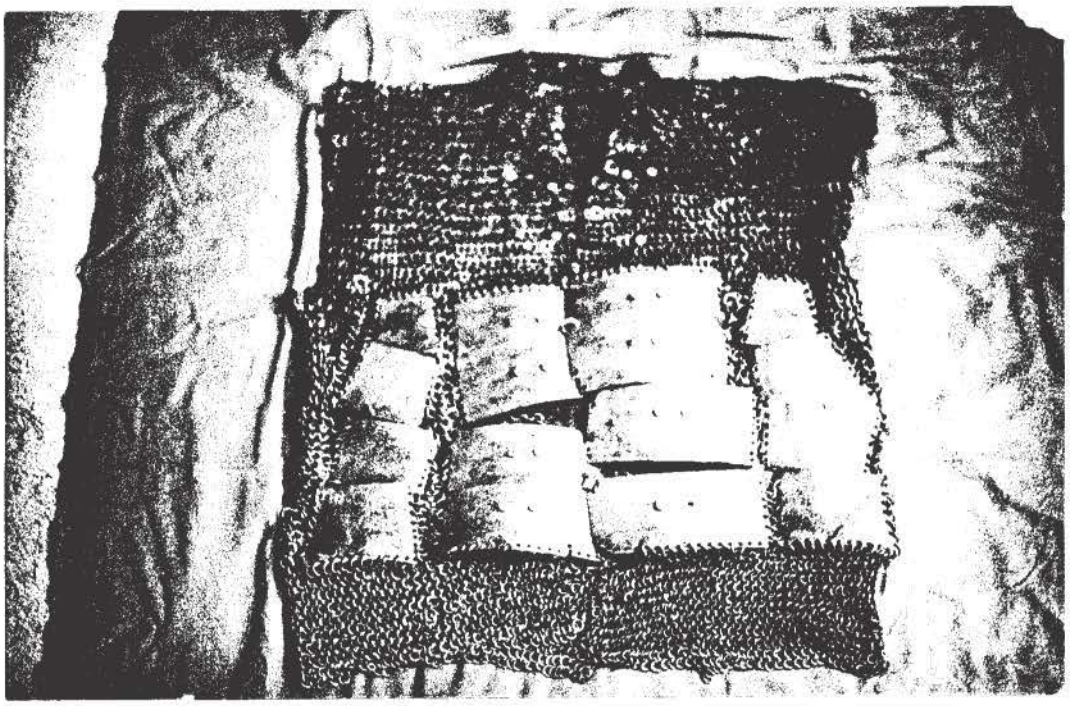
RESİM. 36

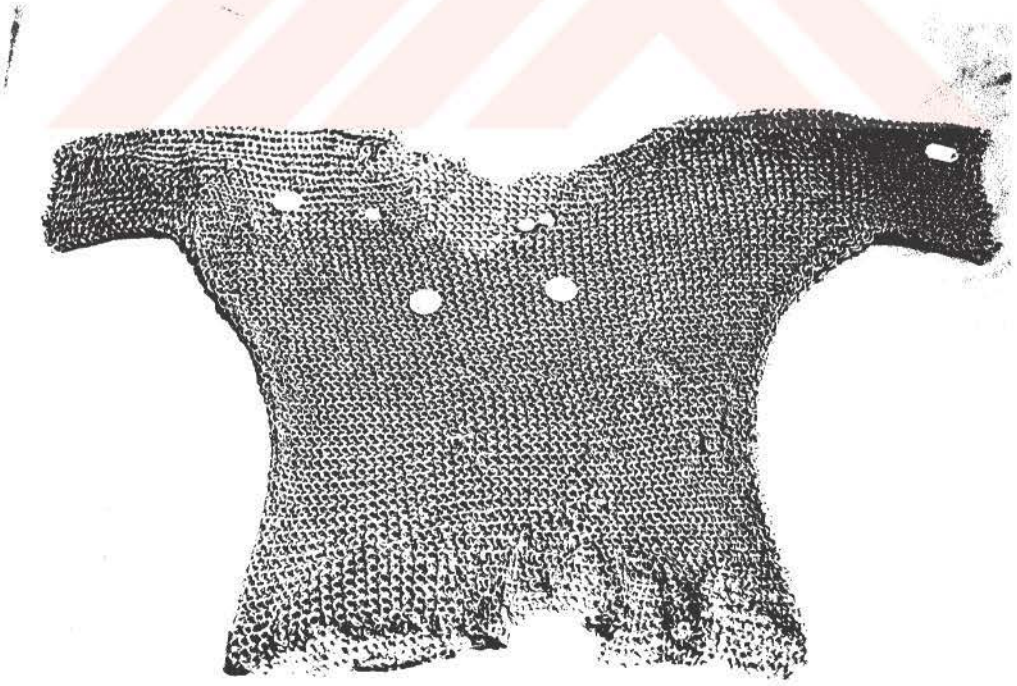
RESİM. 37

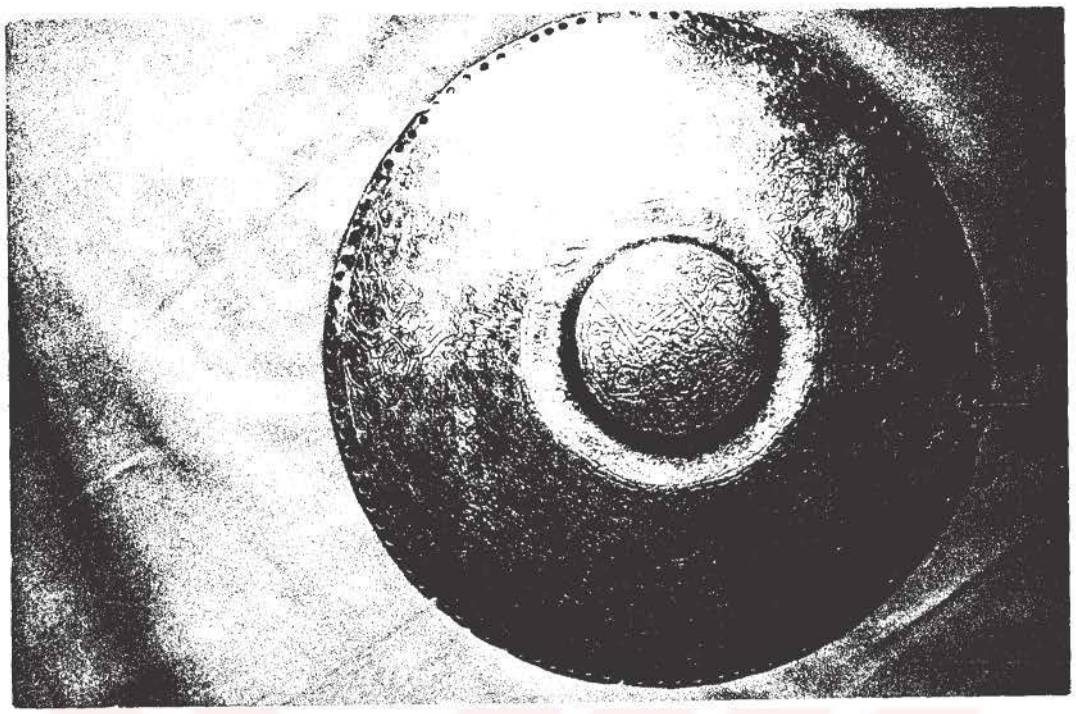
RESİM. 38

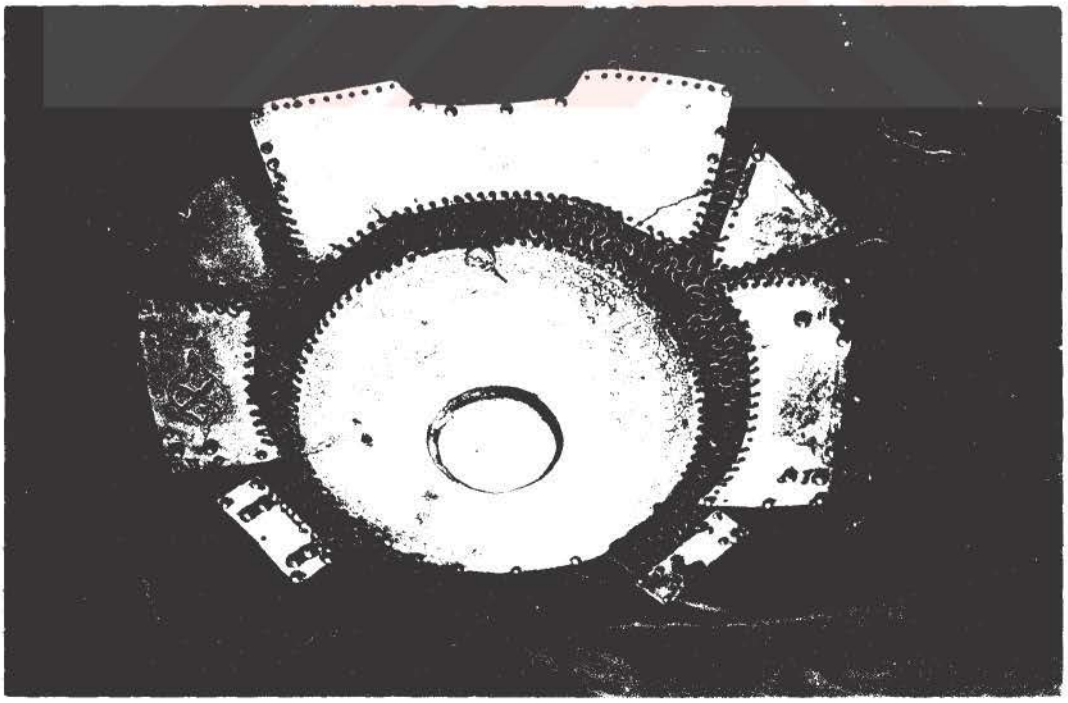
RESİM. 39

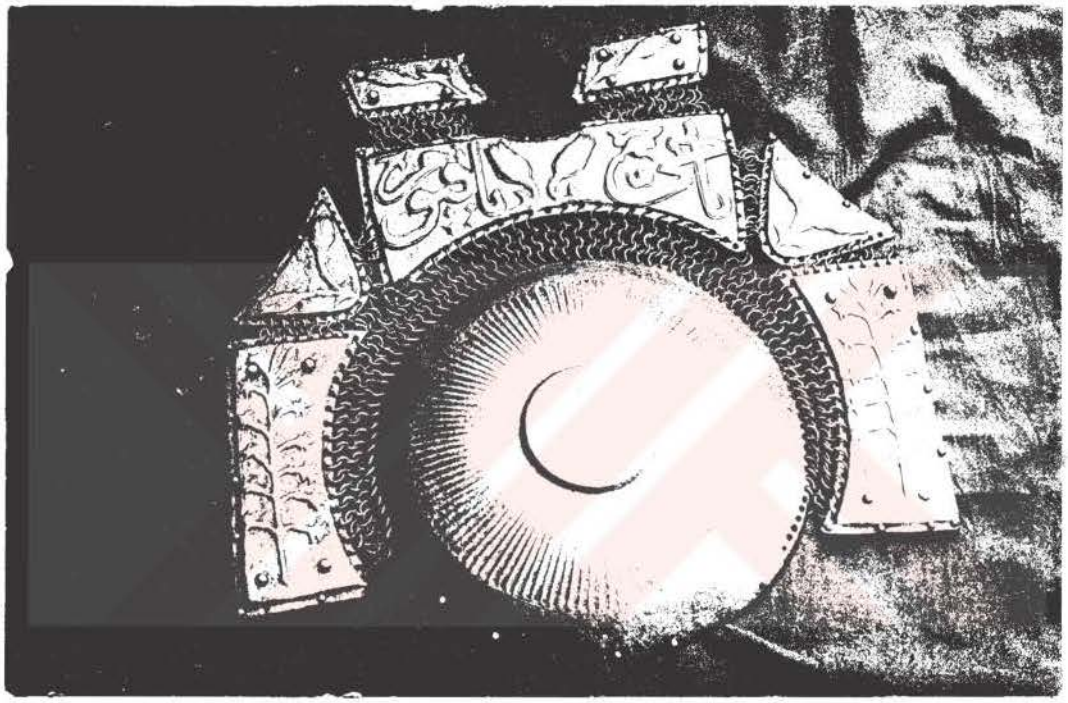
RESİM. 40

RESİM. 41

RESİM. 42

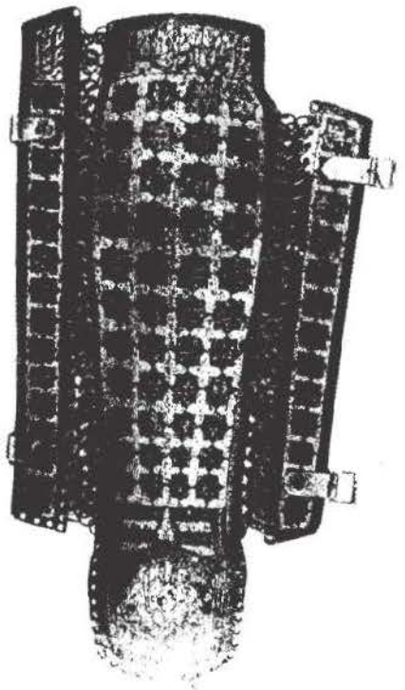
RESİM. 43

RESİM. 44

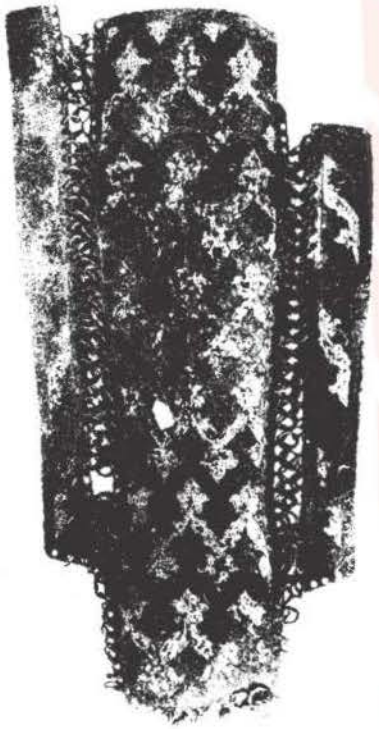
RESİM. 45

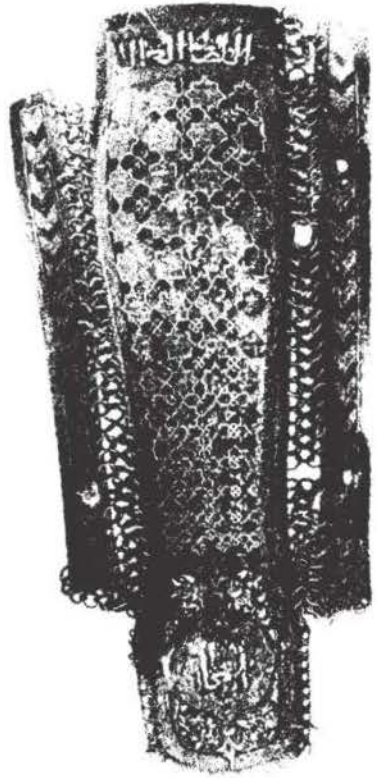
RESİM. 47

RESİM. 46

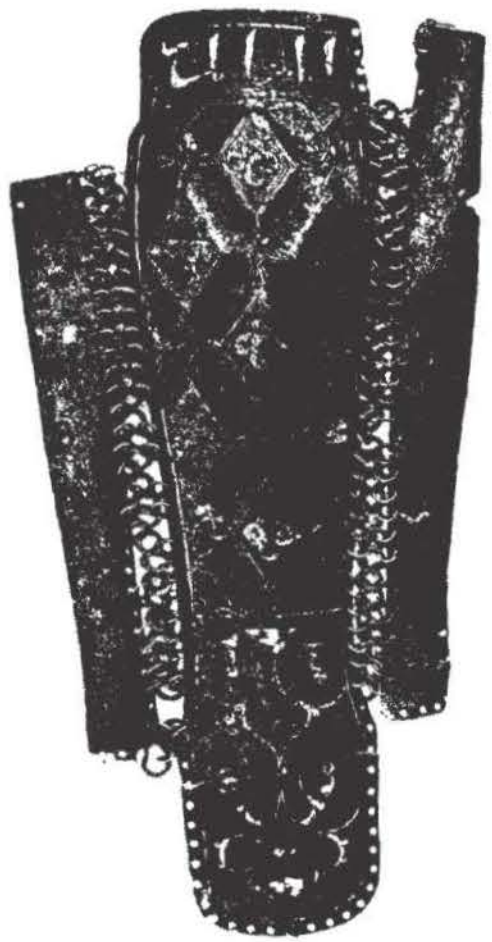
RESİM. 49

RESİM. 48

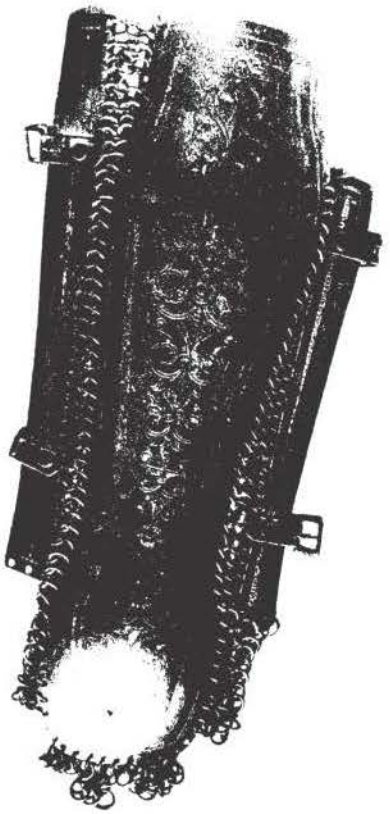
RESİM. 51

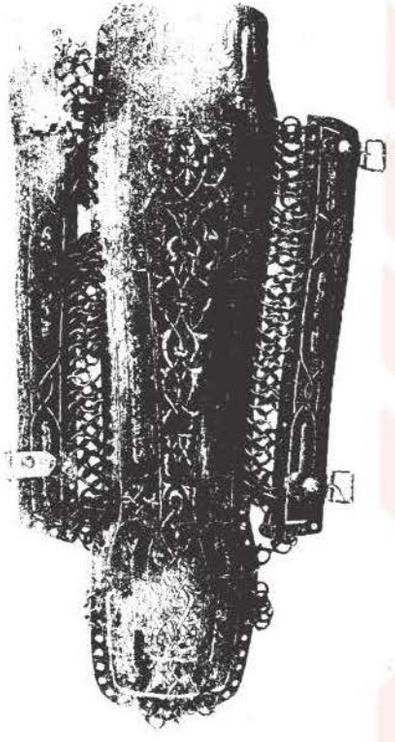
RESİM. 50

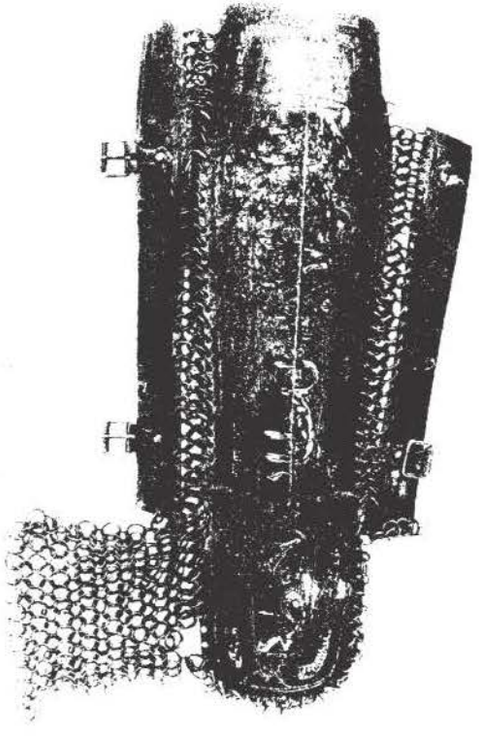
RESİM. 52

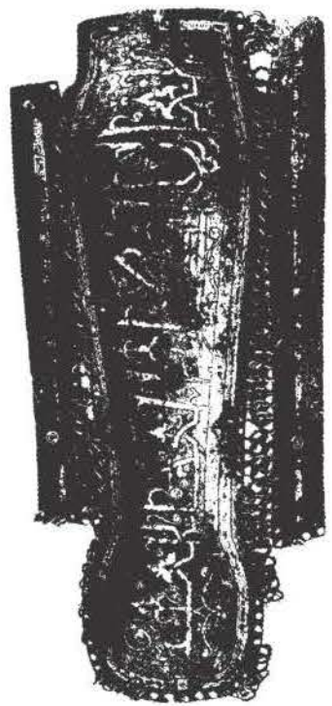
RESİM. 53

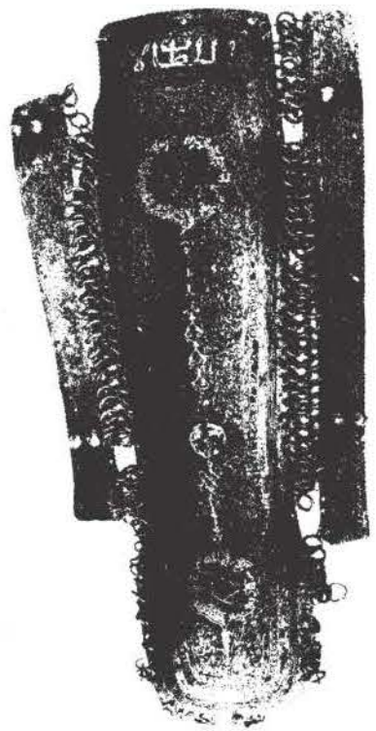
RESİM. 54

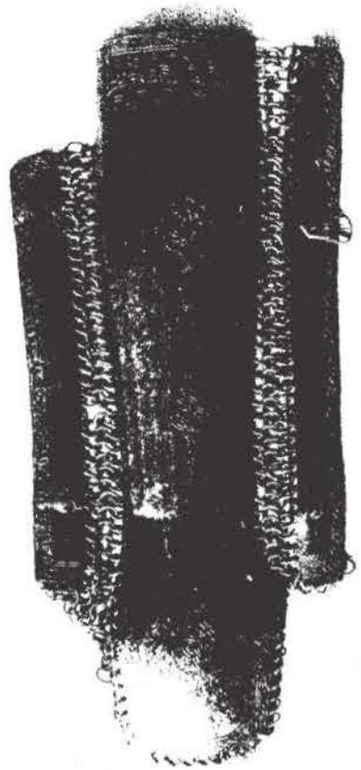
RESİM. 55

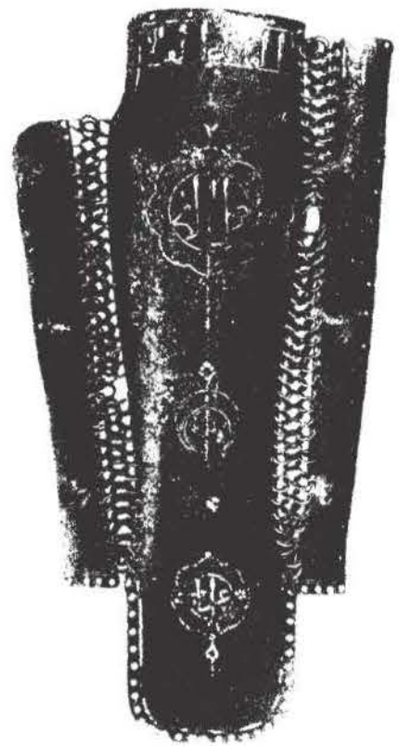
RESİM. 56

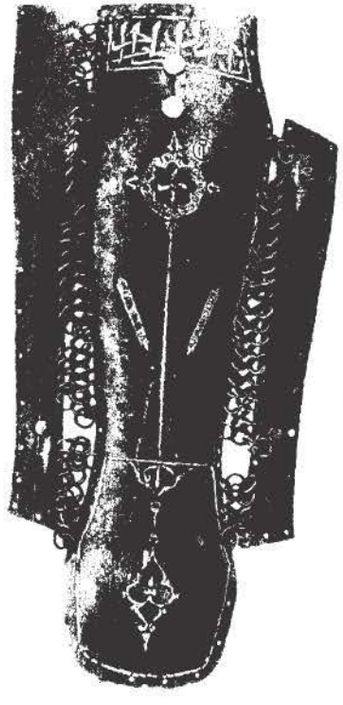
RESİM. 57

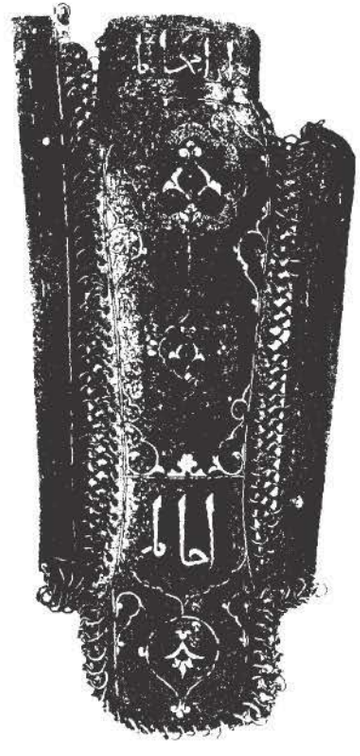
RESİM. 59

RESİM. 58

RESİM. 61

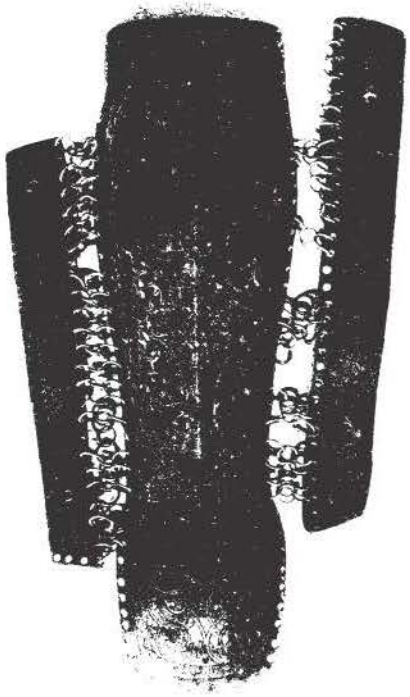
RESİM. 60

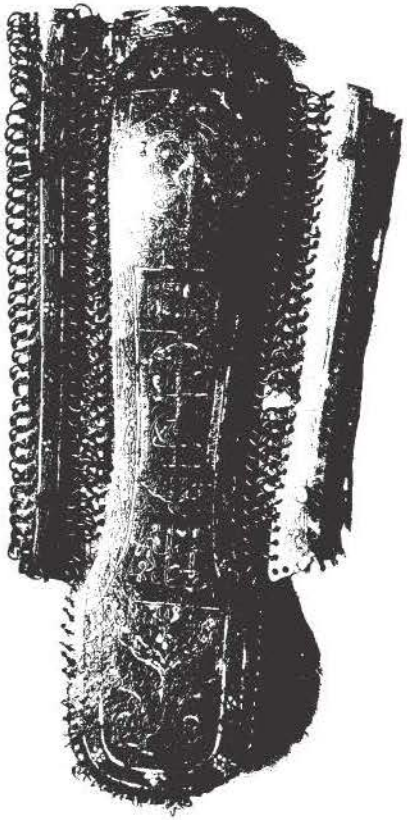
RESİM. 62

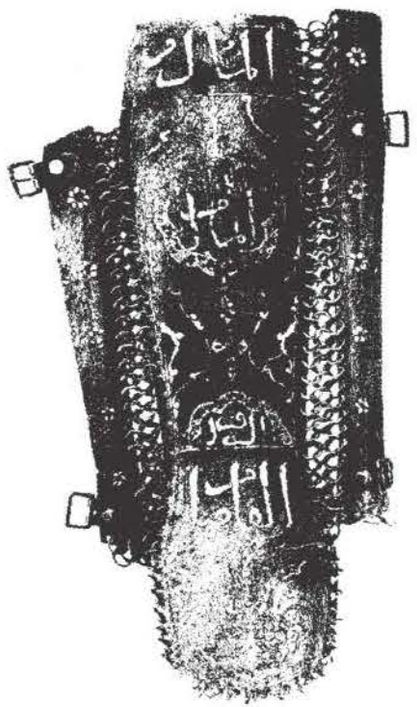
RESİM. 63

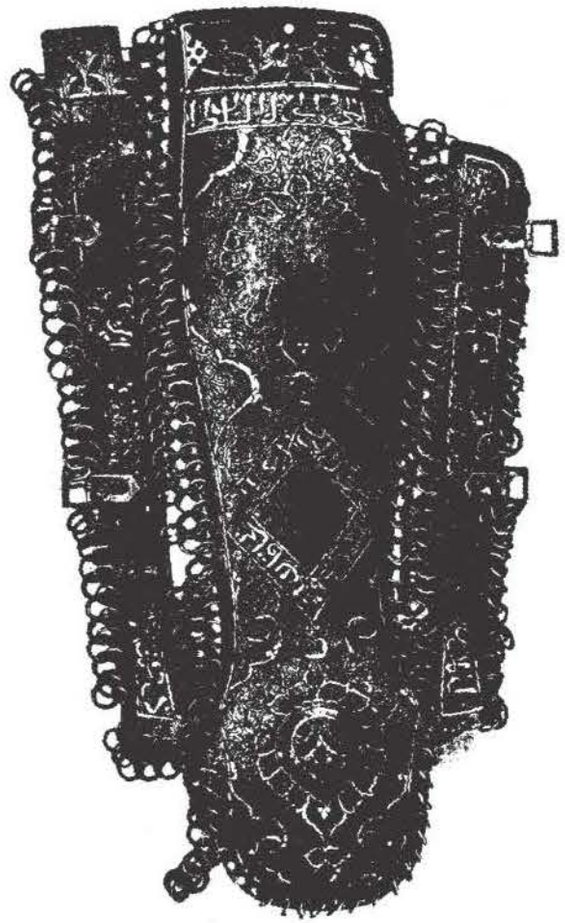
RESİM. 65

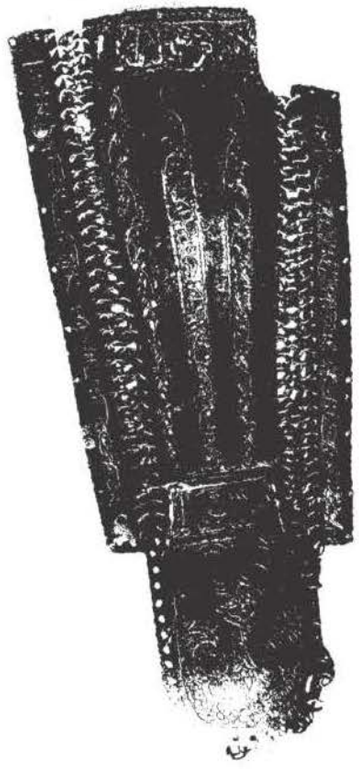
RESİM. 64

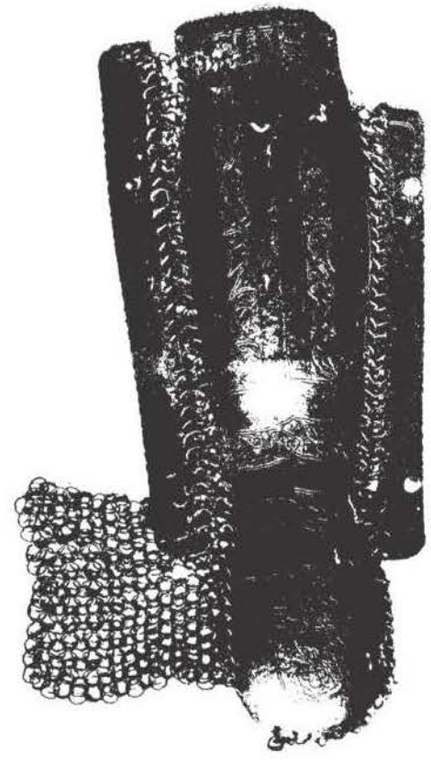
RESİM. 66

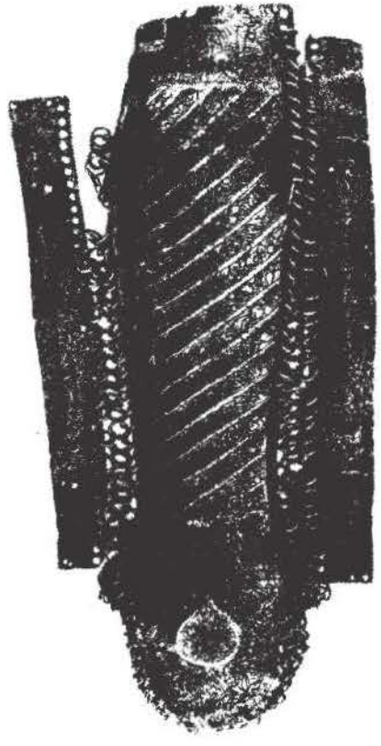
RESİM. 67

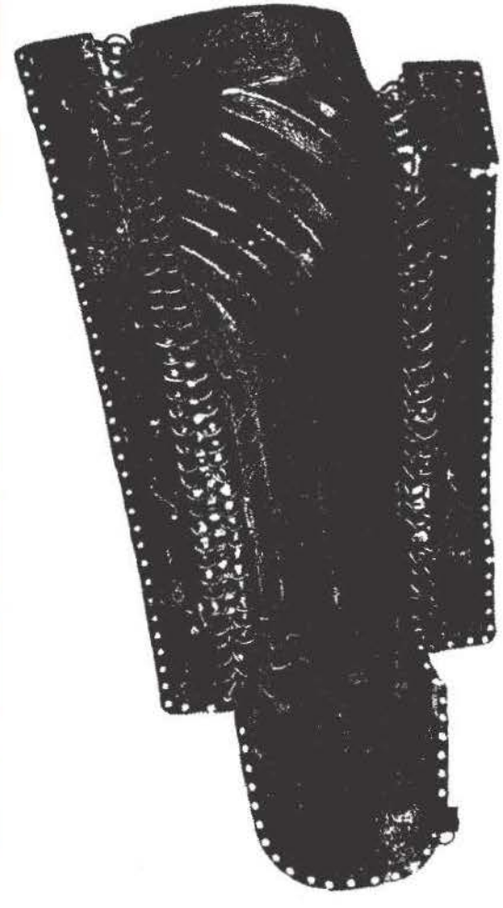
RESİM. 68

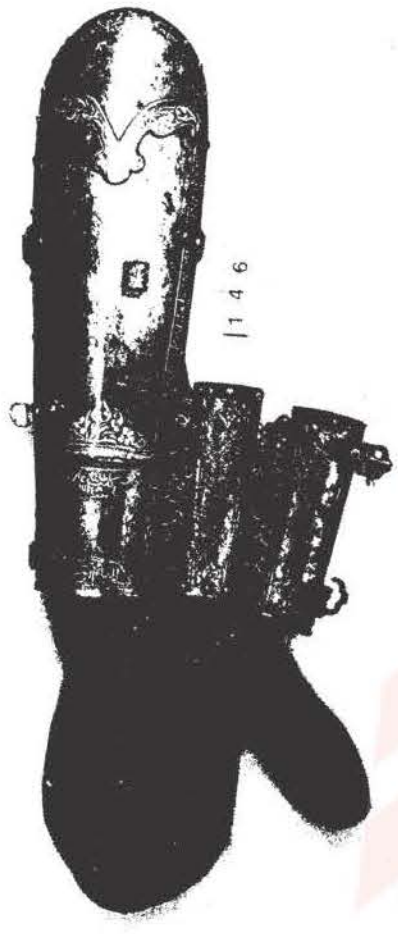
RESİM. 69

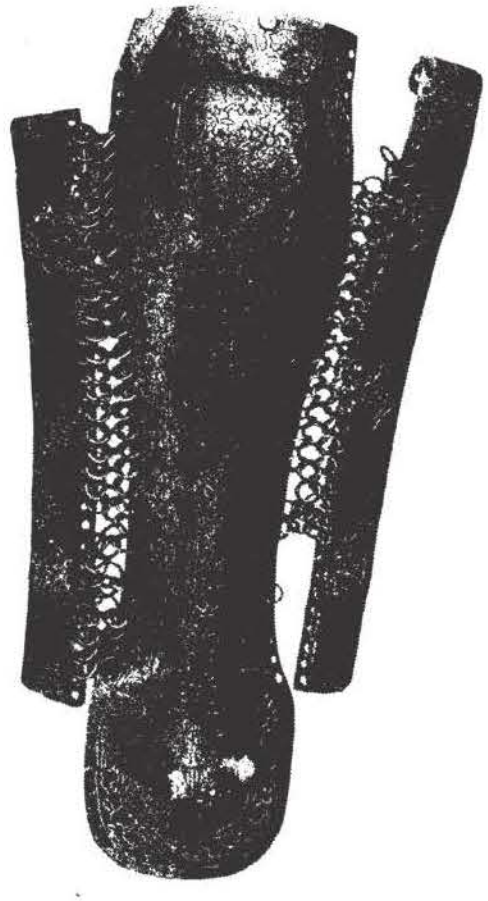
RESİM. 71

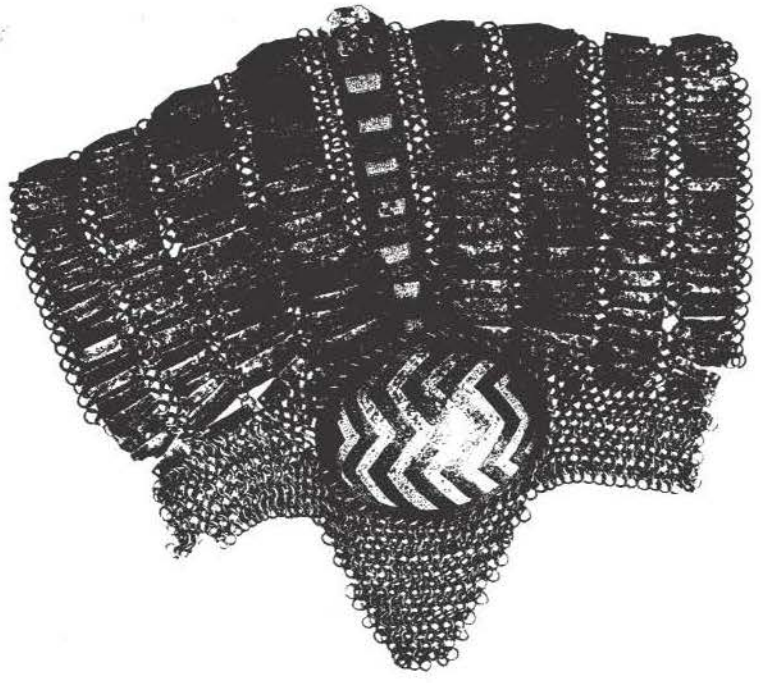
RESİM. 70

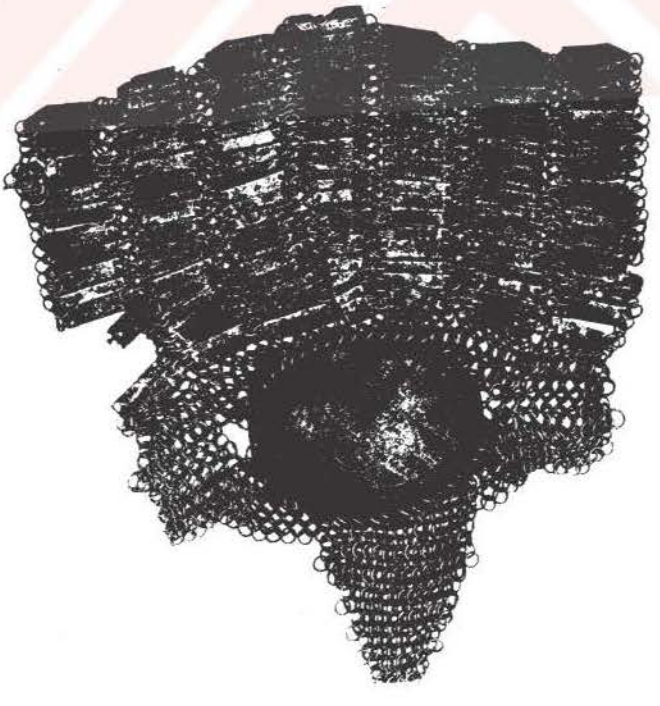
RESİM. 73

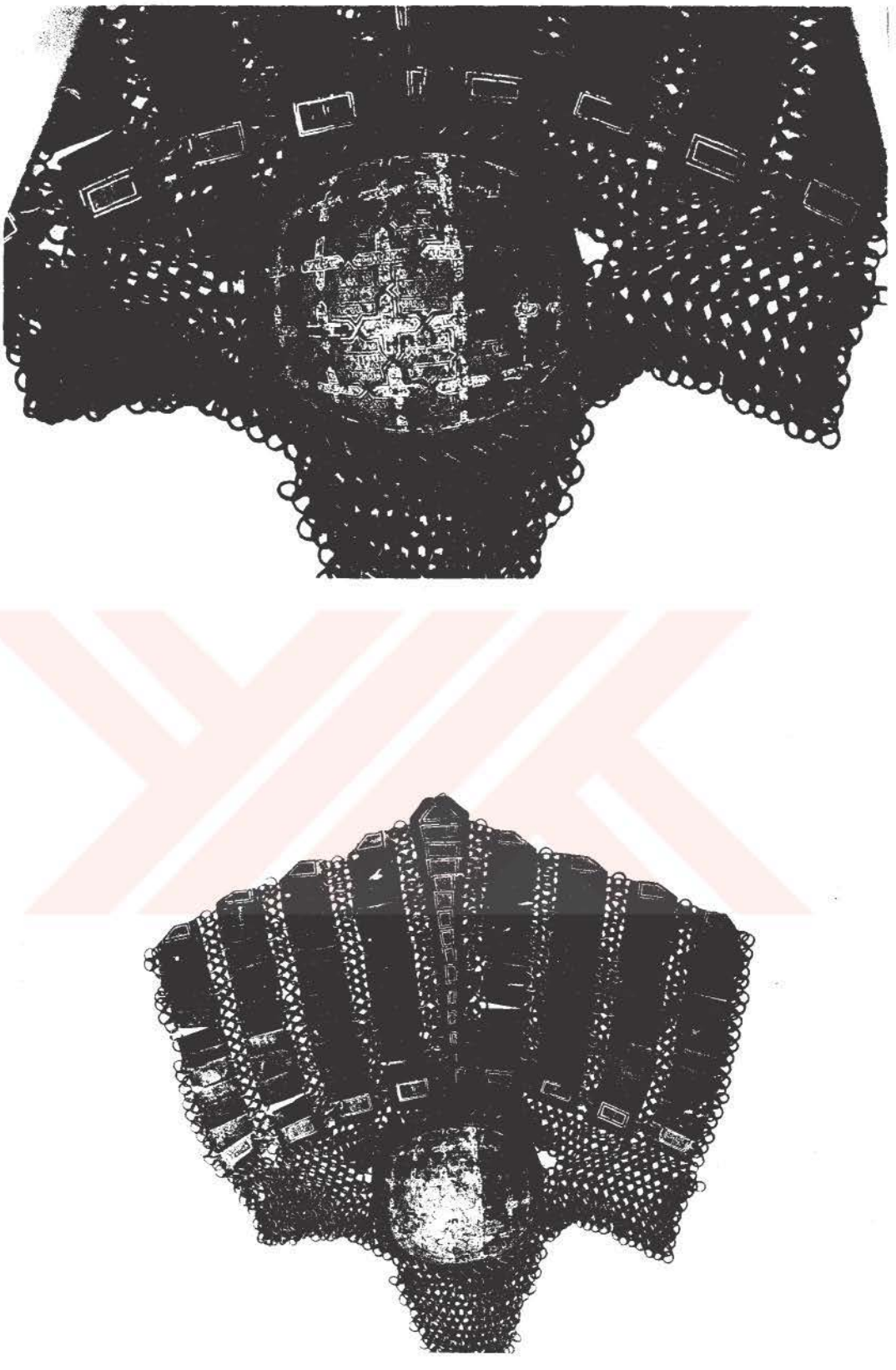
RESİM. 72

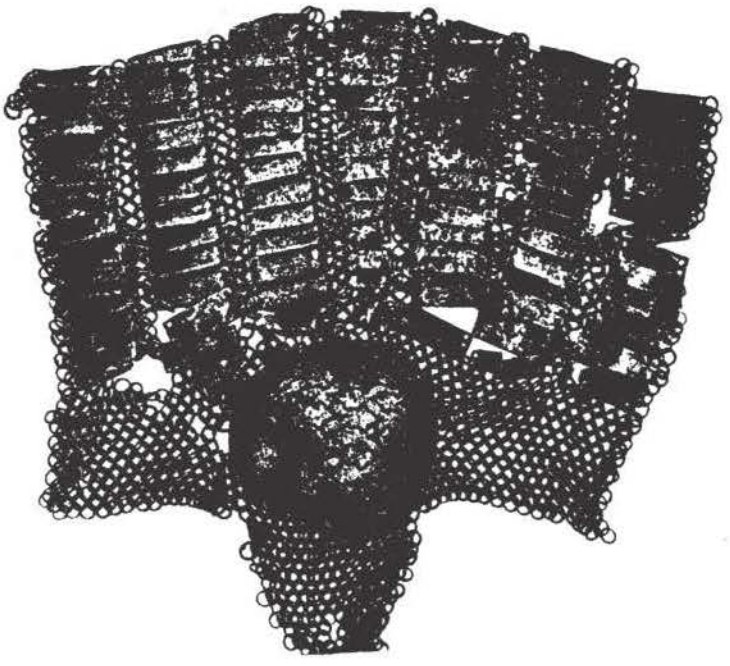
RESİM. 74

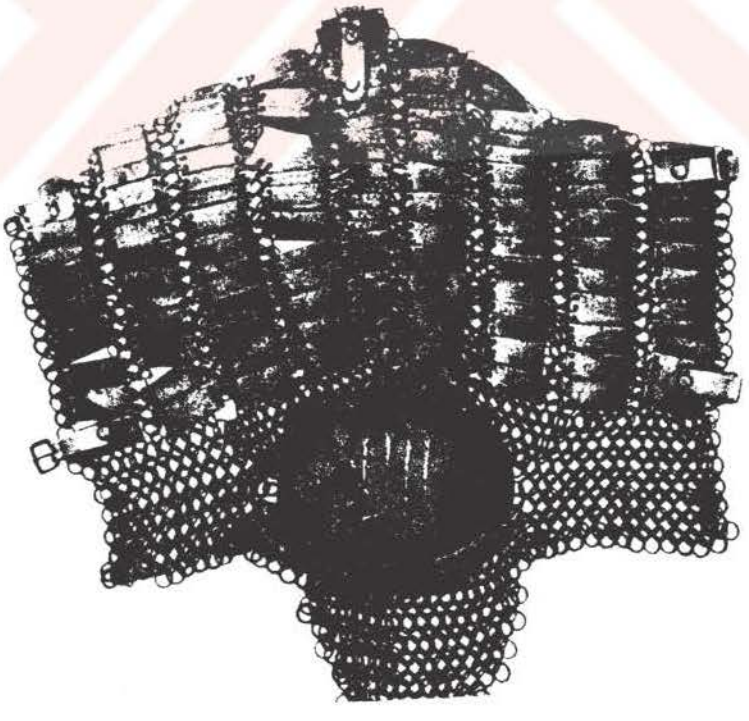
RESİM. 75

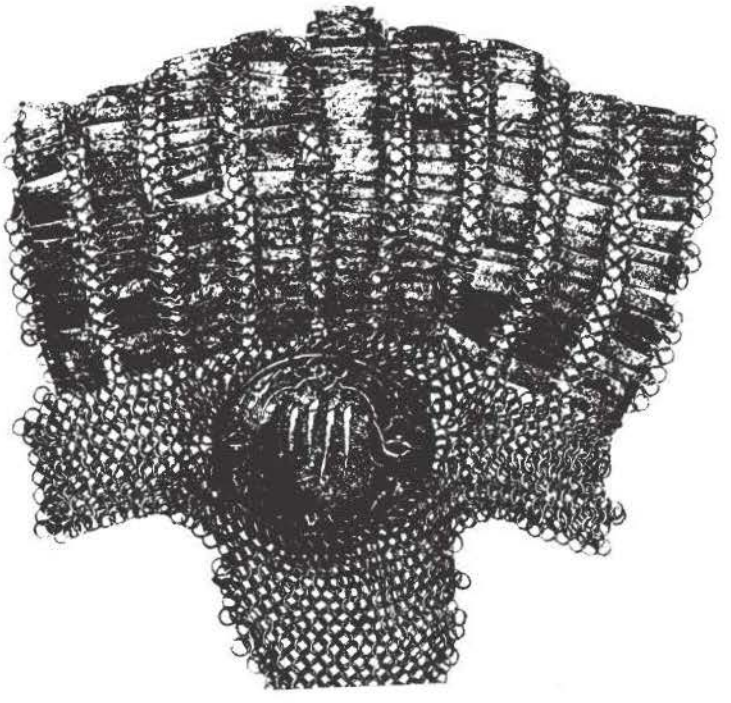
RESİM. 76

RESİM. 77

RESİM. 78

RESİM. 79

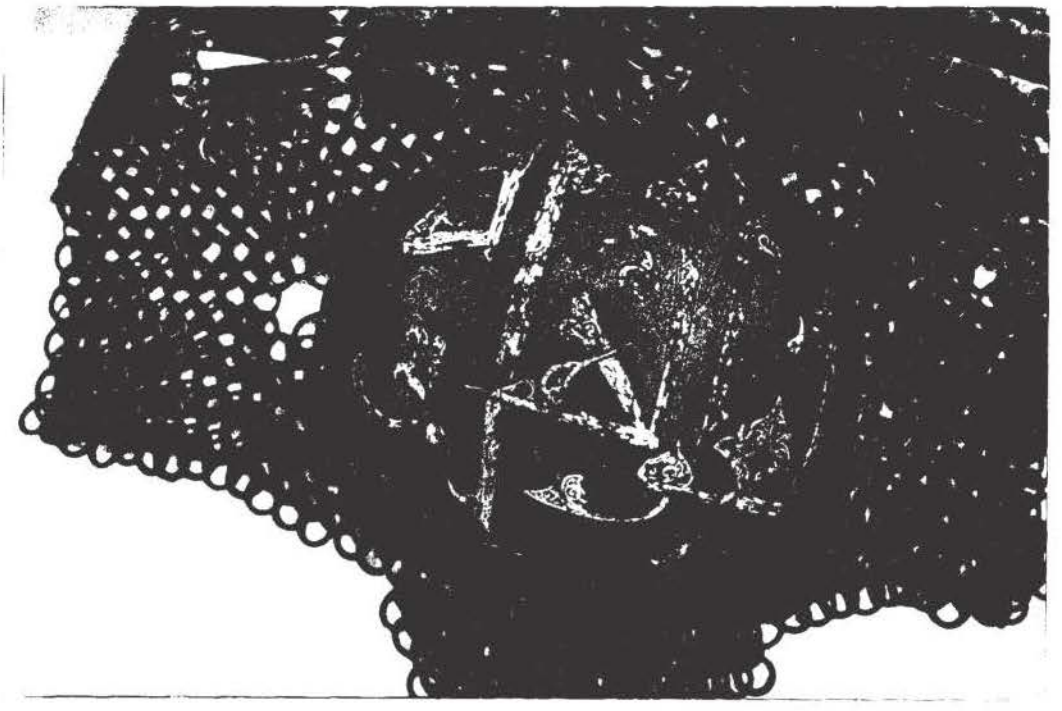
RESİM. 80

RESİM. 81

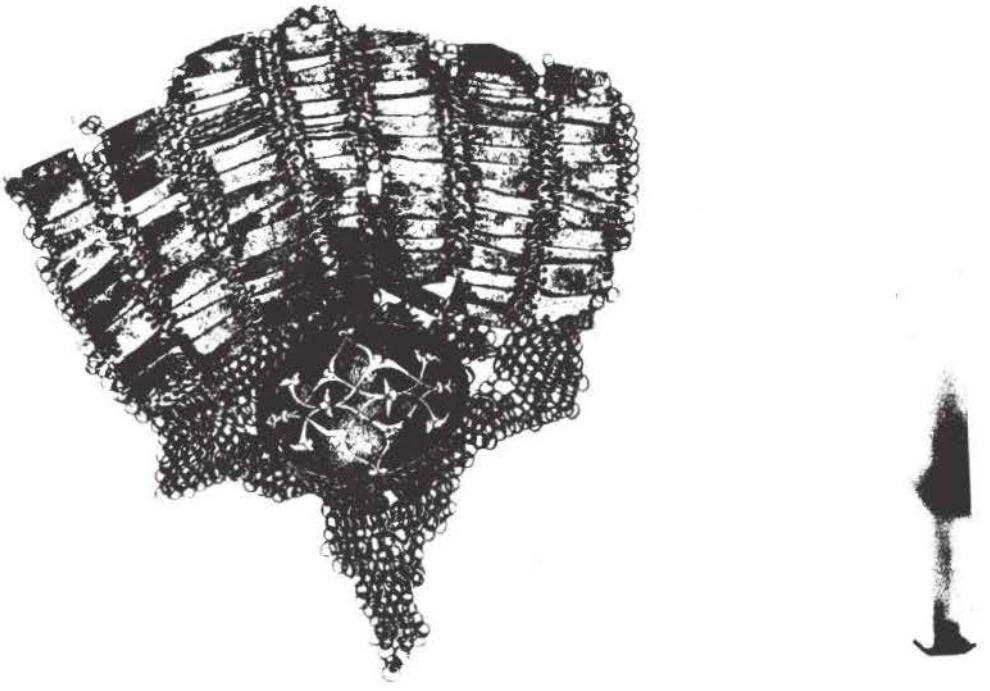
RESİM. 82

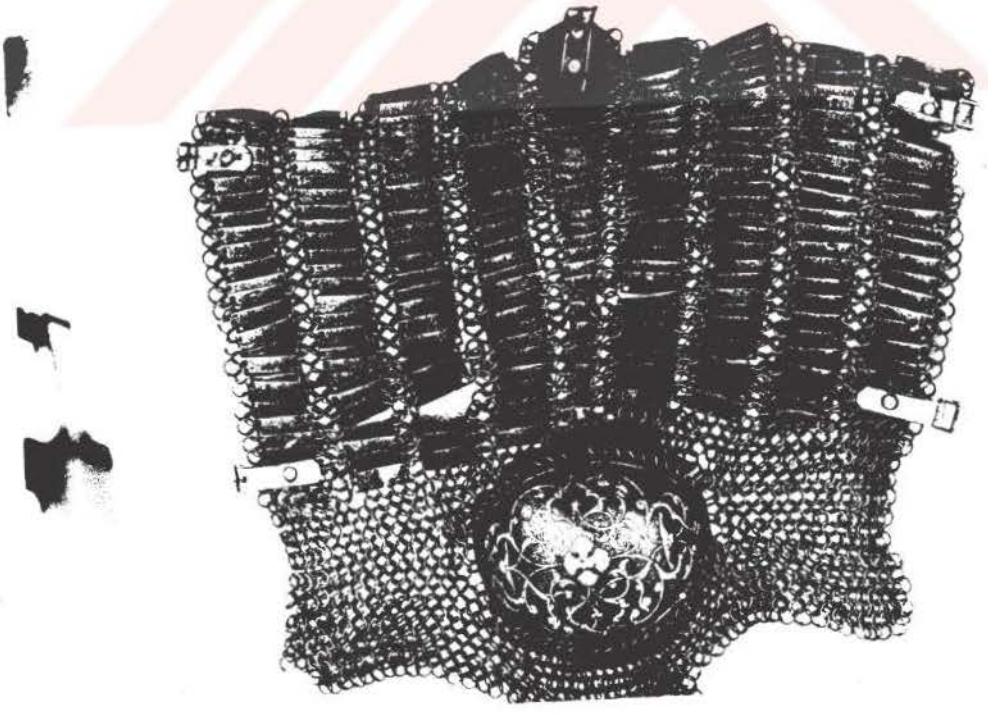
RESİM. 83

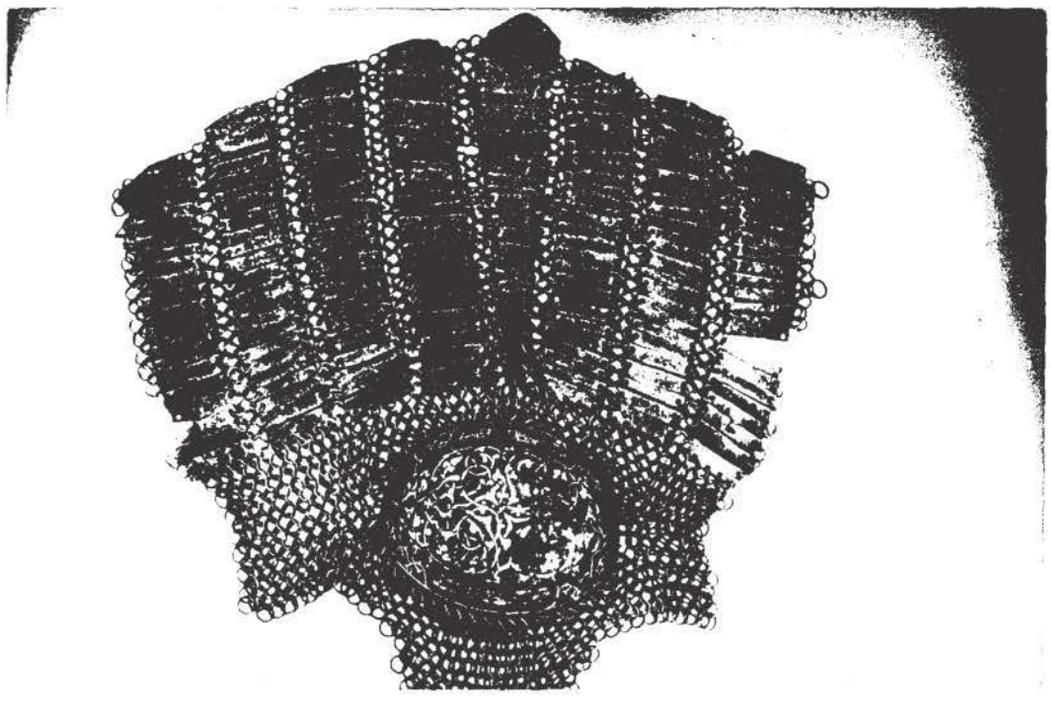
RESİM. 84

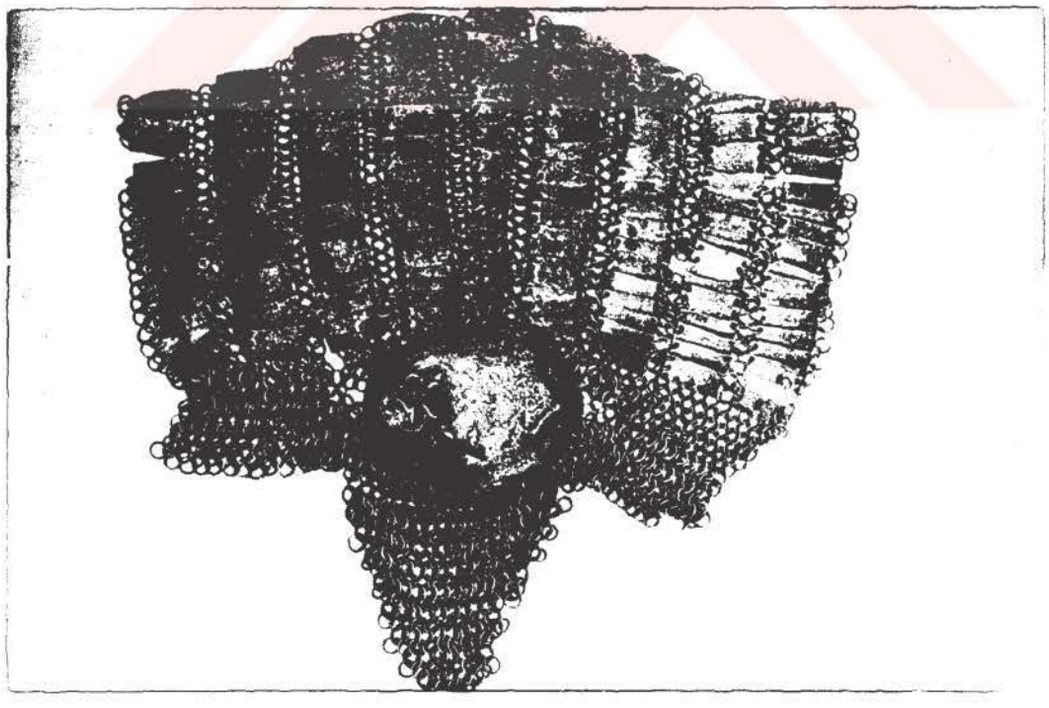
RESİM. 85

RESİM. 86

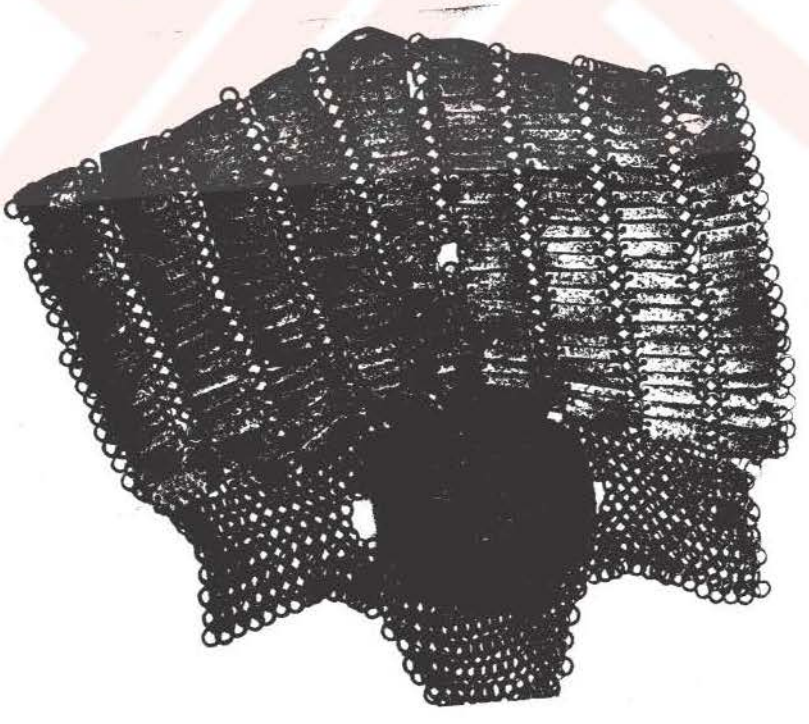
RESİM. 87

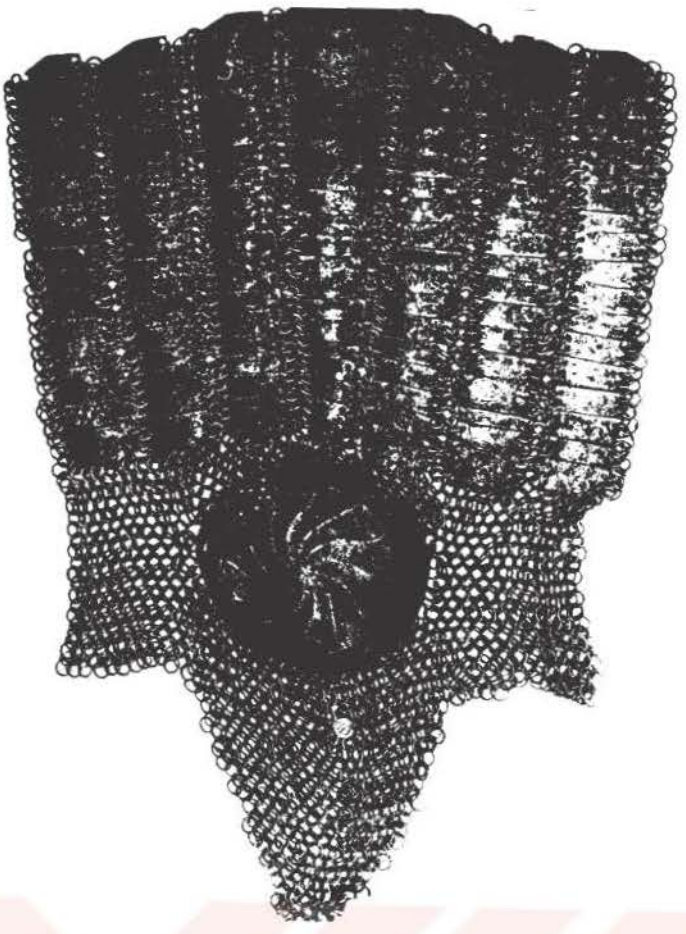
RESİM. 88

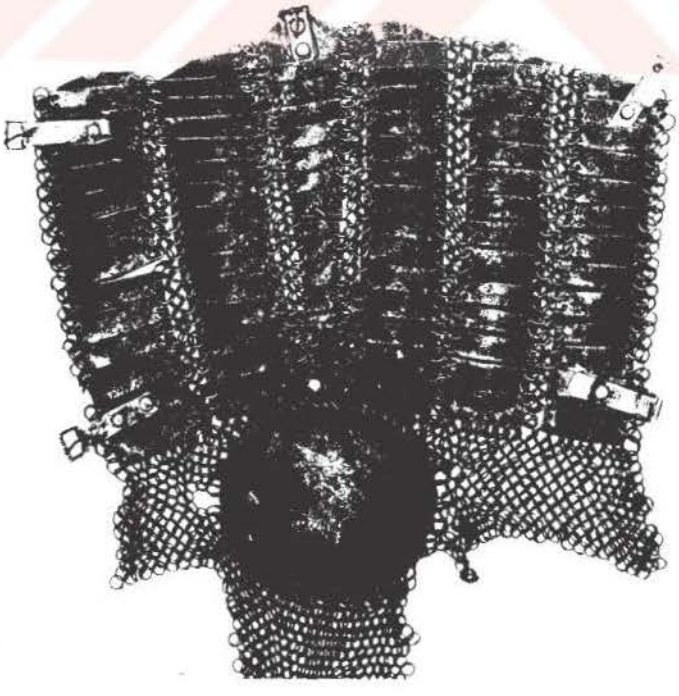
RESİM. 89

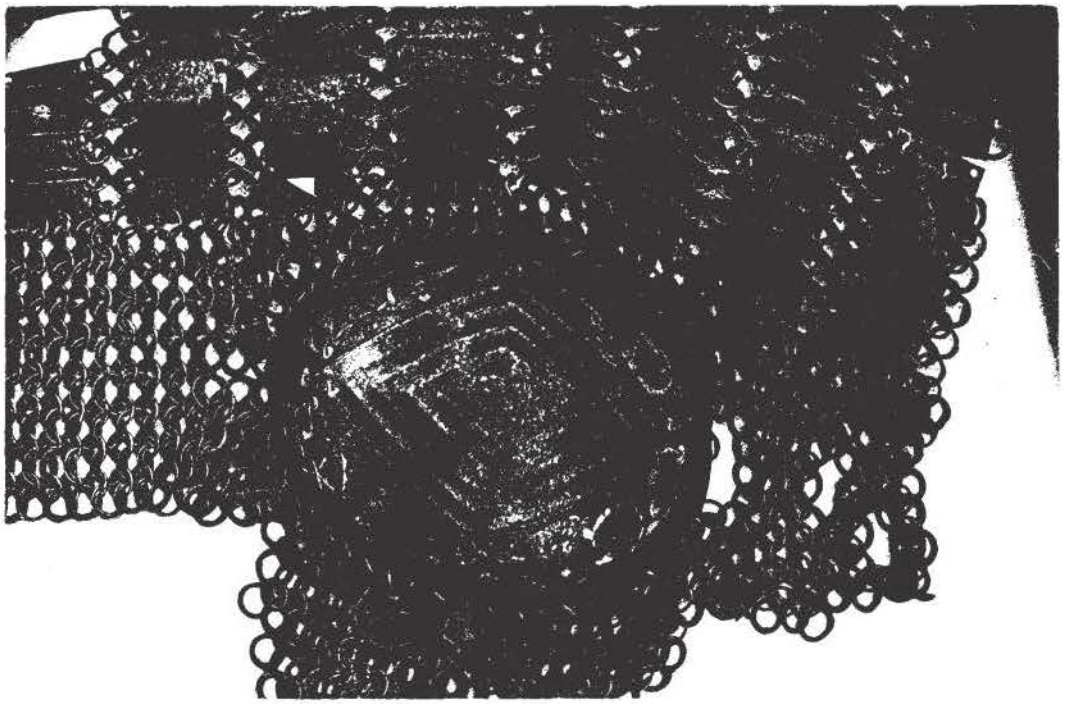
RESİM. 90

RESİM. 91

RESİM. 92

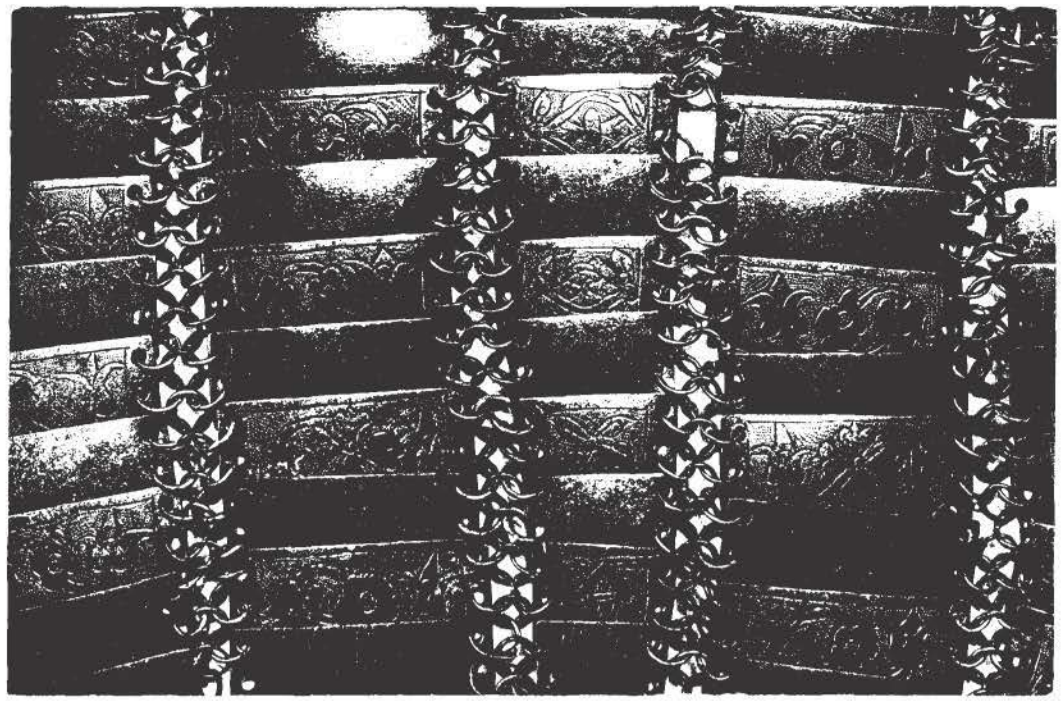
RESİM. 93

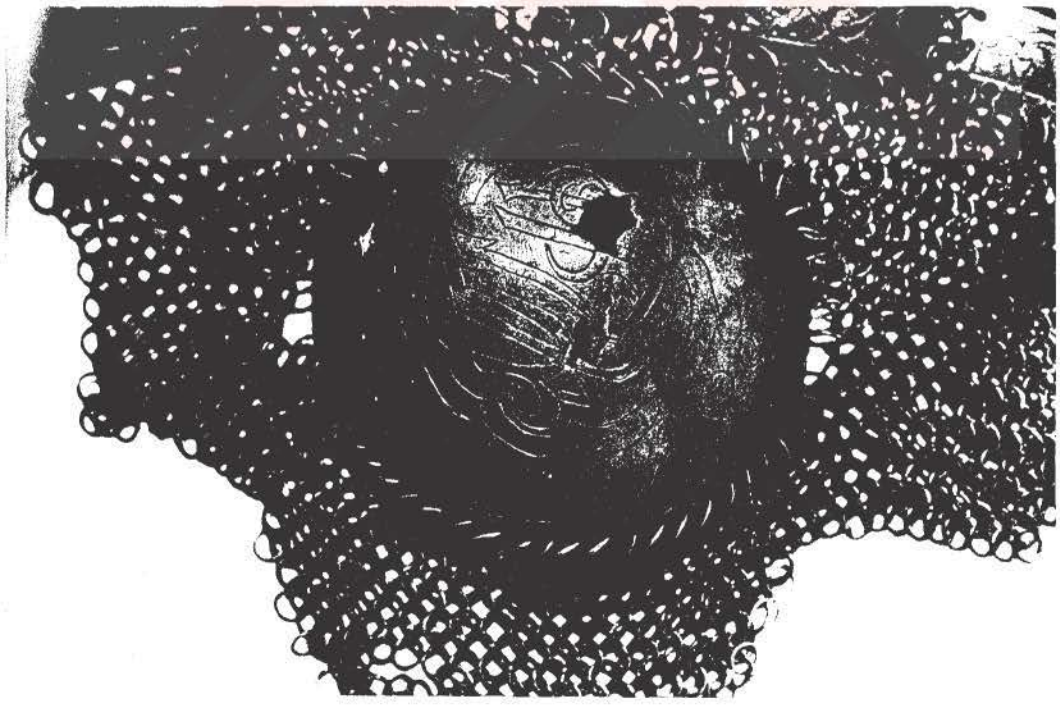

RESİM. 94

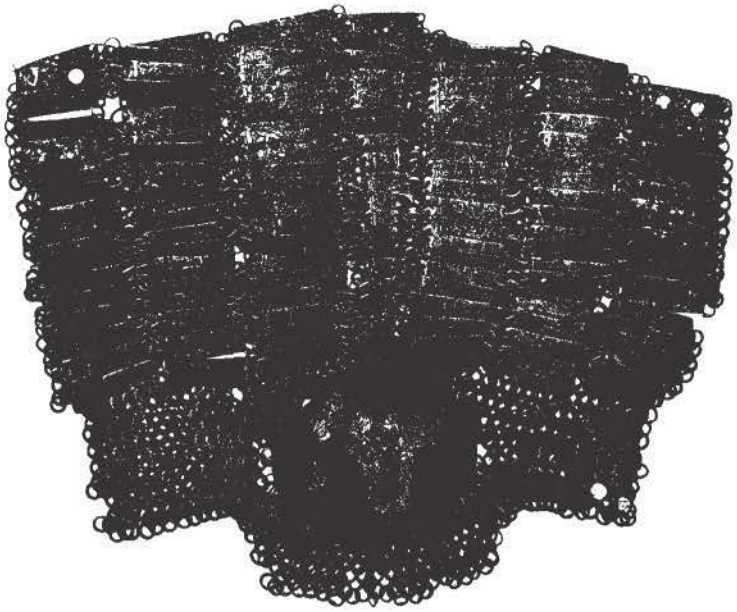

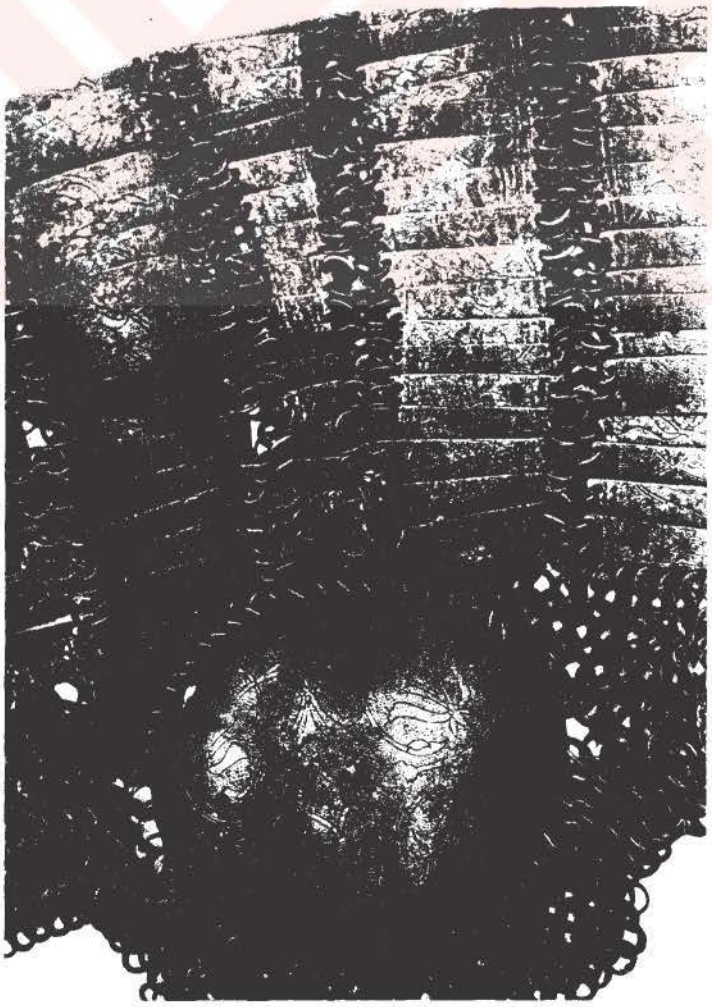
RESİM. 95

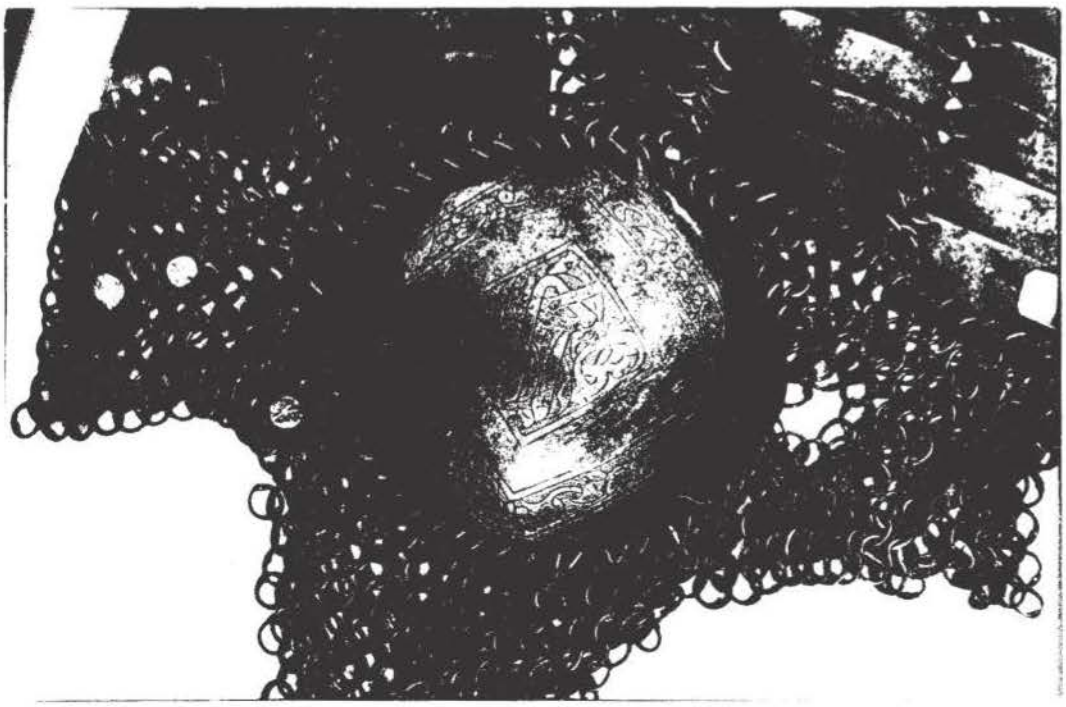
RESİM. 96

RESİM. 97

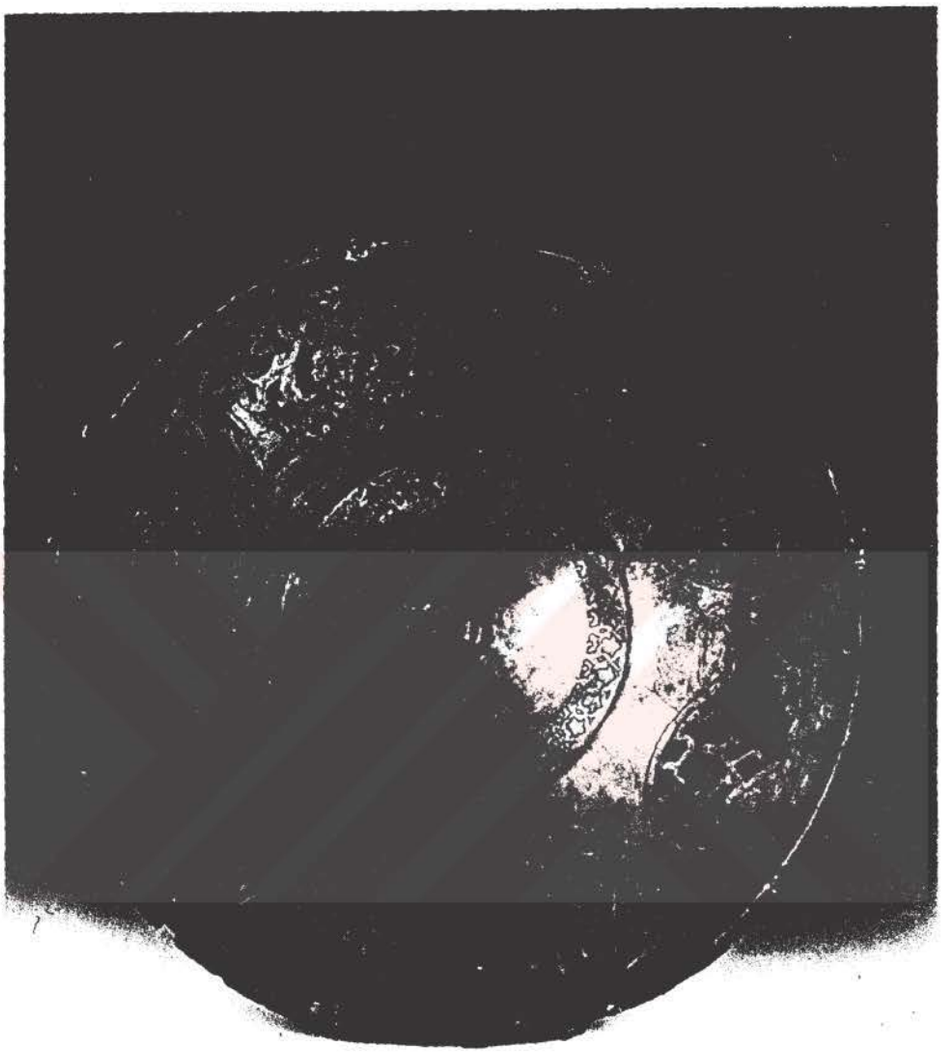
RESİM. 98

RESİM. 102

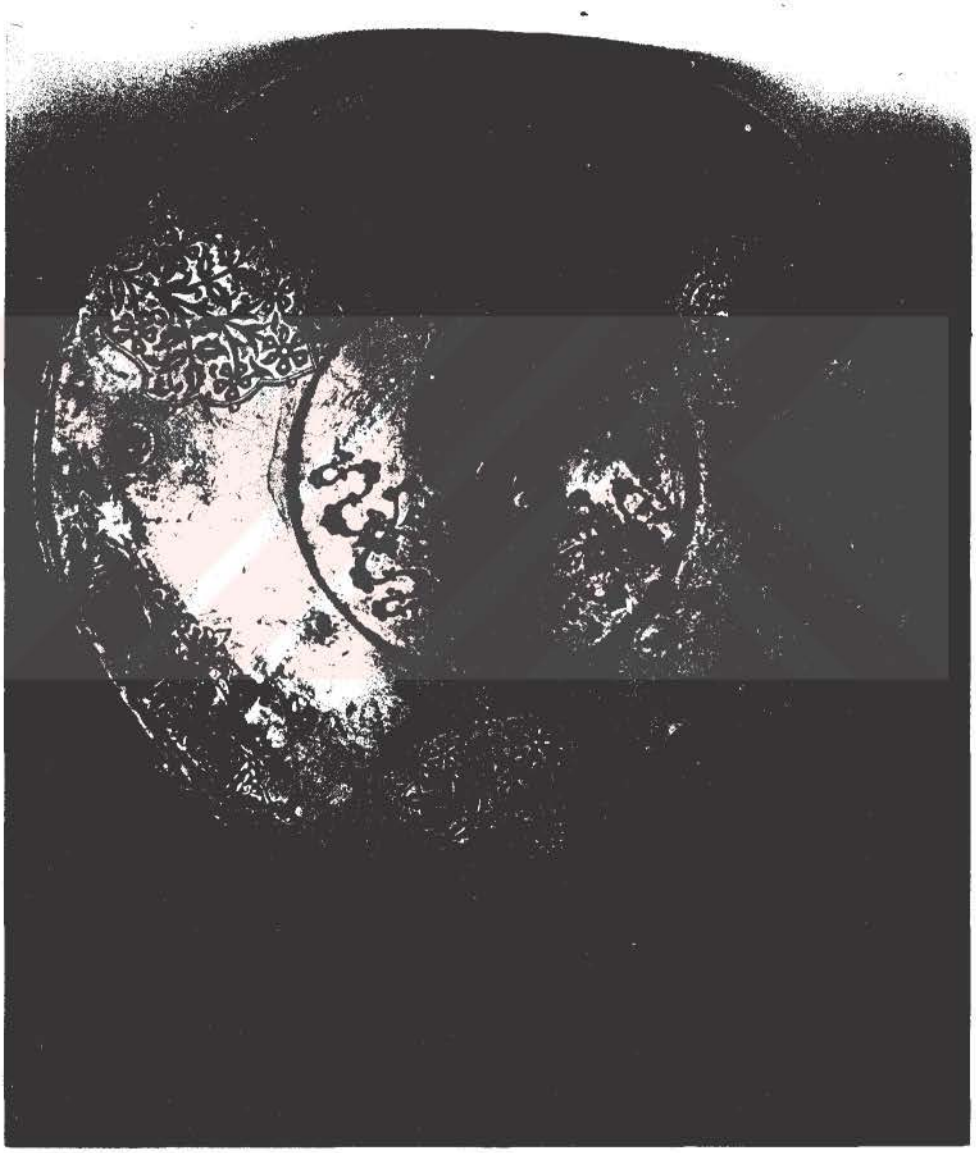
RESİM. 101

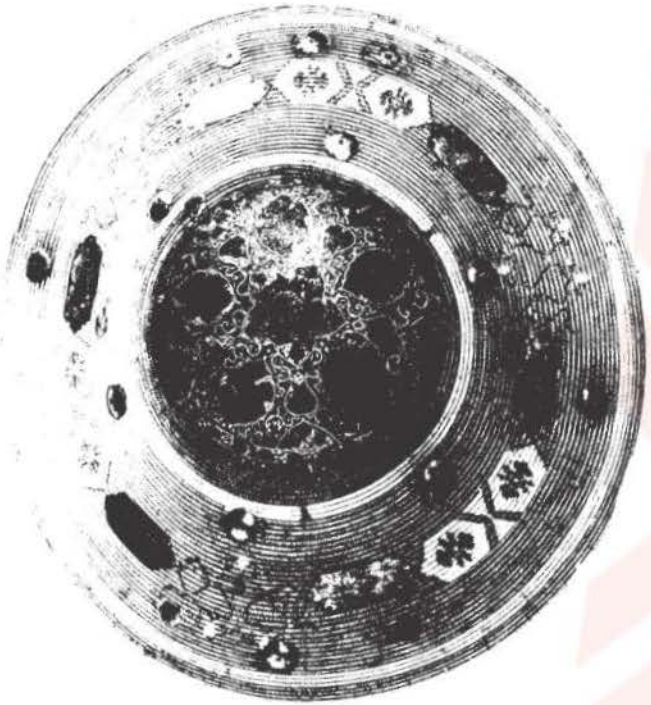
RESİM. 103

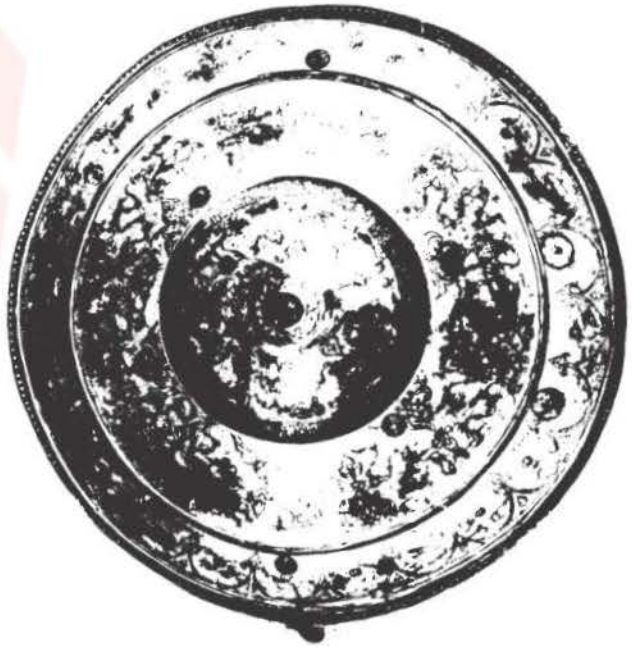
RESİM. 104

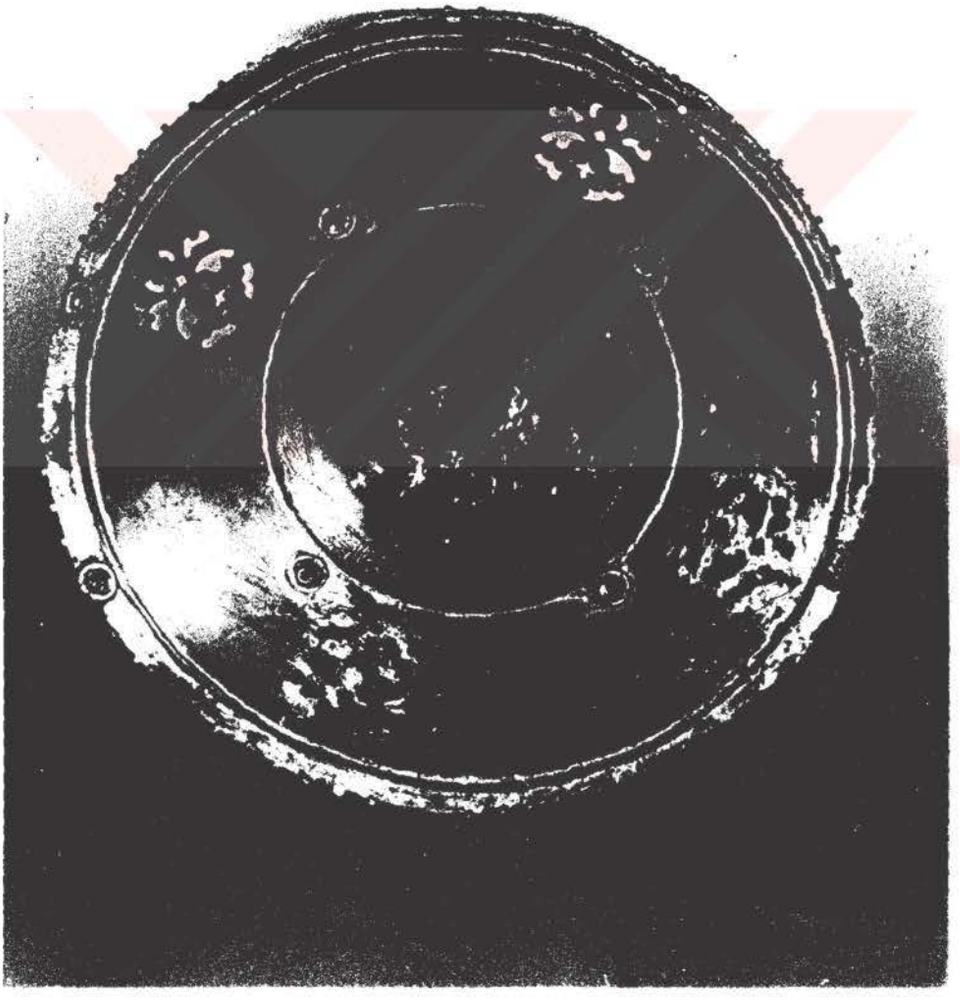
RESİM. 105

RESİM. 107

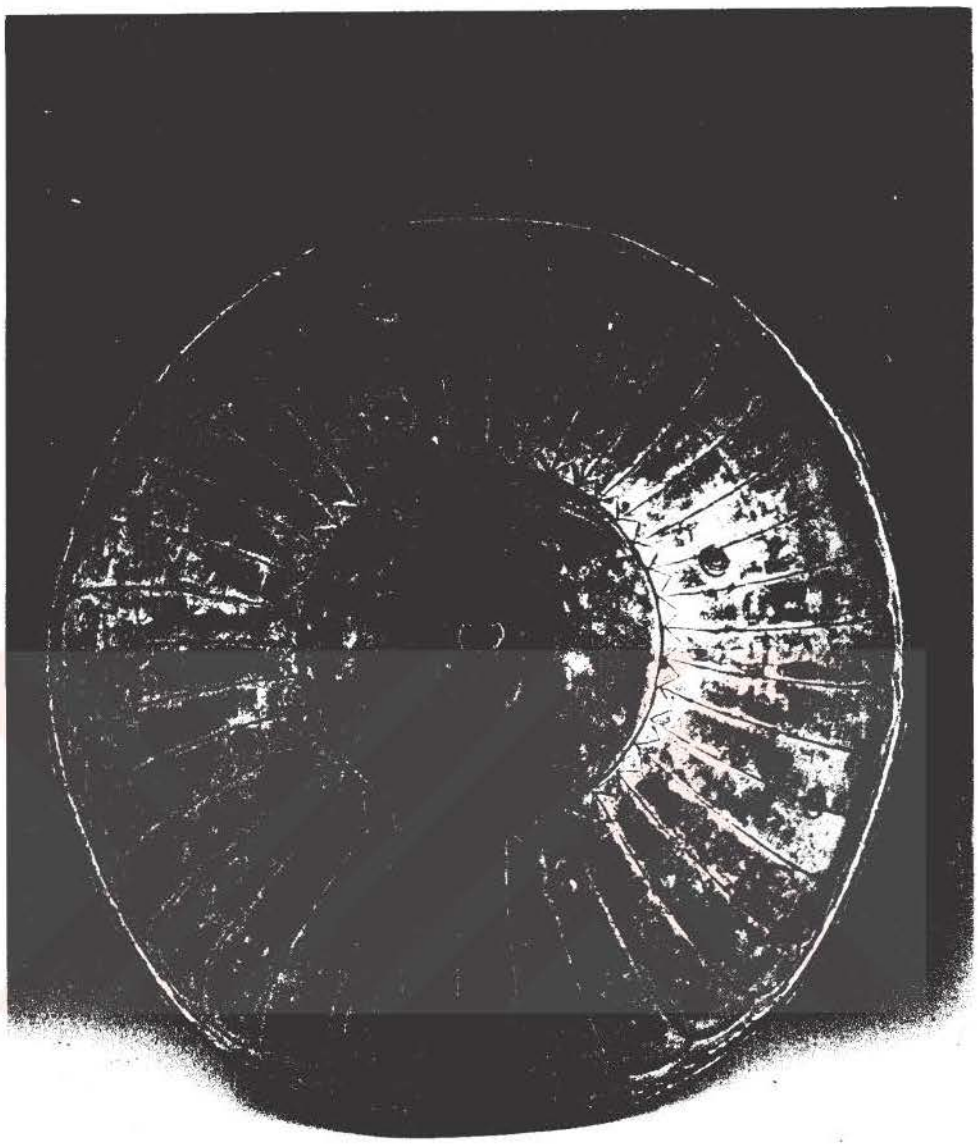
RESİM. 106

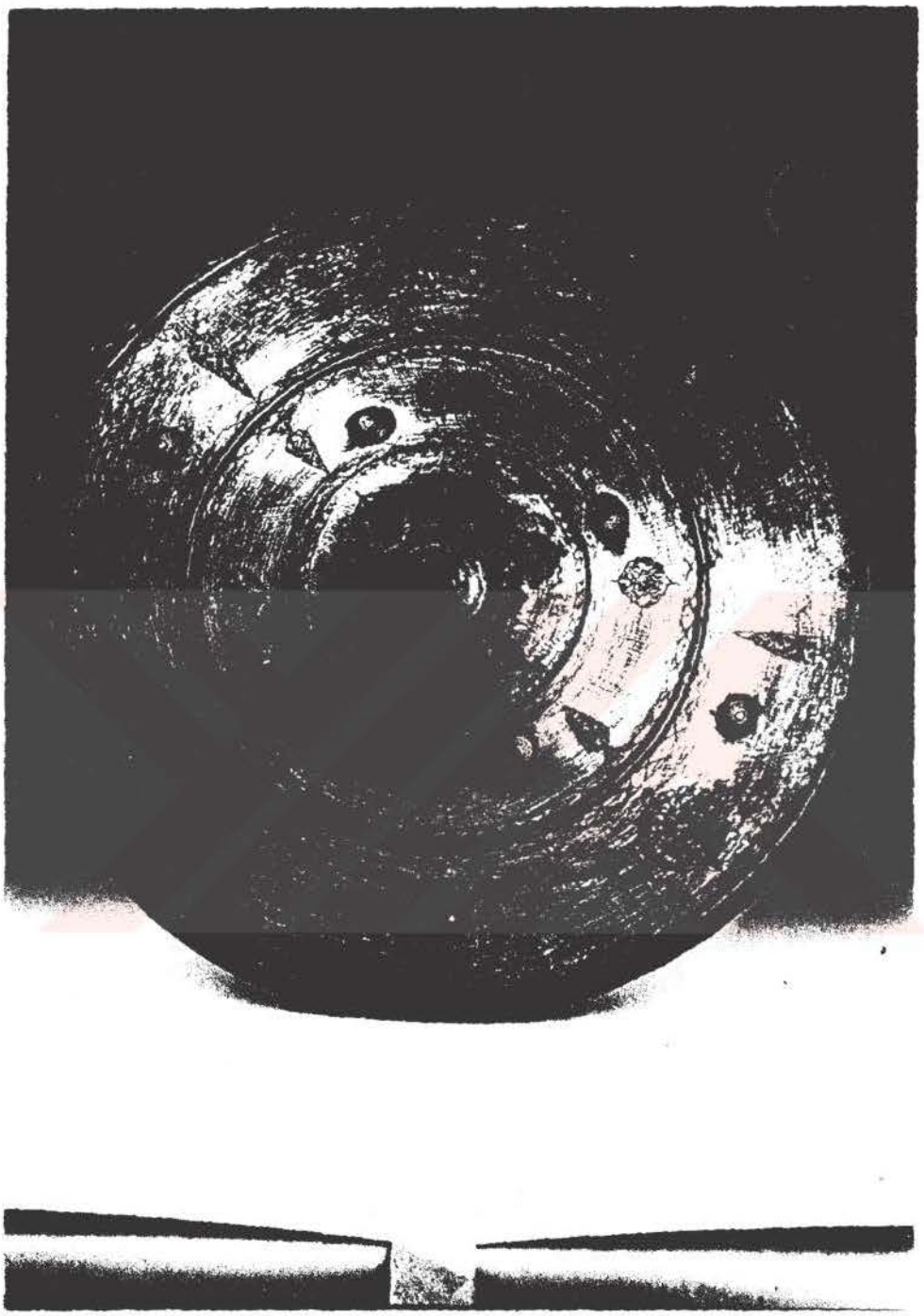
RESİM. 108

RESİM. 109

RESİM. 110

RESİM. 111

RESİM. 112

RESİM. 113

RESİM. 114

RESİM. 115

RESİM. 116

RESİM. 117

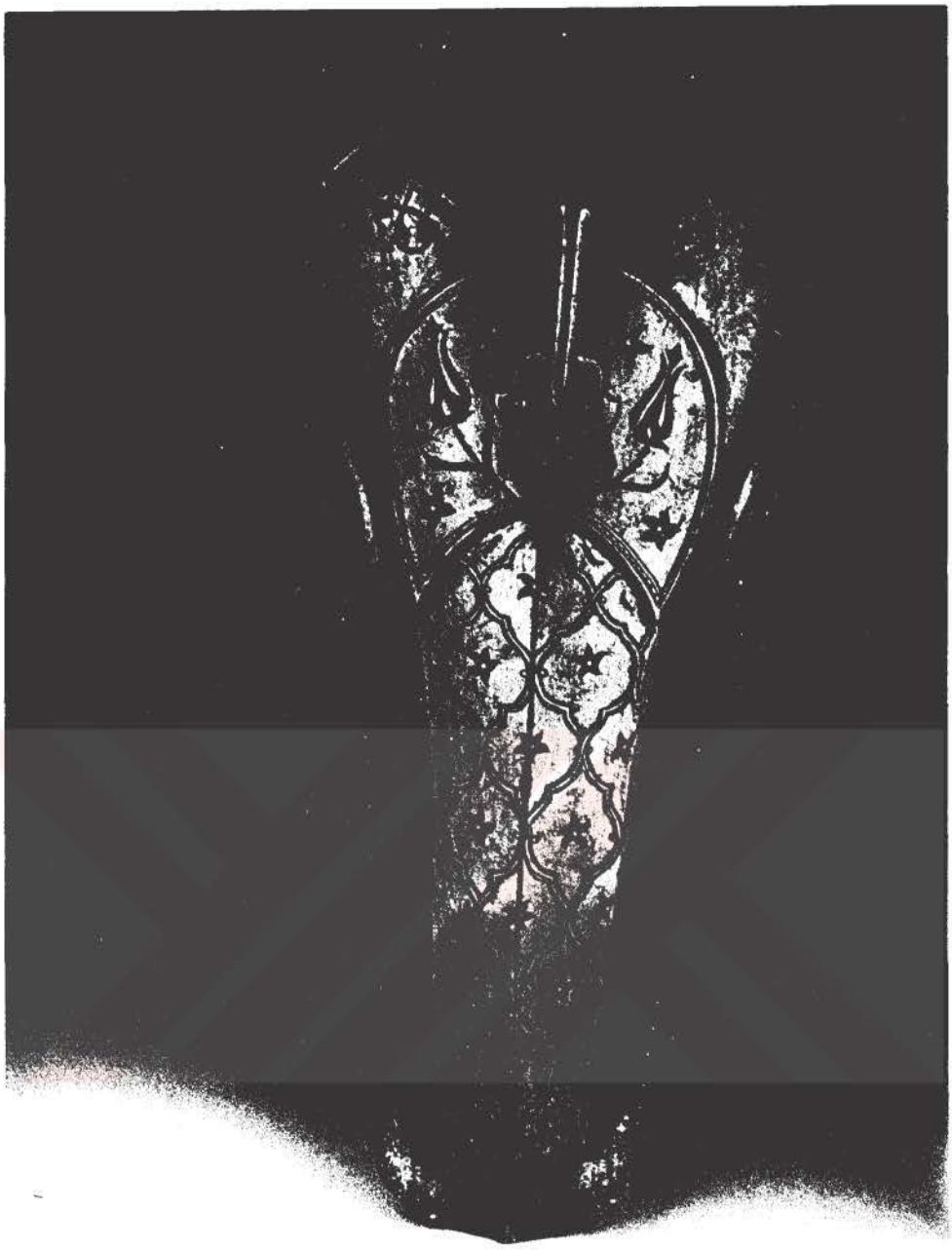
RESİM. 118

RESİM. 119

RESİM. 120

RESİM. 121

RESİM. 122

RESİM. 123

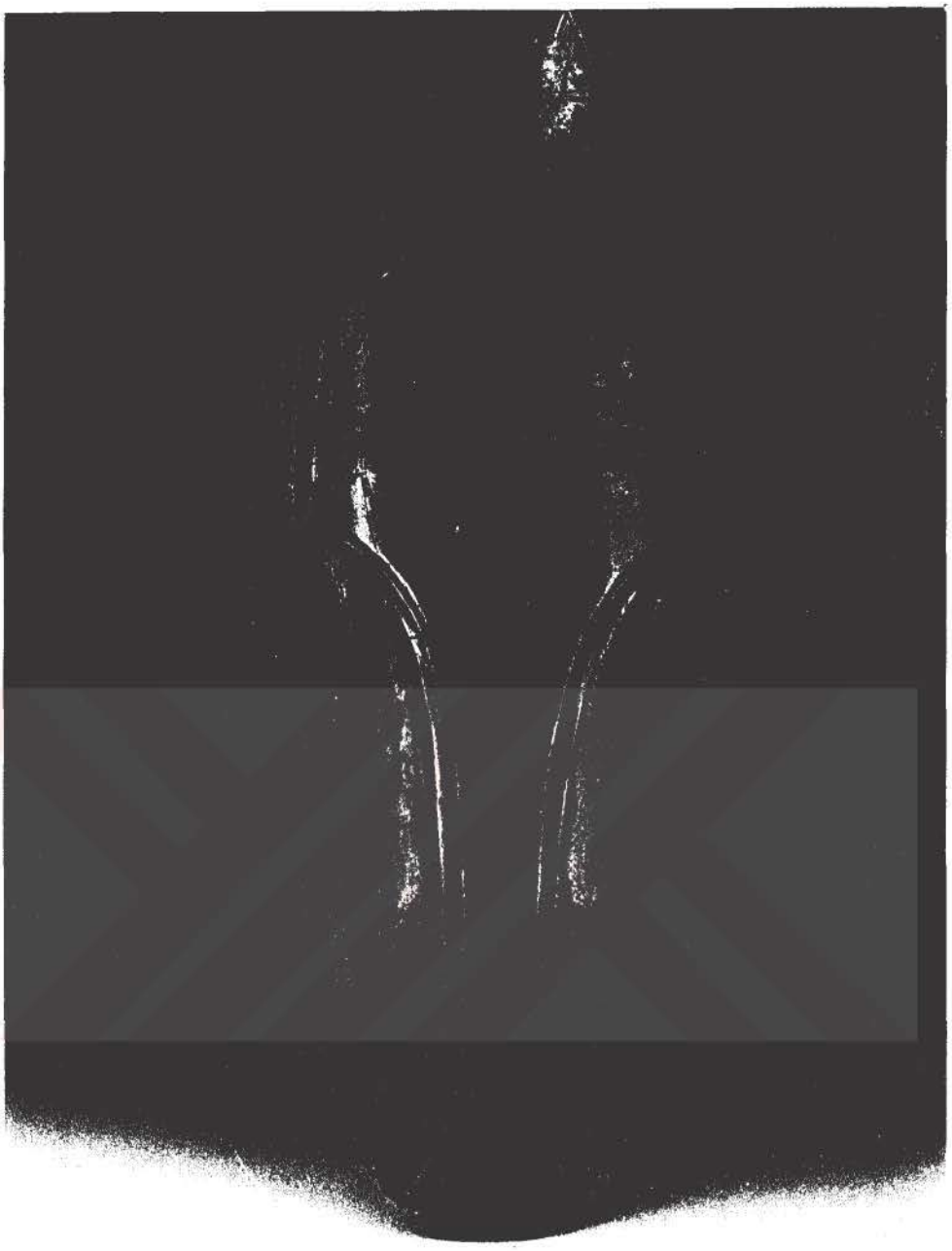
RESİM. 124

RESİM. 125

RESİM. 126

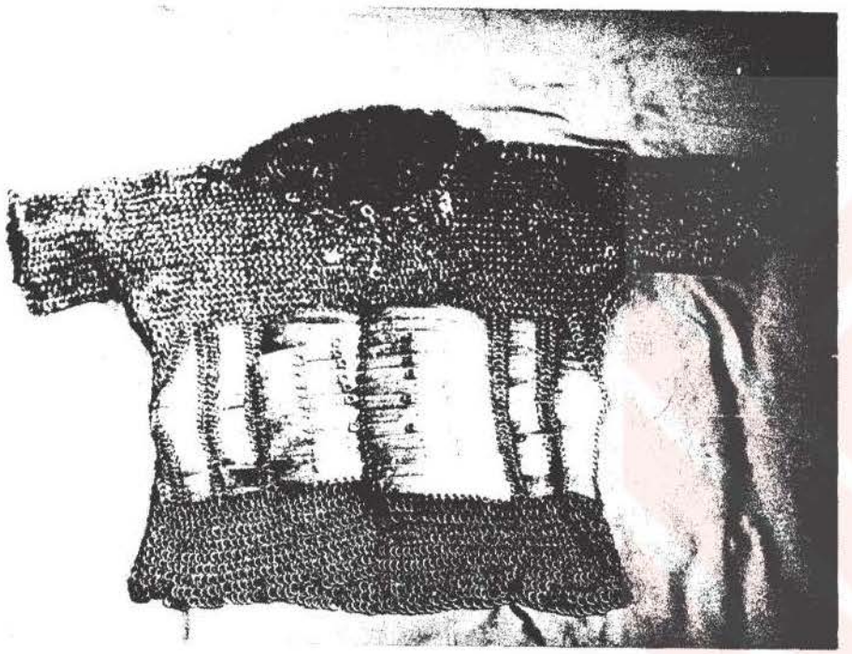
RESİM. 127

RESİM. 128

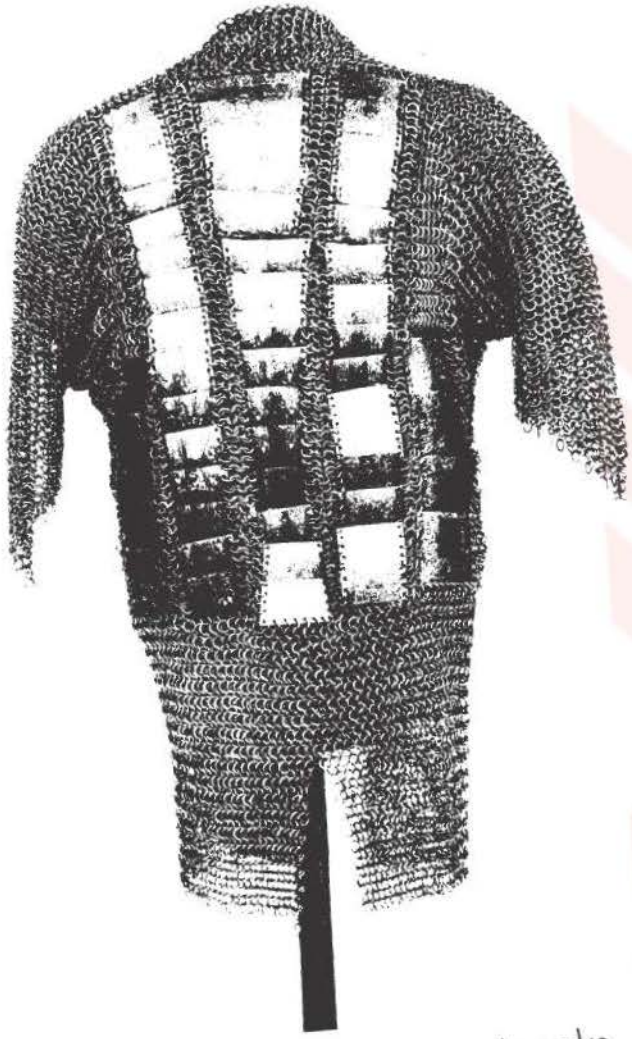
RESİM. 129

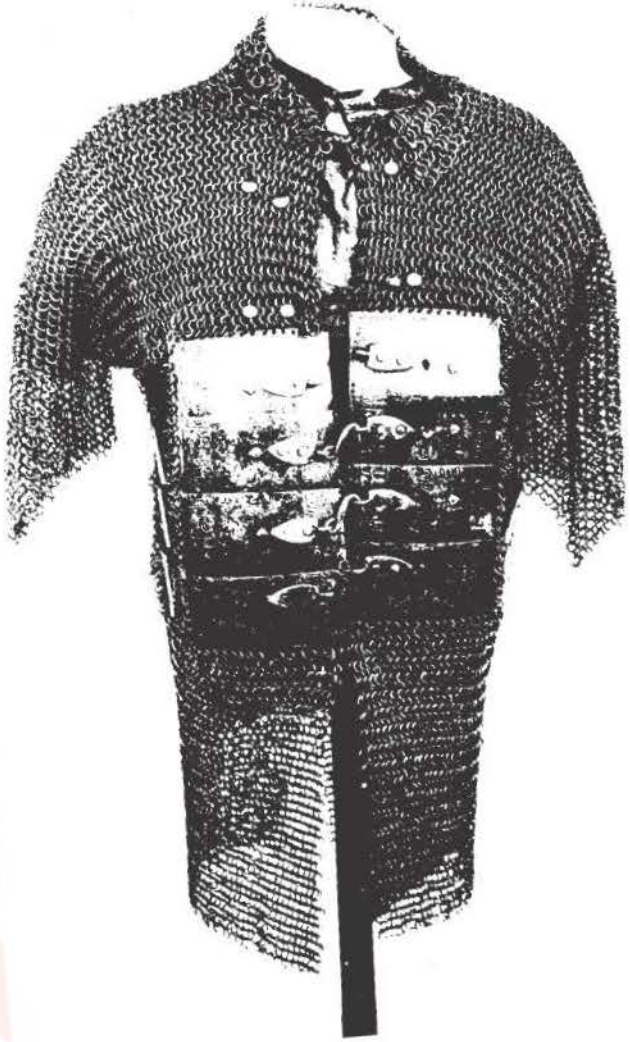
RESİM. 130

RESİM. 131

b.arka

a.ön

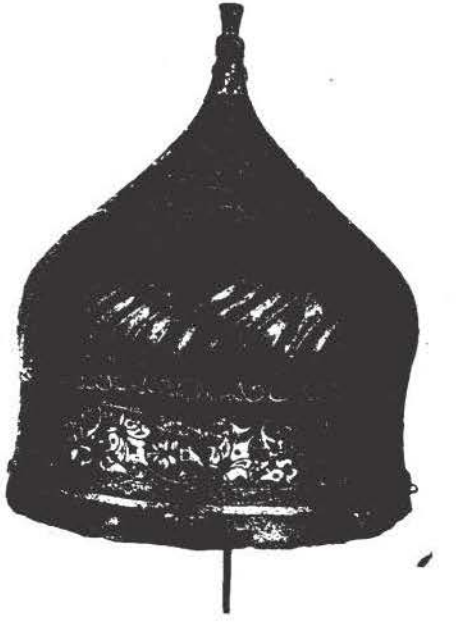
RESİM. 133

b.

a.

RESİM. 132

RESİM. 134

RESİM. 135

RESİM. 136

RESİM. 137

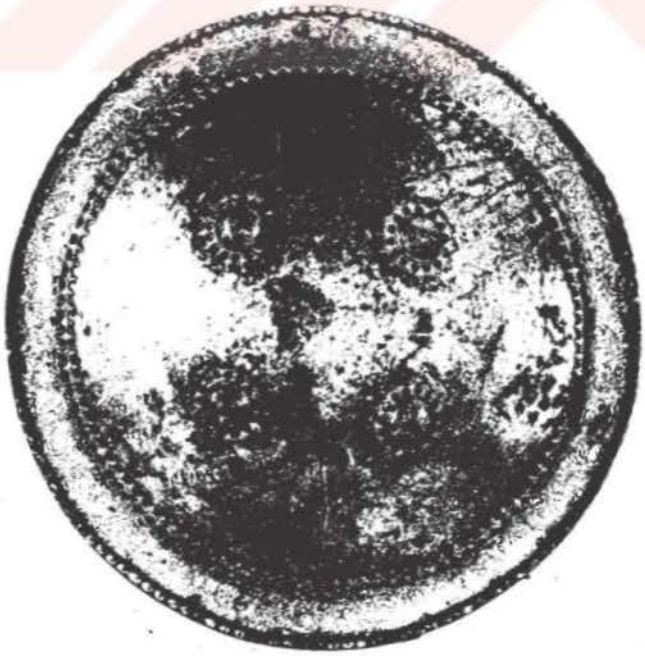
b. arka

a. ön

RESİM. 138

RESİM. 139

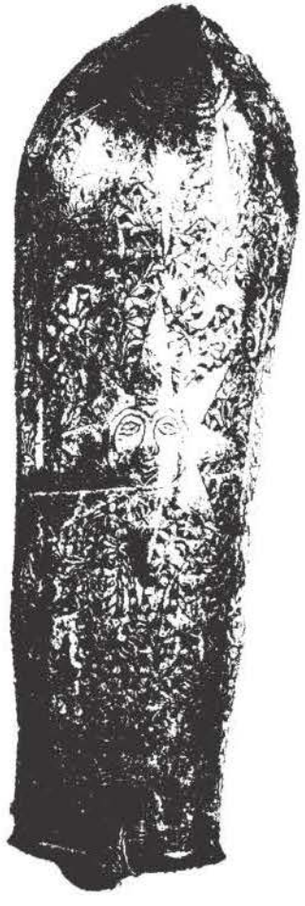
RESİM. 140

RESİM. 142

RESİM. 141

RESİM. 143

RESİM. 144

145.Ali Şir Nevai, Hamse(1530), Leyla ile Mecnun kabilelerinin savaşı, s.145b'de zırhlı figürler(Rogers-Çağman,s.187, f.135)

146.Nizami, Hamse(1475/6), Hüsrev ve Behram Gur'un savaşı, s.51b'de zırhlı figürler(Rogers-Çağman, s.113,f.71)

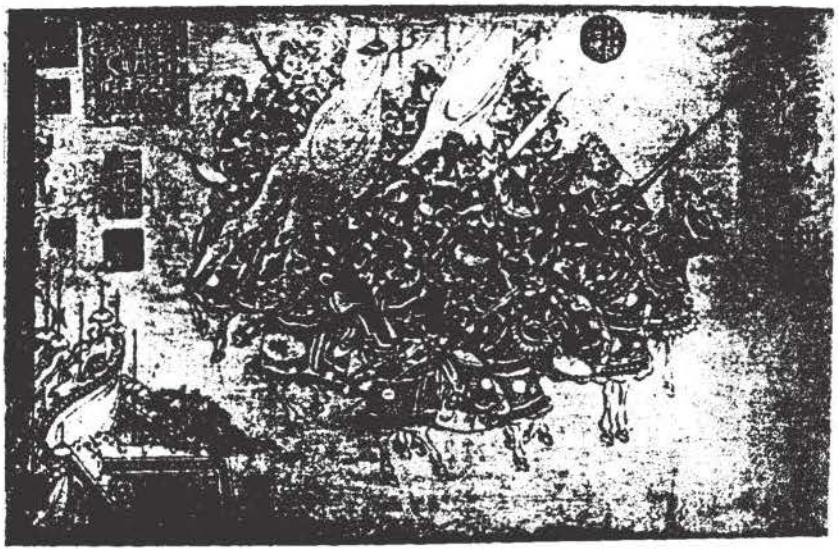
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

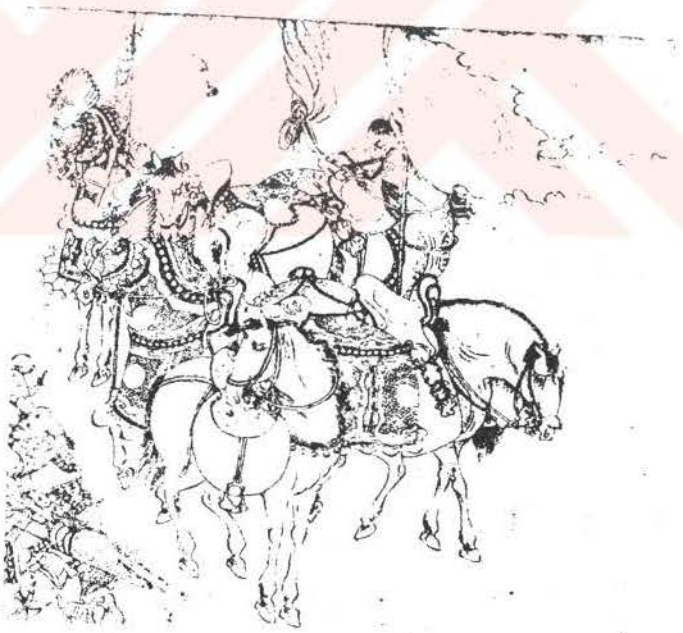
148.Büyük Selçuklu stuccosunda zırhlı süvariler, Rey

147.Firdevsi, Şehname(1370), İsfendiyar'ın Kurtlarla Savaş
(Rogers-Çağman, f.52)

149.Çin resminde zırhlı Uygur süvarileri, 9.yüzyıl
(Ettinghausen, f.3)

150.Çin resminde zırhlı uygur atları, 9.yüzyıl
(Ettinghausen,f.), at başlıklarında atın sahibinin
rütbesini vurgulayan tüy(sorguç) var.

151. Uygurların eski başkenti Koco'dan bir Uygur freski
atmaktadır. (Ettinghausen, 4. 1)

152. Uygur Hükümdarı Bögü Kağan'ın 732 yılında Mani tapınağını
ziyaretini(bu ziyaretin Bögü Kağan'ın mani dinini kabul
edişi ile bağlantılı olduğu sanılıyor). Bu dini tören
resminde Mani rahibi elini tutan Türk Kağanı'nın
arkasında onbeş dikkat çekicidir. (A.Von Le Coq, levha 8a)

153.Kazakistan'ın Esik Kurganından çıkan Hun(bazı bilim adamlarına göre Saka) prensi, Altın elbiseli Adam, M.Ö.4-3.yüzyıl, (Akisev, s.)

ARŞIV VESIKALARI

Topkapı Sarayı Arşivi, Enderun Hazine Defteri (D.10026), H.910(M.1505)

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.10582), H.929(M.1522), İstanköy ve Bodrum kalelerine gönderilen cebehane hakkında

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.10583), H.940(M.1533) Kapu Halkına ait cebehane

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.10581), H.973/974(M.1565) Gören,Sis,Köydere,Feke,Anavorza kalelerindeki cebehane hakkında

Başbakanlık Arşivi, Defter(Cevdet Tasnifi, Askeri, 30524), H.992(M.1584), İstanbul ve Çevresindeki cebeci, topçu neferatın esamesi

Topkapı Sarayı arşivi, Defter (D.6872), 16.yüzyıl, cebehanede mevcut olan eşyaların cinsi ve miktarları hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Müfredat defteri (E.7173), M.1604, Cebehaneden gönderilen malzeme hakkında

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.2147), M.1632, Muhtelif Livalara ait cebe defteri

Topkapı Sarayı Arşivi, Evrak (E.7176/8399/8400/8401), M.1633/1641, Muhtelif Livalardaki Cebelü(Cebeciyan) mevcudu ve yoklamaları

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.4417), M.1641, Cebehaneden verilen eşyalara dair

Başbakanlık Arşivi, Defter(Cevdet Tasnifi, Askeri, 27507), H.1101(M.1689), Sefer-i Humayuna ait cebehane ve mühimmat defteri

Başbakanlık Arşivi, Defter(Cevdet Tasnifi, Askeri,30673), H.1107(M.1691), Sefer-i Hümayunda Yeniçeri, Cebeci, Tüfenkçi, Hassa Bostancıları ve eski Saray Teberdarlarına ve Mısırlı Serdengeçtilere verilen Mühimmat hk.

Başbakanlık Arşivi, Defter(Cevdet Tasnifi, Askeri, 35353), H.1106(M.1694), Bağdat Seraskeri emrine cebehane ve mühimmat gönderilmesi

Başbakanlık Arşivi, Hüküm(Cevdet Tasnifi, Askeri, 48443), H.1148(M.1735), Şark kalelerine gönderilen mühimmat hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.8862), M.1743, Cebehaneden cebeci Ali Ağa'ya teslim olunan cebehane hk.

Topkapı Sarayı Arşivi,Evrak (E.7019.85), M.1754/62, Kars Kalesine cebeci gönderilmesi hk.

Başbakanlık Arşivi, Hüküm(Cevdet Tasnifi, Askeri, 28617), H.1176(M.1762), Cebehane ve Tersane için Somako, Filibe ve Tatar Pazarından 4 000 Sajako kantarı ham demir mübayası hk.

Başbakanlık Arşivi, Takrir(Cevdet Tasnifi, Askeri, 40295),

H.1178(M.1764), Faş Kalesinde bulunması gereken cebehane hk.

Başbakanlık Arşivi, Hüküm(Cevdet Tasnifi, Askeri, **18463**), H.1184(M.1770), Cebehane, Tophane ve Tersanede imal olunan mühimmat-ı Harbiye için İzmir, Mısır, Arabistan v.s. den demir çıkarılıp İstanbul'a sevki hk.

Başbakanlık Arşivi, Arz(Cevdet Tasnifi, askeri, **25567**), H.1184(M.1770), Cebehaneden Varna Kalesine nakil olacak mühimmatın ve Kavala'dan Boğazhisar'a gebehane için getirilecek demirin nakliye ücretleri hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (**D.7348**), M.1778, bakır satışları hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Evrak (**E.8033**), M.1780, Cebehane amele yevmiyesi hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Evrak (**E.2678**), M.1781, bakır nakliyatı hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (**D.2729**), M.1782, Muhtelif Liva-lara ait cebe defteri

Başbakanlık Arşivi, Hüküm(Cevdet Tasnifi, Askeri, **47749**), H.1198(M.1783), Sofya'ya gönderilecek zırh ve kolçak hk.

Başbakanlık Arşivi, Keşif(Cevdet Tasnifi, Askeri, **3852**), H.1199(M.1784), Yeni Saraydaki Enderun cebehanesinin tamiri hk.

Başbakanlık arşivi, Takrir(Cevdet Tasnifi, Askeri, **2579**), H.1203(M.1778), Enderun-u Hümayun cebehanesi için 1500 okka ham bakırın mübayası hk.

Başbakanlık arşivi, Temessük(Cevdet Tasnifi, Askeri **7929**), H.1204(M.1789), 233 külçe ham bakırın Enderun cebehanesine teslim edilmesi hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Evrak (**E.1674**), 18.yüzyıl, cebeci Ocağının alay şekli hk.

Başbakanlık Arşivi, Evrak(Cevdet Tasnifi, Askeri, **3072**), H.1217(M.1802), Hassa peyk neferlerinin kullandıkları tas, sorguç v.s. temin ve tecdidi hk.

Başbakanlık Arşivi, Evrak(Cevdet Tasnifi, Askeri, **2658**), H.1222(M.1807), Enderun cebehanesinde yapılan evani için ham bakır ücretlerinin darphaneden ödenmesi hk.

Topkapı Sarayı Arşivi, Evrak (**E.1042**), M.1810, Bakır madeninin işletilmesine dair İlmuhaber

Başbakanlık arşivi, Arz(Cevdet Tasnifi, Askeri, **3448**), H.1235(M.1819), Enderun-u Hümayun cebehanesinde sefer için mevcut olan mühimmattan işe yaramayanların satılarak yerine yenilerinin alınması hk.

Başbakanlık Arşivi, Takrir(Cevdet Tasnifi, Askeri, **25927**), tarihsiz. Tersane, Tophane ve Cebehane için Tatarpazarı Voyvodası Ahmet Ağa marifeti ile mübaya olunan 7000 kantar

Somako ham demirinin İstanbul'a navul ücreti hk.
Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.9926), tarihsiz. Tokat kalesinde sefer-i Hümayun için mevcut cebehane hk.
Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.10231), tarihsiz. Tulça kalesinde mevcut cebehane hk.
Topkapı Sarayı Arşivi, Defter (D.2561), tarihsiz, Enderuna ait cebehane defteri.
Başbakanlık Arşivi, Defter(Cevdet Tasnifi, Askeri, 35601), tarihsiz. Hotin ve Berder kalelerine gönderilen cebehane hk.

BİBLİYOGRAFYA

AKIŞEV, Kemal, **Kazakistan'ın Köne Altını**, Alma Ata 1983

ALEXANDER, David, "Two Aspects of Islamic Arms and Armour", **Metrapolitan Museum Journal**, S.18, New York 1984, s.97/109

ALLAN,J.-RABBY,J, "Metalwork", **Tulips, Arabesques and Turbans Decorative Arts From the Ottoman Empire**, New York 1982, s.17/73

ANONİM,"Osmanlı Miğferleri ve Harb-ı Hazer", **Harb Mecmuası**, S.18, İstanbul 1335, s.277/278

ANONİM, **The Armoury Museum of The Moscow Kremlin**, Moskova 1958

ARAT,Reşit **Rahmeti**, Baburname (Çeviri), Ankara 1985

ARSEVEN, Celal Esad, **Sanat Ansiklopedisi**, C.1-3, istanbul 1950

ATASOY,Nurhan-RABBY,Julian, **İznik**, Londra 1989

ATASOY,Nurhan, **Splendors of ottoman Sultans**, Memphis 1992

ATASOY,Sümer; "Bizans ve Osmanlı Devrinde Madenler", Sanat Tarihi Yıllığı, C.XI, istanbul 1981

ATIL,Esin, **Renaisseance of Islam-Art of the Memluks**, Washington 1981

ATIL,Esin-CHASE,W.T.-JETT,Poul, **Islamic Metalwork in the Freer Gallery of Art**, Washington D.C. 1985

ATIL,Esin, Süleymanname, New York 1986

AYDIN,Hilmi, "Türk, Memluk ve Iran Miğferleri", **Antik ve Dekor**, S.26, İstanbul 1994,s.74/77

BAKIRER,Ömür,"Küfi Yazıda Geometrik Yorumlar Üzerine Bir Deneme", **Arkeoloji ve Sanat**, S.I, İstanbul 1982

BATUR,Sebahattin, "Tombak Üstüne bir Araştırma", **Sanat Dünyamız**, S.31(1984), s.19/27

BELLİ,Oktay-KAYAOĞLU,İ.Gündağ, **Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi**, İstanbul 1993

BİLGÜTAY,Ersin,"Askeri Müze İslam Koruyucu Silahları Departmanında Yer alan Ünik Parçaların Tanıtımı ve Düşündürdükleri",**II.Müzecilik Semineri Bildirileri**, istanbul 1995, s.121-124

BİKKUL,Ahat Vural,"Topkapı Sarayı silah Müzesindeki eserler", **Türk Etnografya Dergisi**, S.11(1975), s.35/52

BLAİR,Claude, **European Armour, Circa 1066 to Circa 1700**, Londra 1958

BODUR,Fulya, **Türk Maden Sanatı**, İstanbul 1987

BIYIK,Asım-vd., **Askeri Müze**, İstanbul 1993

BOEHEIM,Wendelin, **Zeitshrift für Historische Waffenkunde**, Vol.VIII, Dresden 1897/1920

BOEHEIM,Wendelin, **Meister der Waffenschmiedekunst vom XIV kis ins XVIII.** Jahrhundert. Berlin 1897

CIMARELLI,G.Aldo, **Arms and Armour in the Age of Chiwalry**,Landon 1973
CLAVIJO,Ruy de Gonzales, **Anadolu, Orta Asya ve Timur**, (Çev.Ömer Rıza Doğrul, Sadeleştiren; Kamil Doruk) istanbul 1993
COOPER,Beatrice T., **Arms and Armor,A Gallery Hunt in the Metropolitan Museum of Art**, New York 1981
COQ,A.Von Le., **Die Buddhistche Spatantike in Mittelasien**, Berlin 1923
ÇAĞMAN,Filiz,"Osmanlı Sanatı", **Anadolu Medeniyetleri Sergi Kataloğu**, C.III,İstanbul 1983, s.97/105
ÇORUHLU,Tülin,"Osmanlı Tüfekleri Üzerinde Görülen kontrol Damgaları", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.24, s.40/45
ÇORUHLU,Tülin, "Kalkan", **İlgi** 60(1990), s.18/21
ÇORUHLU,Tülin, **Osmanlı Tüfek, Tabanca ve Techizatları(Askeri Müze'den Örneklerle)**, Ankara 1993
ÇORUHLU,Tülin, "Askeri Müze'deki Tombak Kalkanlar", **Kültür**, S.102(Aralık 1993), ankara 1993, s.30/39
DANESHVARI,A., **Animal Symbolism in Warqa wa Gülşah**, Oxford 1986
DEMMIN, August, **Der Kriegswaffen, Eine, Encyklopadie der Waffenkunde**, Weisbaden (tarihsiz)
DEMMIN,Auguste, **An Illustrated History of Arms and Armour**, London 1877
DEMMIN, August, **Guide des Ameteurs d'armes et Armures Anciennes**, Paris 1900
DEVELLIOĞLU,Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara 1984
DIYARBEKIRLI,Nejat,"Kazakistan'da Bulunan Esik Kurganı", **Cumhuriyetin 50.yılına Armağan**, İstanbul 1973, s.291/304
DIYARBEKIRLI,Nejat,"Peçenek Hazinesi ve Türk Sanatının Çeşitli Kıtalarda Gelişen Ortak Nitelikleri", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S.4'den ayrı basım, İstanbul 1974
DIYARBEKIRLI,N.-v.d, **Başlangıcından bu güne Türk Sanatı**, Ankara 1993
EBERHARD,W, **Çin'in Simal Komşuları-Bir Kaynak Kitabı**,(Çev.;Nigmet Ulutuğ), Ankara 1942
EFOULKES,Charles, **Arms and Armoment**, London 1945
ELGOOD,Robert-edit-, **Islamic Arms and Armour**,London 1979
EMIROĞLU, Burhan-vd. **Askeri Müze**, İstanbul 1983
ERGINSOY,Ülker, **İslam Maden Sanatının Gelişmesi**,İstanbul 1978
ERGINSOY,Ülker, "Turkısh Metalwork", **The Art and Architecture**, edited by Ekrem Akurgal, Fribourg 1980, s.208/221
ESIN,Emel, **İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş**, İstanbul 1978
ESIN,Emel, "Alp Şahsiyetinin Türk Sanatında Görünüşü", **Türk Kültürü**, S.70(1968), Ankara 1968, s.775/804

ETTINGHAUSEN,R.,"Iran'ın Selçuklu Devri Gümüş Eşyasında Türk Unsurları",(Çev.Ahmet Uysal), **I.Türk Sanatları Kongresi Tebliği**, Ankara 1962
ETTINGHAUSEN,R.,"Chines Represantations of Central Asian Turks", **Beitrage zur Kunstgeschichte Asien in Memoriam Ernst Diez**, Istanbul 1963
FEHER,Geza,"Macar koleksiyonlarında Türk Süslemeleri", **Türkiyemiz**, S.17, s.9/12
GELLI,Iacoppo, **Guide del Raccoglitore a Delle Amatore di Armi Antiche**,Milano 1900
GRANDSAY,S.V., **Cataloque of Armour the John Woodman Higgins Armory Worcester**, Massachusetts 1961
HAENEL,Erich, **Alte Waffen**, Berlin 1920
HAENEL,Erich, **Zeitschrift für Historische Waffen und Kastumkunde**, Berlin 1928
HARRARI,Ralph,"Metalwork after the early Islamic Period", **A Survey of The Persian Art**, Cairo, V.III, p.2466/2530
HAYWARD,J.F., **European Armour**, London 1951
HAYWARD,J.F., **European Armour, Victoria and Albert Museum**, London 1965
IBNI BATUTA, **Ibni Batuta Seyahatnamesi**, Çev.Mümin Çevik, C.1-2, Istanbul 1983
IBNI BIBI, **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, Çev.M.Nuri GENCOSMANOĞLU, Ankara 1942
INALCIK,Halil,"Osmanlı Devrinde Türk Ordusu",**Türk Kültürü**, S.22(ordu sayısı), Ankara 1964,s.49/60
KARAL,Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.V-VIII, Ankara 1983
KAŞGARLI MAHMUD, **Divan-ü Lugat-it-Türk**, Çev. Besim ATALAY, Ankara 1985
KAYAOĞLU,İ.Gündağ,"Turkish Copper-world", **Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belletini**,S.64(1979)
KAYAOĞLU,İ.Gündağ, Bakır Kap Yapım Teknikleri I Dövme Tekniği", **Folklör ve Etnografya Araştırmaları**, S.I, Istanbul 1984,s.215/219
KAYAOĞLU,İ.Gündağ, **Tombak**, Istanbul 1992
KERAMETLI,Can,"Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Erken islam Devri Maden İşçiliği", **Türk Etnografya Dergisi**, XIV(1974), s.115/125
KIENBUSCH,Otto von, **The Kretzschmar von Keinbusch Collection of Armour and Arms**, Princeton 1963
KÜTÜKOĞLU,Mübahat, **1640 Tarihli Narh Defteri**, Istanbul 1983
KÜRKMAN,Garo,"Tombak Nasıl Yapılır", **Antika Kültürü**, S.1, Istanbul 1993
LASZLO,Gyula-RACZ,Istavan, **The Treasures of Nayszentmiklos**, Budapeşte 1984
LENZ,Eduard von, **In Russland Gefundene Frühmittelalterliche Helme**, Berlin 1924
MACITOV,N.-SULTANOVA,A., **Istoria Başkortostana, S.Drevnejşih Vremen Do XVI Veka**, Ufa 1994
MAINDRON,Maurice, **Les Armes**, Paris 1890

MARKO Polo, **Geziler Kitabı**, (Çev.Ömer Güngören), İstanbul 1985
MARSIGLI,Conte di, **Miltare dell Emperio Ottomanno**, Amsterdam 1732
MARSIGLI,Conte di, **Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitat-ı Zamanına Kadar**, Özet Çev.Kaymakam Nazmi, Ankara 1935
MAURICE,S.-DIAMAND,A.,"A Review of Sasanian and Islamic Metalwork in Survey of Persian Art",**Ars İslamica MCMXLI**, s.192/214
MAYER,L.A.,"Seracenic Arms and Armour", **Ars Islamica**, 10(1943), p.1-12
MAYER,L.A., **Islamic Metalworkers and Their Works**, Genova 1959
NICKEL,Helmut,"Tamgas and Runes, Magic Numbers and Magic Symbols", **Metrapolitan Museum Journal**, Vol.8(1973), Washington 1974, p.165/173
NICOLLE,David,"An Introduction to Arms and Warfare in Classical Islam", **Islamic Arms and Armour**, ed.:Robert Elgood, p.162/186, Landon 1979
NICOLLE ,David, **Early Medieval Islamic Arms and Armour**, London 1979
NICOLLE,David, **Islamiche Waffen**, Graz 1981
NICOLLE,David,"Arms and Armour in the Album Paintings", **A Colloguy Held 23/26 June 1980**, New Yok 1985
NOWGORODOWA,Eleonora, **Alte Kunst Der Mongolei**, Leipzig 1980
ORBELI, Josef,"Sasanian and Early Islamic Metalwork",**A Survey of Persian Art A.V.Pope**, C.2, s.716/770; C.7, s.203/250 London, New York 1964/65,
ORKUN,H.Namık, **Türk Sözünün Aslı**, Ankara 1946
ÖGEL,Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.V-VIII, Ankara 1985/87
ÖGEL,Bahaeddin, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, Ankara 1988
ÖGEL,Bahaeddin, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul 1988
ÖNEY,Gönül,"İslam Süsleme ve el Sanatlarına Türklerin Katkısı", **İslam Sanatında Türkler**, İstanbul 1976, s.118/129
ÖNEY,Gönül, **Türk Çini Sanatı**, İstanbul 1976
PAKALIN, M.Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1946, C.I-III
PARRY,V.J.,"Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Harp Malzemesinin Kaynakları", Çev.Salih Özbaran, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S.3,Ankara 1973, s.35,46
PARRY,V.J.,"İslamda Harp Sanatı", **Tarih Dergisi**,S.28/29'dan ayrı basım, İstanbul 1975, s.193/218
PEÇEVİ İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, C.I-II, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1982
PETRASCH,Ernst-REINHARD,Sanger, **Die Karlsruher Turkenbeute**, Münschen 1991
RADLOW,W., **Sibiryadan**, Tercüme: A.Temir, İstanbul 1956, C.I
REID,William, **Arms Trough the Ages**, New Yok, Hagerstown, San Francisco, London 1976

RIVKA,Merhav, **Urartu a Metalworking Center in the First Millenium, B.C.E.**, Jaruselam 1991
ROBINSON,H.Russel, **Oriantal Armour**, London 1967
ROGERS,M.J.-ÇAĞMAN,Filiz, **The Topkapı Saray Museum. The Albums and Illustrated Manuscripts**, London 1986
STENEBERG,Karl Erik, **Polonica, Zbior Obrazow**, Stockholm 1943
STONE, G.Cameron, **A Glassorry of the Construction, Decoration and Use of Arms and Armour**, New York (tarihsiz)
STÖCKLEIN,Hans, **Ein Turkischer Helm**, Leipzig 1925
STÖCKLEIN,Hans,"Die Waffenschatse im Topkapı Sarayı Müzesi zu Istanbul: Ein Vorlaufiger Bricht" **Ars Islamica**, I(1934), s.200-218
STÖCKLEIN,Hans,"Arms and Armour", **A Survey of Persian Art**, ed.A.U.Pope, C.6, s.2555-85; C.12, planj. 1404-33, London and New York 1964-65
SZENDREI,Janos, **Magjar Hadtörtenelmi Emlekek**, Budapest 1896
TEKİNDAĞ,M.C.Şahabettin,"XIV.Asrın Sonunda Memluk Ordusu-Al-Mamalik as-Sultaniya -Ikta'lı Askerler-Memalik al-Umara-Yardımcı Kuvvetler", **İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, C.XI, S.15, İstanbul1960, s.85/94

TEZCAN,Turgay, **Silahlar**, İstanbul 1983
UZUNÇARŞILI,İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.I-IV, Ankara 1982
UZUNÇARŞILI,İsmail Hakkı, **Kapıkulu Ocakları**, Ankara 1943
WEGELIW,Rudolf, **Inventar der Waffensammlung des Bernischen Historischen Museum in Bern**, Bern 1929
WILKINSONW,Fredrick, **Antique Arms and Armour**, London 1972
YETKİN,Şerare,"Anadolu Selçukluları Devrinde bir Madeni Eser", **Sanat Tarihi Yıllığı VI(1974-75)**, İstanbul 1976, s.207/214
YÜCEL,Ünsal,"Thirtee Centuries of Islamic Arms", **Apollo**, C.XCI,July 1970, p.46/49
ZILLIOĞLU,Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, (Sadeleştiren: T.Temelkuran, N.Aktaş, M.Çevik), C.1-10, İstanbul 1982
ZYGULSKI,Zdzislaw, **Sztuka Islamu W Zbiorach Polskich**, Warszawa 1989